

MUZEUL JUDEȚEAN
„AURELIAN SACERDOȚEANU“ VÂLCEA

BURIDAVA

studii și materiale

XII/2

EDITURA OFFSETCOLOR
Râmnicu Vâlcea, 2015

MUZEUL JUDEȚEAN „AURELIAN
SACERDOȚEANU” VÂLCEA

BURIDAVA
XII.2

MUZEUL JUDEȚEAN „AURELIAN
SACERDOȚEANU” VÂLCEA

BURIDAVA

studii și materiale

XII.2

EDITURA OFFSETCOLOR

Râmnicu Vâlcea
2015

Colegiul științific / Scientific Board:

Prof.univ.dr. Sabin Adrian Luca
Prof. univ.dr. Cristian Schuster
Lect. univ.dr. Silviu Purece

Colegiul de redacție / Editorial Board:

Claudiu Tulugea Aurel – redactor șef
Ion Tuțulescu
Ionuț Dumitrescu
Elena Mitrana

Tehnoredactare / Computer editing: Carol Terteci

Coperta și machetare / Cover design: Marius-Cristian Drăghicean

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor le revine în totalitate autorilor / The legal responsibility for the content of articles lies with the authors.

Revista a fost acreditată de CNCS la categoria C (2012), cod CNCS: PN-II-ACRED-AR-2012-0172 / The Journal has been accredited by The National Research Council (CNCS) at C category (2012), code: PN-II-ACRED-AR-2012-0172

ISSN 0258-140X

MUZEUL JUDEȚEAN “AURELIAN SACERDOȚEANU” VÂLCEA

Adresa / Address: Calea lui Traian, nr.143, Râmnicu Vâlcea, ROMÂNIA Tel./fax:
040 0250 738121 E-mail: muzeuljudeteanvalcea@gmail.com

Tipar executat de / Printed by: Tipografia OFFSETCOLOR Râmnicu Vâlcea

Adresa / Address: Calea lui Traian, nr. 47, Tel./fax: 040 0250 732522

E-mail: tip.offsetcolor@yahoo.com

Sumar / Contents

Istorie și muzeologie / History and museology

Vasile MĂRCULEȚ

Noi considerații privind prezența bizantină la Dunărea de Jos între sfârșitul secolului al VII-lea și începutul secolului al X-lea / 7

New Considerations regarding the Byzantine Presence at the Lower Danube between the End of the 7th Century and the Beginning of the 10th Century

Radu Ștefan VERGATTI

Nouvelles opinions sur le développement de la métropole de l'Unghro-Valachie / Noi opinii privind dezvoltarea Mitropoliei Țării Românești 21

Emilian Valentin FRÂNCU

Aspecte privind comunitatea catolică din județul Vâlcea / 29
Aspects regarding the Catholic community in Valcea County

Constantin MĂNESCU - HUREZI

O ctitorie a unui vătaf de plai. Biserica de la Cociobi – Slătioara, județul Vâlcea / A foundation of a bailiff. Church of Cociobi - Slătioara, Valcea 49

Rodica Gabriela HERBEL

Biserica din satul Mitrofani-La Nuc, comuna Mitrofani, județul Vâlcea / 55
The church from Mitrofani-La Nuc village, Mitrofani commune, Valcea county

Sorin OANE

Comuniști în închisoarea de la Ocnele Mari (1918-1938) / 66
Communists in prison from Ocnele Mari (1918-1938).

Lăcrămioara ȘIIULESCU, Flavius-Cătălin ȘIIULESCU

Pribegi în propria țară. Drama basarabenilor și bucovinenilor refugiați în județul Vâlcea în tragicul an 1940 / Wanderers in their own country. The tragedy of Bessarabian and Bucovina people refugees in Valcea county in 1940, a tragic year 79

Dumitru GAROAFĂ

Soarta arhivelor românești evacuate în județul Vâlcea în anul de cotitură 1944 / 94
The fate of Romanian archives discharged in Valcea county in 1944

Ionela NIȚU, Dan Ovidiu PINTILIE

Societatea Forestieră „Carpatina” Brezoi și evenimentele din 19 ianuarie 1947 / Forest Society "Carpatina" Brezoi and the events of January 19, 1947 111

Valentin DOLFI

O excursie arheologică și numismatică a lui Cezar Boliac din anul 1869 / 132
An archaeological and numismatic trip of Cezar Boliac in 1869

Ioan Șt. LAZĂR

Din viața Sfântului Antim Ivireanul. „Stepena” mitropolitană – cadru pentru sensul creștin în istorie / The life of Saint Antim Ivireanul. The Metropolitan "Stepen" - Framework for the Christian sense of history **137**

Sabin LUNGOCI

Câteva considerente privind muzeologia din Oltenia / Some considerations on museology in Oltenia **145**

Artă / Art

Diana MIREA, Dragoș-Ionuț ECATERINESCU

Valori de artă medievală în Colecția de Arheologie și Artă Bisericească „Preot Gheorghe Petre-Govora” / Values of medieval art in Archaeology and Church Art Collection "Preot Gheorghe Petre-Govora" **153**

Liliana BEU

Povestea unei artiste uitate: Magdalena Rădulescu / The story of a forgotten artist: Magdalena Rădulescu **162**

Etnografie și cultură populară / Ethnography and folk culture

Costel CIOANĂ

A privi înapoi sau Alteritatea unui interdict al basmului fantastic românesc. Câteva considerații hermeneutice / To look back or the Alterity of a Romanian fantastic tale interdict. Some hermeneutic considerations **177**

Ionuț DUMITRESCU

Tipuri de împrejmuiri în habitatul tradițional vâlcean / Types of fencing in the traditional habitat of Valcea county **189**

Alexandru ZAMFIR

Patrimoniul tehnic tradițional din incinta Muzeului Satului Vâlcean / The traditional technical heritage in Valcea county Village Museum **197**

Oana FLORESCU

Considerații privind portul popular vâlcean / Considerations regarding Valcea costumes **208**

**Restaurare-Conservare-Investigații / Conservation-Restoration-
Investigations**

Ion TUȚULESCU, Ovidiu PĂRĂUȘANU

Noi date asupra unor topoare din perioada bronzului timpuriu aflate în depozitele Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea / New data on some Early Bronze Age axes from the repositories of "Aurelian Sacerdoteanu" Valcea County Museum **212**

Noi considerații privind prezența bizantină la Dunărea de Jos între sfârșitul secolului al VII-lea și începutul secolului al X-lea

Vasile Mărculeț*

Keywords: *Lower Danube, Danube's mouths, Lykostomion, Constanta, Mangalia, Dorostolon, Noviodunum.*

Abstract: **New Considerations regarding the Byzantine Presence at the Lower Danube between the End of the 7th Century and the Beginning of the 10th Century.** *The situation of the territories from the Lower Danube between the end of the 7th century and the beginning of the 10th century is subjected to the Bulgarian-Byzantine relations. Their political-judicial status it is not exactly known only for short periods of time. Between the end of the 7th century and the 8th century, or in certain periods from this time frame, the Byzantine Empire exerted its domination upon some regions from the Lower Danube. Most likely, it stretched until the Danube's mouths area, as well as to some urban centers situated on the seaside (Constanta, Magalia) or situated on the Danube (Dorostolon or Noviodunum). The second half of the 9th century consecrates, without any doubt, a Byzantine domination at Danube's mouths. Now, here functioned Thema Lykostomion or the Achonate of Lykostomion.*

Cuvinte-cheie: *Dunărea de Jos, gurile Dunării, Lykostomion, Constanta, Mangalia, Dorostolon, Noviodunum.*

Sumar: *Situația teritoriilor de la Dunărea de Jos între sfârșitul secolului al VII-lea și secolul al X-lea a stat sub incidența relațiilor bulgaro-bizantine.*

Situația teritoriilor de la Dunărea de Jos între sfârșitul secolului al VII-lea și secolul al X-lea a stat sub incidența relațiilor bulgaro-bizantine. Informațiile lacunare pe care le deținem cu privire la ele face ca statutul lor politico-juridic să nu poată fi cunoscut cu exactitate decât pentru perioade scurte de timp. Au rămas ele în toată această perioadă sub controlul Bizanțului sau au trecut sub stăpânirea Kaghanatului Bulgar (Primul Țarat Bulgar), nou constituit între Munții Balcani și Dunăre? Penuria de informații a făcut ca răspunsurile date de specialiști respectivelor probleme să fie deosebit de contradictorii. Noi înșine am abordat recent acest subiect¹. Am considerat însă utilă relauarea discuției asupra lui, pentru a aduce, acolo unde este posibil, o serie de noi clarificări.

Bizanțul la Dunărea de Jos (sfârșitul secolului VII-secolul X). Timp de circa șapte decenii, respectiv pentru perioada cuprinsă între deceniul al nouălea al secolului al VII-lea și până pe la mijlocul secolului al VIII-lea, sursele scrise păstrează o tăcere completă asupra evenimentelor petrecute în regiunile de la Dunărea de Jos. Absența informațiilor provenite din sursele scrise este compensată

---

* dr. **Vasile Mărculeț**, profesor; Colegiul Tehnic „Medienseis” din Mediaș, e-mail: vasmarculet@yahoo.com, vasilemarculet@gmail.com.

¹ Mărculeț 2013, p. 131-142.

într-o anumită măsură de cele oferite de cercetările arheologice, care au pus în vedere o serie de aspecte ale circulației monetare, ale situației etnice și așa mai departe.

În timp ce sursele scrise păstrează o tăcere aproape totală asupra situației teritoriilor de pe cele două maluri ale Dunării de Jos, descoperirile arheologice, în schimb, au relevat, cel puțin pentru primele două decenii ale secolului al VIII-lea, o pătrundere a monedei bizantine în Dobrogea și Muntenia. Circulația monetară pusă în evidență de descoperirile arheologice, mai ales cea de pe malul stâng al Dunării, a primit interpretări diferite din partea specialiștilor. Unii specialiști consideră pătrunderea monedei bizantine în regiunile nord-dunărene riverane fluviului drept o încercare de revenire a Imperiului Bizantin la frontiera dunăreană, alții, în schimb, văd în acest fenomen doar o reluare a influenței bizantine în regiune².

În ceea ce ne privește, considerăm că respectiva pătrundere a monedei bizantine, atât în nordul cât și în sudul Dunării de Jos, a fost posibilă ca urmare fie a conservării de către Imperiul Bizantin a stăpânirii sale asupra teritoriilor de la gurile Dunării, fie a resturării controlului său asupra respectivelor teritorii. De altfel, în a doua jumătate a secolului al VIII-lea, regiunile de la Dunărea de Jos reintră în atenția surselor literare bizantine. Contextul în care s-a produs acest lucru l-a reprezentat redevenirea lor teatru de război, odată cu trecerea Imperiului Bizantin la ofensivă împotriva bulgarilor, sub împăratul Constantin V Kopronymos (741-775). În cursul domniei sale, războinicul basileu a întreprins mai multe campanii împotriva bulgarilor, câteva dintre acestea având ca zonă de operații regiunea Dunării de Jos. Credem că nu este întâmplător faptul că perioada în care se constată respectiva circulație monetară este aceea cu etapa marilor campanii întreprinse de împăratul Constantin V Kopronimos, împotriva bulgarilor, desfășurate în anii 756 sau 760, 763, 767 și 774, care toate au avut, pe lângă componenta terestră și o componentă pe apă, forțele bizantine transportate de flotă operând în zona gurilor Dunării³. Alegerea acestei regiuni, ca zonă de debarcare și bază de operații a trupelor imperiale trimise împotriva bulgarilor pe calea apei, întărește opinia noastră, potrivit căreia regiunea respectivă a continuat să rămână sub controlul imperiului și după stabilirea bulgarilor în sudul Dunării.

Cercetărilor arheologice le datorăm, de asemenea, și câteva de informații cu privire la unele aspecte etnice de la Dunărea de Jos. Astfel, pe cale arheologică a fost evidențiată, pătrunderea în Dobrogea, prin anii '30-'40 ai secolului al VIII-lea, a unui val de alani, dislocați probabil din aria lor de locuire de expansiunea khazară și de incursiunile întreprinse de arabi, în deceniile 2-3 ale aceluiași veac, în regiunea Caucazului⁴.

O controversă viu dezbătută în istoriografie o reprezintă cea cu privire la existența unei stăpâniri bizantine la Dunărea de Jos la sfârșitul secolului al VII-lea și în secolul al VIII-lea. Principala problemă care își așteaptă rezolvare este dacă a existat sau nu o asemenea stăpânire în epoca menționată.

---

² Poenaru-Bordea, Donoiu 1983, p. 243; Custurea 1986, p. 274; Madgearu 1997, p. 28.

³ Nikephoros 1990, § 73, 76, 82; Theophanes 1982, p. 120, 122, 125-126, 133-134; Theophanes 1997, p. 596, 599, 605, 616-617; Beševliev 1971, p. 7-14; Barnea 1971a, p. 12; Barnea 1971b, p. 208; Primov 1978, p. 23-28.

⁴ Comșa, 1979, p. 154-155; Madgearu 1997, p. 28.

Ipoteza unei stăpâniri bizantine, care, în secolele VII-VIII, se întindea asupra regiunilor nordice ale Dobrogei actuale, a fost formulată de arheologul Petre Diaconu. Ea se întemeiază pe datarea propusă de acesta pentru valul mic de pământ care străbate teritoriile Dobrogei actuale de la Dunăre până pe litoralul Mării Negre, între Cochirleni și Constanța. În opinia specialistului român, valul mic de pământ, cu o lungime de 61 km, a fost ridicat de bizantini în secolul al VII-lea, fie împotriva slavilor, fie împotriva bulgarilor⁵.

O analiză atentă a informațiilor pe care le deținem poate aduce clarificări însemnate cu privire la acest aspect. Considerăm, însă, că formularea unui răspuns categoric, într-un sens sau în altul, ar reprezenta o tentativă hazardată. Emiterea unor ipoteze cu un grad ridicat de veridicitate este însă posibilă.

Curând după așezarea în Onglos, între Imperiul Bizantin și bulgari se ajunge la conflict. Motivul este clar precizat de Theophanes Confessor, care relatează că bulgarii „năvălind în ținuturile din apropierea Dunării, pustiesc țara stăpânită acum de ei, dar aflată atunci sub oblăduirea creștinilor”⁶. Mult mai obscur, patriarhul Nikephoros consemnează că neamul bulgarilor, stabilit lângă Dunăre, „cutreiera ținuturile din preajma împărăției romane și încerca să le nimicească”⁷.

Pasajele menționate au stat la baza conturării unei alte controverse în istoriografie, și aceasta încă nerezolvată. Pe baza lor, unii istorici au identificat o stăpânire bizantină la nord de gurile Dunării, alții au văzut în el o stăpânire a Constantinopolului asupra Dobrogei.

Analizat cu atenție, pasajul din lucrarea lui Theophanes Confessor își relevă întreaga sa semnificație într-o manieră cât se poate de clară. Prin formula de țară „aflată sub oblăduirea creștinilor” la sosirea bulgarilor în Onglos și atacată repetat de aceștia, cronicarul bizantin desemnează teritoriile viitorului Khaganat Bulgar, din sudul fluviului. La același Khaganat Bulgar se referă, de altfel, cronicarul prin formula „țară stăpânită acum de ei”, respectiv în momentul redactării cronicii.

În opinia noastră, relatările lui Theophanes Confessor și ale patriarhului Nikephoros nu pot fi interpretate în sensul existenței certe a unei stăpâniri bizantine pe toată linia Dunării de Jos. Formula „țară aflată sub oblăduirea creștinilor”, folosită de Theophanes Confessor, sau cea de „ținuturile din preajma împărăției romane”, utilizată de patriarhul Nikephoros, se pot referi la un teritoriu aflat sub protectoratul mai mult sau mai puțin nominal al Imperiului Bizantin. După părerea noastră, formulele respective se referă, cel mai probabil, la regiunile ocupate de Sclavinii sud-dunărene al căror teritoriu Constantinopolul pretindea că îl cesionase sclavinilor în calitatea lor de aliați ai imperiului, după pătrunderea și stabilirea lor în sudul Dunării. În virtutea acestui artificiu, autoritățile bizantine continuau să perceapă Dunărea drept frontiera de nord a imperiului, iar teritoriile stăpânite de sclavini ca aparținând acestuia⁸.

Dacă existența unei stăpâniri bizantine propriu-zise nu poate fi susținută pe toată linia Dunării de Jos, informațiile cronicarilor amintiți confirmă însă categoric faptul că regiunea gurilor Dunării a rămas sub stăpânirea imperiului. Având în

⁵ Diaconu 1966, p. 489; Diaconu 1972, p. 377-378.

⁶ Theophanes 1982, p. 56; Theophanes 1997, p. 498; Fiedler 2008, p. 153-154.

⁷ Nikephoros 1990, § 36.

⁸ Mărculeț 2013, p. 137.

vedere faptul că Onglos-ul ocupat de bulgari este localizat la de gurile fluviului în sudul Bugeacului actual, „*finiturile din apropierea Dunării*”, la care face referire Theophanes Confessor, nu pot fi decât regiunea de la gurile Dunării. O serie de indicii conduc la concluzia că, pe parcursul secolului al VII-lea, stăpânirea bizantină s-a conservat sau a revenit nu numai la gurile Dunării, ci și asupra unor centre urbane din spațiul danubiano-pontic. Un rol deosebit de important în confirmarea acestei teorii revine sigiliilor, în primul rând celor imperiale. Un sigiliu reprezentându-l pe împăratul Herakleios și fiul său Herakleios Constantinos, datat puțin după 613, a fost descoperit la Constanța⁹. Un alt sigiliu, aparținându-i lui Constantinos IV, datat prin 679-680, chiar până prin 685, a fost descoperit la Silistra¹⁰.

Sigiliile imperiale au însoțit, fără îndoială, scrisori adresate de împărați unor înalți funcționari imperiali din zonă. Ele permit constatarea potrivit căreia în centrele urbane respective au funcționat, foarte probabil, structuri administrative sau militare bizantine.

Prezența bizantină la Dunărea de Jos este confirmată și de sigiliile unor demnitari sau comandanți militari, descoperite pe teritoriul Dobrogei. Reținem dintre acestea pe cele aparținându-le lui Leontius *a secretis* (secolele VI-VII), descoperit la Constanța¹¹, Neikias, *consul* (secolele VI-VII), descoperit la Noviodunum¹², Theodosius *ex-prefect* (secolele VI-VII)¹³, Nikaias *stratelates* (secolele VI-VII)¹⁴, Theoktistus *stratelates* (secolul VII), descoperit la Silistra¹⁵, Petrus, *consul și patrikios* (secolul VII)¹⁶, Chrestus, *ex-eparh* (secolul VII)¹⁷, Petrus, *ex-consul și logothetis* (secolul VII-VIII)¹⁸. Circulația monetară pledează și ea, cel puțin parțial, pentru confirmarea acestei opinii. În regiunile de la gurile Dunării sau în cele situate în vecinătatea acestora au fost descoperite unele monede de aur și argint, emise de împărații Herakleios, în a doua parte a domniei, Constans II și Constantinos IV¹⁹. Asemenea piese au fost găsite la Istria-Sat (o monedă de aur datată în 674-681), la Niculițel (o monedă de argint emisă în 674-681), la Tulcea (o monedă de aur datată în 641-646), la Valea Teilor, județul Tulcea (două monede de argint emise în 641-646 și 668-673, provenind probabil dintr-un tezaur), într-o localitate neidentificată de pe teritoriul Dobrogei (o monedă de aur emisă în 661-663)²⁰.

Unii specialiști au presupus chiar că o *themă* dunăreană a fost creată în ultimii ani ai domniei împăratului Constantinos IV Pogonatos (668-685). Invocând un text din lucrarea *De thematibus* a lui Constantinos VII Porphyrogenetos,

---

⁹ Barnea 1969, p. 29, nr. 14.

¹⁰ Barnea, 1981, p. 625-628.

¹¹ Barnea 1985, p. 241-242, nr. 6.

¹² Barnea 1975, p. 160, nr. 2

¹³ Barnea 1969, p. 28-29, nr. 15.

¹⁴ Barnea 1969, p. 29, nr. 16.

¹⁵ Barnea 1966, p. 279-280, nr. 2.

¹⁶ Barnea 1968, p. 556.

¹⁷ Barnea 1966, p. 281, nr. 4.

¹⁸ Barnea 1990, p. 316, nr. 2.

¹⁹ Poenaru-Bordea, Donoiu 1983, p. 242-243.

²⁰ Madgearu 1997, p. 145.

istoricul Ion Barnea a susținut că împăratul-cărturar a consemnat faptul că înaintașul său, Constantinos IV, a înființat Thema Thracia, cu trei subdiviziuni: Bulgaria, Istros și Haemus²¹. Textul lui Constantinos VII, invocat de istoricul amintit, are următorul conținut: „*Eparhia Thraciei a fost pusă sub un conducător și sub un așa-zis consilier sau sfătuitor; căci în timpul lui Constantinus cel Mare conducea Thracia Taurus [...]. Dar după ce [...] barbarii au cucerit orașele, stăpânirea Thraciei a fost ruptă în bucăți mai mici. Bulgaria, Istros și muntele celebru numit Haemus, care se întinde până în Pont, erau părți din Thracia, dar acum sunt stăpânite de străini. Provincia actuală a Thraciei fusese pusă sub oblăduirea împăratului din Constantinopol și a slujit pentru serviciile lui: În ea nu se afla niciun conducător de oști. Dar de când neamul urât de Dumnezeu al bulgarilor a trecut fluviul Istros, de atunci și împăratul, din pricina năvălirilor sciților și bulgarilor, s-a văzut silit s-o aducă în situația de provincie și să numească în ea un conducător de oști. Trecerea barbarilor peste fluviul Istros s-a întâmplat spre sfârșitul domniei lui Constantinos Pogonatos*”²².

Cu excepția faptului că textul confirmă înființarea Themei Thracia de către Constantinos IV, prin 680-685, informațiile transmise de conținutul fragmentului din lucrarea basileului bizantin nu permit o altă interpretare. În consecință, pe baza lui nu poate fi susținută teza privind organizarea unei theme dunărene în epoca lui Constantinos IV. Acest lucru nu exclude însă posibilitatea funcționării unei stăpâniri bizantine la Dunărea de Jos, a unei unități militar-administrative, la care însă, din motive necunoscute, sursele literare nu fac referire.

Pe baza puținelor informații – literare, sigilografice, numismatice sau arheologice – pe care le deținem, suntem în măsură să conchidem că între sfârșitul secolului al VII-lea și secolul al VIII-lea, sau în anumite perioade din acest interval de timp, Imperiul Bizantin și-a exercitat stăpânirea asupra unor regiuni de la Dunărea de Jos. Cât de întinsă a fost această stăpânire, nu putem preciza. Foarte probabil, ea s-a limitat la zona gurilor Dunării, precum și la unele centre urbane de pe litoral (Constanța, Mangalia) sau de pe Dunăre (Durostorum/Dorostolon sau Noviodunum), pe care imperiul le putea apăra și aproviziona cu ajutorul flotei sale.

*

În secolul al IX-lea și la începutul secolului al X-lea, în contextul redeschiderii conflictelor cu Bulgaria, teritoriile de la Dunărea de Jos reintră în atenția autorităților bizantine. Sursele literare înregistrează în această perioadă trei acțiuni militare întreprinse de flota bizantină pe acest sector al fluviului. Prin anii 837-838, flota bizantină a pătruns pe Dunăre pentru a prelua rămășițele celor circa 10.000-12.000 de locuitori din zona orașului Adrianiopolis, deportați cu un sfert de veac înainte de khaganul Krum în „*Bulgaria de dincolo de Dunăre*”, cel mai probabil în vechiul Onglos²³. În 895-896, în contextul conflictului cu Bulgaria, Imperiul Bizantin a făcut apel la concursul maghiarilor, împotriva țarului Symeon (893-927). În timp ce forțele terestre imperiale, comandate de generalul

---

²¹ Barnea 1971a, p. 10; Barnea 1971b, p. 207.

²² Porphyrogenitus, II.

²³ Monachus, p. 818; Bănescu 1927, p. 14-15; Barnea 1971a, p. 12-13; Barnea 1971b, p. 209.

Nikephoros Phokas atacau la frontiera sudică a statului bulgar, flota bizantină, comandată de drongarul Eustathios a pătruns pe Dunăre blocând fluviul. Cu ajutorul vaselor bizantine, aliații maghiari ai imperiului au fost transportați pe malul drept al Dunării unde i-au provocat lui Symeon o severă înfrângere obligându-l să se refugieze la Dristra (Dorostolon / Silistra)²⁴. Două decenii mai târziu, în anul 917, pe fondul unui nou conflict cu Bulgaria, flota bizantină își făcea iarăși apariția la gurile Dunării. Concomitent cu atacul terestru al forțelor bizantine, comandate de generalul Leon Phokas, întreaga flotă imperială, comandată de drongarul Romanos Lekapenos, pătrundea pe fluviu operând în sprijinul forțelor terestre²⁵.

A doua jumătate a secolului al IX-lea consacră, fără dubii, o stăpânire bizantină la gurile Dunării. O serie de informații provenite din surse literare, numismatice și sigilografice converg clar spre confirmarea funcționării unei unități militar-administrative bizantine, a unei theme-arhontat, în nordul spațiului dunăreano-pontic.

O mărturie literară invocată în sprijinul susținerii tezei privind existența unei stăpâniri bizantine la Dunărea de Jos survine din a doua jumătate a secolului al IX-lea. Cu prilejul redactării cunoscutei sale lucrări, *Bibliotheca* sau *Lexikon*, fostul patriarh ecumenic, Photios (857-867, 877-886), dedica unul din exemplare unui anume „*Thomas, protospatharios și arhonte de Lykostomion, ucenicul său (Θωμᾶ πρωτοσπαθάρῳ καὶ ἄρχοντι τοῦ Λυκοστομίου οικείῳ μαθητῆϊ)*”²⁶.

Cine a fost acest Thomas, protospatharios și arhonte de Lykostomion, nu știm, deoarece alte informații referitoare la el și la activitatea lui nu avem. Titlul și funcția deținute îl recomandă însă a fi un înalt demnitar bizantin și comandant (gubernator) al unei theme, pe care am denumit-o cu alt prilej, *Arhontatul de Lykostomion*²⁷.

O primă problemă pusă în fața istoricilor de dedicația lui Photios o reprezintă localizarea cetății Lykostomion și, implicit, a themei omonime. Precaritatea informațiilor deținute a făcut ca specialiștii care s-au exprimat asupra acestui aspect să ofere răspunsuri diferite.

Numeroși istorici s-au pronunțat pentru localizarea orașului Lykostomion la gurile Dunării. Asemenea opinie a formulat, în primul rând, Hélène Ahrweiler, cea care a semnalat, de altfel, și importanța textului lui Photios. La părerea lui au aderat și mulți istorici români precum Petre Ș. Năsturel, Ion Barnea, Radu Florescu, Radu Ștefan Ciobanu (Vergatti), Octavian Iliescu, Alexandru Madgearu și alții²⁸.

La polul opus, se situează istoricii care contestă localizarea cetății Lykostomion la gurile Dunării. În acest sens s-au pronunțat, spre exemplu,

---

²⁴ Theophanes Continuatus, p. 358-359; Monachus, p. 854; Grammaticus, p. 268-269; Bănescu 1927, p. 15; Ostrogorsky 1963, p. 213; Ahrweiler 1966, p. 88.

²⁵ Theophanes Continuatus, p. 389; Monachus, p. 882; Magister, p. 724; Bănescu 1927, p. 15-16; Ahrweiler 1966, p. 87.

²⁶ Krumbacher 1891, p. 227; *Fontes*, II, p. 636-637, nr. LXXVI.

²⁷ Mărculeț 2005, p. 34.

²⁸ Ahrweiler 1966, p. 57 și nota 2, 89 și nota 1, 90, 101; Năsturel 1966, p. 649-650; Barnea 1971b, p. 209; Florescu, Ciobanu 1972, p. 381-382; Vergatti 2004, p. 21; Iliescu 1972, p. 439; Madgearu 2009, p. 299-301; Mărculeț 2005, p. 26.

cercetătoarea bulgară Vassilka Tăpkova-Zaimova și istoricul grec Kyriakos Tzantzanoglou, unul din editorii *Lexikon*-ului lui Photios. Aceștia aduc ca argumente ale opiniei lor existența și a altor localități cu numele Lykostomion situate în Thessalia, Acarnania și Epir²⁹.

Pe baza dedicației lui Photios, Hélène Ahrweiler a emis opinia că, în secolul al IX-lea, la Lykostomion se afla comandamentul unei flote bizantine, detașată din flota centrală, care opera în Pontul vestic. Comandantul acesteia, *arhonte*, avea rangul de *comes*³⁰. Totodată, cunoscând atribuțiile arhonților în secolul al IX-lea, a căror jurisdicție se exercita și asupra unor „*orașe de la frontieră*”, situate la limitele sau chiar în hotarele unor state ostile Bizanțului, care păstrau încă legătura cu imperiul, cercetătoarea franceză consideră că arhonte de Lykostomion trebuie să fi exercitat, alături de jurisdicția asupra flotei avute sub comandă, și o jurisdicție terestră³¹.

Alături de argumentele furnizate de sursele literare, susținătorii tezei privind existența unei stăpâniri bizantine la gurile Dunării în secolele VII-X aduc în sprijinul acesteia argumente, furnizate de o serie de științe auxiliare ale istoriei. Aceste argumente sunt de ordin numismatic, sigilografic sau arheologic.

Numismații, invocând cantitatea apreciabilă de monede bizantine din secolele VII-X descoperite pe teritoriul Dobrogei, consideră că circulația monetară reprezintă un indiciu sigur al perpetuării sau, eventual, al revenirii dominației bizantine în zonă³². Alți istorici, în schimb, nu exclud posibilitatea ca pătrunderea monedelor în zonă să fi fost consecința continuării legăturilor comerciale ale acestor regiuni cu Imperiul Bizantin sau cu statul bulgar, sau a plății unor subsidii de către Constantinopol barbarilor stabiliți în zonă³³.

Descoperirile monetare din secolele IX-X din jumătatea nordică a Dobrogei, de la Valul lui Traian, Greci, Isaccea, Urluia, Nufăru, Hârșova, Galița, sau din unele centre de pe litoralul Mării Negre, precum Constanța și Mangalia, sunt revelatoare pentru a confirma atât strânsurile legături ale acestor regiuni cu Bizanțul, cât și prezența bizantină în zonă. Respectivul descoperiri monetare i-au permis lui Gheorghe Mănușu-Adameșteanu să admită „*o prezență activă a Imperiului Bizantin în Dobrogea*”, dar și să considere, totodată, că aceasta era limitată exclusiv la „*câteva centre importante de pe litoral (Mangalia, Constanța) și de pe limes-ul danubian (Nufăru, Isaccea, Hârșova, Capidava)*”³⁴. Prezența bizantină în regiune, admite și Alexandru Madgearu, era limitată la unele puncte „*controlate de imperiu pe litoral și pe malul Dunării*”, folosite de flota imperială pentru escală și aprovizionare³⁵.

Existența unei stăpâniri bizantine la Dunărea de Jos este susținută și de Ion Barnea. În opinia sa, nu este exclus ca, începând din secolele VIII-IX, la Dunărea

---

²⁹ Tăpkova-Zaimova 1970, p. 82-83; *Fontes*, II, p. 637, nota 1.

³⁰ Ahrweiler 1966, p. 89; Barnea 1971b, p. 209.

³¹ Ahrweiler 1966, p. 59-60, 89.

³² Oberländer-Târnoveanu 1980, p. 163-165; Dimian 1957, p. 189-216; Custurea 1986, p. 273-277; Mănușu-Adameșteanu 1996, p. 233-240;

³³ Jordanov 1987, p. 191; Madgearu 1997, p. 145.

³⁴ Mănușu-Adameșteanu 1996, 240.

³⁵ Madgearu 1997, p. 148.

de Jos să fi funcționat Thema Paradounavon (Paristrion), „fie și în cadrul unor frontiere mai reduse decât în secolele X-XI și cu întreruperi de stăpânire care nu pot fi precizate”³⁶.

Mai categoric, Octavian Iliescu consideră nu numai posibilă, ci chiar necesară, existența unei stăpâniri bizantine la gurile Dunării, în condițiile în care, prin anii 866-867, sub domnia asociată a împăraților Mihail III și Basileios I, era redeschis atelierul monetar de la Chersones din Crimeea. În asemenea context, susținea istoricul amintit, pentru a menține legăturile cu centrul nord-pontic, Bizanțul avea nevoie de un punct de sprijin într-o zonă limitrofă. În consecință, conchide el, regiunile de la gurile Dunării și centrul de la Lykostomion, prin poziția geografică și strategică pe care o dețineau, erau ideale din acest punct de vedere³⁷. Adăugăm acestei opinii faptul că thema de la Dunărea de Jos asigura, de asemenea, un rol important în legăturile Constantinopolului cu aliatul său din nordul Mării Negre, Kaganatul Khazar.

Arheologii aduc, la rândul lor, propriile argumente cu care susțin funcționarea unei stăpâniri bizantine la Dunărea de Jos în secolele VII-X. Într-un studiu consacrat situației *limes*-ului bizantin din Dobrogea, în timpul dinastiilor Isauriană și Macedoneană (secolele VIII-XI), Radu Florescu constata că în secolele X-XI fortificațiile bizantine din aval de Axiopolis, inclusiv (c. 3 km sud de Cernavodă, în dreptul insulei Hinog), le folosesc pe cele romane, pe care le-au refăcut. În temeiul constatării realizate, el conchide că aceasta reprezintă prima fază de refacere a *limes*-ului danubian de către bizantini, anterioară domniei împăratului Ioannes I Tzimiskes (969-976) și a recuceririi Bulgariei răsărite și a spațiului ponto-dunărean de către imperiu, în anul 971. În opinia lui, această fază de refacere a *limes*-ului poate fi datată la sfârșitul secolului al VIII-lea sau în secolul al IX-lea. Acest lucru presupune însă, indiscutabil, existența unei stăpâniri bizantine în zonă³⁸. Pe baza rezultatelor cercetărilor arheologice, Radu Florescu a formulat concluzia că jurisdicția terestră a themei dunărene se exercita asupra teritoriilor Dobrogei de la nord de valea Carasu, respectiv până la valul mic de pământ dintre Cochirleni și Constanța, care constituia limita sa meridională³⁹.

În opoziție cu opinia lui Radu Florescu, Alexandru Madgearu consideră că extinderea teritorială a Bulgariei în timpul domniei lui Krum nu a lăsat nicio posibilitate care să permită o asemenea întindere a stăpânilor bizantine spre sud⁴⁰. Referindu-se la funcționarea Themei Lykostomion, același istoric consideră că aceasta a fost înființată după anul 863, ca urmare a realizării unui sistem de apărare care viza asigurarea securității Constantinopolului în fața atacurilor ruse și bulgare și că și-a încetat existența în urma conflictului bizantino-bulgar din 894-896, încheiat cu victoria Bulgariei, eveniment care a condus la răsturnarea balanței de putere în bazinul vestic al Mării Negre⁴¹.

---

³⁶ Mititelu, Barnea 1966, p. 44.

³⁷ Iliescu 1972, p. 460.

³⁸ Florescu, 1986, p. 172-177.

³⁹ Florescu, Ciobanu 1972, p. 385-386; Florescu 1986, p. 172-176.

⁴⁰ Madgearu 2009, p. 301.

⁴¹ Madgearu 2009, p. 301.

În ceea ce ne privește, reiterăm părerea formulată cu alt prilej, potrivit căreia admitem ca posibilă înființarea Themei Lykostomion sau a Arhontatului de Lykostomion după anul 863, fără a împărtăși însă și opinia care afirmă că încetarea funcționării unității militar-administrative bizantine de la Dunărea de Jos a survenit în urma conflictului dintre Imperiul Bizantin și Bulgaria din 894-895. Mai mult, suntem de părere că thema bizantină de la gurile Dunării și-a continuat existența și la începutul secolului al X-lea. Ca urmare, considerăm că în timpul conflictului bizantino-bulgar din anul 917, ofensiva flotei imperiale, care a acționat sub comanda drongarului Romanos Lekapenos împotriva pozițiilor bulgare din nord-estul Peninsulei Balcanice, și-a avut ca bază de operații tot stăpânirile bizantine de la gurile Dunării⁴².

Sigiliile rămân deocamdată cele mai sigure surse care permit susținerea tezei privind funcționarea unei stăpâniri bizantine la Dunărea de Jos, între secolul al VIII-lea și mijlocul secolului al X-lea. Acestea sunt cu atât mai importante, cu cât aparțin atât unor împărați, cât și unor înalți demnitari ai imperiului.

Pentru problema analizată de noi, reținem, în primul rând, sigiliile imperiale descoperite în zonă. La Silistra au fost descoperite două asemenea sigilii, unul aparținându-i împăratului Basileios I (867-886)⁴³, celălalt lui Constantin VII Porphyrogenetos⁴⁴.

Micile obiecte de plumb au însoțit cu siguranță scrisori ale celor doi basilei adresate unor demnitari bizantini, care rezidau la Dunărea de Jos. Prezența lor este o dovadă în plus a faptului că în zonă funcționa o unitate militar-administrativă bizantină.

Sigiliilor imperiale li se adaugă cele ale unor înalți demnitari, descoperite în aceeași regiune a Dunării de Jos. Un sigiliu aparținându-i unui Phokas, *spatharios și strategos*, datat în secolele VIII-IX, a fost descoperit la Călărași⁴⁵ și prezintă un interes deosebit pentru demersul nostru. Funcția de *strategos* îl arată pe posesorul sigiliului ca fiind comandantul unei unități militar-administrative, respectiv al unei theme. Care a fost această themă nu se poate preciza. Având însă în vedere zona de descoperire a sigiliului, nu putem exclude posibilitatea, foarte probabilă de altfel, ca această themă, guvernată de Phokas protospatharios, să fi funcționat chiar la gurile Dunării.

Alte două sigilii, descoperite la Silistra, datate în secolele IX-X, aparțin unui Niketas, *basilikos spatharocandidatos și tourmarches*, respectiv unui Aetolius, *basilikos spatharios și tourmarches*⁴⁶. Cele două sigilii confirmă categoric stăpânirea bizantină asupra orașului Dorostolon în secolele IX-X. Pe baza lor se poate afirma cu certitudine că, în epoca amintită, în centrul de la Dunărea de Jos a funcționat, cel puțin, comandamentul unui eșalon militar inferior, respectiv un comandament de *tourma*. Întrucât *tourma* a reprezentat o subunitate a themei, suntem în măsură să afirmăm că în secolele IX-X sau, cel puțin, în anumite perioade ale acestora, la Dunărea maritimă a funcționat o themă bizantină.

---

⁴² Mărculeț 2014, p. 433, 441.

⁴³ Barnea 1966, p. 281-283, nr. 5.

⁴⁴ Barnea 1960, p. 324-325, nr. 2.

⁴⁵ Mititelu, Barnea 1966, p. 43-44, nr. 1.

⁴⁶ Mititelu, Barnea 1966, p. 44-45, nr. 2-3.

Coroborând aceste informații cu dedicația de pe *Lexikon*-ul lui Photios, suntem în măsură să afirmăm că ele se referă la una și aceeași unitate militar-administrativă, respectiv că aici a funcționat o themă bizantină, anume *Thema Lykostomion* sau *Arhontatul de Lykostomion*⁴⁷.

În altă ordine de idei, nu putem exclude faptul, la fel de plauzibil, ca respectivele sigilii să fi însoțit scrisori trimise de cei doi tourmarhi din cetățile în care își aveau reședința către comandantul themei. Întrucât acestea au fost descoperite la Dorostolon, posibilitatea ca aici să fi fost chiar reședința guvernatorului themei devine una cât se poate de plauzibilă.

Sigiliile *tourmarchilor* Niketas și Aetolius ne permit și formularea unor considerații privind organizarea internă a themei de la Dunărea de Jos. Pe baza lor conchidem că, foarte probabil, asemenea altor unități militar-administrative bizantine, *Arhontatul de Lykostomion*, a fost împărțit în subdiviziuni numite *tourmai*. Precaritatea informațiilor face ca numărul respectivelor *tourmai* din componerea themei de la gurile Dunării să rămână necunoscut. Cu titlu de ipoteză considerăm că nu este exclus ca acestea să fi fost în număr de trei, cifră care, potrivit istoricului Nikolaos Oikonomides, era specifică, de obicei, subdiviziunilor unităților militar-administrative bizantine din secolele IX-X⁴⁸. Credem, de altfel, că nici întinderea teritorială a themei bizantine de la gurile Dunării nu făcea necesar un număr mai mare de *tourmai*.

Se adaugă sigiliilor menționate, cele aparținând altor înalți demnitari bizantini din secolele IX-X descoperite la Dunărea de Jos. De la Silistra provin sigiliile care aparțin unui Ioannes, *consul și silentioarius*⁴⁹, Roston, *patrikios*⁵⁰, Nikolaus, *basilikos spatharios și dioiketes*⁵¹, sigiliul unui *ex-eparh*⁵², Petrus, *consul și patrikios*⁵³. Din zona gurilor Dunării, respectiv de la Noviodunum, provine sigiliul unui Niketas, *protospatharios* sau *basilikos spatharios*⁵⁴, precum și cel al lui Ioannes Chaldos, *stratelates și strategos de Chaldia*⁵⁵.

Fără îndoială, respectivele sigilii au însoțit scrisori ale posesorilor lor către diverși demnitari bizantini care rezidau la Dunărea de Jos. Având în vedere rangurile și funcțiile deținute de unii dintre expeditorii respectivelor scrisori, credem că, foarte probabil, o parte a corespondenței a fost adresată chiar guvernatorilor bizantini de aici. Conchidem, deci, pe baza lor, că dincolo de orice speculații, prezența respectivelor sigilii, confirmă, fără dubii, existența unei stăpâniri bizantine la gurile Dunării în epoca menționată, respectiv funcționarea unei unități militar-administrative. În opinia noastră, unitatea militar-administrativă

---

⁴⁷ Mărculeț 2005, p. 34; Mărculeț 2014, p. 434, 442.

⁴⁸ Oikonomides 1972, p. 341.

⁴⁹ Barnea 1966, p. 283-284, nr. 7.

⁵⁰ Barnea 1966, p. 284-285, nr. 8.

⁵¹ Barnea 1966, p. 286-287, nr. 11.

⁵² Barnea 1966, p. 285, nr. 9.

⁵³ Mititelu, Barnea 1966, p. 46, nr. 4.

⁵⁴ Barnea 1975, p. 160, nr. 6.

⁵⁵ Barnea 1997, p. 355.

în discuție nu putea fi decât fie *Thema Lykostomion* sau *Arhontatul de Lykostomion*, fie o altă unitate militar-administrativă succesoare a acesteia⁵⁶.

Considerații finale. Situația teritoriilor de la Dunărea de Jos între sfârșitul secolului al VII-lea și secolul al X-lea a stat sub incidența relațiilor bulgaro-bizantine, evoluția acestora determinând-o direct. Informațiile lacunare pe care le deținem cu privire la ele face ca statutul lor politico-juridic să nu poată fi cunoscut cu exactitate decât pentru perioade scurte de timp.

Pe baza sumarelor informații de care dispunem, suntem în măsură să conchidem că, între sfârșitul secolului al VII-lea și secolul al VIII-lea, sau în anumite perioade din acest interval de timp, Imperiul Bizantin și-a exercitat stăpânirea asupra unor regiuni de la Dunărea de Jos. Cât de întinsă a fost această stăpânire nu putem preciza. Foarte probabil, ea s-a limitat la zona gurilor Dunării, precum și la unele centre urbane de pe litoral (Constanța, Mangalia) sau de pe Dunăre (Durostorum/Dorostolon sau Noviodunum), pe care imperiul le putea apăra și aproviziona cu ajutorul flotei sale.

În secolul al IX-lea și la începutul secolului al X-lea, în contextul redeschiderii conflictelor cu Bulgaria, teritoriile de la Dunărea de Jos reintră în atenția autorităților bizantine. În acest context politico-militar, a doua jumătate a secolului al IX-lea consacră, fără dubii, existența unei stăpâniri bizantine la gurile Dunării. O unitate militar-administrativă – *Thema Lykostomion* sau *Arhontatul de Lykostomion* – a funcționat cu certitudine în epoca menționată în aceste regiuni.

BIBLIOGRAFIE

Ahrweiler 1966 – Hélène Ahrweiler, *Byzance et la mer. La marine de guerre, la politique et les institutions maritimes de Byzance aux VIIe-XVe siècles*, Paris, 1966.

Barnea 1960 – I. Barnea, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea*, „Studii și Cercetări de Numismatică”, III, 1960, p. 323-332.

Barnea 1966 – I. Barnea, *Noi sigilii bizantine de la Dunărea de Jos*, „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, 17, 2, 1966, p. 277-297.

Barnea 1968 – I. Barnea, *Perioada Dominatului (secolele IV-VII)*, în R. Vulpe, I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, vol. II: *Romanii la Dunărea de Jos*, București, 1968, p. 369-556.

Barnea 1969 – I. Barnea, *Plombs byzantins de la Collection Michel C. Soutzo*, „Revue des Études Sud-Est Européennes”, VII, 1969, 1, p. 21-33.

Barnea 1971a – I. Barnea, *Dobrogea între anii 681-971*, în I. Barnea, Șt. Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. III. *Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos*, București, 1971, p. 7-69.

Barnea 1971b – I. Barnea, *Dobrogea în secolele VII-X*, „Peuce”, II, 1971, p. 205-219.

Barnea 1975 – I. Barnea, *Sigilii bizantine de la Noviodunum (II)*, „Studii și Cercetări de Numismatică”, VI, 1975, p. 159-162.

---

⁵⁶ Mărculeț 2014, p. 435, 443.

- Barnea 1981** – I. Barnea, *Sceau de Constantin IV empereur de Byzance, trouvé à Durostorum*, „Revue Roumaine d’Histoire”, XX, 4, 1981, p. 625-628.
- Barnea 1985** – I. Barnea, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea (II)*, „Pontica”, XVIII, 1985, p. 235-248.
- Barnea 1990** – I. Barnea, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea (III)*, „Pontica”, XXIII, 1990, p. 315-334.
- Barnea 1997** – I. Barnea, *Noviodunum în lumina sigiliilor bizantine*, „Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie”, 48, 4, 1997, p. 353-360.
- Bănescu 1927** – N. Bănescu, *La domination byzantine sur les régions du Bas-Danube*, „Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique”, XIII, 1927, p. 10-22.
- Beševliev 1971** – V. Beševliev, *Die Feldzüge des Kaisers Konstantin V gegen die Bulgaren*, „Études Balkaniques”, VII, 3, 1971, p. 5-17.
- Comșa 1979** – Maria Comșa, *Ceramică alanică din sec. al VIII-lea descoperită în centrul Dobrogei*, „Pontica”, XII, 1979, p. 151-156.
- Custurea 1986** – G. Custurea, *Unele aspecte privind penetrația monedei bizantine în Dobrogea în secolele VII-X*, „Pontica”, XIX, 1986, p. 273-277.
- Diaconu 1966** – P. Diaconu, *Réalités archéologiques et considérations historiques (Nouveau travail sur les cultures matérielles du Bas-Danube du VIIe au Xe siècle)*, „Revue Roumaine d’Histoire”, V, 3, 1966, p. 485-498.
- Diaconu 1972** – P. Diaconu, *Câteva considerații în legătură cu valurile din Dobrogea (sec. IX-X)*, „Pontica”, V, 1972, p. 373-380.
- Dimian 1957** – I. Dimian, *Câteva descoperiri monetare bizantine pe teritoriul R.P.R.*, „Studii și Cercetări de Numismatică”, I, 1957, p. 189-216.
- Fiedler 2008** – U. Fiedler, *Bulgars in the Lower Danube region. A survey of the archaeological evidence and of the state of current research*, în *The Other Europe in the Middle Ages. Avars, Bulgars, Khazars, and Cumans*, edit. Fl. Curta, R. Kovalev, Leiden-Boston, 2008, p. 151-236.
- Florescu 1986** – R. Florescu, *Limesul dunărean bizantin în vremea dinastiilor isauriană și macedoneană*, „Pontica”, XIX, 1986, p. 171-177.
- Florescu, Ciobanu 1972** – R. Florescu, R. Ciobanu, *Problema stăpânirii bizantine în nordul Dobrogei în secolele IX-XI*, „Pontica”, V, 1972, p. 381-400.
- Fontes, II** – *Fontes Historiae Daco-Romanae (Izvoarele istoriei României)*, vol. II, București, 1970.
- Grammaticus** – Leonis Grammatici, *Chronographia*, ex recognitione Immanuelis Bekkeri. Accedit Eustathii de Capta Thessalonica liber, Bonnae, MDCCCXLII.
- Iliescu 1972** – O. Iliescu, *Localizarea vechiului Licostomo*, „Studii. Revistă de Istorie”, 25, 3, 1972, 435-462.
- Jordanov 1987** – I. Jordanov, *Dobroudža (491-1092) selon les données de la numismatique et de la sphragistique*, „Dobroudža. Études ethno-culturelles”, Sofia, 1987, p. 182-207.

- Krumbacher 1891** – K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum ende des Oströmischen Reiches (527-1453)*, München, 1891.
- Madgearu 1997** – Al. Madgearu, *Continuitate și discontinuitate culturală la Dunărea de Jos în secolele VII-VIII*, București, 1997.
- Madgearu 2009** – Al. Madgearu, *The Lykostomion Theme on the Lower Danube (9th Century)*, „Studia Antiqua et Medievalia. Miscellanea in honorem annos LXXV peragentis Professoris Dan Gh. Theodor oblata”, edidit Dan Aparaschivei, Iași, 2009, p. 297-304.
- Magister** – Symeonis Magistri, *Annales*, în Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, ex recognitione Immanuelis Bekkeri, Bonnae, MDCCCXXXVIII.
- Mănuclu-Adameșteanu 1996** – Gh. Mănuclu-Adameșteanu, *La diffusion de la monnaie byzantine en Dobroudja aux IXe-Xe siècles*, „Omaggio a Dinu Adameșteanu”, a cura di Marius Porumb, Cluj-Napoca, 1996, p 233-248.
- Mărculeț 2005** – V. Mărculeț, *Πρωτοσπαθαρίω καὶ ἄρχοντι τοῦ Λυκοστομίου. Cu privire la existența unei stăpâniri bizantine la Dunărea de Jos în secolele IX-X*, „Buletinul Muzeului Militar Național”, serie nouă, 3, 2005, p. 25-38.
- Mărculeț 2013** – V. Mărculeț, *Bizantini și Barbari la Dunărea de Jos (secolele IV-XII)*, Brăila, 2013.
- Mărculeț 2014** – V. Mărculeț, *Noi considerații privind funcționarea Arhontatului de Lykostomion în secolul al IX-lea / New Considerations on the Functioning of the Archontate of Lykostomion in the 9th Century*, în „Istros”, XX, 2014, p. 429-435, 437-446.
- Mititelu, Barnea 1966** – I. Mititelu, I. Barnea, *Sigilii de plumb bizantine din regiunea Dunării de Jos*, „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, 17, 1, 1966, p. 43-50.
- Monachus** – Georgii Monachi, *Vitae imperatorum recentiorum*, în Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, ex recognitione Immanuelis Bekkeri, Bonnae, MDCCCXXXVIII.
- Năsturel 1966** – P.Ș. Năsturel, *Recenzia lucrării Ahrweiler, Hélène, Byzance et la mer. La marine de guerre, la politique et les institutions maritimes de Byzance aux VIIe-XVe siècles (Paris: Presses Universitaires de France, 1966)*, „Revue des Études Sud-Est Européennes”, IV, 3-4, 1966, p. 649-650.
- Nikephoros 1990** – Nikephoros Patriarch of Constantinople, *Short History*, Text, Translation and Commentary by Gy. Mango, Washington, D.C., 1990.
- Oberländer-Târnoveanu 1980** – E. Oberländer-Târnoveanu, *Monede bizantine din secolele VII-X descoperite în nordul Dobrogei*, „Studii și Cercetări de Numismatică”, VII, 1980, p. 163-165.
- Oikonomidès 1972** – N. Oikonomidès, *Les listes de préséances byzantine des IXe et Xe siècles*. Introduction, traduction et commentaire, Paris, 1972.
- Ostrogorsky 1963** – G. Ostrogorsky, *Geschichte des Byzantinischen Staates*, München, MCMLXIII.

Poenaru-Bordea, Donoiu 1983 – Gh. Poenaru-Bordea, I. Donoiu, *Contribuții la studiul pătrunderii monedelor bizantine în Dobrogea în secolele VII-X*, „Buletinul Societății Numismatice Române”, LXXV-LXXVI, 129-130, 1983, p. 237-251.

Porphyrogenitus – Constantini Porphyrogeniti, *De thematibus*, în Constantinus Porphyrogenitus, *De thematibus et De administrando imperio*, accedit Hieroclis Synecdemus cum Bandurii et Wesselingii commentariis, recognovit Immanuel Bekkerus, Bonnae, MDCCCXL.

Primov 1978 – B. Primov, *Bulgaria in the Eighth Century. A General Outline*, „Byzantinobulgarica”, 5, 1978, p. 5-40.

Tăpkova-Zaimova 1970 – Vassilka Tăpkova-Zaimova, *Quelques observations sur la domination byzantine aux bouches du Danube – Le sort de Lykostomion et de quelques autres villes côtières*, „Studia Balcanica”, 1, 1970: p. 79-86.

Theophanes 1982 – *The Chronicle of Theophanes*. An English translation of *anni mundi 6095-6305 (A.D. 602-813)*, with introduction by Harry Turtledove, Philadelphia, 1982.

Theophanes 1997 – *The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History AD. 284-813*. Translated with Introduction and Commentary by Cyril Mango and Roger Scott with the assistance of Geoffrey Greatrex, Oxford, 1997.

Theophanes Continuatus – Theophanes Continuatus, *Chronographia Christi amantis ac Porphyrogenneti domini Constantini, sapientissimi domini Leonis imperatoris filii, iussu conscripta*. În Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, ex recognitione Immanuelis Bekkeri, Bonnae, MDCCCXXXVIII.

Vergatti 2004 – R. Șt. Vergatti, *Din problematica militară a porturilor dobrogene în secolele al XIII-lea și al XIV-lea*, „Buletinul Muzeului Militar Național”, serie nouă, 2, 2004, p. 17-24.

Nouvelles opinions sur le développement de la métropole de l'Unghro-Valachie

Radu Ștefan Vergatti*

Cuvinte-cheie: *Mitropolie, chorbishop, Patriarh ecumenic, domnitorul Țării Românești.*

Rezumat: *Noi opinii privind dezvoltarea Mitropoliei Țării Românești. Am început acest articol afirmând că, de la început, Țara Românească, în ceea ce privește religia, a aparținut confesiunii ortodoxe. Inițial, Mitropolia Țării Românești a avut sediul în Vicina. Abia în 1359 a fost mutată, dar nu reînființată, în reședința domnească de la Curtea de Arges. Prin urmare, se poate concluziona că Mitropolia Țării Românești datează din aproximativ 1280, atunci când a apărut la Vicina, avându-l pe Teodor primul său Mitropolit.*

Keywords: *Metropolitan, chorbishop, ecumenical patriarch, Wallachia's ruler.*

Abstract: *New opinions on the development of the Metropolitan of Wallachia. I started this article asserting that from the beginning Wallachia, in terms of religion, belonged to the Orthodox confession. Initially, the Metropolitan of Wallachia had its headquarters in Vicina. It was only in 1359 when it was moved, but not newly established, into the princely residence of Curtea de Arges. Therefore, one can conclude that the Metropolitan of Wallachian dates from about 1280, when it emerged at Vicina having Teodor as its first Metropolitan Bishop.*

L'État médiéval apparaît tard en Valachie par rapport aux entités politiques en Europe de l'Ouest. Au début, il s'agissait d'unités politiques de petite taille. Progressivement, ces entités se sont agglutinées au XIVe siècle, conduisant à la formation de l'État indépendant de Valachie qui s'étendait depuis les Carpates jusqu'au Danube et jusqu'à la mer Noire. Cela veut dire que le pouvoir politique de la Valachie s'exerçait aussi sur le Delta du Danube et sur la Dobroudja du Nord¹.

Conformément aux coutumes de la société médiévale il était tout naturel de retrouver aux côtés du chef politique un hiérarque, égal du point de vue de son rang². Les Roumains étaient des chrétiens orthodoxes. À la différence de certains de leurs voisins, Bulgares, Russes, Hongrois, etc., auxquels leurs chefs avaient imposé la religion, les Roumains (au début, la population romanisée) avaient adopté la nouvelle religion dès le début, au premier siècle ap. J.-C³. La nouvelle religion avait été prêchée par les apôtres André et Philippe⁴, qui parlaient latin, langue que la population romanisée du Danube inférieur comprenait. Ceux qui se sont convertis à la nouvelle religion étaient, tout d'abord, les pauvres, la partie la plus importante de la population. Cette population romanisée entretenait des

---

* dr. **Radu Ștefan Vergatti**, profesor universitar, Universitatea Valahia Târgoviște, Facultatea de Științe Umaniste, e-mail: rstvergatti@gmail.com.

¹ Vergatti 2002.

² Vergatti 2009.

³ Vergatti 2013.

⁴ Popescu 2002; Popescu 2009.

relations diverses – d’ordre politico-administratif, économique, culturel, spirituel – avec l’Empire Byzantin. Il était naturel qu’elle se trouve sous l’influence de l’église chrétienne orientale. Les Roumains se sont toujours montrés fidèles envers la Patriarchie Œcuménique et n’ont jamais accepté la propagande des missionnaires catholiques⁵. La propagande catholique n’a pas eu de succès au XIIIe siècle, quand on a enregistré une offensive des moines des ordres mendiants, franciscains et dominicains. Les Roumains ont opposé un refus tenace, obstiné, constant à cette invitation de se convertir au catholicisme⁶.

Les hiérarques qui se retrouvèrent aux côtés des chefs politiques des Roumains ont été donc de confession orthodoxe. Je l’affirme en me fondant sur la division de l’espace intérieur des églises – sanctuaire, nef, narthex – structure distincte de celle utilisées dans les églises catholiques, dans lesquelles l’espace intérieur est divisé en des nefs longitudinales. On retrouve une telle division dans les églises orthodoxes les plus anciennes. Les archéologues en ont retrouvé la trace dans les deux katholikons de la Cité médiévale de Severin⁷, dans l’église de la résidence princière de Cetățeni-Argeș⁸, dans l’église à plan en croix grecque inscrite de Curtea de Argeș⁹, dans l’église Sânt-Nicoară de Curtea de Argeș¹⁰, dans la première église princière de Câmpulung Muscel¹¹.

Il y a donc assez d’églises **orthodoxe en pierre** dont on peut encore voir les vestiges. Comme elles se retrouvent sur un territoire vaste, on peut conclure à une forte implantation du christianisme.

Les sources externes nous ont transmis les noms de quelques chefs politiques locaux de ce territoire qui par la suite sera appelé la Valachie: Esclas¹², „li roi de Blaquie”¹³, un dénommé Mishelav¹⁴, un autre qui s’appelle Seneslau, ou Litovoi ou Ioan ou Farcaș¹⁵ ou Bărbat¹⁶ ou Tihomir ou Tokomerius. Le dernier a été le père du voïévode Basarab Ier le Fondateur, conformément à un document de 26 novembre 1332¹⁷.

À ses côtés se tenait nécessairement un hiérarque. Comte tenu des exigences de l’église orthodoxe, il aurait pu être un chorévêque. Bien que les exigences des synodes œcuméniques de 343 de Serdica (Sofia)¹⁸ et de 391 de Carthage¹⁹ on a

---

⁵ Vergatti 2013; Vergatti 2010.

⁶ Vergatti 2010.

⁷ Bărcăcilă 1937, p. 150.

⁸ Chițescu, Păunescu 1986.

⁹ Drăghiceanu 1917-1923a, p. 52 et sq.; Drăghiceanu 1917-1923b, p. 138; Ionescu 1963, p. 69.

¹⁰ Iosipescu *et alii*. 2011; Theodorescu 1974, p. 278.

¹¹ Chihaia 1961; Ionescu 1963, p. 60; Cantacuzino 2011, p. 80 (ses commentaires sont relatives).

¹² Vergatti 1985 (son étude est la seul mentionné dans „*Revue des études byzantines*”, tome 45, 1987. p. 271).

¹³ Vergatti 1976, p. 246-256.

¹⁴ Decei 1978, p. 205.

¹⁵ DRH B, p. 3-11.

¹⁶ DIR B, p. 7.

¹⁷ DRH D, p. 25.

¹⁸ Hess 2002, p. 154-157.

¹⁹ Hess 2002, p. 154-157.

conservé le nom d'un seul chorévêque, un certain Ursu du VIIIe siècle²⁰. Les miscellanées de la fin du XIVe siècle - premières décennies du XVe siècle, conservé dans le manuscrit no. 167 du Monastère Dionisiou d'Athos, retrouvées grâce aux recherches menées par le père Jean Darrouzès²¹ indiquent que la métropole de la Valachie avait été précédée d'un évêché²². On peut donc conclure qu'aux côtés des princes de Valachie il y avait un évêque **avant** 1359.

Comme les princes de Valachie étaient en relation avec le port de Vicina, où il y avait une église orthodoxe de rang supérieur – la métropole suffragante de la Patriarchie Œcuménique – il est probable que c'est là qu'on a demandé la nomination d'un évêque.

Les dates concernant la métropole de Vicina sont relatives. Dans cette ville portuaire florissante on avait fondé un évêché probablement vers 1240, sous le règne de Jean III Doukas (1111-1254) et de patriarche Germain II (1222-1240)²³. Elle correspondait au niveau politique des chefs de la future Valachie. Après 1280, quand les chefs de Valachie se sont distingués du point de vue politique, l'église de Vicina a été élevée au rang de métropole²⁴. On a conservé de cette époque-là le nom du métropolite Teodor qui a participé aux synode œcuménique de 1285²⁵.

C'est le métropolite Luca qui lui succéda. Il était extrêmement riche, son revenu s'élevant à 800 hyperpères or par an²⁶. Une telle prospérité suscita l'envie du patriarche œcuménique Athanasios Ier. Alors que le métropolite Luca participait au synode de l'hiver de 1305-1306, comme le prouve la correspondance du patriarche Athanasios Ier, l'aventurier et l'usurpateur Jean Drimys a été frappé d'anathème²⁷. À cette occasion le patriarche a montré que Jean Drimys avait envoyé des messagers pour solliciter l'alliance des Amalécites (les Turcs), des Italiens et de « ceux qui habitent près de l'Istre » (le Danube), les ouailles du métropolite Luca de Vicina²⁸.

À leur tour, les chercheurs Vitalien Laurent et Pierre Ș. Năsturel ont considéré cette remarque comme la première mention historique des Roumains en tant qu'entité politique²⁹. Le point de vue des deux byzantinologues fait avancer de quelque cinquante ans la première mention des Roumains en tant que pouvoir politique par rapport à ce qu'avait écrit le basileus Jean IV Cantacuzène qui utilisait le terme Ungro-Valaques (les Valaques vivant près de la Hongrie) dans sa *Chronique*³⁰.

Après Luca, trois hiérarques ont occupé successivement le siège de la Métropole de Vicina dont nous ignorons tout. Ce n'est que pendant la quatrième

---

²⁰ „Ursus Avaritianensium ecclesiae episcopus” (cf. Păcurariu 1980, p. 181-182).

²¹ Darrouzès 1981, p. 386.

²² Darrouzès 1981, p. 386.

²³ Darrouzès 1981, p. 386.

²⁴ Năsturel 1971.

²⁵ Laurent 1927, p. 145; *Fontes* 1982, p. 190-191.

²⁶ Guiland 1930, p. 132; Laurent 1971, p. 401-403, No. 1613; Năsturel 1971, p. 35-37, 41; *Fontes* 1982, p. 141-142; Vergatti 1977.

²⁷ Laurent 1971, p. 429-431, nr. 1636; Darrouzès 1977, p. 498; *Fontes* 1982, p. 141-143.

²⁸ Laurent 1971, p. 429-431, nr. 1636; Darrouzès 1977, p. 498; *Fontes*, p. 141-143.

²⁹ Laurent 1971 p. 430; Năsturel 1971; voir aussi Maffry Talbot 1975, p. 407-408.

³⁰ *Fontes* 1975, p. 482.

décennie du XIVe siècle (1338) que le siège de métropolitain a été occupé par Macarie³¹. C'est pendant cette période que les relations entre Vicina et la Valachie sont devenues plus étroites, ce qui était naturel. La ville portuaire Vicina entamait son déclin irréversible, à cause, d'une part, des razzias des Tatars, et, d'autre part, à cause des changements des rapports de force dans la mer Noire, où les Génois perdaient leur hégémonie. En même temps, l'importance du prince roumain Basarab Ier augmentait, surtout après les 9-12 novembre 1330 quand il a vaincu le roi de la Hongrie Charles-Robert d'Anjou³². Le prince roumain était capable dans la nouvelle situation d'accueillir chez lui le métropolitain de Vicina, Macarie. Car il est fort probable qu'il s'est dirigé vers la résidence de Basarab Ier le Fondateur, à Curtea de Argeș. Une lettre adressée au patriarche œcuménique contient la promesse de Macarie de ne pas quitter Vicina³³. Mais, comme toute promesse, elle était faite pour ne pas être respectée. Un successeur de Macarie, Iacint, a trouvé lui aussi refuge à la cour du prince roumain Nicolae-Alexandru, le fils du prince Basarab.

Nicolae-Alexandru demandait que le siège métropolitain soit installé dans sa capitale, il voulait donc qu'un hiérarque de son rang soit à ses côtés. C'est pourquoi il adressa plusieurs lettres à la Patriarchie Œcuménique³⁴. À cette époque-là un conflit agitait la Patriarchie Œcuménique, une lutte pour le pouvoir entre Calist Ier et Philoteu Ier Kokkinos, les deux étant à deux reprises successives des patriarches œcuméniques³⁵. Pour différer le plus longtemps la réponse qu'il fallait donner au prince Nicolae Alexandru, le patriarche a très probablement déclaré qu'en Valachie ne sont pas réunies les conditions exigées par le Synode œcuménique de 343 de Serdica. Par le canon 6 (VI a et b) de ce synode, les hiérarques grecs, orgueilleux, avaient demandé que toute métropole orthodoxe assure à l'hiérarque un train de vie fastueux³⁶. Comme les princes roumains ne pouvaient bâtir très rapidement une ville entière satisfaisant les exigences des Grecs, ils ont bâti au XIVe siècle la plus grande église orthodoxe de l'Europe du Sud-est³⁷. C'est un monument magnifique, capable de satisfaire les prétentions d'un hiérarque. La grande église de Curtea de Argeș, ayant pour patron Saint Nicolas, a été achevée en 1351 ou en 1352, comme l'atteste un sgraffite³⁸. Après avoir reçu de beaux présents de la part du prince

---

³¹ Laurent 1946.

³² Cf. *Chronicon pictum Vindobonense*, dans *Scriptores rerum hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*, tome I, publ. par Emericus Szentpetery, Budapestini, MCMXXXVII.

³³ *Fontes* 1982, p. 154-155.

³⁴ *Fontes* 1982, p. 197-201.

³⁵ Failler 1973.

³⁶ Hess 2002, p. 155.

³⁷ Diehl 1925, p. 438; Ionescu 1963, p. 69; Theodorescu 1974, p. 285. Je pense que le monument ecclésiastique a été construit aussi pour honorer la victoire remportée par le prince de Valachie Basarab Ier contre le roi d'Hongrie Charles-Robert d'Anjou (9-12 novembre 1330).

³⁸ Drăghiceanu 1917-1923a, p. 16. N. Constantinescu a une autre opinion; il croit que le sgraffite ne représente pas une indication de l'an de la construction et que l'église St. Nicolae Domnesc de Curtea de Argeș a été construite après 1360, mais lui n'a pas d'arguments (Constantinescu 1984, p. 148).

Nicolae Alexandru, le patriarche Calist Ier, assez tard, vers mai 1359, a répondu, admettant l'installation du siège métropolitain antérieurement installé à Vicina dans la résidence des princes Basarab de Curtea de Argeș³⁹.

Les termes du *grammata* indiquent clairement qu'il ne s'agit pas de la fondation d'une nouvelle métropole, mais d'un **déplacement du siège** métropolitain. C'est dans ces circonstances que s'est réalisé le déplacement du siège métropolitain d'une ville dans une autre, les deux se trouvant sur le territoire gouverné par des princes roumains. Pourtant, on a considéré et il y en a qui le pensent encore qu'en mai 1359 on a fondé la métropole de Valachie et que c'est à ce moment-là qu'on a nommé le premier métropolite de Valachie, Iachint.

Comme il s'agissait d'un déplacement et Iachint continuait la file des hiérarques de Vicina, on peut conclure que l'existence de la métropole de Valachie doit être reculée vers 1280, quant est apparue la métropole de Vicina. Selon le patriarche Athanasios, la juridiction œcuménique du métropolite Luca s'étendait aussi sur les habitants du cours inférieur du Danube. Ainsi, la liste des métropolitains devait débiter par Teodor, le premier métropolite de Vicina. J'invoque pour étayer ma thèse le fait que, sur la liste de la Patriarchie Œcuménique, on retrouve le même nombre de métropolies après mai 1359. On n'a pas mentionné sur le territoire de Valachie deux métropolies, celle de Vicina et celle de Valachie, mais une seule, celle de Valachie⁴⁰. C'est un nouvel argument en faveur de la continuité de l'existence de la métropole de Valachie. Ce n'est qu'en 1370 qu'une nouvelle métropole a été créée sur le territoire de Valachie⁴¹. Je consacrerai d'autres recherches à étayer l'hypothèse de travail exposée ci-dessus.

---

³⁹ *Fontes* 1982, p. 197-201.

⁴⁰ *Fontes* 1982, p. 199.

⁴¹ Năsturel 1977-1978.

BIBLIOGRAPHIE

Bărcăcilă 1937 – Al. Bărcăcilă, *Cetatea Severinului (Început de cercetări arheologice)*, dans Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice, An XXX, Fasc. 94, Octombrie-December 1937, p. 149-166.

Cantacuzino 2011 – Gh. I. Cantacuzino, *Începuturile oraşului Câmpulung și Curtea Domnească. Aspecte ale civilizației urbane la Câmpulung*, Ed. Academiei Române, București, 2011.

Chihaiia 1961 – Chihaiia Pavel, *Date în legătură cu biserica vechii curți domnești din Câmpulung Muscel*, dans Biserica Ortodoxă Română, nr. 9-10, 1961, p. 1033-1049.

Chițescu, Păunescu 1986 – Lucian Chițescu, Anca Păunescu, *Cercetările arheologice efectuate la complexul de monumente feudale de la Cetățeni, Jud. Argeș. Locuința voievodală*, dans „Cercetări arheologice”, VIII, București, 1986, p. 67-74.

Constantinescu 1984 – N. Constantinescu, *Curtea de Argeș 1200-1200, Asupra începuturilor Țării Românești*, Editura Academiei, București, 1984.

Darrouzès 1977 – Jean Darrouzès, *Les Regestes des actes du Patriarcat de Constantinople*, I, Fasc. V (1310-1376), Paris, 1977.

Darrouzès 1981 – Jean Darrouzès, *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, Institut français d'études byzantines, Paris, 1981.

Decei 1978 – Aurel Decei, *Relații româno-orientale*, Ed. Academiei, București, 1978.

Diehl 1925 – Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, 2e éd., vol. I, Picard, Paris, 1925.

DIR B – *Documente privind istoria României, B. Țara Românească, Veac. XIII-XV (1247-1500)*, Ed. Academiei, București, 1953.

Drăghiceanu 1917-1923a – Virgil Drăghiceanu, *Curtea Domnească din Argeș. Note istorice și arheologice*, dans Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice, X-XVI București, 1917-1923, p. 9-76.

Drăghiceanu 1917-1923b – Virgil Drăghiceanu, *Jurnalul săpăturilor din curtea domnească a Argeșului*, dans Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice, X-XVI București, 1917-1923, p. 134-149.

DRH B – *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I (1247-1500), Ed. Academiei, București, 1966.

DRH D – *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între țările române*, volumul I (1222-1456), Editura Academiei, București, 1977.

Failler 1973 – Albert Failler, *La déposition du patriarche Calliste Ier (1353)*, dans „Revue des études byzantines”, tome 31, 1973, p. 5-163.

Fontes 1975 – *Fontes Historiae daco-romanae/Izvoarele istoriei românilor*, tome III, Scriitori bizantini (sec. XI-XIV), publ. par Al. Elian, N. Ș. Tanașoca, Ed. Academiei, București, 1975.

Fontes 1982 – *Fontes Historiae daco-romanae/Izvoarele istoriei românilor*, tome IV, *Scriitori și acte bizantine sec. IV-XV*, publ. par H. Mihăescu, R. Lăzărescu, N.-Ș. Tanașoca, T. Teoteoi, Ed. Academiei, București, 1982.

Guilland 1930 – Rodolphe Guilland, *Correspondence inedit d'Athanase patriarche de Constantinople (1289-1293; 1304-1310)*, dans *Melanges Ch. Diehl*, vol. I, Paris, 1930, p. 121-140.

Hess 2002 – Hamilton Hess, *The Early Development of Cannon Law and the Council of Serdica, A.D. 343. A landmark in the Early Development of Canon Law*, Oxford University Press, 2002.

Ionescu 1963 – Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I - *De la orânduirea comunei primitive până la sfârșitul veacului al XVI-lea*, Ed. Academiei, București, 1963.

Iosipescu et alii. 2011 – Sergiu Iosipescu, Ionut Iancu, Adrian Stănilă, *Raport asupra cercetărilor arheologice efectuate în campania 2011 la Biserica Sân Nicoară – Curtea de Argeș*, dans <http://cronica.cimec.ro/detail.asp?k=4830> (consulté le 25 août 2015).

Laurent 1927 – V. Laurent, *Les signataires du second concile des Blakhernes (été 1285)*, dans *Échos d'Orient*, XXVI, 1927, p. 129-149.

Laurent 1946 – V. Laurent, *Le métropole de Vicina Macaire et la prise de la ville par les Tartares*, dans “*Revue historique du sud-est européen*”, XXIII, 1946, p. 225-232.

Laurent 1971 – V. Laurent, *Les registres des actes du Patriarcat de Constantinople*, I, fasc. IV (1208-1309), Paris, 1971.

Maffry Talbot 1975 – Alice-Mary Maffry Talbot, *The Correspondence of the Athanasius I, Patriarch of Constantinople. Letters to the Emperor Andronicus II, Members of Imperial Family, and Officials*, Glückstadt, 1975.

Păcurariu 1980 – Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, première édition, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1980.

Popescu 2002 – Emilian Popescu, *Apostoliceitatea creștinismului românesc: Sfinții Apostoli Andrei și Filip în Dobrogea*, en *Creștinismul – sufletul neamului românesc*, Ed. Agaton, Făgăraș, 2002, p. 11-24.

Popescu 2009 – Emilian Popescu, *L'origine apostolique du christianisme Roumain*, dans *Istorie bisericească, misiune creștină și viață culturală, I, De la începuturi până în secolul al XIX-lea*, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2009, p. 9-27.

Roman, Vergatti 2002– L. Roman, R. Șt. Vergatti, *Studii de demografie istorică românească*, Ed. Enciclopedică, București, 2002.

Năsturel 1971 – Petre. Ș. Năsturel, *Les fastes épiscopaux de la Métropole de Vicina*, dans *Byantinisch-neugriechische Jahrbücher*, 1971, Athen (extrait), p. 33-42.

Năsturel 1977-1978 – P. Ș. Năsturel, *Autour de la partition de la Métropole de Hongrovalachie (1370)*, dans Buletinul Bibliotecii Române Freiburg, vol. VI (X), Serie nouă, 1977-1978, p. 293-326.

Theodorescu 1974 – Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale Românești (secolele X-XIV)*, Ed. Academiei, București, 1974.

Vergatti 1976 – Radu Ștefan Vergatti (Ciobanu), *Știri despre români la Philippe Mouskées, cronicar orășean francez din secolul al XIII-lea*, dans Muzeul Național, III/1976, p. 246-256.

Vergatti 1977 – Radu Ștefan Vergatti (Ciobanu), *Evoluția, rolul și însemnătatea mitropoliei ortodoxe din Vicina*, dans Peuce, VI/1977, p. 239-332.

Vergatti 1985 – Radu Ștefan Vergatti (Ciobanu), *Les chroniqueurs français de la IV-e Croisade et les Roumains de l'aire de la latinité orientale*, dans Nouvelles Études d'Histoire, 7, Publiées à l'occasion du XVIe Congrès International des sciences historiques, Stuttgart, 1985, Ed. Academiei, București, 1985, p. 157-176.

Vergatti 2002 – R. Șt. Vergatti, *La population de la Dobrudja (11e-19e siècle)*, dans L. Roman, R. Șt. Vergatti, *Studii de demografie istorică românească*, Ed. Enciclopedică, București, 2002, p. 213-282.

Vergatti 2009 – R. Șt. Vergatti, *Fondation et importance de la Métropole de l'Ungro-Valachie*, dans Revue Roumaine d'Histoire, tome XLVIII, 2009, nos. 1-2, Janvier-Juin, p. 25-36.

Vergatti 2010 – R. Șt. Vergatti, *Témoignages et documents sur l'existence du diocèse catholique de Valachie*, dans «550 de ani de la prima atestare documentară a orașului București – lucrările Simpozionului Internațional Cartea. România. Europa – ediția a II-a, 20-24 septembrie 2009», Ed. Biblioteca București, București, 2010, p. 209-223.

Vergatti 2013 – R. Șt. Vergatti, *Vicina and the Metropolitanate of Wallachia*, in „Pontica”, nr. XLVI, 2013, p. 419-442.

Aspecte privind comunitatea catolică din județul Vâlcea

Emilian Valentin Frâncu*

Keywords: *roman catholic, uniate, Rm. Vâlcea, Vâlcea, Brezoi, church, chiprovicens, parish, faith.*

Summary: *The article tries to capture some aspects from the past of the Catholic community in Valcea, from the emergence of this community here until nowadays. It is focused the modern and contemporary period, due to richer information than that related to the Middle Ages. The conclusion is that this community fits perfectly in Vâlcea society both in the past and nowadays.*

Cuvinte-cheie: *romano-catolic, greco-catolic, Rm. Vâlcea, Vâlcea, Brezoi, biserică, chiproviceni, enoriași, credință.*

Rezumat: *Articolul încearcă să surprindă câteva aspecte legate de trecutul comunității catolice din județul Vâlcea, începând de la apariția acesteia aici și până în zilele noastre. Accentul este pus pe perioada modernă și contemporană, asta și datorită informațiilor mult mai bogate decât cele legate de Evul Mediu. Concluzia este că această comunitate s-a integrat perfect în societatea vâlceană atât în trecut, cât și în contemporaneitate.*

Zona în care se află județul Vâlcea (Fig. 1) este una locuită încă de la apariția primelor comunități umane în țara noastră. Condițiile prielnice de viață au favorizat un permanent aflux de grupuri umane dinspre Transilvania spre sud, dar și invers. Relieful, clima, solurile, fauna, flora și apele au permis o locuire îndelungată, fapt ce a dus la cristalizarea unei populații stabile și cu posibilitatea de acumulare a unor bunuri ce au putut fi transmise din generație în generație. Așa s-a întâmplat și cu comunitatea catolică stabilită aici, care a găsit în zona Vâlcii condițiile necesare unei îndelungate conviețuirii alături de populația locului. Pe baza documentelor și a descrierilor călătorilor străini, putem afirma cu certitudine că, încă din secolele XII-XV, în permanență a existat în județul Vâlcea o comunitate catolică. Numărul membrilor acestei comunități a diferit de la o perioadă la alta.

Din punct de vedere istoriografic, demersul nostru este unul aproape singular, existând puține încercări de acest fel până acum. Dacă pentru perioadele pierdute în negura Evului Mediu (sec. XII-XV) informațiile sunt lacunare și se apropie mai mult de legendă decât de certitudine, din secolul al XVI-lea putem creiona o istorie certă a acestei comunități religioase. Greutatea scrierii unei istorii sau a unor studii despre catolicii din județ este dată și de faptul că propriile lor scrieri sunt lacunare, uneori lipsite de consistență, sau supuse unor interpretări tendențioase. Materialul istoriografic este destul de puțin, multe informații sunt preluări după lucrări dispărute sau legende ce pot afecta credibilitatea demersului nostru. Uneori se poate observa și tendința de competiție dintre istoricii din vremea comunismului, care au încercat să demonstreze că județul sau orașul lor ar fi fost primul atestat și care au făcut din plin abuz în ceea ce privește folosirea unor

informații din legendele cronicarilor. De aceea, trebuie privite cu rezerve anumite lucrări, dar pe care nu le-am putut omite din cercetarea noastră.

Apariția primelor comunități catolice în județul Vâlcea este destul de ambiguă și neclară. Nu este cert nici dacă această credință religioasă ar fi fost adusă aici de către sași, deși sunt cei mai în măsură să revendice acest lucru. Ipotezele privind stabilirea sașilor în Râmnic coboară până în secolele XII-XIII, dar acestea se bazează mai mult pe deducții logice decât pe mărturii documentare certe. Interesant este faptul că, în cronicile catolice, se vorbește despre stabilirea sașilor catolici aici cu mult înainte de atestarea documentară a Râmnicului. Analogiile și interpretările se leagă inclusiv de arhitectura unor biserici descrise de către călătorii care au tranzitat Râmnicul, descrieri care scot în evidență asemănările acestor biserici, cu elemente gotice, cu cele din Transilvania. Aderăm și noi la teoria conform căreia încă din secolele XIII- XIV a existat o comunitate catolică în Râmnic, bazându-ne pe ideea că orașul, cu statut de târg și nod de tranzit, ar fi putut avea negustori sași și unguri încă din această perioadă. Coborârea mai adânc în negura timpurilor (secolul al XII-lea), cu afirmații care nu pot fi dovedite, nu ar face decât să arunce o urmă de necredibilitate asupra demersului nostru, deși cercetările viitoare pot să ne contrazică.

Unii cercetători cred, de exemplu, că Bărăția a fost ridicată în secolul al XII-lea¹, dar documentele existente sugerează faptul că abia din secolul al XV-lea apar primele lăcașe de cult catolice la sud de Carpați².

Catolicismul, în Țara Românească, a venit în primul rând prin filiera transilvană din Ungaria și a vizat în județul Vâlcea orașele Râmnicu Vâlcea și Ocnele Mari. Catolicismul din Râmnic are, deci, o vechime ce coboară probabil cel puțin până în secolul al XIV-lea³.

Cert este că, din secolul al XV-lea, comunitatea catolică este atestată documentar în Râmnicu Vâlcea prin actul emis în anul 1419 de către regele maghiar Sigismund de Luxemburg la Oradea Mare⁴. Și prin actul din 20 mai 1388 se pot face legături între catolici și prezența lor aici, dar nu știm sigur dacă aceștia tranzitau târgul sau erau aparținători ai zonei.

După această dată, informațiile despre această comunitate se înmulțesc. Catolicii sași se organizează în bresle, primesc de la domnie facilități comerciale și întrețin cu cei din Transilvania un negoț benefic pentru ambele părți⁵.

După anul 1600, se observă aici o prezență statornică a comunității catolice, paralel cu integrarea ei în societatea medievală românească. Catolicii se evidențiază ca buni negustori și meșteșugari. Ei devin totodată și proprietari de terenuri și case în Râmnic. Se poate spune că sunt cei care pun bazele unui urbanism medieval în județul Vâlcea, polarizând activitatea comercială și meșteșugărească a Râmnicului.

***Emilian Valentin Frâncu**, doctorand, Rm. Vâlcea, e-mail:emilianvf@gmail.com.

¹ Ionescu 1972, p. 58.

² Theodorescu 1976, p. 153, 299.

³ Ionescu 1972, p. 101.

⁴ DRH, I, p. 94, 95.

⁵ Tamaș, Frâncu 2007, p. 111-112.

În timpul lui Mihai Viteazul are loc o migrare a unor familii de sârbi și bulgari din sudul Dunării în Râmnic, alături de arbănași. Cu toate acestea, numărul familiilor catolice nu trecea de 25 în jurul anului 1610⁶. Era o comunitate mică, puțin prosperă, lucru dovedit de faptul că nu puteau plăti un preot. Importanța lor economică este mică, dar reprezintă un germen care va sta la baza viitoarei lor dezvoltări.

Documentele vremii, dar și scrierile călătorilor străini interesați direct de relația majorității cu această comunitate religioasă, scot în evidență toleranța românilor față de străini. Probabil că majoritatea nu simțea o amenințare directă în ceea ce îi privește pe catolici. Cert este că majoritatea acestor călători străini scot în evidență „*amenințarea*” reprezentată de pierderea apartenenței religioase a catolicilor în favoarea ortodoxiei⁷.

Dacă la începutul secolului al XVII-lea comunitatea catolică din Râmnic părea una care avea tendința să se dezvolte, spre sfârșitul aceluiași secol ea nici nu mai este menționată de către călugărul Bonaventura din Campofranco⁸. Prima atestare documentară a unei biserici catolice în Râmnic este din 23 mai 1673, când locașul este în ruine⁹. Spre jumătatea secolului al XVIII-lea, starea acestei biserici este aceeași. Bulgarii chiproviceni vor construi o casă de rugăciuni cu locuință¹⁰.

Starea comunității catolice este tot mai rea în preajma anului 1700, fapt dovedit și de înlăturarea episcopului ortodox Ilarion care a fost învinuit că a permis înmormântarea catolicilor în cimitirul ortodox¹¹, aceștia nereușind să aibă propriul cimitir.

Situația începe să se schimbe odată cu venirea bulgarilor chiproviceni în Râmnic. Deși migrarea lor începe undeva în anul 1638¹², cel mai mare grup vine începând cu septembrie 1688, iar în preajma războiului austro-turc din 1719 erau, la Râmnic, peste 46 de familii¹³. Acești chiproviceni catolici se vor afirma ca buni negustori, la începutul secolului al XIX-lea înființându-și propria companie.

Ocuparea Olteniei de către austrieci între anii 1719-1739 a reprezentat o perioadă prosperă pentru catolici. Astfel, chiar în inima orașului, catolicii au cumpărat mai multe proprietăți pe care le-au unit și pe care vor ridica un locaș din piatră, asemănător celui din Deva, închinat Sfântului Anton de Padova și care a fost sfințit cu mare fast în anul 1730 de către episcopul catolic Nicolae Stanislavici¹⁴. De menționat că în această perioadă austriecii au dezvoltat mai multe lucrări de infrastructură, printre care construirea drumului ce face legătura pe Valea Oltului între Sibiu și Râmnicu Vâlcea, dar și transformarea Oltului într-un râu navigabil. Se încerca integrarea noii cuceriri în economia imperiului¹⁵. Deși comunitatea

---

⁶ DIR, II, p. 37-38.

⁷ Holban *et alii.* 1973, p. 212, 237, 269.

⁸ Holban *et alii.* 1980, p. 129.

⁹ Chihăia 1967, p. 184.

¹⁰ Georgescu 2010, p. 21.

¹¹ Micle 1996, p. 91.

¹² Giurescu 1972, p. 57.

¹³ Vasilescu 1928, p. 113-114.

¹⁴ Tamaș, Frâncu 2007, p. 149; Kleiner 1764.

¹⁵ Vasilescu 1929, p. 43.

catolică a prosperat în această perioadă, nu credem că este reală informația din monografia lui Julius Hering, care - în anul 1734 - afirma că la adăpostul privilegiilor acordate de împăratul Austriei, Carol al VI-lea, numărul membrilor acestei comunități ar fi atins cifra de 2000 de suflete, în contextul în care întregul Râmnic nu avea mai mult de 5000 de locuitori¹⁶. Cert este că în perioada ocupării Olteniei de către austrieci, a fost ridicată o biserică catolică din piatră, imobil care a dăinuit până în secolul XX¹⁷, și reprezintă și astăzi centrul religios al comunității romană-catolice.

În preajma jumătății de secol XVIII, comunitatea catolică, prin vornicul Antonie Marstaller, face o serie de noi achiziții de imobile și moșii, care intră în proprietatea Bisericii Franciscane. Acest lucru demonstrează puterea economică la care ajunsese această comunitate, integrarea ei în circuitul meșteșugăresc, comercial și economic al județului, catolicii nefiind un grup izolat, refractar la cerințele vremii¹⁸. Bineînțeles că au existat și neînțelegeri referitoare la achizițiile de imobile, terenuri și bunuri între catolici și reprezentanții majorității, fapt dovedit de procesele desfășurate în epocă¹⁹, dar esența relațiilor dintre catolici și populația majoritar ortodoxă a fost una de normalitate și colaborare.

După anul 1800, comunitatea catolică din Râmnicu Vâlcea se implică activ în ridicarea culturală a urbei, prin deschiderea unei școli în Bărăție (denumire dată complexului mănăstiresc alcătuit din Biserica Sfântul Anton de Padova și clădirile limitrofe, care alcătuiau un perimetru mai larg cu rol multifuncțional), figurând ca profesor Andreas Dobai, numit profesor laic²⁰, ca în anul 1819 profesor să apară Isidor Paniak, venit de la Deva²¹. Acest lucru dovedește rapida dezvoltare a comunității catolice, care este dispusă să plătească profesori laici pentru a le învăța odraslele carte. Mai mult ca sigur că de acest lucru au beneficiat și românii.

Economic, se constată o preocupare accentuată a catolicilor pentru comerț. Astfel, și mai multe terenuri din preajma Bărăției sunt achiziționate, pentru ca, ulterior, acestea să fie închiriate negustorilor. Ca în orice succesiune de afaceri, au apărut neînțelegeri, care au fost apoi rezolvate în instanțele judecătorești. Mai multe procese au avut loc, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, din această cauză²².

Evenimentele de la 1848 au prins rădăcină și în rândul catolicilor, care au aderat în masă la organizația paramilitară numită Garda Națională. Documentele vremii stau mărturie, dovedind implicarea acestei comunități religioase în evenimentele menite să ducă la progresul general al societății românești. Printre cetățenii străini înscriși în Garda Națională enumerăm pe: Feder Martin, starostele de sudiți, Mihel neamțu cavafu, Temisvar neamțu - croitor femeesc, Ștefan neamțu - tâmplar, Andraș Tomași, Fridirich Holma - cizmarul, Sontag - spițaru, Franți - croitorul, Protă Miler neamțu, frații Kenesperi, Peter Roată, Iohan Marinovici,

---

¹⁶ Papacostea 1971, p. 295.

¹⁷ Iorga 1982, p. 94.

¹⁸ Iorga 1901, p. 450-451, 478.

¹⁹ Iorga 1901, p. 456-458.

²⁰ Iorga 1901, p. 271.

²¹ Iorga 1901, p. 326.

²² Iorga 1901, p. 251. Tamaș *et alii*. 1977, p. 99.

Ghenter-croitorul, Fridirich-cizmarul, Albert-tinichigiul, Anton- ceaprazarul și mulți alții²³.

Din punct de vedere religios, continuă dezvoltarea, prin reamenajarea bisericii romano-catolice, din presbiteriul existent anterior și distrus în anul 1738. În anul 1854 a fost refăcut acoperișul bisericii și s-a cumpărat un nou clopot²⁴, iar în anul 1855 cimitirul catolic din centrul orașului a fost mutat la poalele dealului Cetățuia, în afara Râmnicului de atunci²⁵.

În anul 1824 a fost deschisă o școală catolică, iar în anul 1887 se înființează școala primară mixtă „Bărăția” cu programul de educație al statului. În anul 1897 a început să funcționeze și școala primară mixtă, germano-luterană, cu program propriu, care funcționa pe str. Dorobanți nr. 32 (azi gen. David Praporgescu), în curtea bisericii luterane, clădire care se mai păstrează și astăzi. Avea ca director pe Rihard Menzel, care era și preot. În anul 1900, frecventau școala un număr de 54 de elevi. Din aceștia, au promovat 44. Funcționau aici, cu plată, un institutor român și doi străini²⁶.

Dacă în secolele anterioare informații despre catolici întâlnim cu precădere doar pentru Râmnicu Vâlcea, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea această comunitate religioasă o întâlnim și pe Valea Lotrului, sporadică în Voineasa și Malaia și compactă în Brezoi²⁷. Stabilirea catolicilor aici este legată mai ales de exploatarea lemnului. De remarcat că, în cadrul acestei comunități, populația este eterogenă din punct de vedere etnic, fiind uniți doar de religie. Dacă pentru Râmnic putem spune că sașii, ungurii și bulgarii chiproviceni au constituit grosul comunității catolice, pentru Valea Lotrului și cu precădere pentru orașul Brezoi, majoritatea comunității catolice a constituit-o populația de origine italiană²⁸, alături de muncitori români și maghiari veniți din Transilvania.

În alte zone ale județului nu putem vorbi de comunități catolice semnificative, căci recensământul din anul 1893 înregistra la Ocnele Mari 6 bulgari comercianți, 20 de austrieci și 2 unguri, iar în orașul Drăgășani recensământul înregistra 7 bulgari comercianți și 10 germani²⁹.

În secolul al XX-lea, comunitatea catolică este prezentă și activă atât pe plan economic, cât și social. Centrul acestei comunități se menține la Râmnicu Vâlcea (Fig. 2), dar cea de pe Valea Lotrului este în plină expansiune, mai ales pe baza emigrărilor din Peninsula Italică. În alte zone ale județului nu s-au putut întemeia comunități, deși încercări au existat. Numărul catolicilor stabili din orașele Drăgășani și Ocnele Mari nu a depășit o cifră care să ducă la întemeierea unei congregații. Din recensămintele făcute la sfârșitul secolului al XIX-lea, dar și în prima parte a secolului al XX-lea, numărul catolicilor în județ variază atât de mult, încât putem pune pe seama comerțului sau a căsătoriilor mixte prezența acestora și în alte părți decât în zonele consacrate cu populație catolică.

---

²³ Tamaș *et alii*. 1978, p. 57-65.

²⁴ Mateescu 1979, p. 162.

²⁵ Tamaș 1994, p. 136.

²⁶ SJANV, *fond Revizoratul școlar Râmnicu Vâlcea, dos. 4/1910, f.20.*

²⁷ Tamaș, Frâncu 2007, p. 239-242.

²⁸ Grosaru, Tarabega 2012, p. 67-68.

²⁹ Alessandrescu 1893, p. 53.

În cadrul comunității catolice se constată o tot mai bună ierarhizare a funcțiilor clericale, dar și un control accentuat din partea superiorilor de la București.

Intrarea României în Primul Război Mondial a însemnat o perioadă plină de suspiciuni la adresa catolicilor cu origini germane, austriece, bulgare și maghiare. Preoții au fost arestați, fiind deportați în estul țării. După război, au fost eliberați și s-au putut reintegra în societate, unii făcând cariere de prestigiu. Ironia sorții a făcut ca și catolicii să sufere de pe urma războiului, fiind priviți cu suspiciune de către invadatori, care nu erau siguri de fidelitatea lor.

În prima jumătate a secolului al XX-lea, catolicii au întreținut mai multe școli și grădinițe. Acestea au fost folosite și de copiii ortodocșilor, așa cum reiese din documentele vremii³⁰. Din punct de vedere economic, aceștia au continuat să investească în imobile, care ulterior erau închiriate comercianților. Totodată, refacerea casei parohiale, a turlei bisericii, dar și a cimitirului catolic, s-au făcut cu fonduri colectate din donații³¹. Nici investițiile în pământ nu au fost ignorate, la acea dată biserica având teren cultivat cu viță de vie³², atât la Râmnic, cât și la Drăgășani.

Catolicismul de pe Valea Lotrului a continuat să se dezvolte, prin aflulul tot mai mare de străini din Imperiul Austro-Ungar și Peninsula Italică. Italienii vor pune bazele mai multor firme de exploatare a lemnului în zonă.

Până în anul 1895, catolicii din Brezoi erau păstoriți de preotul din parohia Râmnicu Vâlcea, Sfânta Liturghie fiind celebrată într-o încăpere a întreprinderii forestiere, transformată în capelă³³. Acest lucru s-a menținut până în anul 1934.

Cel mai important proiect al comunității catolice din Brezoi, în perioada interbelică, din punct de vedere confesional, a fost acela de a construi o biserică ce trebuia să deservească acest cult pe toată Valea Lotrului. Între anii 1934 și 1936 a fost construită actuala biserică, cu hramul „Sfântul Anton de Padova” precum și casa parohială, din donațiile făcute de firmele forestiere din zonă, dar și din cele făcute de enoriașii catolici³⁴. De menționat că banii necesari acestei construcții au fost strânși într-o perioadă de peste douăzeci de ani.

Ca și în Râmnicu Vâlcea, și la Brezoi a funcționat o școală catolică, recunoscută de statul român³⁵. Tot în Brezoi au fost prezente și maicile din Congregația „Notre Dame de Sion”, care în anul 1938 și-au construit o capelă³⁶.

Al Doilea Război Mondial a luat prin surprindere comunitatea catolică, nevoită să suporte vicisitudinile războiului ca și majoritatea populației. Preoții parohi catolici s-au implicat în ajutorarea refugiaților polonezi de la Govora, Ocele Mari, Râmnicu Vâlcea și Călimănești. Aceștia au asigurat serviciul religios,

---

³⁰ SJANVâlcea, *fond Revizoratul școlar Râmnicu Vâlcea, dos. 4/1910, f.22, f. 33.*

³¹ Netzhammer 2005 p. 1169-1170.

³² Netzhammer 2005, p. 1168.

³³ Tamaș, Frâncu 2007, p. 245.

³⁴ Vezi chitanțierul aflat în arhiva parohiei „Sf. Ierarh Nicolae” din Voineasa, pentru care îi mulțumim părintelui paroh al acestei biserici, Nicolae Moga.

³⁵ SJANV, *fond Revizoratul școlar Râmnicu Vâlcea, dos. 4/1910, f.22.*

³⁶ Tamaș, Frâncu 2007, p. 245.

au făcut chete pentru cumpărarea de alimente și haine, au deschis școli pentru copiii refugiaților etc³⁷.

Mulți tineri catolici au participat activ la luptele date de statul român atât pe frontul de Est, cât și pe cel de Vest. Mulți dintre ei nu s-au mai întors niciodată.

După instaurarea comunismului în România, atât preoții, cât și credincioșii catolici au fost supuși unei atente supravegheri din partea Securității, fiind considerați dușmani ai poporului și colaboratori ai imperialiștilor. Firmele, bunurile de valoare, imobilele au fost naționalizate. Imobilele bisericii au fost acaparate rând pe rând, în ele fiind introduși chiriași. Arhivele parohiei vorbesc despre înjumătățirea rapidă a numărului de enoriași. Explicația ar fi arestarea unora dintre ei, fuga din țară sau trecerea la ortodoxie³⁸.

După anul 1948, parohia catolică din Brezoi a fost desființată, funcționând ca o filială a parohiei Râmnicu Vâlcea. Capela și casa parohială au fost trecute în proprietatea statului român. Măicuțele catolice au fost obligate și ele să părăsească Brezoiul și România în anul 1948, capela și casa Congregației trecând în proprietatea statului³⁹.

Revoluția din decembrie 1989 a însemnat pentru comunitatea catolică un nou început, concretizat prin repararea Bisericii „*Sfântul Anton de Padova*” din Râmnicu Vâlcea, încercarea de a i se restitui vechile proprietăți etc. Din nefericire pentru ei, multe din imobilele deținute au fost demolate de comuniști, proprietarii au murit sau au plecat, iar dreptul la proprietate a devenit foarte greu de restabilit.

Totuși, dorința de a se integra cu folos cât mai rapid în societate i-a făcut pe mulți credincioși catolici să sprijine material și moral numeroasele acțiuni desfășurate de Biserică. Astfel, în anul 1994 s-a înființat o grădiniță particulară italiană (Fig. 3), închinată Sfintei Ioana Antida (fondatoarea Congregației Surorilor Carității), care astăzi reprezintă o unitate educațională de renume în oraș. Tot în acest registru socio-umanitar se poate menționa cabinetul medical „*Sfânta Augustina*”, înființat în noiembrie 1996, care a adus mulți ani alinare fizică și sufletească unor persoane bolnave, tratate aici gratuit⁴⁰.

Din anul 1991, parohia din Brezoi a fost și ea reînființată, biserica Sfântul Anton a fost reparată și înnoită, comunitatea încercând să-și refacă rândurile. Neexistând un cimitir catolic, la ora actuală înhumările se fac în cimitirul ortodox, într-un loc special amenajat atât pentru romano-catolici, cât și pentru greco-catolici. Toleranța autorităților locale, dar și a populației majoritar ortodoxă se vede și din faptul că cei de religie pentecostală au primit dreptul de înhumare a decedaților tot în cimitirul ortodox, într-un loc special amenajat pentru ei.

În vara anului 2010 a început construirea unei replici a grotei Fecioarei Maria de la Lourdes (Fig. 4), la marginea satului Proieni - Brezoi. În iunie 2011, grotă a fost sfințită în prezența episcopului de Lourdes și a ÎPS Gherasim al Vâlcii. Monumentul se poate vedea de pe DN 7 – E 81, și reprezintă un loc de pelerinaj pentru cei ce tranzitează Valea Oltului.

³⁷ Arhiva Parohiei romano-catolice *Sfântul Anton*, Râmnicu Vâlcea, dos. 1939; *Observator Vâlcean*, nr. 563, 19/25 iunie 2013, p. 12.

³⁸ Parohia romano-catolică *Sfântul Anton*, Râmnicu Vâlcea, dos. 2/1960.

³⁹ Tamaș, Frâncu 2007, p. 245.

⁴⁰ Tamaș, Frâncu 2007, p. 243-239.

Secolul al XIX-lea a adus și apariția primelor comunități de greco-catolici în județul Vâlcea, baza fiind formată din ardelenii veniți să lucreze la fabrica de cherestea. Îmbucurător este faptul că cele două comunități catolice au conlucrat, sprijinindu-se reciproc. Dacă Biserica Ortodoxă Română a privit cu pasivitate catolicismul, pe care nu l-a perceput ca pe o amenințare, greco-catolicii au avut de suferit prin încercarea continuă de a fi asimilați de către ortodocși.

Prima mențiune certă a existenței greco-catolicilor în județul Vâlcea o avem din anul 1933 dintr-o statistică, ce prelua informația din arhiva parohiei catolice din Râmnic: 150 erau la Brezoi, proveniți din rândurile ardelenilor stabiliți aici din zona Dejului, 50 la Râmnic, 20 la Drăgășani, 10 la Ocnița și 5 la Govora⁴¹.

Greco-catolicii din Brezoi, prezenți probabil de la sfârșitul secolului al XIX-lea printre muncitorii emigranți, au reușit să-și construiască, spre jumătatea secolului al XX-lea, o biserică separată de cea romano-catolică. Biserica a fost sfințită cu hramul „*Sfântul Gheorghe*” în anul 1942 și a funcționat până în anul 1948, când toți greco-catolicii din Brezoi au fost obligați să treacă la ortodoxie.

În perioada comunistă în România, ritul greco-catolic a fost desființat, unii preoți arestați și enoriașii obligați să treacă la ortodoxie. Cei care s-au opus au fost deportați, obligați la muncă forțată, iar condițiile mizere de trai au dus la trecerea lor în neființă.

Bisericile greco-catolice, casele parohiale, bunurile lor au fost transferate prin legi speciale cultului ortodox. De remarcat că Biserica Ortodoxă Română a dus atunci o politică de anihilare a acestui rit, fiind principalul beneficiar al desființării sale.

Un caz clar de prigonire a celor de altă credință îl reprezintă aducerea forțată a mai multor maici de religie greco-catolică din Transilvania în chiliile de la Mănăstirea Bistrița, din județul Vâlcea, care, după câțiva ani, refuzând să renunțe la religia lor, au fost deportate și duse la muncă forțată în Bărăgan⁴².

După 1990 s-au făcut diligențele necesare pentru repunerea acestui rit în rândul religiilor existente oficial. În anul 2000, Parohia Greco-Catolică din Brezoi a fost recunoscută oficial la Blaj, cu aproximativ 70 de credincioși. Cererea de retrocedare a bisericii a dus la un proces lung și costisitor cu Biserica Ortodoxă Română, care administra imobilul. Credincioșii greco-catolici și-au ținut slujbele în această perioadă în biserica romano-catolică din oraș. În anul 2011 procesul s-a sfârșit, dând câștig de cauză celor care îl intentaseră. Preotul greco-catolic a permis ortodocșilor să-și țină slujbele, ca și până atunci în aceeași biserică, ridicată în anul 1942.

În anul 2001, și parohia greco-catolică din Râmnicu Vâlcea își începea activitatea oficială, cu 41 de membri, fiind recunoscută legal. Slujbele au fost ținute în Biserica catolică „*Sfântul Anton*” din oraș, dar au început și demersurile pentru construirea propriului locaș de cult.

În anul 2005, la 22 mai, s-a pus piatra de temelie a acestui locaș (Fig. 5), care a primit hramul *Sfânta Rita de Cascia*, dar și hramul *Adormirea Maicii*

---

⁴¹ Arhiva Parohiei romano-catolice *Sfântul Anton*, Râmnicu Vâlcea, păstrată în incinta bisericii, dos. 1928.

⁴² Scrisoarea maicii Olga Gologan, din arhiva personală a preotului C. Popian.

Domnului, (în memoria zilei de 15 august 2001 când s-a celebrat prima slujbă greco-catolică la Râmnicu Vâlcea, în Biserica „*Sfântul Anton*” din localitate).

Biserica „*Sfânta Rita*” a fost sfințită la 1 octombrie 2006 în prezența Preafericitului Lucian Mureșan, conducătorul Bisericii Unite cu Roma din România, iar comunitatea greco-catolică din Râmnicu Vâlcea a avut bucuria să primească un relicvar cu moaște ale sfintei Rita din Cascia la care merg să se închine numeroși creștini, inclusiv ortodocși. Rm. Vâlcea este singura localitate din afara Italiei care deține un astfel de relicvar.

În prezent, prin demersurile preotului paroh Marian Stoicănescu, Parohia Greco-Catolică din Râmnic a primit în concesiune de la Primărie un teren de 263 mp în vederea construirii unui centru social de ajutorare a persoanelor în nevoie și s-au făcut pași importanți pentru înfrățirea orașului Cascia, din Italia, cu Râmnicu Vâlcea.

În municipiul Drăgășani, doar o familie își declară la ora actuală apartenența la acest cult. Informațiile existente converg către ideea că s-a încercat înființarea și aici a unei parohii (2006), acțiune nefinalizată din cauza lipsei de aderenți.

Un caz deosebit îl reprezintă comuna Pesceana, unde, într-un sat, Lupoia, preotul ortodox a intrat în conflict cu ierarhii din Râmnic și a decis să treacă la ritul greco-catolic, împreună cu 358 de enoriași. Acestora nu li s-a mai permis accesul în propria biserică și la cimitirul parohiei, Biserica Ortodoxă Română începând un atac de denigrare, atât în media, cât și direct, la adresa celor care s-au separat atunci. În anul 2005, au început slujbele oficiale într-o casă cumpărată special pentru așa ceva în satul Lupoia. Ulterior, a fost construită o nouă biserică (fig. 6). Viitorul ne va arăta dacă această comunitate religioasă va dăinui sau a fost doar un gest de frondă la adresa ierarhilor ortodocși.

Pentru a ne face o părere cât mai exactă despre situația și numărul romano-catolicilor și greco-catolicilor din județul Vâlcea, vom apela în continuare la datele oficiale ale statului român, mai exact la recensămintele din anii 1992, 2012 și 2012. Astfel, avem următoarele date:

Populația romano-catolică și greco-catolică din 1992⁴³

Nr. Crt.	Urban/Rural	Romano-Catolici	Greco-catolici
1.	Urban	603	162
2.	Rural	106	16
3.	Județ	709	178

La recensământul din 18 martie 2002 avem următoarea situație: în județul Vâlcea erau 719 romano-catolici și 152 de greco-catolici⁴⁴. Pe localități avem următoarea situație:

⁴³DJSV, capitolul *Populația pe religii la Recensământul populației*, Martie 1992.

⁴⁴ DJSV, capitolul *Populația pe religii la Recensământul populației din 18 Martie 2002*.

**Populația romano-catolică și greco-catolică la Recensământul Populației din
18 Martie 2002⁴⁵**

Nr. Crt.	Localitate	Romano-Catolici	Greco-catolici
1.	Râmnicu Vâlcea	462	108
2.	Băile Govora	4	5
3.	Băile Olănești	6	2
4.	Brezoi	85	12
5.	Călimănești	10	5
6.	Drăgășani	27	10
7.	Horezu	8	0
8.	Ocnele Mari	6	0
9.	Băbeni	7	1
10.	Bălcești	3	0
11.	Berbești	5	0
12.	Berislăvești	2	0
13.	Boișoara	0	1
14.	Budești	0	1
15.	Bujoreni	3	4
16.	Cerțișoara	2	0
17.	Câineni	1	1
18.	Copăceni	2	0
19.	Costești	0	1
20.	Crețeni	2	0
21.	Dăești	1	0
22.	Frâncești	6	0
23.	Galicea	2	0
24.	Glăvile	6	0
25.	Golești	1	0
26.	Ionești	2	1
27.	Laloșu	2	0
28.	Livezi	2	0
29.	Lungești	2	0
30.	Malaia	5	0
31.	Măciuca	5	0
32.	Măldărești	1	0
33.	Mihăești	2	0
34.	Muiereasca	2	0
35.	Nicolae Bălcescu	1	0
36.	Olanu	2	0
37.	Oteșani	1	0
38.	Păușești-Măglași	2	0
39.	Perișani	1	0

⁴⁵ DJSV, capitolul *Populația pe religii la Recensământul populației din 18 Martie 2002.*

Nr. Crt.	Localitate	Romano-Catolici	Greco-catolici
40.	Pesceana	0	0
41.	Pietrari	2	0
42.	Popești	1	0
43.	Prundeni	3	0
44.	Racovița	1	0
45.	Roești	6	0
46.	Roșiile	1	0
47.	Runcu	1	0
48.	Scundu	1	0
49.	Sinești	1	0
50.	Slătioara	1	0
51.	Stoenești	1	0
52.	Stoilești	1	0
53.	Șirineasa	1	0
54.	Tetoiu	1	0
55.	Tomșani	1	0
56.	Vaideeni	1	0
57.	Valea Mare	1	0
58.	Vlădești	3	0
59.	Voineasa	10	0
60.	<i>Județul Vâlcea</i>	<i>719</i>	<i>152</i>

Interesant este că, la recensământul din 2012, situația este diferită de cel din 2002. Astfel, 99,04% din populație se declară ortodoxă, 0,14% romano-catolică iar 0,05 greco-catolică⁴⁶.

Populația romano-catolică și greco-catolică la Recensământul Populației din 2011⁴⁷

Nr. Crt.	Localitate	Romano-Catolici	Greco-catolici
1.	Râmnicu Vâlcea	304	103
2.	Drăgășani	11	0
3.	Băbeni	26	0
4.	Brezoi	49	5
5.	Călimănești	3	9
6.	Horezu	4	0
7.	Frânțești	6	4
8.	Golești	3	0
9.	Ionești	4	0

⁴⁶ DJSV, comunicat de presă din 24 August 2012 al Comisiei Județene pentru Recensământul Populației și al Locuințelor, Județul Vâlcea, 2012.

⁴⁷DJSV, comunicat de presă din 24 August 2012 al Comisiei Județene pentru Recensământul Populației și al Locuințelor, Județul Vâlcea, 2012.

Nr. Crt.	Localitate	Romano-Catolici	Greco-catolici
10.	Malaia	4	0
11.	Mihăești	9	0
12.	Păușești	3	0
13.	Păușești-Măglași	3	0
14.	Pesceana	0	38
15.	Prundeni	6	0
16.	Roești	6	0
17.	Scundu	0	7
18.	Vlădești	12	0
19.	Voineasa	3	0
20.	<i>Județul Vâlcea</i>	<i>456</i>	<i>166</i>

Se poate concluziona că, la două decenii după evenimentele din 1989, în județul Vâlcea se poate vorbi de o libertate religioasă neîngrădită, chiar dacă piedicile nu i-au ocolit pe cei minoritari din punct de vedere religios. Datele Recensământului din 1992 nu diferă foarte mult față de cele din 2002. Diferența este mai mare la Recensământul din 2011 față de cel din 2002. Dacă în 2002 erau 59 de localități în care se găseau minoritari catolici sau greco-catolici, în 2012 aceștia nu se mai declară de altă religie față de majoritate decât în 19 localități. Diferența poate fi pusă pe seama deceselor sau plecării din zonă, din cauze economice. În Râmnicu Vâlcea, în 2002 erau 462 de persoane de religie catolică, în 2012 sunt 304. Greco-catolicii erau în 2002 aproximativ 108, în 2012 sunt 103. La nivel de județ, romano-catolicii aproape că se înjumătățesc (2002 - 719; 2012 - 456) în timp ce greco-catolicii își cresc rândurile enoriașilor de la 108 la 166. Este posibil ca această creștere să vină și de la trecerea romano-catolicilor la greco-catolici din varii motive (existența unei biserici, a unui preot etc). Dacă imediat după Revoluție și în municipiul Drăgășani urma să se dezvolte o comunitate greco-catolică, în 2012 constatăm că reprezentanții acestei religii aproape că au dispărut. Cei 11 catolici care apar în statistica recensământului din 2012 sunt, de fapt, toți membrii aceleiași familii, a inginerului Mihai Beșleagă⁴⁸.

Spre deosebire de statisticile oficiale, din registrele parohiale din Pesceana, Rm. Vâlcea și Brezoi rezultă un număr aproape dublu de credincioși. Acest lucru este motivat de părintele Tudor de la Pesceana astfel: „în satul Lupoiaia, unde sunt cei mai mulți credincioși greco-catolici, cei care au făcut recensământul nu au avut răbdare să aștepte ca gospodarii să iasă la poartă, și unii dintre ei, din cauza vârstei, probabil că nu au auzit chemarea din stradă. Alți enoriași, cum este cazul lui Stănescu Gheorghe, au făcut mențiunea că nu au fost întrebați despre apartenența religioasă, recenzorul punând automat apartenența la Biserica Ortodoxă”⁴⁹. Preotul Stoicănescu din Râmnicu Vâlcea a motivat diferența semnificativă astfel: „în toate cele trei parohii greco-catolice existente, câte cel

⁴⁸ Informație preot ortodox de la catedrala municipală Drăgășani, Popescu Viorel, din 13.07.2015.

⁴⁹ Informație preot greco-catolic Pesceana. din 22.07.2015.

puțin 30-40 tineri uniți trecuți în registrele parohiale sunt plecați la muncă la rude în Spania și Italia nefiind prinși în datele recensale"⁵⁰.

Se poate spune că, deși puțin numeroasă, comunitatea catolică din județul Vâlcea a fost una activă care și-a adus o contribuție semnificativă la dezvoltarea județului. Nu au existat conflicte confesionale majore (problemele apărute la Pesceana sunt încet-încet pe cale să se estompeze) iar catolicii au încercat, în felul lor, să fie parte din marea comunitate creștină, localnicii adoptându-i fără rezerve.

Astăzi, Bisericile Catolice din județ au și un important rol de menținere a credinței creștine la cote superioare. Exemplu este recenta procesiune cu moaștele Sfântului Papă Ioan Paul al II-lea care a atras și sute de enoriași ortodocși să participe la slujbele desfășurate. De asemenea este notabilă acțiunea de înființare a unor grădinițe, dispensare sau așezăminte de ajutor pentru persoanele nevoiașe. Acțiunile inițiate de comunitatea catolică lasă deschisă calea dialogului, nu numai interconfesional, dar și direct, uman.

---

⁵⁰ Informație preot greco-catolic Râmnicu Vâlcea, din 22.07.2015.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare arhivistice inedite

Arhiva Parohiei romano-catolice „Sf. Anton” din Râmnicu Vâlcea, fond 1927, 1928, 1931, 1933, 1934, 1935, 1936, 1938.

Izvoare arhivistice edite

Direcția Județeană de Statistică Vâlcea (DJSV), capitolul *Populația pe religii la Recensământul populației*, Martie 1992.

Direcția Județeană de Statistică Vâlcea, *Anuarul Statistic al județului Vâlcea*, 1998, p. 19-21.

Direcția Județeană de Statistică Vâlcea, capitolul *Populația pe religii la Recensământul populației din 18 Martie 2002*.

Direcția Județeană de Statistică Vâlcea, *comunicat de presă din 24 August 2012 al Comisiei Județene pentru Recensământul Populației și al Locuințelor, Județul Vâlcea*, 2012.

Direcția Județeană de Statistică Vâlcea, *Anuarul Statistic al județului Vâlcea*, 2010, p. 23.

SJANV – Serviciul Județean Arhivele Naționale Vâlcea, fond *Revizoratul școlar Rm. Vâlcea*, dos. 1910.

DRH – *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. I, doc. 17, București, Ed. Academiei, 1966.

Presă și periodice

XXX, *Observator Vâlcean*, nr. 563, 19/25 iunie 2013, p. 12.

Reviste

Chihaiia 1967 – Chihaiia Pavel, *Un vechi monument de arhitectură în Râmnicul Vâlcea, Biserica Sfântul Dumitru*, în *Studii și cercetări de Istoria Artei*, vol. 14, nr. 2, 1967.

Georgescu 2010 – Georgescu George, *Cronica Râmnicului din 1764*, în *Studii Vâlcene*, nr. VI (XIII), Râmnicu Vâlcea, 2010, p. 13-30.

Ionescu 1972 – Ionescu T. Gheorghe, *Contribuții la cunoașterea așezământului medieval-mănăstirea Govora din județul Vâlcea*, în *Buridava I*, Râmnicu Vâlcea, p. 57-122, 1972.

Iorga 1901 – Iorga, Nicolae, *Acte relative la istoria culturii catolice în principate*, în “*Studii și Documente*”, vol. I-II, București, 1901.

Dicționare, enciclopedii și bibliografii

Alessandrescu 1893 – Alessandrescu Constantin, *Dicționar geografic al județului Vâlcea*, București, Tipografia și fonderia de litere Thoma Basilescu, 1893.

Volume de amintiri și memorii

Giurescu 1972 – Giurescu C. Constantin, *Contribuțiuni la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române până la 1848*, București, Ed. Științifică, 1972.

Grosaru, Tarabega 2012 – Grosaru Ioana, Tarabega Gabriela, *Italianii din România O istorie în imagini*, București, Ed. Square Media, 2012.

Holban et alii. 1973 – Holban Maria, Alexandrescu Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Vasile Totoiu, *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, București, Ed. Academiei, 1973.

Holban et alii. 1980 – Holban Maria, Alexandrescu Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Vasile Totoiu, *Călători străini despre Țările Române*, vol. VII, București, Ed. Academiei, 1980.

Iorga 1982 – Iorga Nicolae, *Opere Economice*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982.

Kleiner 1764 – Kleiner Blasius, *Conventul de la Râmnic dedicat lui Sfântul Anton de Padova*, Râmnicu Vâlcea, 1764.

Lucrări generale

Mateescu 1979 – Mateescu Constantin, *Memoria Râmnicului*, București, Ed. Sport-Turism, 1979.

Micle 1996 – Micle Veniamin, *Mănăstirea Bistrița Olteană*, București, Ed. Mănăstiri Bistrița, 1996.

Netzhammer 2005 – Netzhammer Raymund, *Episcop în România*, București, Ed. Academiei Române, 2005.

Papacostea 1971 – Papacostea Șerban, *Oltenia sub stăpânirea austriacă 1718-1738*, București, 1971.

Tamaș 1994 – Tamaș Corneliu, *Istoria Râmnicului*, Râmnicu Vâlcea, Ed. Antim Ivireanul, 1994.

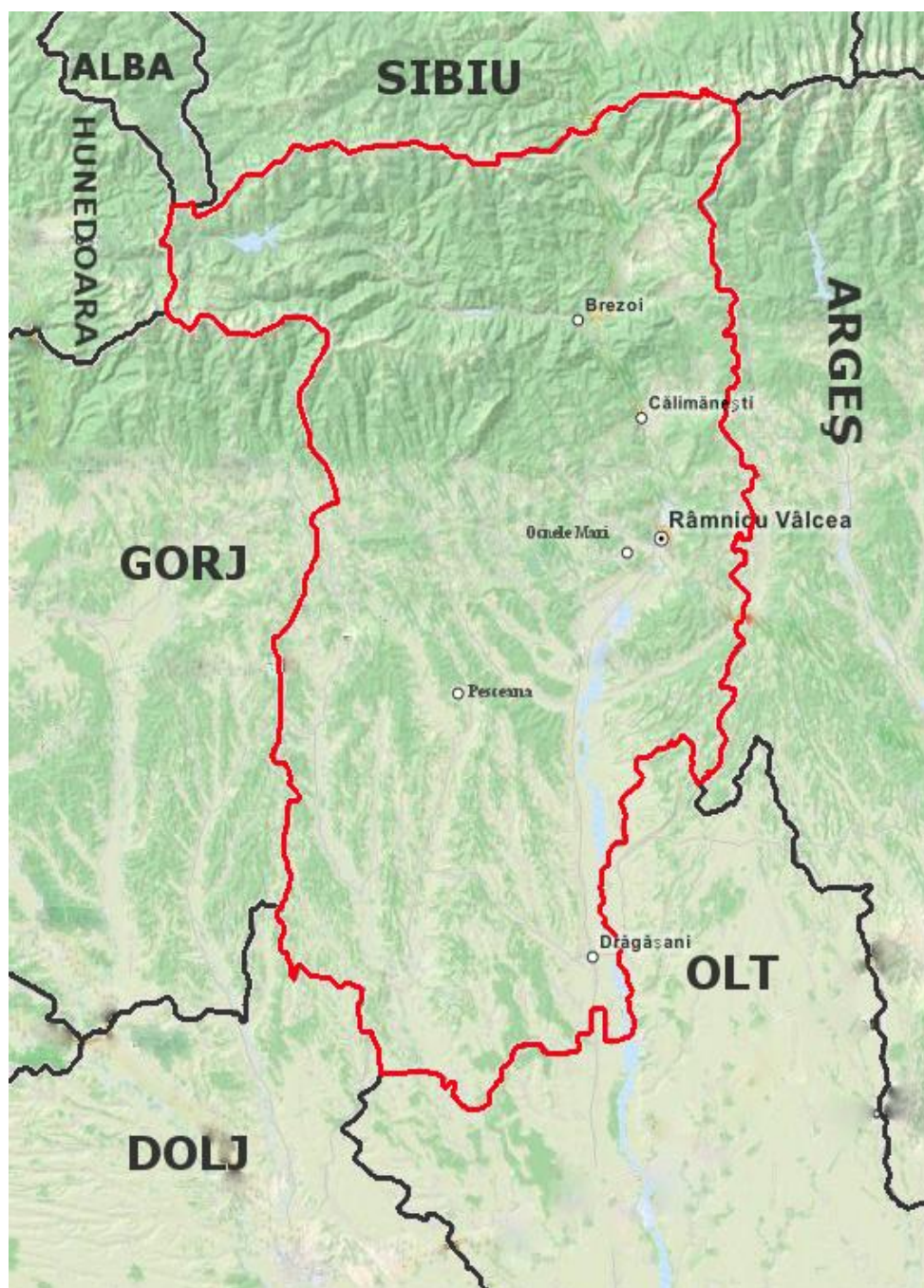
Tamaș et alii. 1977 – Tamaș Corneliu, Petre Bardașu, Sergiu Purece, *Prefectura județului Vâlcea, 1830-1864*, vol. I, București, Tipografia 13 Decembrie 1918, 1977.

Tamaș et alii. 1978 – Tamaș Corneliu, Bardașu Petre, Sergiu Purece, Horia Nestorescu-Bălcești, *Revoluția de la 1848 în județul Vâlcea*, București, Ed. Scrisul Românesc, 1978.

Tamaș, Frâncu 2007 – Tamaș Corneliu, Frâncu Emilian Valentin, *Istoria comunității catolice din județul Vâlcea*, Rm. Vâlcea, Ed. Anton Pann, 2007.

Theodorescu 1976 – Theodorescu Răzvan, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos*, București, Ed. Meridiane, 1976.

Vasilescu 1929 – Vasilescu Alexandru, *Istoria politică a Olteniei sub austrieci*, București, 1929.

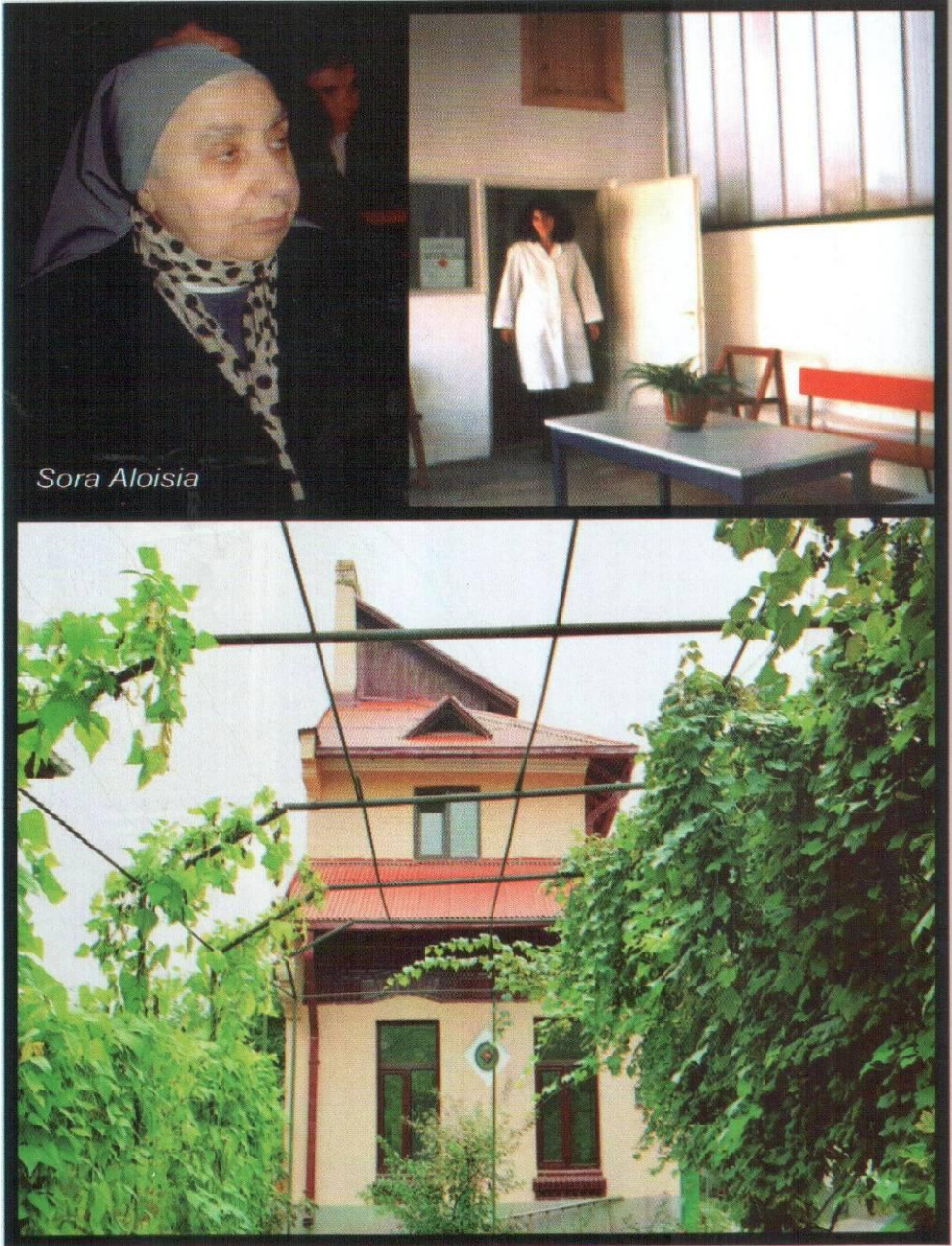

Fig. 1. Harta actuală a județului Vâlcea, cu zonele în care s-au dezvoltat comunitățile catolice.

Fig. 2. Biserica Romano-Catolică din Rm. Vâlcea.

Fig. 3. Grădinița închinată Sfintei Ioana Antida.

Fig. 4. Replica grottei de la Lourdes.

Fig. 5. Biserica Greco-catolică Rm. Vâlcea.

Fig. 6. Biserica Greco-catolică din Pesceana.

O ctitorie a unui vătaf de plai. Biserica de la Cociobi – Slătioara, județul Vâlcea

Constantin Mănescu - Hurezi*

Keywords: *medieval bailiff, Slătioara, Cociobi, church, inscription, belfry, trail rider.*

Abstract: *This article presents the history of a church in the hamlet Cociobi, village Slătioara, Valcea county, village attested to September 7, 1508. It is an old foundation, from 1705, but it was ruined and rebuilt from the ground by Ioan Popescu, also known as Urșanu, bailiff of the area of Horezu, a lover of the holy places of the Lord, who built the foundation and has restored 40 churches, among which the most important are the church from Urșani and Viorești.*

Cuvinte-cheie: *vătaf, Slătioara, Cociobi, biserică, pisanie, clopotniță, potecași.*

Rezumat: *Acest articol prezintă istoricul unei biserici de sat din cătunul Cociobi, comuna Slătioara, județul Vâlcea, localitate atestată documentar la 7 septembrie 1508. Este o ctitorie mai veche, de la 1705, dar s-a ruinat și a fost refăcută din temelii de Ioan Popescu, zis Urșanu, vătaf al plaiului Horezu, un iubitor al sfintelor lăcașuri ale Domnului, care a zidit din temelie și a refăcut 40 de biserici, între care cele mai importante sunt: biserica Urșani și biserica Viorești. Reparată ulterior în 1934-1936 și 1990, biserica de la Cociobi este un monument istoric valoros prin pictura sa și faptul că este o mărturie a credinței strămoșilor noștri.*

Se întâmplă adeseori ca, în toponimia românească, să întâlnim denumirea unui loc geografic pornind de la calitățile, de la specificul configurației acestuia, nume trecut apoi asupra primilor oameni stabiliți în acel loc, pentru ca, ulterior, în decursul istoriei, urmașii lor să dea numele unui sat, unei comunități sociale bine închegate, păstrat ca atare până în zilele noastre. Este cazul toponimului Slătioara din județul Vâlcea, care a denumit inițial un sat și apoi s-a extins asupra unei comune și asupra unei depresiuni situate în partea central-vestică a județului, în Subcarpații Olteniei, la poalele Munților Căpățâni. Această depresiune este dominată de un vârf cu o altitudine de 769 m, numit Măgura Slătioarei și este udată de apele râului Cerna, comuna Slătioara fiind așezată aproape de confluența Cernei cu pâraiele Valea Plopilor și Marița¹.

Satul Slătioara, care a dat numele actualei comune, este atestat pentru prima oară, împreună cu satul Milostea, într-un document emis la București, la 7 septembrie 1508, de Mihnea Voievod, prin care satele respective, dăruite anterior Mănăstirii Bistrița de ctitorii acesteia, banul Barbu Craiovescu, împreună cu frații

---

* **Constantin Mănescu – Hurezi**, preot, doctorand în istorie, Universitatea Valahia din Târgoviște, e-mail: prconstantinmanescu@yahoo.com.

¹ Monografia comunelor din Vâlcea 2007, p. 282.

săi, marele vornic Pârvu, marele armaș Danciu și jupânul Radu sunt dăruite din nou, deci întărite ca proprietate, aceleiași mănăstiri, împreună cu alte bunuri, fiind scutite „de toate slujbele și dajdiile, afară de dare (bir) și oaste”². Numele de astăzi, Slătioara, apare în acest document la plural, sub o formă mai apropiată de aceea a termenului de la care derivase, și anume Slătinoarele, de la forma de singular Slătinoara, alcătuit din cuvintele Slatina plus sufixul -oara. Iorgu Jordan arată că substantivul comun slatină, de la care derivă numele de familie Slătinescu și Slătineanu, înseamnă „apă sărată, saramură”³, fiind întâlnit ca substantiv propriu și în alte zone ale țării, cum ar fi la Ocnele Mari sau chiar în Moldova, unde există Mănăstirea Slatina. La rândul său, Alexandru Graur arată că Slatina cu sensul de sărătură umedă, apă sărată apare ca nume de locuri în toate țările de limbă slavă (de exemplu este și numele unui râu de lângă Sofia) și este sigur împrumutat la noi din slavă⁴.

Următorul document în care apare consemnat satul Slătioara este hrisovul emis la data de 11 octombrie 1512 (7021), de voievodul Neagoe Basarab, prin care banul Barbu Craiovescu obține de la mai mulți localnici din satul Târșa (Pietrenii de astăzi), vechi sat al comunei Costești-Vâlcea, partea lor din satul Târșa, dându-le în schimb moșia lui din satul Slătioara și o moară⁵. Boierii Craiovești par hotărâți să stăpânească în întregime satul Târșa, spre a-l dăruii ulterior, ca moșie, ctitoriei lor de la Bistrița, fapt dovedit de hrisoavele vremii. În timpul domniei lui Mihai Viteazul (1593-1601), Teodosie logofătul Rudeanu cumpără satul Slătioara, împreună cu încă patru sate din jur⁶. Desigur, în secolele următoare Slătioara, precum și nume de familie Slătioareanu, apar frecvent în documente, deoarece poziția geografică a acestei localități a fost în avantajul ei, atât prin faptul că ea a fost locuită de țărani moșneni, care se ocupau în principal cu olăritul (ca la Horezu), cu fabricarea varului și cu prepararea țuicii, cu transportul fructelor, cât și datorită faptului că pe aici trecea renumitul drum de culme al sării ce pornea de la Ocnele Mari, continua prin Pietrarii de Jos și de la Horezu se îndrepta spre Slătioara ca să ajungă la Cerneți, drum pe care chirigii transportau bulgării de sare în căruțe mari sau mici trase de boi⁷.

Într-o cataografie care cuprinde știri privitoare la toate bisericile și satele din Oltenia, descoperită de preotul I. Popescu - Cilieni în 1935 în „vechea arhivă a Sfintei Episcopii de la Râmnicu Vâlcei” și care datează din martie 1840, Slătioara apare ca „moșie moștenească” alcătuită din șase mahalale sau cătune, și anume: Viorel, Ulari, Gorunești, Cociobești, Mugești și Tâlpești⁸. Fiecare cătun își avea biserica proprie, fie de lemn, fie de zid, și aceasta era înzestrată cu obiecte necesare cultului: sfinte vase (de obicei la vremea aceea erau de cositor), odăjdii (veșminte preoțești), cădelniță, fapt care arată de obicei că atât ctitorii, cât și enoriașii, având venituri importante, se îngrijeau și de casa Domnului.

---

² D.I.R., Doc. Nr. 43, p. 47-48.

³ Jordan 1983, p. 418.

⁴ Graur 1972, p. 25.

⁵ D.I.R., Doc. Nr. 86, p. 89.

⁶ Giurescu 1937, p. 287.

⁷ Tamaș 1995, p. 7.

⁸ Popescu - Cilieni 1941, p. 44.

Unul din aceste cătune, numit în vechime Cociobești, la ora actuală numit Cociobi, este situat într-un loc pitoresc și îi vine numele de la un anumit Cocioabă, întemeietorul său. El apare și cu denumirea de Potreși⁹, pe teritoriul său descoperindu-se vestigii daco-romane din secolele I-II d. Hr., dovadă că la poalele dealului Măgura oamenii s-au stabilit din cele mai vechi timpuri, găsim acolo cele necesare traiului. Chiar în acest loc binecuvântat de Dumnezeu, preotul Radu Cocioabă va ridica o biserică de zid, cu hramul „Nașterea Preceștii”, care va fi sfințită la 8 septembrie 1705¹⁰, adică tocmai în ziua când se sărbătorește Nașterea Maicii Domnului sau Sfânta Maria Mică. Reconstituind trecutul acestei biserici pe baza puținelor documente păstrate de-a lungul timpului, putem spune că în 1794 locașul era deschis cultului, slujbele fiind oficiate de „popa Nițu”¹¹. Ruinat la începutul secolului al XIX-lea, a fost rezidit de „Ioan Popescu Urșanu vel vistier” împreună cu locuitorii satului, în 1802, care a fost vătaf al plaiului Horezu și „se vedește a fi adânc iubitor de lăcașurile Domnului”¹², ridicând în cuprinsul acestui plai, conform tradiției, „nu mai puțin de 40 de ctitorii”. Suferind importante degradări de-a lungul timpului, locașul a fost reparat în 1892¹³, probabil de preoții Ioan Slătioareanu și Gheorghe Iliescu. Pe peretele care desparte pridvorul de pronaos, deasupra ușii de la intrare, se află o pisanie relativ nouă, în care sunt consemnate toate intervențiile făcute de enoriași pentru a-l menține în starea în care-l vedem astăzi și al cărei conținut este următorul: *„Această Sfântă Biserică, cu hramul Nașterea Maicii Domnului, zidită la anul 1802 cu cheltuiala lui Jupan Ioan Vătăhu Urșanu și a altora, s-a reparat a treia oară în timpul Majestății Sale regelui Carol al II-lea, cu binecuvântarea P.S.S. Episcop Vartolomeu al Eparhiei Râmnicului Nou Severin, între anii 1934-1936, făcându-i-se sub zidire cu beton, legături în fier, astuparea rupturilor, acoperișul și spălarea picturii cu toată cheltuiala parohienilor. În anul 1990 s-au făcut lucrări de reparații capitale pentru a patra oară, spre cinstea și pomenirea tuturor ostenitorilor. 11 noiembrie 1990”*.

Același episcop Vartolomeu al Râmnicului întocmea un anuar al eparhiei pe anii 1924-1925, în care este menționat ca paroh la Slătioara, având șase biserici (între care și cea de la Cociobi), preotul Gheorghe Iliescu, născut la anul 1859, absolvent al seminarului gr. I și numit paroh la anul 1912, fiind hirotonit la anul 1880¹⁴.

Din punct de vedere al arhitecturii, construcția este în plan de corabie, cu pridvor deschis și acoperiș din șită. Atmosfera medievală este sugerată de turnul-clopotniță ridicat în fața bisericii, aproape tot atât de înalt ca și locașul de cult. În liniștea cătunului Cociobi, bisericuța este caldă și primitoare, fiind străjuită de mormintele moșilor și strămoșilor care au întemeiat acest cătun și ai căror urmași poartă și la ora actuală numele de Cocioabă. Pridvorul este susținut de patru stâlpi cu arcade în formă de treflă între ei. În comparație cu alte ctitorii ale vătafului de plai Ioan Urșanu (Viorești sau Urșani), și aici există brâul median care împarte

---

⁹ Mihăescu 2002, p. 24.

¹⁰ Popescu - Cilieni 1941, p. 44.

¹¹ Arhiva Tribunalului Județean Vâlcea, dos. 266, 1836, f. 37.

¹² Popescu - Cilieni 1941, p. 135.

¹³ Stoicescu 1970, p. 586.

¹⁴ Eparhia Râmnicului Noului Severin 1924, p. 513.

exteriorul bisericii în două registre, dar sub streșină nu mai întâlnim la ora actuală pictură exterioară, cum există sibilele și filosofii, ca la Urșani, sau potecașii ca la Viorești. În interior sunt picturi murale interesante, realizate de meșterii zugravi întâlniți și la alte ctitorii ale lui Ioan Urșanu (Viorești sau Urșani), ceea ce denotă faptul că acesta a ținut legătura cu ei. În pridvor este zugrăvit raiul, reprezentat ca o cetate cerească străjuită de îngeri, în care locuiesc sfinții, împărțiți în diferite cete, înconjurați de pomi verzi, ca să ne arate pictorul că aceștia se află „la loc de odihnă, la loc de verdeață”, acolo unde stăpânește „fericirea cea neîmbătrânitoare”. Iadul este reprezentat, tot în pridvor, prin iezerul de foc care iese din gura unui balaur și care mistuie în flăcări pe toți păcătoșii, sugerând veșnicia chinurilor care se află acolo pentru cei care s-au îndepărtat de Dumnezeu.

Pătrunzând în pronaos, ne vor întâmpina, pline de un mister și de un farmec aparte, chipurile ctitorilor acestei biserici, aflate pe pereții de la sud, vest și nord. Aceștia sunt: „Popa Radu”, în dreptul său fiind un copil al cărui nume nu se mai păstrează, „popa Nicolae sin popa” (adică fiul preotului Radu Cocioabă), reprezentați cu barbă și cu părul lung, având culion preoțesc pe cap și câte o cruce în mâna dreaptă, apoi „Jupân Ioan Vătafu Urșeanul”, cu păr lung și cu mustață, cu capul acoperit și îmbrăcat cu caftanul boieresc potrivit rangului său, având alături pe „Nedelea, maică-sa”. Alături se află „Dumitra ereița”, în dreptul ei fiind o fată al cărei nume nu se mai păstrează, și „Ilinca ereița”, adică soțiile celor doi preoți, pentru că în acea perioadă preotul era denumit în acte și în pisaniile bisericilor cu cuvântul grecesc „ereu” (de la ieros = sfințit).

Pe perețele de la est al pronaosului, deasupra intrării în naos, ne întâmpină Maica Domnului, „Izvorul Tămăduirilor”, care revarsă ca dintr-o fântână darurile sale vindecătoare de boli, având dedesubt următoarea inscripție: „*Bucură-te, singură ușă prin care au trecut singur Cuvântul și prin care ai sfărâmat cu nașterea Ta încuietoria iadului*”. Este un text cu caracter de cult și cu un profund mesaj teologic, arătând că Maica Domnului este vasul ales prin care a venit pe pământ Mântuitorul Iisus Hristos, Logosul divin sau „Cuvântul lui Dumnezeu întrupat”. Sub acest text, apare semnătura: „Dinu Zugravu. 1802”¹⁵, făcând astfel cunoștință cu unul din realizatorii picturii acestei biserici. Deasupra pronaosului, pe tavan, este reprezentată Maica Domnului într-un medalion care are în jurul lui scrise cuvintele: *Ceea ce ești mai cinstită decât heruvimii și mai mărită fără asemănare decât serafimii*”.

Pe pereții naosului întâlnim frumoase scene biblice din istoria mântuirii și a vieții pământești a Fiului lui Dumnezeu: „Dumineca slăbănogului” (Ioan 5, 1-15), „Dumineca samarinencii” (Ioan 4, 5-42), „Dumineca Tomii” (Ioan 20, 19-31), „Dumineca mironosișelor” (Marcu 15, 43-47), „Învierea Domnului” și „Răstignirea”, scenă care are în fundal zidurile cetății Ierusalimului. Tot aici sunt reprezentați sfinții militari, având crucea în mâna dreaptă și sulița în mâna stângă: Sf. Mercurie, Sf. Teodor Tiron, Sf. Procopie, Sf. Teodor Stratilat, Sf. Artemie, Sf. Pangrafie. Deasupra tuturor, pe bolta ce simbolizează cerurile, veghează Pantocratorul (Iisus Hristos Atotputernicul), reprezentat într-un medalion în jurul căruia sunt scrise aceste cuvinte: „*Doamne, Doamne, caută din cer și vezi și cercetează via aceasta pre care a sădit-o dreapta Ta și o desăvârșește pre ea*”.

¹⁵ Golescu 1933, p. 26-27.

Pe catapeteasma din zid, care desparte naosul de altar, se află reprezentate în primul registru cele douăsprezece praznice împărătești, în al doilea registru cei doisprezece apostoli, iar deasupra se află sfânta cruce cu Mântuitorul răstignit. Un interes deosebit prezintă pictura din altar, unde ne întâmpină, în partea dinspre Răsărit, Maica Domnului cu Fiul în brațe, șezând pe tronul slavei, având de-a dreapta pe arhanghelul Mihail, de-a stânga pe arhanghelul Gavriil, iar la picioarele tronului pe Sfinții Cosma și Damian, apoi pe Sfinții Ioan Cucuzel și Ioan Criteanul. În locul cel mai de sus din sfântul altar, stă Dumnezeu Tatăl, binecuvântând cu mâna dreaptă și ținând globul pământesc, adică întregul univers, în mâna stângă. Pe peretele dinspre apus al Sfântului altar, deasupra ușilor împărătești, se află scena din Vechiul Testament numită „Jertfa lui Avraam”, adică momentul în care încearcă credința acestuia, scenă care simbolizează jertfa cea fără de sânge ce se săvârșește permanent la Sfânta Liturghie. Tot în sfântul altar, pe peretele de la proscomidiar, întâlnim următoarea inscripție: „*Zugravi: Manole, Cochina, Gheorghe; 1802*”¹⁶, aceștia fiind cei care au lucrat împreună cu Dinu la pictura bisericii.

De menționat faptul că la biserica „Nașterea Maicii Domnului” din comuna Slătioara, cătunul Cociobi, numele lui „Ion Urșanu vătaf plaiului Hurezi” se află înscris și pe clopotul acestei biserici, aflat în clopotnița lăcașului și care datează tot din 1802, anul când s-a refăcut biserica¹⁷. Iată o dovadă în plus a dărniciilor unui fiu al acestor locuri ale plaiului Horezu, de origine țăran, devenit boiernaș și rămânând în conștiința urmașilor drept mare ctitor de biserică.

Printre slujitorii acestei biserici din prima jumătate a secolului al XIX-lea, evocăm pe Ion Pătrașcu Mănăsescu, Ion diaconu Gheorghe Slătioareanu, Nicolae popa Nițu, Dumitru Ion Cocioabă, Ion popa Gligore Slătioareanu, Dumitru Nicolae¹⁸ și Ion, fiul lui Ion Cocioabă¹⁹, numit în anul 1842²⁰. Cei care au fost, care sunt și care vor veni după noi, preoți, ctitori și enoriași binefăcători ai unui sfânt locaș, în care se înalță permanent rugăciuni către Dumnezeu, asigură prin jertfa lor perenitatea acestor monumente istorice, de artă și arhitectură, în care strămoșii noștri au pus tot ce a fost mai sfânt, mai scump și mai bun din sufletul lor. Ele sunt dovezi grăitoare ale permanenței noastre pe aceste meleaguri, cartea noastră de identitate în fața celor care încearcă să ne răpească drepturi, teritorii, credința și obiceiurile străbune. Intrând într-o biserică de țară, precum cea de la Cociobi, te cuprind fiorii sfințeniei, auzi glasul strămoșilor din pământul pe care calci, ai senzația că nu ești singur pe acest pământ, în care ești înrădăcinat prin genele pe care ți le-au transmis înaintașii tăi. Este un simțământ unic, de nedescris, care te încearcă mai ales atunci când ești departe de meleagurile natale, printre străini, unde încerci să-ți alini dorul de cei dragi tot în Casa Domnului, în sfântă biserica Sa.

---

¹⁶ Bălan 2005, p. 890.

¹⁷ Bălan 2005, p. 891.

¹⁸ Antoniu 1937, p. 360.

¹⁹ Rădoi 2012, p. 429.

²⁰ Rădoi 2012, p. 429.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare arhivistice

Arhiva Tribunalului Județean Vâlcea, dosar 266, 1836.

D.I.R. = *Documente privind istoria României. Veacul XVI. B. Țara Românească*, volumul I (1501-1525), Editura Academiei Române, București, 1951.

Lucrări

Antoniou 1937 – Antoniu V., *O catagrafie din Vâlcea, 1834*, în Arhivele Olteniei, an. XVI, 1937, nr. 92-94.

Bălan 2005 – Bălan Constantin, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Vâlcea (secolul XIV – 1848)*, Editura Academiei Române, București, 2005.

Eparhia Râmnicului Noului Severin 1924 – *Eparhia Râmnicului Noului Severin*, Anuar pe anii 1921-1925, întocmit de P.S. Episcop Vartolomeiu, București, 1924.

Giurescu 1937 – Giurescu Constantin C., *Istoria Românilor*, vol. II, partea I, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, Ediția a II-a, București, 1937.

Golescu 1933 – Golescu Maria, *Biserica din Vioarești*, în Boabe de grâu, IV (1933), nr. 1, p. 26-27.

Graur 1972 – Graur Alexandru, *Nume de locuri*, Editura Științifică, București, 1972.

Jordan 1983 – Jordan Iorgu, *Dicționar al numelor de familie românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Mihăescu 2002 – Mihăescu Corina, *Cartea Slătioarei. Pagini de mărturie și considerații etnologice*, volum editat de Fundația Națională pentru Civilizație Rurală „Niște Țărani”, București, 2002.

Monografia comunelor din Vâlcea 2007 – *Monografia comunelor și orașelor din județul Vâlcea*, vol. 3, „Vâlcea – 30 de monografii”, Editura Petras, Râmnicu Vâlcea, 2007.

Popescu - Cilieni 1941 – I. Popescu - Cilieni, *Biserici, târguri și sate din județul Vâlcea*, Editura Ramuri, Craiova, 1941.

Rădoi 2012 – Laurențiu Rădoi, *Vâlcea. Vatră de cultură și spiritualitate românească*, Editura „Alma Mater”, Sibiu, 2012.

Stoicescu 1970 – Stoicescu Nicolae, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I – Țara Românească*. Vol. II, Editată de Mitropolia Olteniei, Craiova, 1970.

Tamaș 1995 – Tamaș Corneliu, *Istoria Horezului*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 1995.

Biserica din satul Mitrofani-La Nuc, comuna Mitrofani, județul Vâlcea¹

Rodica Gabriela Herbel*

Keywords: *wooden church, Vâlcea county, Mitrofani.*

Abstract: *The article is a detailed description of the wooden church of Mitrofani, the village of Mitrofani, Vâlcea county. The traditional architecture monuments suffer perpetual changes. The wooden churches were subject to some interventions which not only perverted the building but also accelerated the stage of its degradation. The detailed analysis of the conservation stage of the monument come to strengthen the existing information and complete the already done research.*

Cuvinte-cheie: *biserica de lemn, județul Vâlcea, Mitrofani.*

Rezumat: *Articolul este o descriere detaliată a bisericii de lemn din satul Mitrofani, județul Vâlcea. Monumentele de arhitectură tradiționale suferi modificări perpetue. Bisericile de lemn au fost supuse unor intervenții care nu numai că au pervertit structura clădirii dar, de asemenea, i-au accelerat stadiul de degradare. Analiza detaliată a stadiului de conservare a monumentului vine să întărească informațiile existente și să completeze cercetarea deja făcută.*

Arhitectura lemnului pentru spațiul românesc este încadrată în fenomenul arhitecturii populare. Aici se reflectă relația dintre diferitele genuri artistice specifice artei: pictura, sculptura. Așa cum se întâmplă și în cazul obiectelor de uz gospodăresc, țăranul-creator proiectează și confecționează în funcție de propriile necesități și trebuințe. Din această cauză, arhitectura lemnului îmbină organic utilul și frumosul, una din caracteristicile de bază ale artei populare. De fapt, ceea ce este considerat astăzi drept o operă de arhitectură a fost pe vremea când s-a ridicat doar o simplă construcție folositoare și împodobită așa încât să fie apropiată sufletului.

---

* **Rodica Gabriela Herbel**, profesor Educație plastică, Liceul „Antim Ivireanu”, Râmnicu Vâlcea, doctorand Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, Facultatea de Științe Socio-Umane, Departamentul de Istorie, Patrimoniu și Teologie Protestantă; e-mail: gabi_herbel@yahoo.com.

¹ **RO** Cercetare finanțată prin FONDUL SOCIAL EUROPEAN, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Axa prioritară nr. 1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”, Domeniul major de intervenție 1.5 „Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”, Titlu: „**MINERVA – Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și post-doctorală**”, Contract: POSDRU 159/1.5/S/137832.

EN This work was possible with the financial support of European Social Fund, Operational Programme Human Resources Development 2007 - 2013, Priority no. 1 „**Education and training in support for growth and development of the knowledge society**”, Key Area of Intervention 1.5 „**Doctoral and post-doctoral research support**” Title: „**MINERVA - Cooperation for elite career in PhD and post doctoral research**”, ID POSDRU 159/1.5/S/137832.

Această pornire a țaranului se identifică ca o cerință organică de creare a unei anumite atmosfere, a unui anumit cadru care să-i dea posibilitatea să se recunoască și să se afirme².

În mod firesc, arhitectura populară, astăzi, reprezintă un ultim stadiu de dezvoltare din punct de vedere estetic și spiritual. Această etapă finală se afirmă ca suma celor anterioare cu dinamica lor specifică. O caracteristică importantă a artei populare în general, și a arhitecturii în mod specific, este aceea a reluării și reproducerii elementelor și trăsăturilor esențiale, a modelelor consacrate. Aceasta a permis o conservare de lungă durată a formelor primare, a decorațiilor vechi.

Așezare

Satul de reședință al comunei Mitrofani este cel mai vechi sat din comună. Numele lui se leagă de un călugăr Mitrofan care se afla în pelerinaj prin aceste locuri și apoi s-a stabilit în această zonă pentru a pune bazele unei vetre creștine.

Biserica de lemn cu hramul „Sfinții Voievozi”, denumită „La Nuc”, monument istoric (cod LMI: VL-II-m-B-09827)³, datată din 1813, se situează pe un deal împădurit cu nuci (de unde și numele) aproximativ în centrul satului. Ea nu se mai află în cult deoarece, din anul 1914, s-a dat în folosință biserica din zid cu hramul *Sfinții Mihail și Gavril* și a căzut în paragină. Este înconjurată de cimitirul satului.

Istoric și atestare documentară

În satul Mitrofani a mai existat un schit Mitrofani cu hramul „Sfântul Nicolae”, ridicat cu mult înainte de 1616. El a ars până în temelii în iulie 2000 din cauza neglijenței îngrijitorului. Atestarea sa documentară apare într-un hrisov emis de Alexandru Coconul Voievod, în anul 1626, la 29 octombrie. Aici se amintește de un zapis emis în timpul lui Gavriil Voievod (1616-1620), în care este pomenit ca martor Mitrofan Călugărul⁴.

În 1840, satul Mitrofani apare ca proprietate a Episcopiei Râmnicului. Acest lucru este consemnat într-un act că avea o biserică de lemn cu hramul Sfinților Voievozi: „Această sfântă biserică ce să prăznuiește hramul Sfinților Voievozi s-au făcut la l(ea)t 1813, de Din fiul lui Sândoi și de Trașcă Giura și cu ceilalți (sic) și este bună”⁵. În 1840, mahalalele Cetățea, Racu și Schitul Mitrofani țineau de satul Nemoiu. O parte din săteni erau moșneni⁶.

Descriere arhitecturală

Biserica are un plan simplu, dreptunghiular, cu absida altarului decroșată de corpul clădirii. Absida altarului este poligonală în cinci laturi: primele două laturi sunt paralele cu axul clădirii, următoarele două sunt oblice iar cea de-a cincea latură perpendiculară pe ax⁷.

---

² Pănoiu 1977, p. 7.

³ http://patrimoniul.gov.ro/images/LMI/LMI-2010_VL.pdf, p. 39, accesat în august 2014.

⁴ DRH, B, XXI, documentul nr. 151, p. 282-284.

⁵ ASCv., Cat. Ep. Râm., 1840, p. 84sq., *Apud* Bălașa, Marinescu 2001, p. 65.

⁶ Cf. Bălașa, Marinescu 2001, p. 65-68.

⁷ Crețeanu 1968, p. 8-11.

Biserica de lemn din Mitrofani este construită din lemn de stejar și are soclul zidit în ciment. Acesta cuprinde și grinda talpă.

Grinzile sunt îmbinate la colțurile clădirii după sistemul în cheotori drepte, în coadă de rândunică. Ele sunt fasonate în patru muchii⁸. La grinda talpă, capetele bânelor depășesc linia pereților. Grinzile care leagă și încheie pereții în partea superioară sunt decorate în cap de cal. Căii încrucișați au rolul de a proteja altarul și toate colțurile clădirii. Pereții laterali ai naosului și pronaosului sunt alcătuiți din dulapi groși, dintr-o singură lungime de grindă. Așa cum este firesc, biserica este cuprinsă de un brâu răsucit și cioplit în grinzile mediane ale pereților. Această funie începe și se termină în pridvor. Cu același motiv este împodobit ancadramentul portalului. Îmbinările sunt fixate cu ajutorul cuielor de lemn.

Distribuția spațiilor de cult este următoarea: pridvor deschis spre vest, pronaos, naos și altar pentagonal.

Pridvorul sau prispa este un element de plan complementar. Acesta este un spațiu cu caracter introductiv într-o biserică, anticipând pronaosul. Pridvorul poate fi o încăpere închisă sau este deschis prin arcade susținute de stâlpi sau coloane⁹.

Pridvorul deschis netăvănit se sprijină pe patru stâlpi de lemn. De la nivelul balustradei, stâlpii se subțiază până la capitel. Ei sunt diferiți ca grosime, decor sculptat sau cioplit, model al capitelului. Se îmbină în cep cu grinda transversală ce sprijină căpriorii. Grinda transversală este decorată cu decupaje în acoladă. Pridvorul are paviment de ciment.

Accesul în lăcaș se face pe ușa de pe peretele vestic. Portalul este construit în sistem trilitic cu doi stâlpi și grindă transversală. Decorul este simplu, cel al funiei care înconjoară ușa. Sub torsadă, deasupra ușii, se află o cruce cioplită din masa lemnoasă a grinzii. Foaia de ușă este alcătuită din două elemente verticale. Deasupra ei s-a montat un grilaj de fier pentru siguranță.

Pronaosul și naosul sunt boltite semicilindric. Bolta se sprijină pe arce de lemn care se reazemă pe grinzile superioare ale pereților. Timpanul aferent peretelui despărțitor între pronaos și naos lipsește. Podeaua este confecționată din scânduri de lemn.

Pronaosul este despărțit de naos printr-un perete în care sunt practicate trei deschideri: cea a ușii și două ferestre. Ocnitele se află simetric în stânga și dreapta ușii de intrare în naos. Ele asigurau enoriașilor care se aflau în pronaos (de obicei femeilor) posibilitatea de a vedea și de a auzi mai bine slujba religioasă. Peretele despărțitor dintre naos și pronaos este construit din scânduri groase, orizontale, prinse în patru stâlpi care sunt fixați de grinda transversală superioară.

Lumina pătrunde în naos prin două ferestre dispuse simetric pe pereții de nord și de sud iar în altar prin alte două, practicate pe pereții de sud și est. Pronaosul nu are ferestre către exterior.

Peretele iconostasului are cele trei deschideri, prezente fiind doar porțile împărătești. Deasupra, un arc de lemn sprijină bolta care se continuă în altar. Bolta semicilindrică a altarului se racordează cu pereții dinspre răsărit prin trei panouri oblice de scânduri.

---

⁸ Ionescu, 1981, p. 69-79.

⁹ Drăguț 1976, p. 351.

Acoperișul este format dintr-un schelet de lemn și din leături peste care s-a fixat șita. Învelitoarea are șase ape: trei spre est care urmăresc poligonul altarului, câte una pe nord și sud și una pe pridvorul din vest. Deasupra altarului și pridvorului sunt așezate două cruci de lemn.

Biserica este înconjurată de cimitirul satului.

Pictura bisericii

Biserica nu prezintă pictură murală nici la interior, nici la exterior. Singura pictură prezentă este pe peretele ce desparte pronaosul de naos și pe iconostas.

Pe stâlpii peretelui despărțitor sunt fixate patru icoane spre pronaos. De la nord la sud avem următoarele icoane: *Sfântul Nicolae, Iisus Hristos Pantocrator, Maica Domnului cu Pruncul și doi îngeri și Arhanghelul Mihail*. Sub ele, stâlpii sunt decorați în două registre orizontale ocupate de vase cu buchete de flori și casete împodobite cu motive geometrice. Deasupra icoanelor s-a fixat o scândură pictată cu vrejuri vegetale împletite, care dublează grinda transversală. Ea este decupată în arc larg deasupra intrării. Spre naos, peretele nu este decorat.

Pictura iconostasului este degradată.

În data de 24 octombrie 2012, când am vizitat prima dată acest lăcaș, pe iconostas se aflau următoarele icoane:

- registrul icoanelor împărătești de la nord la sud: o icoană cu doi sfinți greu de descifrat (poate Constantin și Elena), *Maica Domnului cu Pruncul*, lipsă și un tablou cu icoana *Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil* care conține textul:

„Cu vrerea lui Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, ziditu-s-a acest sfânt lăcaș de închinare de stremoșii noștri cu hramul Sfinților Voievozi.

S-a renovat în anul Domnului 1822, iar în anul 1967 s-a refăcut acoperișul pe cheltuiala statului român. Noiembrie 1967”;

- porțile împărătești sunt pictate cu scena Buneivestiri;

- registrul icoanelor prăznicar este aproape gol, mai există doar prima scenă, a Nașterii Maicii Domnului, și ultima, cu Adormirea Maicii Domnului;

- registrul apostolilor conține patru icoane: central *Iisus Hristos Pantocrator* și trei apostoli spre sud;

- registrul profeților nu este reprezentat prin icoane separate și este pictat direct pe ultima grindă a iconostasului;

- crucea și moleniile, ultimul registru, închid iconostasul.

În data de 25 august 2013 am găsit alte icoane pe iconostas, din cele vechi nu s-au păstrat decât *Maica Domnului*, porțile împărătești, grinda cu profeții și Crucea cu Moleniile. Pe stâlpii de nord și de sud s-au fixat icoane mari ce reprezintă *Arhangheli Mihail și Gavriil*. Și icoana împărătească a lui *Iisus Hristos Pantocrator* care lipsea a fost completată cu una de mari dimensiuni.

Peste registrul icoanelor prăznicar și cel al apostolilor s-au așezat cinci icoane mari noi, ce reprezintă: *Sfântul Ierarh Vasie cel Mare, Sfântul Apostol Petru, Deisis, Sfântul Apostol Pavel, Sfântul Ierarh Ioan Gură de Aur*.

În altar nu există urme de pictură.

Starea de conservare a bisericii

Biserica este amplasată pe o culme, într-o curte largă, împrejmuită de cimitirul satului. Vegetația din apropierea ei este una joasă și mărunță, alături de

câțiva pomi. Pe peretele nordic a crescut un liliac (*Syringa vulgaris*)¹⁰ la o distanță mai mică de 3 m. Edificiul nu este umbrat sau concurat pe altitudine de nici o altă clădire învecinată. Spre vest terenul coboară în pantă.

Soclul este ridicat din zidărie de cărămidă și apoi îmbrăcat în ciment, văruiat iar în zona altarului izolat cu folie de azbest. Pe alocuri a crăpat. Această intervenție favorizează circulația apei ascensionale spre pereții de lemn.

În zonele deteriorate, vegetația a pătruns și a spart și soclul. În aceste locuri există pericolul de infiltrații de umiditate. Se observă fisuri și crăpături mari în zona vestică, unde se îmbină talpa pereților de nord și sud cu cea transversală de vest.

Talpa prezintă atac de insecte xilofage și crăpături cauzate de îmbătrânirea lemnului. Ea este cuprinsă în soclul de ciment de-a lungul pereților laterali și în zona altarului.

Grinzile pereților sunt în stare bună. Lemnul nu prezintă urme de atac fungic pe exterior. Se observă câteva orificii de zbor (4-5 mm) și pânze de păianjeni. De asemenea, nu se văd pe exterior urme de umiditate ascensională, halouri sau pete de la infiltrații. Locurile unde s-au format fisuri sau goluri au fost completate cu ciment.

Intervenții asupra pereților s-au făcut prin lărgirea ferestrelor.

Șarpanta pare să fie afectată de acțiunea umidității prin prezența putregaiului, a furnicilor, păianjenilor și a atacului xilofag.

Pridvorul are patru stâlpi ciopliți; s-au păstrat toți originali. Ușa prezintă atac de carii pe toată suprafața.

Învelitoarea este nouă și se află într-o stare bună de conservare.

Biserica este prevăzută cu paratrăsnet.

Când am vizitat prima oară biserica, în 24 octombrie 2012, în interior nu se intrase de multă vreme, pe jos era multă mizerie, inclusiv excremente de animale. A doua oară, autoritățile s-au autosesizat și s-a măturat și s-au înlocuit icoanele despre care am vorbit la partea de pictură.

În pronaos se văd urme de umiditate, halouri, de la un acoperiș poate cu lacune din trecut.

În zona peretelui despărțitor apar urme mici și dese de arsură superficială, până la carbonizare, de jur împrejurul ferestrelor, lângă ușă și pe pereții de nord și de sud. Acolo își au locul suporturi pentru lumânări și astăzi. Acestea sunt lăsate în paragină, cu lumânări topite pe platou. Pe marginile intrării se observă uzură funcțională.

Pe toată pardoseala bisericii sunt covoare țesute din resturi textile.

Pe peretele sudic și pe cel nordic din naosului s-au fixat cuiere de lemn pe grinda peretelui.

Degradările vizibile sunt murdărie superficială, aderentă, halouri de tanin antrenate de umiditate, cracluri, pierderi superficiale ale stratului pictural în zone cu fisuri ale lemnului. Zonele de maximă deteriorare apar la îmbinările dintre grinzi, dintre grinzi și elementele de susținere: cintre și timpane. În partea superioară observăm un atac fungic agresiv cu următoarele caracteristici: pete

---

¹⁰ http://ro.wikipedia.org/wiki/Liliac_%28plant%C4%83%29 accesat în august 2014.

divers colorate ca urmare a migrării pigmentilor în suport, miceliu pufos, mici fragmente de cordoane miceliene, lemnul brunificat, crăpat, fragilizat.

La icoanele iconostasului notăm următoarele degradări ale suportului: deformări datorate îmbătrânirii lemnului, fisuri, crăpături, descleieri ale blaturilor, lacune ale acestuia odată cu stratul pictural, carbonizări de material structural provenite de la diverse surse de foc (candele, lumânări), atac xilofag prin prezența orificiilor de zbor, pierderi de material. La nivelul straturilor picturale (preparație și culoare) înregistrăm următoarele degradări: depuneri de murdărie superficială, aderentă și ancrasată (praf, fum, ceară, excremente de insecte, verni degradat, brunificat), cracluri ale stratului de culoare, eroziuni, arsuri. Intervenții necorespunzătoare ce apar la icoanele din biserică: uzuri ale stratului de culoare din cauza manipulării necorespunzătoare, depuneri ancrasate și înnegrite datorate curățirii cu ulei, cuie pentru agățarea draperiilor, perdelelor, diferiților suporti, intervenții mai târzii: inventariere cu vopsea albă (icoana *Iisus Hristos Pantocrator* din pronaos are numărul 6 scris de două ori pe ea cu vopsea albă).

Intervențiile necorespunzătoare care apar în această biserică sunt: elemente de adaos fixate necorespunzător, traversând stratul pictural sau fixate direct pe suport: cuie pentru icoane, suporturi pentru candele, instalații diverse, prezența spumei poliuretanică folosite la izolarea pereților (distanțarea grinzilor de lemn datorită uscării a creat spații de comunicare cu exteriorul), carbonizări de profunzime variabilă, zgârieturi, lovituri sau vandalizări ale picturii.

BIBLIOGRAFIE

ASCv., Cat. Ep. Râm. 1840 – Arhivele Statului Craiova, Catagrafia Episcopiei Râmnicului, 1840.

Bălașa, Marinescu 2001 – D. Bălașa, I. Marinescu, *Sutești - Repere istorice, 2001-Ediția a II-a*, Editura Fundația Culturală Dokiana, Sutești, 2001.

Crețeanu 1968 – R. Crețeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, Editura Meridiane, București, 1968.

Drăguț 1976 – V. Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, Editura Vreamea, București, 1976.

DRHB XXI – *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, volumul XXI (1626-1627), Editura Republicii Socialiste România, București, 1965.

Ionescu 1981 – G. Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1981.

Pănoiu 1977 – A. Pănoiu, *Din arhitectura lemnului*, Editura Tehnică, București, 1977.

http://ro.wikipedia.org/wiki/Liliac_%28plant%C4%83%29 accesat în august 2014.

http://patrimoniul.gov.ro/images/LMI/LMI-2010_VL.pdf, p. 39, accesat în august 2014.

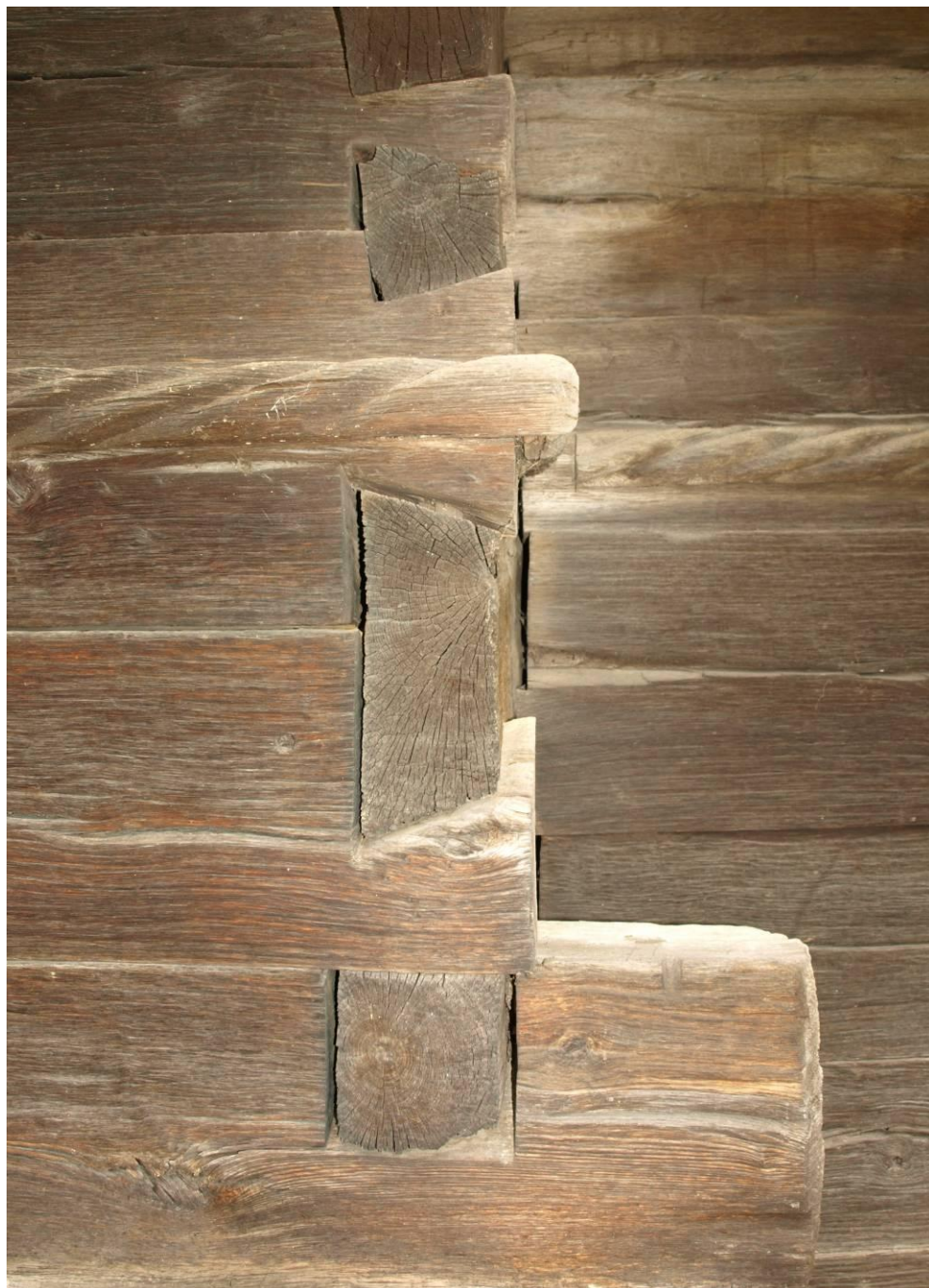

Foto 1. Biserica de lemn din Mitrofani-*La Nuc* / The wooden church Mitrofani-*La Nuc*.

Foto 2. Aspect grinda talpă / Main wooden beam.

Foto 3. Sistemul de legare în coadă de rândunică / The binding system of the beams.

Foto 4. Portal și ancadrament / Portal and framing.

Foto 5. Pictura porților împărățești / Painting of the royal gates.

Foto 6. Medalion porților împărățești / Royal gates (medallion).

Foto 7. Iconostas octombrie 2012 / Iconostasis, 2012, October.

Foto 8. Iconostas 25 august 2013 / Iconostasis, 2013, August 25.

Comuniști în închisoarea de la Ocnele Mari (1918-1938)

Sorin Oane*

Keywords: *the jail of Ocnele Mari, Mihail Gheorghiu-Bujor, the Tatar-Bunar's uprising, Iustin Batișcev, Bolshevik terrorists in Bessarabia during the Interwar period, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica.*

Abstract: Communists in prison from Ocnele Mari (1918-1938). *During the interwar period, the prison from Ocnele Mari was famous for various reasons: the prisoners brought here (for instance the nine leaders of the Rebellion from Tatar-Bunar in 1924, Mihail Gheorghiu-Bujor, the first political prisoner from the interwar period, Gheorghiu-Dej and Chivu Stoica - future leaders of the communist Romania, and others), due to the hard work the convicts had to do - basically an extermination programme - and due to the interesting stories which happened here and that can explain many blank pages from the unlawful period of the Communist Party in Romania. The article contains many striking documents about a prison which no longer exists, along with its lost archive.*

Cuvinte-cheie: *închisoarea de la Ocnele Mari, Mihail Gheorghiu-Bujor, revolta de la Tatar-Bunar, Iustin Batișcev, teroriștii bolșevici din Basarabia interbelică, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica.*

Rezumat: Comuniști în închisoarea de la Ocnele Mari (1918-1938). *În perioada interbelică, închisoarea de la Ocnele Mari a fost renumită pentru diverse motive: prizonierii aduși aici (de exemplu, cei nouă lideri ai Rebeliunii de la Tatar-Bunar din 1924, Mihail Gheorghiu-Bujor, primul prizonier politic din perioada interbelică, Gheorghiu-Dej și Chivu Stoica - viitori lideri ai României comuniste, și alții), din cauza muncii asidue pe care condamnații o prestau - de fapt un program de exterminare - și datorită poveștilor interesante care s-au întâmplat aici și care pot explica multe pagini goale din perioada ilegală a Partidului Comunist din România. Articolul conține mai multe documente uimitoare despre o închisoare care nu mai există, împreună cu arhiva sa pierdută.*

Închisoarea de la Ocnele Mari era situată la circa 6 km de Râmnicu Vâlcea. A fost înființată în 1838. Intrarea în perimetrul închisorii avea loc printr-o poartă numită Turnul Alb. Închisoarea era, de fapt, o clădire în formă de U. Pe cele două laturi erau două corpuri de clădire, de 60 m lungime și 30 lățime, cu 12 „saloane”, câte 3 pe nivel, pe două niveluri. În spate, cele două corpuri erau unite printr-un culoar. Ferestrele camerelor de detenție erau orientate către curtea închisorii. În colțurile fiecărei camere (de 12-14 m fiecare) erau dispuse 4 priciuri (paturi de lemn) etajate, cu capacitatea de 20-50 de oameni. Închisoarea putea cuprinde circa 400-500 de deținuți. Priciurile erau acoperite cu rogojini. Fără saltele, fără perini, cu pături rupte și jechoase, cu tinete insuportabile ca miros, cu aer de nerespirat. Pentru încălzire, pe timpul iernii, erau sobe cu lemne.

Feluri de deținuți revoluționari

Arhiva penitenciarului s-a pierdut în cea mai mare parte. Se știe însă că, de-a lungul timpului, prin închisoarea de la Ocnele Mari s-au perindat deținuți de toate

categoriile: condamnați pe viață - care își ispășeau pedeapsa lucrând în salină -, cei de drept comun, politici, dezertori etc. În perioada interbelică, închisoarea a fost însă celebră din cauza a trei feluri de deținuți care au fost închiși aici:

- agenții sovietici, din războiul terorist (nedeclarat) din Basarabia anilor 1918-1940;

- comuniștii de marcă autohtoni precum: Mihail Gheorghiu-Bujor (1920), Gheorghe Gheorghiu-Dej (1935-1936) și Chivu Stoica (1935-1936)¹. Spunem de marcă, deoarece ultimii doi vor deveni, ulterior, șefi ai statului român !

- sindicaliștii socialiști.

Să îi luam la rând:

1) Agenții teroriști bolșevici. În perioada anilor 1918-1940, Rusia sovietică (din 1922 Uniunea Sovietică) a dus în spațiul pruto-nistean un război terorist (nedeclarat) al cărui scop a fost, pe de-o parte – înfricoșarea populației, iar pe de alta – destabilizarea și paralizarea activității administrației românești. Până în 1936, urmare a ambuscadelor, asasinatelor și raidurilor comandourilor ruso/sovietice, în Basarabia au fost omorâți 3.342 militari (inclusiv: 886 grăniceri, 1259 soldați din jandarmerie și 1197 polițiști)². Rusia sovietică recurge acum la grupuri înarmate pregătite pe teritoriul ei, urmărind să desfășoare cu ajutorul agenților comuniști locali mișcări de secesiune în sud-estul Moldovei. Permanent, în Basarabia, Siguranța statului descoperea și aresta nuclee teroriste care depozitau arme și împărțeau materiale de propagandă bolșevică. După calculul subsecretarului de stat de la Ministerul de Interne de atunci (1922-1928), Gheorghe Tătărescu, în perioada 1919-1924 au fost descoperite 118 filiale teroriste și efectuate 3.002 de arestări!. Odată la câteva zile se producea câte un incident în care erau implicați agenții bolșevici. Aceștia omorau oameni, aruncau în aer poduri și alte obiective, jefuiau, provocau deraieri de trenuri, atacau pichetele de grăniceri sau patrulele românești. Ciocnirile la graniță cu teroriștii ce încercau să treacă Nistru deveniseră ceva obișnuit. În grupuri de 15-30, uneori mai mulți, treceau înarmați cu pistoale, grenade, explozivi și chiar cu mitraliere. Deseori se dădeau adevărate lupte de durată variabilă, până la câteva zile, între grănicerii, jandarmii români sau chiar unități ale armatei cu aceste bande. Urmărind catagrafia deținuților de la penitenciarul Ocele Mari, atât cât poate ea fi reconstituită acum, vedem că închisoarea a preluat mulți dintre teroriștii bolșevici ai acestor ani. Se pot distinge ușor câteva „etape” în evoluția acestei situații:

- **Începutul anilor '20.** În acești ani, la închisoarea de la Ocele Mari întâlnim, aproape cu aceiași sentință, „crimă contra siguranței statului și omor” (eventual „rebeliune”) nume precum: Diancu Tudoreff, Vașincu Grațian, Artenie Mefodie, Toader Buzilă, Gheorghe Mitroșin, Vasile Iakovenko, Timoftei

---

* dr. **Sorin Oane**, profesor, Colegiul Național Alexandru Lahovari, Rm- Vâlcea, e-mail: sorinoane@yahoo.com.

¹ Tamaș 1994, p. 77.

² Veaceslav Stavila, „Războiul terorist rus/sovietic din Basarabia anilor 1918-1940”, în blogul personal al dr. Veaceslav Stavila, numit *Jurnalul istoricului de veghe*, <http://blog.nistru-prut.info/?p=373>.

Panchevici, Iosif Maly, Ivan Prediuș, Gheorghe Beu, Efstafei Bezverkin, Leonida Ștefan Galagiu, Sava Gh. Harabagiu, Petre Ivan Radu, Gheorghe Necula Avram, Gheorghe Spiru Gulaxis, Anton Panchevici, V. Rubleac, Vladimir Berevschi, Mihai Cihovschi, Procopie Bobic, Dumitru Simion Pomăzaru, Iacob Tiron, Petre Cimpoeșu, Gheorghe Simion Mahomed, Alex Melnic, Iacob Tiron, Ivan Soloviov, Gheorghe Tracenko, Nicolae Bădilă, Edgar Diogenide, Vasile Iancovescu, Marin Alexandru Huțu, Andrei Păpușa, Ilie Grosulescu, Dumitru Grecu, Niculae Casian, Gheorghe Macra, Ion Toaciuc, Eremia Alexievici etc³. Toți aceștia fac parte din categoria agenților sovietici care au încercat destabilizarea României Mari, după 1918.

■ **Cei nouă de la Tatar-Bunar (1924).** Partidul Comunist a fost interzis în România la 28 iulie 1924. La nici doua luni, în localitatea Tatar-Bunar, din Basarabia, izbucnește o “revoluție” comunistă pusă la cale de către Moscova. Este, cu siguranță, cea mai mare acțiune subversivă bolșevică organizată împotriva României. Moscova pretexta că țărani sunt nemulțumiți de politica agrară a guvernului român. Într-un manifest lansat de P.C.R., aruncat dintr-un tren la 24 decembrie 1924, în dreptul stației Stolniceni (Argeș), se spunea: *Burghezia română nu este în stare să scape de criza ce a urmat războiului mondial. Ea aruncă toată greutatea acestei crize pe umerii muncitorilor și țăranilor... În momentul acesta țărani basarabeni, care au suferit și mai mult de pe urma proastei recolte din anul acesta, s-au răscolat, înarmați cu coase, topoare și arme împotriva stăpânirii oligarhiei române. Răscolății au proclamat la Tatar-Bunar, în Nicolaevca, Galilești, Neruseni și Popesci, Republica Socialistă Sovietică și au făcut apel la toată muncitorimea din țară să-i sprijine în lupta începută.* Manifestul se încheia însă cu îndemnul la autodeterminare a celor din Basarabia, Bucovina, Dobrogea și Transilvania!⁴. În timpul desfășurării Conferinței româno-sovietice de la Viena (martie-aprilie 1924), în vederea reluării relațiilor diplomatice dintre cele două țări, agenții sovietici din sudul Basarabiei au demarat o propagandă largă în favoarea organizării unui plebiscit în Basarabia, prin care populația locală să se exprime „pro” sau „contra” actului unirii Basarabiei cu România, din 27 martie 1918. Conducător al acțiunii a fost Andrei Kulșnikov (zis Nenin). El a fost ajutat de Nikita Lisavoi, Iustin Batișcenko și Iustin Batișcev. Dar, primul incident al rebeliunii bolșevice a avut loc la 11 septembrie 1924, în localitatea Nicolaevca din sudul Basarabiei, ocupată de către oamenii unui anume Ivan Bejan, zis Kolțov. Nenin a ocupat apoi Tatar-Bunarul, un târg de vreo 10.000 de locuitori. „Revoluționarii” răspândiți prin comune, înarmați și având la dânsii drapele roșii, strigau locuitorilor că este revoluție și că Basarabia s-a proclamat republică moldovenească sovietică. Rebeliunea a degenerat treptat în jafuri, tâlhării și omoruri. La 19 septembrie, după trei zile de lupte între rebeli și forțele de ordine, în care au murit până la 3000 de rebeli, autoritățile române au pus capăt puciului bolșevic, arestând circa 1600 de persoane. Au fost judecate doar 489 de persoane,

³ Direcția Județeană Vâlcea a Arhivelor Naționale (în continuare D.J.V.A.N.), fond personal Sorin Oane, dosarul „Mișcarea muncitorească 1919-1943”, np. (a se vedea capitolul Penitenciarul Ocnele Mari, anii 1919-1923).

⁴ D.J.V.A.N., fond personal Sorin Oane, dosarul „Mișcarea muncitorească 1919-1943”, np (este o copie după un document aflat în fondul Prefectura județului Argeș, dos. 53 /1925)

de unde și denumirea de *procesul celor 500* (dintre aceștia, doar 9 erau români!). El s-a desfășurat în perioada 24 august-2 decembrie 1925, la Tribunalul Militar al Corpului 3 Armată din București. Prin sentința nr. 1061 din 2 decembrie 1925 au fost condamnate 85 de persoane pentru „crimă de război contra siguranței statului”. 202 inculpați au fost achitați. Iustin Batișcev a primit cea mai severă pedeapsă: muncă silnică pe viață. Procesul a fost însă folosit de URSS în scop propagandistic, o seamă de personalități, între care Romain Rolland, Albert Einstein, George Bernard Shaw sau Thomas Mann luând apărarea răsculaților. Dintre cei 85 de condamnați, 9 au ajuns la Ocnele Mari, mai precis în ziua de 30 noiembrie 1926 (povestea lor la acest penitenciar o vom descoperi puțin mai încolo)⁵. Cei nouă erau toți originari din comuna Tatar-Bunar, județul Cetatea Albă⁶.

- Iustin Batișcev, condamnat, așa cum am spus deja, la muncă silnică pe viață (era cel mai important dintre liderii rebeliunii de la Tatar-Bunar rămăși în viață, căci Nenin, pe punctul de a fi prins, s-a sinucis!);
- Petre Gvezden, condamnat la 10 ani muncă silnică;
- Eremia Alex. Nazarenko, condamnat la 8 ani muncă silnică;
- Terente Sarbinov, condamnat la 5 ani muncă silnică;
- Simion Lesei, condamnat la 5 ani muncă silnică;
- Marin Carpov, condamnat la 5 ani muncă silnică;
- Antonie Tabacioc, condamnat la 5 ani muncă silnică;
- Timofei Iacob Galicenko, condamnat la 5 ani muncă silnică;
- Chirilă Nazarenko, condamnat la 5 ani muncă silnică.

■ **Teroriștii bolșevici dintre anii 1931-1933.** Documentele anului 1931 despre penitenciarul Ocnele Mari menționează, în special, trei teroriști: Mihail Snegur (condamnat la 15 ani muncă silnică pentru spionaj), Ignat Salopa (condamnat la muncă silnică pe viața pentru spionaj, dezertare în străinătate în timp de pace, risipire de efecte militare și omor cu voință) și Lavrinte Policarp (condamnat pe viață pentru crimă și tâlhărie). Însă primii doi fuseseră condamnați, în principal, pentru un... „atac cu bombe”!. Nu știm exact despre ce atac este vorba. Trebuie să fie însă în nota celor mai dinainte. Tot pentru anul 1931 mai sunt menționați la penitenciarul din Ocnele Mari o mulțime de alți deținuți politici, de fapt agenți bolșevici: Valerian Bucicov (trădare, dezertare în URSS), Nicolae Mazilevschi (spionaj), Mihail Vieliuc (trădare, găzduire de spioni), Petre Dushevici (trădare, trecere frauduloasă a frontierei și atentat la liniștea publică), Mihail Prepeliță (trecere frauduloasă a frontierei, spionaj), Ilarion Mardare (spionaj), Iustin Dolghin (înalță trădare), Ion Tigy (înalță trădare), Slavco Popovici (tentativă de crimă și spionaj) și Ioan Covaci (înalță trădare), Luca Jitcov (înalță trădare), Ivan Sferlic (înalță trădare), Sidor Gavrilov (crimă contra siguranței statului și omor), Andrei Grecu (rebeliune, omor, tâlhărie și răpire), Anastasie Mihail (ridicarea armelor contra țării), Simion Halfin (trădare), Kașler Baruch (trădare), Vladimir Colsnic (spionaj), Vladimir Gorduză (trădare și trecere clandestină a frontierei), Grigore Domușciuc (spionaj), Andreas Kostler (spionaj),

---

⁵ Nicolae Țibrigan, *Operațiunea Tatar-Bunar între propagandă și dezinformare* (http://istoria.md/articol/973/Operațiunea_Tatar_Bunar_între_propagandă_și_dezinformare).

⁶ D.J.V.A.N., fond personal *Sorin Oane*, dosarul „Mișcarea muncitorească 1919-1943”, np. (a se vedea capitolul Penitenciarul Ocnele Mari, anul 1926, p.1).

Aptula Etom (atentat la siguranța publică, tâlhărie, port ilegal de arme), Gheorghe Mungioiv (spionaj) și Petre Cîlcic (spionaj și trecere clandestină a graniței). Și un fapt inedit. Ultimul deținut pomenit, Petre Cîlcic, face pe 18 mai 1933 o declarație de abjurare a bolșevismului și de fidelitate față de statul român: *Subsemnatul deținut la Penitenciarul Ocnele Mari, Petre D. Cîlcic, condamnat la 6 ani muncă silnică pentru spionaj, declar convingerea mea definitivă în viitor. Renunț definitiv la ideile comunismului și declar că voi servi cu zel statul nostru român în a descoperi organizațiile comuniste de prin satele județelor Tighina și Cahul. Totodată declar că în momentul acesta sunt grav bolnav de stomac și trebuie cât mai curând să fu trimis la spital*⁷.

■ **Comuniștii români arestați în anii crizei economice (1929-1933).**

Exemplul răzvrătirii bolșevicilor basarabeni s-a păstrat în amintirea penitenciarului Ocnele Mari căci, în iunie 1932, comunistul Ștefan Dobrescu, refuză munca în salină și cere să fie plătit pentru munca ce o face în penitenciar. Fusese adus aici datorită deselor greve din perioada crizei economice la care participase. Lui Dobrescu i s-au alăturat alți comuniști precum Boris Vîlcev, Kașler Baruch și un anume Mathus. Directorul cere dispersarea lor, fie la Aiud, fie la Suceava, unde existau sisteme celulare stricte. Dobrescu și Vîlcev vor fi duși însă la Doftana. În perioada 1932-1933, la penitenciarul din Ocnele Mari vor fi internați și alți muncitori cu convingeri bolșevice, toți cu acuzația de „comunism”: Nicolae Călinescu, Petre Ghinciu, Ilie Stan Iordan, Grigore Găvăliuc, Petru Chintea, Alexandru Pop, Gheorghe Roșescu, Elefterie Călinescu iar Adolf Rosenfeld și Alexandru Șmilovici pentru „agitație contra siguranței statului”.

2) Deținuții comuniștii de marcă închiși la Ocnele Mari au fost:

■ **Mihail Gheorghiu-Bujor** (1881-1964), jurist de formație, a fost un militant socialist și, apoi, comunist. A fost arestat în anul 1918, pentru că susținea că România Mare era un stat imperialist, creat prin rapt teritorial. A fost eliberat la câteva luni după arestare și a fugit în țara sovietelor, unde, împreună cu un grup de socialiști români de diferite etnii, în frunte cu Cristian Rakovski și Gheorghe Cristescu-Plăpumar, s-a întâlnit cu diferiți fruntași comuniști, chiar și cu Lenin. Așa s-a pus la cale crearea Partidului Comunist din România (nu „Român”, ci „din România”), ca o officină a Internaționalei a III-a comuniste. Bujor nu a apucat să participe la crearea P.C.R. pentru că, în 1920, reîntors în țară, a fost arestat și condamnat la închisoare pe viață. A fost considerat, mult timp, cel mai important deținut politic din țară. A fost închis la Ocnele Mari în 1920, până la mutarea sa la Doftana, care se petrece pe 31 decembrie 1920 (devenind primul deținut politic închis aici !). În 1920, pe când se afla la penitenciarul din Ocnele Mari, este ales ca deputat în parlamentul țării, dar mandatul său va fi invalidat. Va fi eliberat în 1934, în urma negocierilor dintre Nicolae Titulescu și Maxim Litvinov pentru reluarea relațiilor diplomatice dintre cele două țări. Nu se potolește din activitatea subversiv-politică și, în anul 1937, a fost întemnițat din nou, rămânând în închisoare până imediat după actul de la 23 august 1944.

---

⁷ D.J.V.A.N., fond personal *Sorin Oane*, dosarul „Mișcarea muncitorească 1919-1943”, np. (capitolul Penitenciarul Ocnele Mari, Dosar 262 /1933)

■ **Gheorghe Gheorghiu-Dej.** Fusese judecat și condamnat de Consiliul de Război al Corpului II de Armată București, în luna august 1933, la 12 ani muncă silnică, pentru activitatea revoluționară comunistă, desfășurată cu prilejul rebeliunii ceferiste din luna februarie 1933. A fost încarcerat la Caransebeș, Jilava și apoi la Arestul Central din Craiova. De aici a fost adus la Ocnele Mari⁸.

■ **Chivu Stoica** (1908-1975) - numele de familie este Chivu, fiind destul de greu de recunoscut dacă nu i se dau ambele nume, mare și mic. De meserie cazangiu, Chivu Stoica a fost un activist de frunte al P.C.R. Va deveni prim-ministru al României (1955-1961), președinte al Consiliului de Stat al R.S.R. (1965-1967), altfel spus șeful statului!; a fost înlocuit în această funcție de către Nicolae Ceaușescu. Pentru participarea sa la greva ceferiștilor din 1933 fusese arestat și condamnat la 12 ani de închisoare. În lagărul de la Tg. Jiu a devenit un colaborator apropiat al lui Gheorghiu-Dej. Acestaj îl considera cel mai bun prieten al său. Chivu îi e aproape mai bine de 11 ani, prin toate închisorile și lagărele prin care viitorul dictator va fi închis. Chivu Stoica a cunoscut și el regimurile de detenție din închisorile Ocnele Mari, Aiud, Doftana, Caransebeș, Tg. Jiu, fiind aproape tot timpul însoțitor al lui Dej. Chivu Stoica este, de fapt, alături de „maestrul său”, Gheorghiu-Dej, unul dintre marii perdanți ai momentului Grivița '33, intens eroizat propagandistic în comunism. De fapt, cei doi sunt uitați prin pușcăriile interbelice până în august 1944, în vreme ce Constantin Doncea, Gheorghe Vasilichi și Dumitru Petrescu, greviști din '33 și ei, vor evada din închisoare cu sprijinul rușilor.

■ **Marin Ionescu** (apare și cu numele de Marin Ion). Era unul dintre conducătorii importanți ai grevei ceferiștilor din 1933, de la Atelierul „Grivița” din București. Condamnat inițial la 15 ani, iar după recurs la 12 ani de închisoare. La Ocnele Mari a stat în aceeași perioadă cu Dej și Chivu Stoica.

3) Deținuții sindicaliști socialiști. Pentru anul 1920, în evidența penitenciarului Ocnele Mari există un tabel care nominalizează 53 de deținuți condamnați cu ocazia grevei generale din acel an, cu un scurt istoric al desfășurării grevei generale. O situație interesantă o întâlnim în 1922. Mai mulți deținuți politici aflați în detenția penitenciarului solicită directorului închisorii ca suma de 1000 lei, trimisă de „Uniunea minerilor din industria minieră din România”, cu sediul la Cluj, să fie repartizată la 10 deținuți (Georg Mogoș, Vasile Sîrbu, Ferenz Sabe, Alexandru Floca, Iane Avram, Imre Laszo, Sigismund Chirali, Andras Nagy, Ioan Macai, Ștefan Krneta). O scurtă prezentare. Industria minieră a fost destul de repede sindicalizată după anul 1918. Înființată în primăvara anului 1919 la Sibiu, unde era și sediul guvernului provizoriu al Ardealului, Uniunea minerilor a trăit 15 ani de luptă și a adus foloase extraordinare de mari membrilor ei din toate sindicatele afiliate. Membrii lor erau ajutamați, chiar dacă erau în închisoare. În această situație, un rol important l-a jucat Eftimie Gherman (1894-1980), liderul minerilor din acea vreme. El a fost principalul organizator pe zona minieră a lanțului de greve care au marcat România în perioada de tranziție de după război (pentru greva generală din octombrie 1920 fiind și arestat), dar și principalul apărător al drepturilor minerilor. Grație acestui lucru, a fost ales deputat P.S.D. de

---

⁸ Bosomitu, Burcea 2012, p. 31-50.

Caraș-Severin la alegerile din mai 1920, reușind să-și reînnoiască mandatul de fiecare dată până în 1939 inclusiv. Adevărul este că Partidul Social Democrat a rezonat în interbelic cu sindicatele „roșii”. Mai trebuie spus și faptul că în cadrul luptei interne din Partidul Socialist, Gherman s-a opus aderării la Internaționala a III-a. Astfel, s-a retras din partid și a participat la crearea Federației Partidelor Socialiste din România (Partidul Social Democrat din 1927), fiind ales în Comitetul Executiv (1921-1936) și devenind în același timp și membru al primului grup parlamentar social-democrat. Deputatul Eftimie Gherman a îndeplinit, între 1923-1940, și funcția de secretar general al Uniunii lucrătorilor din industria minieră din România. În această calitate, în 1926 devine membru fondator al Internaționalei Muncitorilor Minerii.⁹ Minerii se organizaseră foarte bine și se ajutau între ei. Este și cazul cu cei 10 deținuți mineri de la penitenciarul din Ocele Mari.

Cât de rău era tratamentul deținuților?

Munca de ocnaș și câteva... răzvrățiri

În ce fel de condiții munceau ocnașii? Grele. Coborau sub pământ, de cele mai multe ori desculți, și spărgeau peretele de sare, la lumina lumânărilor, cu târnăcopul, fiecare tăietor având o normă de 10-15 blocuri de sare pe zi. Cât de adânc coborau în măruntăile pământului? Până pe la 100-120 de metri. Există însă permanent pericolul ca mina să se surpe. Iar la suprafață îi aștepta celula cu paturi suprapuse, unde respirau chinuit circa 40 de suflete. Unii dintre ei trebuia să doarmă direct pe cimentul rece. Respirau mirosul greu de transpirație și de fecale, mâncau arpacaș și supe în care pluteau zgârciuri și tot felul de ligamente. Această viață nu era ușoară deloc. De fapt, toți ocnașii știau că au fost aduși acolo ca să moară. Penitenciarul era chiar definit ca „închisoare de muncă silnică cu regim salinar”. De aceea aveau loc dese răzvrățiri. Majoritatea erau prin greva foamei. În fond, deținuții nu aveau nimic de pierdut.

În 1920, deținutul Mihail Gheorghiu-Bujor adresează directorului închisorii o scrisoare (publicată în ziarul *Socialismul* din 8 octombrie): *De la 29 mai, de când mă găsesc la Ocele Mari, am căutat să țin socoteală de împrejurările în care mă găsesc...În tot acest timp nu mi s-a putut aduce nici o învinuire. Înăsprirea regimului meu, care urmează acestei bune purtări, este cu atât mai nedreaptă... A fi supus rigorilor regimului comun, asupra muncii din salină, face a mi se ruina cu totul șubrezenia sănătății*¹⁰.

În februarie 1922, o altă serie de deținuți politici s-au baricadat la intrarea închisorii cerând să negocieze doar cu directorul închisorii. Ministrul justiției a delegat pe subdirectorul închisorii să facă cercetarea cuvenită.¹¹ Probabil, directorul închisorii (al cărui nume, deocamdată, nu îl știm) își dăduse demisia. În locul lui vine însă căpitanul Gheorghe A. Bojenescu, a cărui participare la primul război mondial fusese meritorie. El chiar vrea să îmbunătățească viața deținuților. Face dese adrese Directorului General al închisorilor, iar în 1924 adresează chiar un

⁹ Boboc 2010.

¹⁰ Marinoiu 2006, p. 127.

¹¹ *Socialismul*, anul XVI, nr. 130, 15 martie 1922, p. 1.

memoriu extins numit *Doi ani în serviciul închisorilor*, în care descrie amănunțit activitatea sa în fruntea penitenciarului de la Ocnele Mari. A fost însă demis și înlocuit cu o persoană mai fermă, Ion Mărgărit.

În 8 decembrie 1926, „cei nouă de la Tatar-Bunar” s-au răzvrătit, sub conducerea lui Iustin Batișcev, refuzând să facă corvezile zilnice: căratul lemnului pentru încălzirea dormitoarelor, facerea curățeniei în curtea închisorii și la dormitoare. De asemeni, răzvrățiții îi înjurau pe gardieni în limba rusă. Cu ajutorul condamnatului Vasile Untu, care știa limba rusă, directorul închisorii, Ion Mărgărit, a stat de vorbă cu aceștia, dar datorită îndârjirii lui Batișcev toți cei 8 și-au menținut cererile: să fie separați de deținuții de drept comun, să li se îmbunătățească hrana și, eventual, să fie plătiți pentru munca în salină. *Statul român, care ne-a condamnat pe nedrept, este dator să ne întrețină! Iar noi nu suntem obligați să muncim, întrucât, la alte închisori pe unde am fost nu am muncit!* vocifera foarte vocal Iustin Batișcev. Aceleași cereri au fost expuse și inginerului Neculai. I. Mănescu, subdirectorul salinei, care venise să se intereseze de cauzele ce determinau netrimiterrea numărului întreg de condamnați pentru munca salinară. Pentru ca acest „început de rezistență” să nu se generalizeze, directorul i-a izolat pe cei nouă iar Batișcev și Alex Azarenko, cei mai periculoși dintre ei, au fost legați cu fiare la picioare și mâini. Dar cei doi au intrat în greva foamei, cerând, în afara celor solicitate inițial, broșuri și ziare în limba rusă, posibilitatea de a-și păstra hainele lor și permisiunea de a putea să își gătească separat. Directorul a anunțat medicul penitenciarului, numit Snapie, dar nu a îndeplinit cererilor agitatorilor bolșevici. Unul dintre cei răzvrățiți, Timofei Galicenko, primea trament deoarece suferea de otită supurată. După două săptămâni de grevă a foamei și după refuzul repetat de a participa la munca în salină, cei nouă au fost mutați, pe 21 decembrie 1926 (deci după 2 săptămâni de greva foamei) la închisoarea Doftana¹².

Despre starea grea de detenție de la Ocnele Mari s-au interesat atât opinia publică din România (de exemplu, în 1 martie 1929, doctorandul Grigore B. Ștefănescu face o vizită de documentare la penitenciar, necesară tezei sale de doctorat), dar și din străinătate (la 25 mai 1929, penitenciarul este vizitat și de o delegație franceză, cu scopul documentării). Este drept, regimul de detenție fusese drastic revizuit după o tentativă de evadare care avusese loc în iulie 1928. Acum garda militară a fost înlocuită cu o companie de gardieni, special creată pentru prevenirea unor astfel de acțiuni¹³. Tentative de evadare aveau loc aproape permanent, deoarece salina putea fi vizitată, asta în timp ce condamnații munceau ...printre vizitatori. Uneori, conducerea închisorii face chiar gesturi „înduioșătoare”. Nu spunem aici de permanenta campanie de alfabetizare a deținuților neștiutori de carte în care se găsea penitenciarul. Ci despre altceva. La 10 septembrie 1929, conducerea închisorii trimite Congresului Internațional de Drept Penal care se desfășura la București o serie de obiecte artizanale create de

¹² D.J.V.A.N. fond personal *Sorin Oane*, dosarul „Mișcarea muncitorească 1919-1943”, np. (a se vedea capitolul Penitenciarul Ocnele Mari, anul 1926, p. 1).

¹³ D.J.V.A.N. fond personal *Sorin Oane*, dosarul „Mișcarea muncitorească 1919-1943”, np. (a se vedea capitolul Penitenciarul Ocnele Mari, anul 1926, p. 1); fisele prof. dr. Gheorghe Dumitrașcu, apud D.J.V.A.N. fond *Primăria Drăgășani*, dos. 131 / 1928, np.

deținuții penitenciarului, cu scopul, evident propagandistic, de a dovedi că la Ocnele Mari nu era o închisoare de exterminare ci, mai curând, una de ...reeducare (!). Ce se întâmplase de fapt? În 1924, luase ființă Asociația Internațională de Drept Penal (A.I.D.P.) - cu sediul la Paris (în locul Uniunii Internaționale de Drept Penal, fondată în 1889 și desființată în anul 1914). A.I.D.P. organiza periodic (din cinci în cinci ani) congrese internaționale cu juriștii care se ocupau de studierea și aplicarea dreptului penal, în țările membre. În 1929 are loc un al doilea congres, după cel de înființare de la Paris, el fiind la București. Acesta fusese și motivul vizitei delegației franceze la penitenciarul din Ocnele Mari, în mai 1929.

În lunile aprilie-mai 1931, Mihai Snegur și Ignat Salopa, cu care s-a asociat și bolșevicul Lavrenti Policarp, au sfidat multe săptămâni ordinea și disciplina penitenciarului. Cei trei refuzau să meargă la muncă în salină, îndemnând și pe ceilalți să facă la fel. Conducerea penitenciarului a aplicat măsurile dure impuse de regulament, punându-le mâinile și picioarele în fiare, dar cei trei au rezistat, ba mai mult: *numiții, în fiecare zi, dimineața și seara, cântă Internaționala, iar în timpul zilei împart manifeste scrise de mână, îndemnând la revoltă și nesupunere*¹⁴. Directorul cere superiorilor săi mutarea celor trei într-un penitenciar celular de strictă izolare. Pe 9 mai 1931 (la o lună de la începutul răzvrătirii celor trei), Direcția Generală a Penitenciarelor îi aduce pe răsculații de la Ocnele Mari (Snegur, Salopa, Policarp, dar și pe alții care s-au solidarizat cu aceștia, ex. Constantin Nicula, Petre Siritinovici, Ștefan Popescu și Dinu Zamfir) la București, unde au fost pedepsiți cu 3 luni de celulă, cu fiare la mâini și picioare și post de două ori pe săptămână cu pâine și apă.

Pe 13 mai 1936, 18 deținuți comuniști (din 33 înregistrați), printre care și Chivu Stoica, declanșează o acțiune de protest prin greva foamei, revendicările lor fiind aceleași dintotdeauna: permisiunea de a citi ziare politice, îmbunătățirea hranei, permisiunea de a primi zilnic corespondența etc. În final, toți greviștii au renunțat la forma lor extremă de protest. Este drept, ei tot au obținut ceva, și anume adjudecarea ... „peculului disponibil”.

Câteva cuvinte despre „peculul disponibil”. Termenul de pecul este incorect, el fiind „adaptat” de administrația penitenciarului după cuvântul „peculiu” = sumă de bani primită de un condamnat pentru munca prestată în timpul detenției. „Peculul disponibil” era deci suma de bani de care puteau dispune deținuții pentru munca efectuată în penitenciar. Este drept, penitenciarul a obținut, în toată perioada interbelică, venituri importante din comercializarea lucrurilor confecționate de deținuți. O parte din bani erau folosiți pentru diferite acțiuni filantropice: ridicarea Monumentului eroilor de la Brezoi (cum a fost cazul în octombrie 1923), donații în bani către Societatea studenților „Lumina” din Brezoi (1923), finanțarea cu hrană și cazarea unor grupuri de elevi (de ex. grupa de 40 de fete și 6 profesori de la Școala secundară de fete de la Corabia, care făcea o excursie pe valea Oltului, în iunie 1923). Din 1936, peculul disponibil este lăsat în întregime deținuților. Procedura era simplă. Un deținut făcea o cerere directorului penitenciarului pentru acordarea peculului, în numele tuturor celor îndreptățiți. Iată situațiile găsite în documente, cu „peculul disponibil”, pentru anii:

¹⁴ D.J.V.A.N., fond personal *Sorin Oane*, dosarul „Mișcarea muncitorească 1919-1943”, np. (a se vedea capitoul Penitenciarul Ocnele Mari, anul 1931 (dosar 209).

■ 1935

- Mai – Răducan Gogoășe și alți 196 primesc suma de 28.341,56 lei;
- Iunie – Vasile Prepeleț și alți 215 primesc suma de 34.766,14 lei;
- Iulie – Vasile Mureșan și alți 208 primesc suma de 36.673,90 lei;
- August – Constantin Angelescu și alți 267 primesc suma de 59.175,23 lei;
- Septembrie – Ioan Apostolide și alți 268 primesc suma de 64.101 lei;
- Octombrie – Gheorghe Gheorghiu (Dej) și alți 255 primesc suma de 54.004 lei;
- Noiembrie – Ioan C. Vilcu și alți 235 primesc suma 50.005,29 lei;
- Decembrie – Constantin Angelescu și alți 234 primesc suma de 50.282,48 lei;

■ 1936

- Martie – Ilarion Mardare și alți 218 primesc suma de 42.721,86 lei;
- Aprilie – Chivu Stoica și alți 229 primesc suma de 51.065,70 lei;
- Mai – Haralambie Ignat și alți 176 primesc suma de 35.575,17 lei. În aceeași lună, șase dintre deținuți (Ion Constantin, Ilie Hagi, Chivu Stoica, Boris Cuharschi, Constantin Angelescu și Gheorghe Gheorghiu (Dej) cheltuiesc din acest fond 12.176 lei pentru procurarea de materiale diferite (sherlak alb și obișnuit, spirit denaturat, balamale, cârlige, glaspapir, cuie etc);
- Iunie – Alexandru Ivanovici și alți 242 primesc suma de 47.634,64 lei. În această lună 8 deținuți (Chivu Stoica, Dej, Constantin Angelescu, Ion Constantin, Nicolae Volosin, Lincan Sotov, Marin Baltă și Vasile Chiochei) cheltuiesc 24.046 lei cu materiale diferite pentru cele necesare atelierului din penitenciar.

O altă explicație a acestei situații de „generozitate” din partea conducerii penitenciarului? Directorul era un simpatizant al cauzei deținuților. Suferise și el, ca bugetar, de „curbele de sacrificiu” din anii precedenți, când salariul său fusese redus cu aproape jumătate. Avea deci și motive materiale, nu doar ideologice, de a-i simpatiza pe comuniști.

O poveste de penitenciar cu Gheorghiu-Dej¹⁵. Dej a fost adus la Ocnele Mari după celebra evadare a trei dintre liderii cefeștiștilor și petroliștilor participanți la grevele din 1933, care a avut loc la Craiova pe 3 ianuarie 1935. Cei trei erau: Constantin Doncea, Dumitru Petrescu (cefeștiști, condamnați, inițial, la muncă silnică pe viață, iar după rejudecarea procesului, în 1934, la câte 15 ani de muncă silnică) și Gheorghe Vasilichi (petrolist, condamnat, inițial, la 20 de ani de muncă silnică, apoi la 12 ani). Siguranța a făcut percheziții severe la locuințele tuturor celor care aveau legături cu evadații. În 16 februarie 1935, cu ocazia unei percheziții efectuate de Siguranță la locuința comunistului Petre Isăcescu din Galați, s-au descoperit două scrisori trimise acestuia de la Arestul Central din Craiova, în zilele de 16 noiembrie și 20 decembrie 1934, de către Gheorghe

---

¹⁵ D.J.V.A.N., fond personal *Sorin Oane*, dosarul „Mișcarea muncitorească 1919-1943”, np., (a se vedea capitolul „Penitenciarul Ocnele Mari”, anul 1935-1936 et passim). Toate informațiile din acest subcapitol provin din sursa indicată.

Gheorghiu-Dej. Asta dovedea „ușurința” cu care deținuții comunicau cu exteriorul. Regimul de detenție a fost imediat înăsprit iar Dej și Chivu Stoica au fost aduși la Ocnele Mari. Siguranța se temea că cei doi ar fi fost și ei pe lista celor care urmau să evadeze, de altfel, lucru perfect adevărat. Chiar a existat intenția asta dar cei din conducerea partidului comunist i-au preferat pe cei trei amintiți mai înainte. La 6 septembrie 1936, 11 deținuți de la Ocnele Mari, printre care Dej, Alex Simion, Vasile Mureșan, N. Dumitrescu și Gheorghe Mandache părăsesc penitenciarul pentru a fi judecați în procesul ce începuse la Galați în legătură cu evadarea celor trei fruntași ai grevelor din 1933. Nu s-a putut dovedi nici o legătură între evadați și cei de la penitenciarul Ocnele Mari, așa că aceștia au fost readuși la închisoarea de unde plecaseră. Directorul penitenciarului, nu doar că nu i-a supus pe cei doi deținuți importanți (chiar și la acea vreme, asta datorită presei care făcuse din cei doi adevărați eroi ai clasei muncitoare!) Gheorghiu-Dej și Chivu Stoica, la corvezile la care erau supuși deținuții de drept comun, ba chiar a permis apariția în penitenciar a unui adevărat atelier. Majoritatea deținuților comuniști erau muncitori, cunoscând meserii care le puteau aduce venituri în bani. Așadar, aceștia erau lăsați să lucreze obiecte artizanale (casete, piese de șah, tabachere, port-țigarete, table, coșuri de rafie, tăvi etc) care erau apoi vândute. Însă, în urma unei percheziții ordonate de Siguranță, probabil în iulie 1936 (căci după luna iunie nu mai există procese verbale cu acordarea acestor pecunii disponibile), în celulele deținuților s-au găsit aceste obiecte, interzise însă de regulamentele de ordine interioară. Câteva săptămâni mai târziu, comuniștii de aici au fost transferați la Aiud și supuși unui regim de detenție foarte strict. Mandatul de transfer al lui Gheorghiu-Dej, de la Ocnele Mari la Aiud, emis de Consiliul de Război al Corpului 4 Armată este din 12 septembrie 1936.

Mai exista însă un motiv pentru care s-a întâmplat asta? Sigur, surplusul de bani era folosit pentru a cumpăra alimente și cele necesare traiului pentru condamnați, dar o parte era donat organizațiilor comuniste de într-ajutorare sau, și mai grav, luau drumul Moscovei pentru finanțarea Cominternului, prin intermediul asociației „Ajutorul Roșu”. Ce era această organizație?

Câteva cuvinte despre „Ajutorul Roșu”. Oficial, organizația Ajutorul Roșu trebuia să sprijine material comuniștii aflați în închisori și familiile acestora. Neoficial, prin intermediul acestei structuri, U.R.S.S. ajuta financiar mișcarea comunistă. Organizația a cunoscut câteva momente importante:

- **1922**, noiembrie: „Ajutorul Roșu” a luat ființă la nivel internațional. La acea dată existau și alte organisme cu scopuri similare: „Crucea Roșie Socialistă”, „Comitetul de Ajutorare de pe lângă Comisia Generală a Sindicatelor”, „Cercurile femeilor muncitoare” sau „Prietenii naturii”.
- **1924**, 24 august : noul Comitet Central al P.C.R., ales la Congresul al III-lea, a decis în prima ședință plenară înființarea de organizații ale „Ajutorului Roșu” în diverse localități. Gh. M. Vasilescu a devenit lider al Comisiei Centrale a Ajutorului Roșu cu sediul la București. Vasilescu a reprezentat acest organism până în iunie 1925. Ulterior, de respectivul organism au răspuns: Constantin Agiu, Elena Filipovici, Maria Fișer, Foriș Loty, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Vasile Luca, Mihai Roller s.a. Ajutorul Roșu urma să aibă un Comitet Central, comitete regionale, raionale și locale, dar și membri permanenți care trebuiau să cunoască statutul organizației și să plătească cotizații lunare. O

parte din fondurile strânse în țară erau cedate Ajutorului Roșu Internațional. La rândul său, organizația internațională urma să susțină financiar și moral organizațiile naționale. În 1924, odată cu scoaterea în afara legii a Partidului Comunist, și Ajutorul Roșu a împărțit aceeași soartă. În decembrie 1924, numeroși activiști din București dar și din provincie au fost arestați.

- **1925**, s-a urmărit lărgirea bazei organizatorice ilegale a organizației și mutarea centrului de greutate în mediul muncitoresc. Interdependența dintre Ajutorul Roșu, organizație ilegală, și comitetele legale din fabrici o găsim precizată chiar în documentele organizației. Astfel că: "*Ele (organizațiile legale) îndeplinesc sarcinile parțiale ale organizației, dar nu trebuie să devină niște organe independente, nici paralele cu MOPR*" (reprezintă inițialele Ajutorului Roșu în limba rusă).
- **1929**, izbucnesc lupte fracționiste în cadrul Partidului Comunist din România. Conducerea Ajutorului Roșu a fost divizată în două. Au ființat în același timp două conduceri paralele, care își țineau propriile ședințe. Astfel, în rândul organizațiilor locale a domnit confuzia și acest lucru s-a răsfrânt și asupra rezultatelor acțiunilor lor. Ca urmare a evenimentelor de la Lupeni, acțiunile Ajutorului Roșu s-au intensificat. S-a creat în București un comitet de ajutorare special coordonat de Alexandru Dobrogeanu-Gherea alături de alți membri importanți din organizație. Au fost colectați 80.000 lei, care au fost ulterior împărțiți familiilor muncitorilor participanți la evenimente. La această acțiune a participat și Ajutorul Roșu Internațional, care a trimis în România aproximativ 100.000 lei. Ajutorul Roșu a popularizat intens situația celor 82 de deținuți politici aflați la Doftana. În același timp, se punea problema avocaților care apărau deținuții politici în instanță. Din primele documente ale Ajutorului Roșu rezultă că a existat un birou juridic compus din M. Cruceanu, C. Paraschivescu și Eliad Romanul. Sumele plătite avocaților erau destul de mari. Astfel, doar în perioada ianuarie-martie 1925 au fost cheltuiți pe avocați 100.000 lei. Au fost unele cazuri în care au fost aduși avocați străini. Apărarea militanților comuniști era legată și de încercarea comuniștilor de a legaliza Partidul Comunist, încercare eșuată. Odată cu venirea la putere în Germania a lui Hitler (1933), Ajutorul Roșu a primit noi sarcini. Discursul antifascist a fost tot mai des întâlnit. El a fost adoptat tot la presiunea Ajutorului Roșu Internațional, acțiunile fiind coordonate de comitetul antifascist francez condus de Henry Barbusse.

La Râmnicu Vâlcea, Ajutorul Roșu a fost înființat în 1924, responsabil fiind Ion Tufaru, ajutat de Badea Marinescu și Petre Chirtop. Din partea femeilor a răspuns Ana Niculescu. Asociația și-a extins activitatea cu două filiale la Brezoi și Ocnele Mari. La sfârșitul anului totul era însă încheiat. Totuși, în decembrie 1928, penitenciarul Ocnele Mari era înștiințat de Ministerul de Interne că trebuie să monitorizeze activitatea persoanelor din afară care aveau legături cu Ajutorul Roșu și, în special, a comuniștilor cunoscuți ca fiind însărcinați cu această activitate: Tibor Polgar din Cluj, Samuel Mayer, originar din Brăila, Andreas Hrisch, originar din Brașov, Ștefan Manuel, și el din Ardeal, și cunoscutul agitator ungar Bella Vago. Conducerea penitenciarului trebuia să monitorizeze această situație.

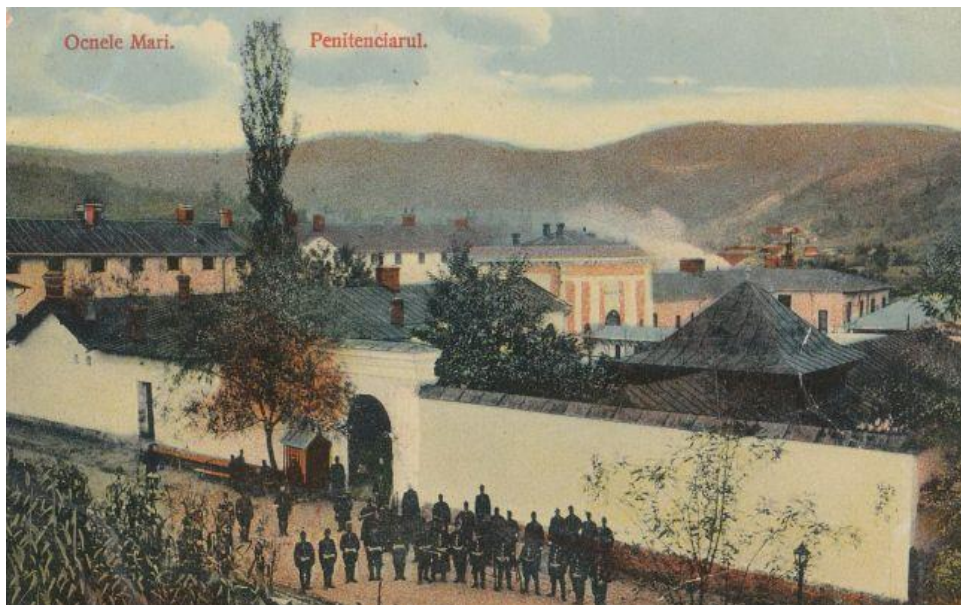
BIBLIOGRAFIE

Tamaș 1994 – Corneliu Tamaș, *Istorie la Ocele Mari*, în *Magazin istoric*, nr. 2/1994, p.75-77.

Bosomitu, Burcea 2012 – Ștefan Bosomitu, Mihai Burcea, *Spectrele lui Dej. Incursiuni în biografia și regimul unui dictator*, Editura Polirom, Iași, 2012.

Boboc 2010 – Marian Boboc, *Istории insolite ale presei de pe Jiuri (IX). Cine au fost tovarășii ortaci redactori-responsabili ai „Minerului”*, în *Ziarul Văii Jiului*, ediție online, 24.11 2010, <http://www.zvj.ro/articole-589-Istorie+insolite+ale+presei+de+pe+Jiuri++IX+++Am+aflat+++Cine+au+fost+tovar++++ii+ortaci+redactori+r.html>

Marinoiu 2006 – Costea Marinoiu, *Civilizația sării. Copăcel la 510 ani*, Editura Offsetcolor, Rm. Vâlcea, 2006.

Fig. 1 - Penitenciarul Ocele Mari în perioada interbelică

Pribegi în propria țară. Drama basarabenilor și bucovinenilor refugiați în județul Vâlcea în tragicul an 1940

Lăcrămioara Sîiulescu*
Flavius-Cătălin Sîiulescu**

Keywords: territorial rape, refugee, Bessarabian, Bukovina people, tolerance, solidarity, the tragic year 1940, Valcea county.

Summary: "*Wanderers in their own country. The tragedy of Bessarabian and Bucovina people refugees in Valcea county in 1940, a tragic year*" describes the arrival of these unfortunate refugees in Valcea trying to escape from the red plague brought in Bessarabia and Northern Bukovina by the troops of the Soviet dictator Stalin. The large number of refugees and the lack of an evacuation plan exceeded the organizational capacity of the authorities and with all the goodwill of the local population, there were complaints about the precarious condition of Bessarabians and Bukovina people. This study deals with the relations between locals and refugees, generally peaceful (proven by the voluntary financial and material efforts), the incidents inherent in these situations, the integration of refugees into local community, by setting up an Office of Refugees and ending with their return to Bessarabia and Bukovina, in 1940.

Cuvinte-cheie: rapt teritorial, refugiați, basarabeni, bucovineni, toleranță, solidaritate, anul tragic 1940, județul Vâlcea.

Sumar: Studiul descrie sosirea acestor refugiați nefericiți în Vâlcea, încercând să scape de ciuma roșie adusă în Basarabia și nordul Bucovinei de trupele dictatorului sovietic Stalin. Numărul mare de refugiați și lipsa unui plan de evacuare a depășit capacitatea organizatorică a autorităților și, cu toată bunăvoința populației locale, au existat plângeri cu privire la starea precară a condițiilor basarabenilor și bucovinenilor. Acest studiu se ocupă de relațiile dintre localnici și refugiați, în general pașnice (dovedite prin eforturile voluntare financiare și materiale), incidentele inerente, integrarea refugiaților în comunitate, prin înființarea unui Birou al refugiaților și se încheie cu întoarcerea lor în Basarabia și Bucovina în 1940.

Una din marile probleme generate de raptul teritorial din vara lui 1940 a reprezentat-o drama refugiaților din teritoriile vremelnice aflate sub stăpânire străină. Conștienți de caracterul antiromânesc al ocupanților sovietici, horthyști sau bulgari, sute de mii de cetățeni români au luat calea pribegiei, despărțindu-se de locurile natale, de avuția strânsă și de multe ori de cei dragi, cu speranța reîntoarcerii și rezidării spiritualității românești în aceste teritorii dezrădăcinate. "Pe umerii țării s-au adunat noi probleme prin pătrunderea refugiaților care cereau adăpost, hrană și locuri de muncă, și prin pierderea a unei părți din grâнарul României, sudul Basarabiei"¹.

---

* Lăcrămioara Sîiulescu, profesor, Colegiul Național „Mircea cel Bătrân”, Râmnicu-Vâlcea, e-mail: lacramioara2704@yahoo.com.

** Flavius-Cătălin Sîiulescu, profesor, Colegiul Național „Mircea cel Bătrân”, Râmnicu-Vâlcea, e-mail: siiulescu_catalin@yahoo.com.

Din moment ce vestea cedării s-a răspândit, un val de mașini, căruțe, trenuri au început să se îndrepte spre interiorul țării cu refugiați².

Vor primi ajutor material și moral, asistență sanitară și hrană din partea localnicilor, în punctele de tranzit și în gări, primul ministru Gheorghe Tătărescu angajând guvernul României față de refugiați, declarând că „Această populație va fi susținută și ocrotită prin toate puterile noastre. În câteva zile (era 2 iulie 1940 – n.ns.), Guvernul va întocmi legea prin care se va constitui fondul de ajutorare permanentă a populației românești refugiate din Basarabia și nordul Bucovinei”³.

În baza deciziei ministeriale nr. 7994 din 17 iulie 1940 s-a înființat, pe lângă Ministerul de interne, *Comisariatul general al pentru asistența populației venite din Basarabia și Bucovina*, cu scopul de „a îndruma și controla ... întreaga operă de amplasare și ajutorare a acestei populații”. Populația refugiată era împărțită în patru categorii: a) funcționarii și familiile lor; b) liber-profesioniști de toate categoriile; c) proprietarii agricoli, industriașii și comercianții și d) populația civilă și copiii⁴.

Până la sfârșitul anului 1940, se refugiaseră în România, din Basarabia și nordul Bucovinei un număr de 220.501 persoane⁵, ameliorându-se cadrul legislativ în acest domeniu. La 17 septembrie 1940, se publica în *Monitorul Oficial* decretul-lege nr. 3129 privind înființarea Comisariatului General al Refugiaților din Basarabia și Bucovina, subordonat Ministerului Afacerilor Străine, având comisar șef pe basarabeanul Dumitru Topciu⁶. În vederea optimizării activității instituțiilor abilitate cu ajutorarea refugiaților, prin decretul-lege nr. 680 din 17 martie 1941 se contopeau comisariatele generale de refugiați din teritoriile ocupate vremelnic în Comisariatul General al Refugiaților⁷, din 29 aprilie 1941 acesta devenind subdiviziune administrativă a Subsecretariatului Colonizării și Populației Evacuate⁸.

Pe teritoriul județului Vâlcea, primii refugiați au sosit la începutul lunii iulie 1940. Printr-un Proces-verbal al întâlnirii operative în vederea asigurării condițiilor pentru refugiații de peste Prut, din 4 iulie 1940, prefectul județului informează primarii comunelor Râmnicu-Vâlcea, Drăgășani, Ocnele Mari, Călimănești, Brezoi și Băbeni, pe șefii polițiilor comunale, pe medicul primar și pe directorul Seminarului Teologic din Râmnicu Vâlcea și părintele I. Tomescu despre necesitatea întocmirii situațiilor cu camerele disponibile din fiecare localitate, spre a cunoaște capacitățile de cazare. Comandanții străjerilor și străjerii vor avea misiunea de a organiza în gări birouri de primire, iar în Râmnicu-Vâlcea un birou central de triere al refugiaților. Domnul medic primar va asigura asistența medicală, iar în localul Seminarului se va amenaja un dormitor pentru refugiați, aranjând posibilitatea de a servi eventual masa în sala de mese. Baia Seminarului

---

¹ Ioanițiu 1993, p.111.

² Vezi pe larg Pelin 2008, passim.

³ Căruntu 2004. p. 169.

⁴ Căruntu 2004. p. 169.

⁵ Mușat 1992, p. 219.

⁶ Hamangiu 1941, p. 1598-1600.

⁷ Hamangiu 1942, p. 424.

⁸ Hamangiu 1941, p. 1604-1605.

va fi pusă la dispoziția refugiaților când va fi nevoie⁹. Rezultatele acestei întâlniri se vor vedea în *Darea de seamă asupra măsurilor luate de Prefectura județului Vâlcea pentru adăpostirea și îngrijirea refugiaților din Basarabia și Bucovina, evacuați sau refugiați pe teritoriul județului*¹⁰, dare de seamă publicată și în ziarele centrale Curentul și Universul din 26 august 1940. Potrivit acestei *dări de seamă*, cei aproximativ 1000 de refugiați basarabeni și bucovineni ce vor fi primiți pe teritoriul județului Vâlcea, vor fi înregistrați la *Biroul de refugiați*, organizat la Școala primară nr. 1 „Take Ionescu”, birou condus de institutorul N. Mărăcinescu. Alături de acesta, reprezentanți ai poliției și ai funcționarilor din biroul populației au realizat eliberarea carnetelor de identitate și a biletului de cantonare în oraș sau la Seminarul Teologic Sfântul Nicolae, unde au fost amenajate dormitoare¹¹. În cadrul Seminarului s-au organizat funcționarea băii, un cămin de adăpostire de 150 de persoane și o cantină pentru același număr de refugiați. Toți refugiații au fost vizitați de medicii delegați de șeful serviciului medical, cei care au avut nevoie de îngrijire specială fiind internați în spital. Baia funcționează de două ori pe săptămână, vinerea și sâmbăta, combustibilul fiind asigurat de prefectură.

Începutul anului școlar pentru elevii seminariști a dus la mutarea refugiaților, o parte fiind duși la Ocnele Mari, o altă parte la Călimănești. La Seminar au fost cazate în total 150 de persoane, în intervalul 21 iulie – 25 august 1940, cărora li s-a servit un număr de peste 6000 de mese, la care se adaugă 3000 de gustări de dimineață¹².

La Ocnele Mari s-a închiriat un imobil cu 15 camere, parte de locuit, parte rezervat cantinei, închiriat de Prefectură cu o chirie anuală de 24.000 lei. Aici au fost cazate un număr de 10 familii, în total 32 de persoane. Zilnic iau masa 90 – 100 persoane, cu suma de 25 lei (15 asigurați de Prefectură, diferența de 10 lei achitându-se de persoana refugiată). Masa este pregătită de doamnele refugiate, iar conducerea căminului și cantinei se face sub directă supraveghere a Prefecturii de un comitet din 5 persoane refugiate, restul de refugiați fiind cazați în vile particulare¹³.

La Călimănești, căminul are o capacitate de 50 de persoane, funcționând din 20 august 1940, având și o cantină care asigura servirea mesei pentru toți cei cazați. Un al treilea cămin va fi înființat la Râmnicu-Vâlcea, ce va avea un disponibil de 30 de paturi și posibilitatea de a asigura hrana pentru 50 de persoane¹⁴.

Una din prioritățile prefectului a fost aceea de a acorda ajutoare financiare refugiaților. Fiecare refugiat a primit ajutoare cuprinse între 100 și 3000 de lei, în funcție de starea materială, numărul de membri ai familiei etc. Au fost strânse fonduri de la Ținutul Olt – 91.000 lei, Garda Partidului Națiunii din Râmnicu-Vâlcea - 45.505 lei, Societatea Govora – Călimănești – 50.000 lei, Societatea Solidaritatea Vâlcea – 5.000 lei, Crucea Roșie, filiala Vâlcea – 21.870 lei. Un gest

---

⁹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vâlcea (în continuare SJANVL), fond Prefectura Județului Vâlcea (în continuare PJV), d. 50 /1940, f. 121.

¹⁰ SJANVL, fond PJV, d. 50 /1940, f. 217-225.

¹¹ SJANVL, fond PJV, d. 50 /1940, f. 219.

¹² SJANVL, fond PJV, d. 50 /1940, f. 220.

¹³ SJANVL, fond PJV, d. 50 /1940, f. 221.

¹⁴ SJANVL, fond PJV, d. 50 /1940, f. 224.

emoționant, demn de amintit, este cel făcut de Comitetul refugiaților polonezi din Băile Govora, care vor da trei spectacole artistice, fondurile obținute fiind vărsate în fondurile destinate refugiaților din Basarabia și Bucovina¹⁵. Lipsurile principale, ținând cont și de perspectiva venirii sezonului rece, constau în îmbrăcăminte, încălțăminte și pături.

În iulie-august 1940, la Râmnicu-Vâlcea s-a organizat un *Comitet de asistență socială*, de colectare de ajutoare în bani sau în natură pentru refugiații basarabeni și bucovineni, pe baza donației voluntare a locuitorilor județului, strângându-se, spre exemplu. următoarele sume de bani¹⁶: Bărbătești - 623 lei, Folești - 616 lei, Horezu - 4.202 lei, Ocnele Mari - 13.880 lei, Nenciuiești - 640 lei, Romanești - 557 lei, Regele Carol al II-lea, azi Costești - 325 lei, Slătioara - 590 lei, Tomșani - 507 lei, Călimănești - 6.493 lei, Bălcești - 1.310 lei, Benești - 1.381 lei, Băbeni Olteț - 1.040 lei, Lăcusteni - 3.249 lei, Râmnicu Vâlcea - 16.890 lei, Brezoi - 8.860 lei, Malaia - 1.210 lei, Voineasa - 990 lei, Vaideeni - 780 lei etc. Totuși, apelul la public pentru strângerea ajutoarelor nu a dat rezultatul așteptat în raport cu necesitățile refugiaților, o cauză fiind aceea că județul era sărac iar recolta distrusă de ploii¹⁷. Merită amintită și atitudinea domnului Simion Popescu, din comuna Milostea, care punea la dispoziția unei familii de refugiați „averea ce o are în comuna Slătioara, compusă din pământ 6 pogoane, inventar agricol și vite, casă de locuit, ca să muncească pământul ce are în schimbul împărțirii pe jumătate a recoltei”¹⁸.

Pretorul Mihai Siminel era delegat la 20 iulie 1940 să conducă *Biroul refugiaților basarabeni și bucovineni*, având ca sarcini principale ținerea evidenței refugiaților, cheltuielile bănești relative la întreținerea sau eventual plata indemnizației refugiaților¹⁹.

Inexistența unui plan de evacuare realizat din timp a făcut ca autoritățile locale să fie surprinse de numărul mare de refugiați. Cu toate acestea, prin evacuarea puținilor vizitatori din stațiunile balneoclimaterice din județ, capacitatea de cazare se estima pentru 10.000 de refugiați la nivelul județului, la 29 iunie 1940²⁰. Prefectul județului Vâlcea, răspunzând unei solicitări a rezidentului regal al Ținutului Olt, în 2 iulie 1940, se angaja să adăpostească aproximativ 1500 de refugiați²¹. Dacă la 10 iulie 1940 prefectul județului Vâlcea solicita ajutor financiar pentru cei 70 de refugiați²², la 15 iulie 1940 se găseau refugiați pe teritoriul județului Vâlcea un număr de 99 de persoane²³, iar la 21 iulie 1940 erau 242 de persoane, urmând a mai sosi un transport cu 100 de persoane²⁴. Aceștia au fost repartizați la internatul Școlii de Menaj I. G. Duca din Râmnicu-Vâlcea și la cel al

¹⁵ SJANVL, fond PJV, d. 50 /1940, f. 223.

¹⁶ SJANVL, fond PJV, d. 60 /1940, f 1-221.

¹⁷ SJANVL, fond PJV, d 50 /1940 , f. 34 -35.

¹⁸ SJANVL, fond PJV, d. 50/1942, vol. II, f. 291.

¹⁹ SJANVL, fond PJV, d. 50/1942, vol. II, f.30.

²⁰ SJANVL, fond PJV, d. 50/1942, vol. II, f. 2.

²¹ SJANVL, fond PJV, d. 50/1942, vol. II, f 17 -18.

²² SJANVL, fond PJV, d. 50/1942, vol. II, f. 26.

²³ SJANVL, fond PJV, d. 50/1942, vol. II, f. 33.

²⁴ SJANVL, fond PJV, d. 50/1942, vol. II, f. 46.

Seminarului Teologic²⁵. Conform procedurilor adoptate, nici un refugiat nu putea să se stabilească în județ fără știrea și aprobarea Prefecturii; pretorii, șefii poliției și comandanții legiunilor de jandarmi trebuiau să ia măsuri imediate pentru intrarea în legalitate²⁶. La 26 iulie 1940, conform unei noi statistici, în Râmnicu-Vâlcea erau refugiați din Basarabia și Bucovina, un total general de 271 de persoane²⁷.

După retragerea dureroasă din Basarabia și Bucovina, guvernul a încercat să refacă moralul națiunii, făcând apeluri la solidaritate. În ziua de 3 iulie 1940, la ora 13 s-a ținut un minut de reculegere, circulația fiind complet întreruptă, iar drapelele au fost arborate în bernă²⁸.

Pentru autoritățile locale vâlcene, în aceste momente de tragedie națională, devenea prioritară problema ajutorării refugiaților.

„Durerea fără sfârșit trăită de frații noștri din frumoasa și cântata Bucovină, din vechea țară moldovenească de dincolo de Prut și de cei ce s-au rupt din leagănul românismului din țara moșilor, nu ne poate lăsa nemișcați”²⁹.

Colonelul M. Dobriceanu chema populația vâlceană să ajute pe frații noștri din Basarabia și Bucovina, rămași fără cămin, mulți dintre ei goi și flămânzi, stabiliți în județul Vâlcea: „Nu trebuie să uităm că din sărăcia unită a mulțimii, au izvorât dărniciile curate, prin care s-au înfăptuit cele mai mari opere de bine”³⁰.

Prefectul județului, Victor Bărbulescu, lansa și el un apel pentru vâlceni, cerându-le să nu le dea de pomână asistență refugiaților, ci să li să dea de muncă, ca să poată câștiga „o pâine, o haină, un pat pentru iarnă”³¹.

Prin acest apel, prefectul Victor Bărbulescu prezintă și o statistică a celor refugiați din nordul Bucovinei și Basarabia în județul Vâlcea, anume 38 de intelectuali (19 bărbați și 19 femei), 20 de muncitori (18 agricoli, 2 calificați – 6 bărbați și 14 femei) și 4 comercianți (2 bărbați și 2 femei)³².

Toți refugiații solicită ajutor, neavând strictul necesar, printre cei veniți în Vâlcea aflându-se și „elemente sărace studenți, copii de școli secundare și primare, fete de liceu și țărani”³³. Suma necesară lunar pentru refugiații basarabeni și bucovineni, solicitată de prefect în iulie 1940 către rezidentul regal al Ținutului Olt, era de 120.000 lei³⁴. Pe de altă parte, tineretul refugiat cu vârsta între 7-18 ani pentru băieți și 7-21 ani pentru fete a fost luat în îngrijirea organizației carliste Straja Țării, condiția fiind ca ei să fie „fără părinți, dacă părinții sunt concentrați, dacă părinții sunt săraci și nu se pot ocupa de ei”³⁵.

Solidaritate – acesta era cuvântul de ordine transmis de autorități populației civile pentru „a menține cu orice preț tăria și coeziunea morală a întregii

---

²⁵ SJANVL, fond PJV, d. 50/1942, vol. II, f. 43-44.

²⁶ SJANVL, fond PJV, d. 50/1942, vol. II, f. 5.

²⁷ SJANVL, fond PJV, d. 61/1940, f. 10-17.

²⁸ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 3.

²⁹ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 519.

³⁰ SJANVL, fond PJV, d. 60/1940, f. 1.

³¹ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 519.

³² SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 519.

³³ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940f. 46.

³⁴ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940f. 49.

³⁵ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 50.

populații”³⁶. Nu din egoism sau lipsă de sentimente românești Societatea Govora – Călimănești cerea ca Marele Hotel din Călimănești și Hotelul Palace din Govora – cel mai frumos stabiliment din stațiunile românești – să nu fie rechiziționate, oferind alte stabilimente în cele două stațiuni balneare³⁷. Șeful Poliției din Râmnicu-Vâlcea primise atribuții în a duce la îndeplinire, în conformitate cu Decretul – legea asupra rechizițiilor, publicat în Monitorul Oficial nr. 49/1940, să rechiziționeze un număr de 300 de camere în oraș, pentru cazarea refugiaților³⁸. Tot cu același scop se va crea, la 17 octombrie 1940, Oficiul Județean de Închiriere Vâlcea, condus de reprezentatul proprietarilor - Gheorghe Mihăescu și delegatul Prefecturii - Valeriu Hanciu³⁹. De la 25 octombrie 1940, prefectura a organizat un *Birou al Refugiaților*, care s-a ocupat în mod special de problemele refugiaților, fiind condus de doamna avocat Sabina Copetti, ajutată de unul din refugiați, angajat ca diurnist⁴⁰. Problemele cu care s-au confruntat cei din acest Birou au fost diverse, ele putând fi grupate după greutățile întâmpinate:

- a) Lipsa de numerar pentru ajutoare, singura sursă fiind asistența socială cu fonduri reduse;
- b) Lipsa de locuri vacante pentru plasarea refugiaților;
- c) Lipsa unui cămin și a unei cantine pentru întreținerea în condiții reduse.
- d) Numărul redus al funcționarilor publici din Prefectura județului Vâlcea – 27 peste toate serviciile.
- e) Cu toate acestea, evidența refugiaților se ține într-un registru, unde se înscriu în mod cronologic⁴¹.

Lipsurile erau generate și de faptul că refugiații părăsiseră în grabă Basarabia și Bucovina, averea lor rămânând în mâinile sovieticilor. Prin *Publicațiunea 565/1941*, Biroul de Refugiați aducea la cunoștința tuturor refugiaților de faptul că trebuie să depună la Prefectură o declarație referitoare la averile pierdute, care să cuprindă drepturile și interesele părăsite la fostele lor domiciliu sau sedii; formularul ce urma a fi completat cuprindea numele și prenumele capului familiei, soției și copiilor, localitatea de unde a venit, domiciliul actual și chiar provizoriu, ocupația la momentul părăsirii domiciliului lor, averea părăsită, valoarea ei, dovezi ce eventual posedă la refugiu, punctul de trecere în țară.⁴² Mulți dintre ei vor depune declarații referitoare la aceste averi pierdute, așa cum face și Petru Ghe. Iliescu, ofician sanitar din județul Tighina, care, stabilit la Olteanca, jud. Vâlcea, declara că lăsase în comuna natală: 2 ha de pământ arabil, 1 porc gras etate 10 luni, mobila casei și rufărie, un aparat radio, îmbrăcămintea și încălțămintea necesară pentru două persoane, toate estimate la suma de 194.000 lei⁴³.

Resursele materiale și financiare reduse îi fac pe refugiați să ceară ajutoare de la stat. Gheorghe Iliescu, refugiat din Basarabia, domiciliat în Olănești, cerea cu

³⁶ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 56.

³⁷ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f.99.

³⁸ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 42.

³⁹ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 126.

⁴⁰ SJANVL, fond PJV, d. 67/1941, f. 78.

⁴¹ SJANVL, fond PJV, d. 67/1941, f. 78.

⁴² SJANVL, fond PJV, d. 67/1941, f. 17.

⁴³ SJANVL, fond Biroul Refugiaților Vâlcea, d.7 / 1940, f. 27.

respect „un cât de mic ajutor, de Sfintele Sărbători ale Paștelui, subsemnatul fiind complet lipsit de mijloace, neavând să-mi cumpăr nicio bucată de pâine”⁴⁴. Comandantul Gărzii Naționale a Județului Vâlcea cere să i se repartizeze unei femei refugiate din Bucovina, cu trei copii și soțul concentrat, 181 de kg de grâu și 36 kg de porumb pentru că este „săracă cu desăvârșire și duce o viață de mizerie și lipsă”⁴⁵. Ciucă Toma, din Bălți, stabilit în Roești, jud. Vâlcea, solicită ajutor bănesc, motivând că în refugiu „am luat soția și trei copii, iar toată gospodăria cu mobilă și tot avutul au rămas acolo și două fete de 10 și 12 ani ... iar pe 25 iulie 1940 am dat de altă nenorocire, căci mi-a murit un băiat de 18 ani, iar în prezent am doi băieți care trebuie să meargă la școală și nu au nici haine de îmbrăcat și nici încălțăminte”⁴⁶. Cererile sunt diverse, Iosif Demianovschi, refugiat din Storojineț, cere numirea în serviciu ca notar sau secretar comunal pentru că „nu cunosc nicio meserie și pentru muncă brută sunt infirm de picioare și chiar olog de piciorul drept”⁴⁷.

Prin decizia 77816/20. XI.1940, pentru a face față vicisitudinilor iernii, se permite refugiaților aflați în sate cumpărarea grâmezilor de cracă, strângerea uscăturilor din păduri și pășunatul numai în grădinile destinate a fi transformate în islazuri⁴⁸.

Greutățile întâmpinate fac ca unii dintre refugiați să plece la București, sporind numărul acestora în capitală, ministrul de interne cerând rezidenților regali și prefectilor de județe să „nu le mai elibereze bilete sau adeverințe de plecare”⁴⁹.

În urma negocierilor dintre România și URSS, li se permite celor care doresc să se reîntoarcă acasă să treacă frontiera prin următoarele puncte de trecere: 1. Bahrinești, situat pe linia Suceava – Cernăuți, lângă orașul Siret; 2. Ungheni; 3. Reni; 4. Ismail. Tabelele cu cei care doreau reîntoarcerea „acasă” trebuiau comunicate comandanților armatelor a III-a (pentru primul punct) de trecere și a IV-a (pentru celelalte trei puncte), așteptând răspunsul acestora pentru data repatrierii⁵⁰. În acest sens, unii dintre refugiați vor reveni la casele lor abandonate, în timp ce alții refuză acest fapt. Sofia Niedzilschi din Bahrinești – Bucovina decide să rămână în Țara Românească⁵¹, la fel și Ciobanu Arseni, originar din Orhei care „nu renunță la supușenia română și renunță definitiv la supușenia rusă și nu voiesc a merge în comuna mea natală unde m-am născut, care astăzi este sub protectorat rusesc”⁵². Ion Cojocoschi, de origine din județul Cahul, renunță de a se duce „la Basarabia să fiu sub comandă rusească. Vreau să rămân definitiv în România”⁵³. Diaconul Nestorian Cicala, venit din județul Orhei la Mănăstirea

---

⁴⁴ SJANVL, fond PJV, d. 67/ 1941, f. 297.

⁴⁵ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 449.

⁴⁶ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 451.

⁴⁷ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 416.

⁴⁸ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 196.

⁴⁹ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 27.

⁵⁰ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 24.

⁵¹ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 524.

⁵² SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 256.

⁵³ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 241.

Govora, vrea să rămână în țara „căreia au aparținut și părinții mei, actualmente sub stăpânire străină și bolșevică în URSS, față de care totdeauna au avut oroare”⁵⁴.

Viața culturală trebuia să continue și pentru cei refugiați, principalele instituții pentru păstrarea spiritualității naționale fiind școala și biserica.

Adresa ministerului educației nr. 199831/1940 B, adresată prefectului, stabilea reperatele educației elevilor refugiați. Toți elevii refugiați erau scutiți de orice taxă școlară, cei fără părinți sau veniți cu părinții și având media de cel puțin 7 (șapte) pot beneficia de bursă dacă o cer directorilor școlii. Directorii erau obligați să întocmească fișele elevilor (care să cuprindă inclusiv situația materială), să le acorde gratuit rechizite și manuale, să le asigure cazarea în internatele școlare sau la oamenii „pătrunși de milă și dragoste față de copii”⁵⁵. Elevii refugiați vor putea fi înscriși în orice școală de stat, în baza declarației scrise a părinților, chiar peste numărul maxim prevăzut de legislația în vigoare.⁵⁶ Dacă numărul ar fi fost prea mare, cu acceptul ministerului se puteau crea clase paralele, elevii trebuind ajutați printr-o purtare prietenească⁵⁷. La Liceul de fete nr. 2 Râmnicu-Vâlcea (astăzi Colegiul Național Mircea cel Bătrân din Râmnicu-Vâlcea), în 17 octombrie 1940, erau înscrise 34 de eleve, scutite de taxe, iar prin grija Comitetului școlar s-au dat 15.000 lei, din care s-au cumpărat stofă pentru paltoane, căptușeală, vatelină, cărți și rechizite. Doamnele profesoare au contribuit cu bani pentru confecționarea paltoanelor și s-au primit ajutoare constând în: ciorapi, jerseuri, rechizite școlare, un pat complet, lenjerie și cele necesare pentru lucrul de mână⁵⁸. Din cele 34 de eleve refugiate, 14 erau din Basarabia și 4 din Bucovina, celelalte fiind eleve refugiate din Transilvania (14 elevi) și Cadrilater (4 eleve)⁵⁹.

Prin aceste acțiuni, similare și în alte școli din județul Vâlcea, se arăta că „dragostea și mila față de frații noștri năpăstuiți de soartă, conștiința națională de care au fost animate școala și toți slujbașii ei, au reușit să dezlege, cel puțin vremelnic, problema așezării și a unei școlarizări aproape normală a celor 12517 elevi refugiați la nivel național”⁶⁰.

De pe urma raptului sovietic a avut de suferit și biserica ortodoxă și slujitorii ei. S-au luat măsuri ca preoții să fie încadrați în bisericile aparținând Mitropoliei Olteniei; în total vor fi repartizați 62 de preoți, diaconi și cântăreți (54 basarabeni și 8 bucovineni).⁶¹ Se observă o oarecare ostilitate față de unii preoți, provenită din situația neclară a atribuțiilor lor⁶². Un grup de enoriași din comuna Pietrari face o cerere prin care solicită doi preoți refugiați ca urmare a decesului preotului Gavril Sacerdoțeanu, întrucât „nu e nedrept ca unii să moară de foamete și alții să ia din două părți, căci preoții vecini se luptă ca fiarele pentru suplinire și chiar detașare la

⁵⁴ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 383.

⁵⁵ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 140.

⁵⁶ Arhiva Colegiului Național Mircea cel Bătrân Râmnicu-Vâlcea (în continuare ACNMBRV), d. 2/1940, f. 6.

⁵⁷ ACNMBRV, d. 2/1940, f. 82.

⁵⁸ ACNMBRV, d. 2/1940, f. 129.

⁵⁹ ACNMBRV, d. 2/1940, f. 157.

⁶⁰ ACNMBRV, d. 2/1940, f. 271.

⁶¹ Arhivele Arhiepiscopiei Râmnicului (în continuare AAR), d. 26/1940, datat 14 august 1940.

⁶² AAR, d. 27/1940, datat 19.X.1940.

parohiile lor, lăsând impresia destul de detestabilă în sufletele noastre de buni credincioși ce ni le-a făurit decedatul preot⁶³. Preoți refugiați slujesc la Lungești, Crețeni, Govora, Mamotești, dar și în Râmnicu-Vâlcea la Catedrala episcopală Sf. Nicolae, Biserica Buna Vestire, Biserica Cetățuia, Biserica Toți Sfinții⁶⁴. Unii își exprimă mulțumirea pentru repartizarea primită, așa cum face și preotul Petru Ababei, utilizat la Catedrala episcopală din Râmnicu-Vâlcea „căci fiind utilizat la oraș am posibilitatea de a-mi întreține la școală cei doi copii”⁶⁵.

Nu numai preoți s-au refugiat din teritoriile răpite, ci și instituții religioase cu avutul lor, cea mai importantă fiind Mitropolia Bucovinei de la Cernăuți. Prin Procesul-verbal din 3 iulie 1940, încheiat între protoiereu Victor Berariu, de la Mitropolia Bucovinei, și Ioan Popescu, administrator general al bunurilor Eparhiilor Mitropoliei Olteniei, Râmnicului și Severinului, se constata aducerea cu trenul în Palatul fostei Episcopii a 20 de lăzi (unele cu sigiliul rupt din cauza deselor transbordări) și depozitarea lor în camerele dinspre paraclis și corpul Palatului. În lunile iulie – septembrie 1940, au fost trimise 7 lăzi către alte destinații, având diverse conținuturi (lumânări, icoane, cărți, obiecte personale), restul de 13 rămânând la Râmnicu-Vâlcea (acestea conțin printre altele și odoare de la mănăstirile Moldovița, Sucevița, Dragomirna)⁶⁶. La 5 iulie 1940, Mitropolia Olteniei cerea Prefecturii județului Vâlcea personal de pază pentru ca toate cele aduse, și cum aceste obiecte sunt de valoare, să fie asigurate, pentru că mitropolia nu dispunea de personal de pază. Din dispoziția prefectului, Garnizoana va funcționa cu două santinele la Episcopie⁶⁷.

În genere, relațiile dintre localnici și refugiați au fost pașnice, de compasiune și ajutor acordat celor veniți din Bucovina și Basarabia. „Râmnicul a primit, acum, valuri de refugiați basarabeni din toate categoriile sociale. Au venit îndeosebi foarte mulți preoți din Basarabia: pr. Leu, pr. Țurcan, pr. Rață, cei trei frați preoți Silvestru etc. Toți au fost primiți cu brațele deschise și încadrați imediat în posturi. Din Bucovina, s-a refugiat în orașul nostru Facultatea de Teologie din Cernăuți”⁶⁸.

Uneori însă, pentru unele fapte, apar și tensiuni între localnici și refugiați. Într-un memoriu⁶⁹ adresat prefectului județului Vâlcea, preotul Tomescu Ion, director al Seminarului Teologic Sf. Nicolae din Râmnicu-Vâlcea, deplânge faptul că refugiații se urcă în pomii din curtea Seminarului rupând crengile și luând fructele necoapte, se înapoiază noaptea târziu, în stare de ebrietate, făcând scandal, înjurându-se și bătându-se până la sânge. Ceilalți se plâng că nu au liniște și nu se pot odihni, unii au pretenții la masă, cerând să li se gătească și să servească masa separat. La zilele de sărbătoare nici măcar un sfert dintre ei nu merg la biserică, preferând să se plimbe prin oraș. Refugiații nu vor să ajute la treburile zilnice din cadrul căminului pretextând că ei au venit aici ca refugiat și că nu au venit la muncă. De altfel, se creează „o nouă profesiune, aceea de refugiat și asociații care

---

⁶³ AAR, d. 27/1940, datat 31.VII.1940.

⁶⁴ AAR, d. 28/1940, f. 49.

⁶⁵ AAR, d. 28/3/1940, f. 195.

⁶⁶ AAR, d. 192/1940, datat 3 iulie 1940.

⁶⁷ SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 24.

⁶⁸ Angelescu 2005, p. 344.

⁶⁹ SJANVL, fond PJV, vol. I, d. 51 /1940, f.178.

strâng bani și obiecte pentru ajutorul refugiaților”⁷⁰. Printr-o adresă a prefecturii județului Făgăraș, prefectul județului Vâlcea era înștiințat că un anume avocat Bercaciu Vasile „face parte din categoria acelor refugiați care vor să devină pensionari ai statului, fără a munci... cât a stat la Făgăraș a înțeles să trăiască numai din ajutoare, fără a se gândi să-și creeze o existență onorabilă și să se încadreze în rândul avocaților din baroul local”⁷¹.

Alteori, funcționarii publici, ofițerii și proprietarii, speculând drama refugiaților, încasează diferite sume necuvenite, prin procedee înjositoare – trecerea pe listă a celor care nu trebuiau să primească aceste ajutoare⁷².

Dispute apar și între refugiați, așa cum vedem în cererea preotului Chiril Postui, refugiat din comuna Larga, județul Hotin, care, solicitând rămânerea pe post la biserica Sf. Dumitru, motiva că „Eu m-am refugiat din Basarabia în jur de 28 iunie 1940, și toți cei care s-au refugiat în primele zile pot fi socotiți naționaliști, nu cei care au încercat mai întâi raiul bolșevic și apoi vin și se dau aici naționaliști. Unii au primit chiar cu pâine și sare pe bolșevici, apoi cei veniți în urmă au venit și cu bani groși și ne sfidează pe noi cei ce n-avem”⁷³.

Unii dintre cei care „au încercat raiul bolșevic” vor fi suspectați și de serviciul de spionaj român ca fiind infiltrați de sovietici. Prin ordinul circular 108537/iulie 1940 dat de Marele Stat Major către Legiunile de jandarmi regionale se specifica că „serviciile de spionaj sovietic au luat măsuri pentru a-și organiza în România o cât mai completă rețea de informații”, de aceea „clandestinii veniți din Basarabia și Bucovina ocupată vor fi reținuți și trimiși la Marele Stat Major”. Și „refugiații trecuți oficial prin comisiile de repatriere vor fi riguros cercetați de personalul Marelui Stat Major, polițienesc și jandarmi afectați acestor comisii, după cerere. Cei suspecti vor fi reținuți și trimiși spre cercetări amănunțite, cei asupra cărora nu se poate defini nicio suspiciune vor fi dați în supravegherea organelor de poliție din localitățile unde se vor așeza”. Deplasarea dintr-o localitate într-alta, se putea face doar dacă se cere permisiunea prefectului județului respectiv și are avizul Poliției și Legiunii de Jandarmi. Pentru aceasta se va proceda imediat la raziile în fiecare localitate⁷⁴. O razie generală s-a efectuat în întregul județ Vâlcea, în noaptea de 31 iulie spre 1 august 1940, cu efective militare, pe 6 centre de control, fiind arestate un număr de 41 de persoane, care au fost trimise la Comenduirea Pieței, și având situația militară neclară, parte au fost arestați, parte au fost verificați și lăsați să plece⁷⁵.

Cele mai multe dintre aceste conflicte sunt date de lipsurile pe care le îndură refugiații, cu toate eforturile depuse de autorități și localnici. În petițiile lor apare necesitatea plății alocației lunare însoțită deseori cu formule de genul „pentru că vine iarna și nu am nici un sprijin de la nimeni”⁷⁶; „suntem goi și flămânzi”⁷⁷; „cu

---

⁷⁰ SJANVL, fond Regimentul de Poliție Drăgășani, d. 6./1940, f. 46.

⁷¹ SJANVL, fond PJV, d. 67/1941, f. 19.

⁷² SJANVL, fond PJV, d. 50/1940, f. 153.

⁷³ AAR, d. 28/3/1940, f. 176.

⁷⁴ SJANVL, fond Legiunea de Jandarmi Vâlcea, d. 10/1940, f. 249-251.

⁷⁵ SJANVL, fond Legiunea de Jandarmi Vâlcea, d. 10/1940, f. 253.

⁷⁶ SJANVL, fond Biroul Refugiaților, d. 7/1941, f. 4, 5, 10.

⁷⁷ SJANVL, fond Biroul Refugiaților, d. 7/1941, f. 12.

ultimii bani vă scriu această carte poștală”⁷⁸; „n-am nicio posibilitate de trai”⁷⁹, în timp ce „dumneavoastră aveți ce mânca, cu ce vă îmbrăca, ce vă pasă de ceilalți”⁸⁰.

Pentru unii clipele refugiului sunt dramatice; într-o carte poștală din 22 septembrie 1940, Guminski Helene din Gura Humorului își compătimea prietena refugiată la Călimănești, Topolnițchi Mihalina: „ce mai faci acolo între oameni străini? Te rog vino la mine. Peste iarnă poți să stai la mine, eu te voi întreține. Acolo vei muri de foame!”⁸¹. Iar într-o altă situație, Adrian Onciul din Cernăuți îl anunța pe prefect, la 14 noiembrie 1941, că: „Am sosit la Râmnicu-Vâlcea din Cernăuți spre a vizita mormântul soției mele care a decedat aici în timpul refugiului. După ce am terminat aici toate aranjamentele mele, aș dori să mă întorc acasă”⁸².

Acasă ... Acasă se vor întoarce toți basarabienii și bucovinenii peste un an, când va fi pornit ceea ce autoritățile române vor numi *Războiul Sfânt*. Acest război antisovietic va începe în seara zilei de 22 iunie 1941, în demersul nostru nu vom insista asupra evenimentelor din cursul acestui război, nefăcând obiectul acestui studiu. Victoriile germano-române și depărtarea frontului de la Nistru spre inima Rusiei au permis rechemarea acasă a refugiaților. Telegrama dată de mareșalul Antonescu, la 24 iulie 1941, specifică faptul că „proprietarii din Bucovina și Basarabia ce se găsesc ... să se poată întoarce la proprietățile lor și să le lucreze fără a avea voie să se întoarcă din nou în Regat, până ce nu se vor da noi dispozițiuni”⁸³.

Însă acasă nu mai era așa cum lăsaseră: rude deportate sau ucise și aruncate în cine știe ce groapă comună, deportate în Siberia, bisericile închise și gospodăriile distruse⁸⁴. Trebuiau să o ia de la început. Alături de basarabeni vor merge și oierii din Vaideeni, jud. Vâlcea, care iernau în județele de sud ale Basarabiei, unde, așa cum spune Mihai M. Vinereanu, „erau locuri bune de pășunat pentru oi”⁸⁵ și exista tradiția transumanței vaideenilor cu turmele lor în această zonă.

Cruciada împotriva bolșevismului, începută în 22 iunie 1941, avea să se încheie tragic pentru România; contraofensiva sovietică după bătălia de la Stalingrad și răsturnarea de alianțe la 23 august 1944 vor duce la pierderea nordului Bucovinei și a Basarabiei. Cetățenii români ai acestor locuri vor deveni iarăși pribegi în propria țară...

---

⁷⁸ SJANVL, fond Biroul Refugiaților, d. 7/1941, f. 3.

⁷⁹ SJANVL, fond Biroul Refugiaților, d. 7/1941, f. 7.

⁸⁰ SJANVL, fond Biroul Refugiaților, d. 7/1941 f. 3.

⁸¹ SJANVL, fond PJV, d. 51/1940.

⁸² SJANVL, fond PJV, d. 68/1941, f. 188.

⁸³ SJANVL, fond PJV, d. 50 /1940, f. 260.

⁸⁴ Dina, Ivașcu 1998.

⁸⁵ SJANVL, fond PJV, d. 68/1941, f. 116.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare inedite

Arhivele Arhiepiscopiei Râmnicului, d. 26 / 940, 27/1940 d. 28/1940, d. 28/3/1940, d. 192/1940.

Arhiva Colegiului Național Mircea cel Bătrân Râmnicu-Vâlcea, d. 2/1940.

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vâlcea:

fond Biroul Refugiaților Vâlcea, d. 7/1940;

fond Legiunea de Jandarmi Vâlcea, d. 10/1940;

fond Prefectura Județului Vâlcea d. 50/1940, 60/1940, 61/1941, 67/1941, 68/1941;

fond Regimentul de Poliție Drăgășani, d. 6/1940;

fond Revizoratul Școlar Vâlcea, d. 1/1944.

Izvoare edite

Hamangiu 1941 – Constantin Hamangiu, *Codul general al României*, București, 1941.

Hamangiu 1942 – Constantin Hamangiu, *Codul general al României*, București, 1942.

Lucrări speciale

Angelescu 2005 – Nicolae Angelescu, *Memoriile unui om obscur*, Râmnicu – Vâlcea, Editura Adrianso, 2005.

Căruntu 2004 – Mihai Aurelian Căruntu, *Bucovina în al doilea război mondial*, Iași, Editura Junimea, 2004.

Dina, Ivașcu, 1998 – Doru Dina, Ion Ivașcu, *Uragan la paralele 46-48*, Editura Scribul, 1998.

Ioanițiu 1993 – Mircea Ioanițiu, *Amintiri și reflecțiuni*, București, Editura Enciclopedică, 1993.

Mușat 1992 – Mircea Mușat, *1940. Drama României Mari*, București, Editura Fundației România Mare, 1992.

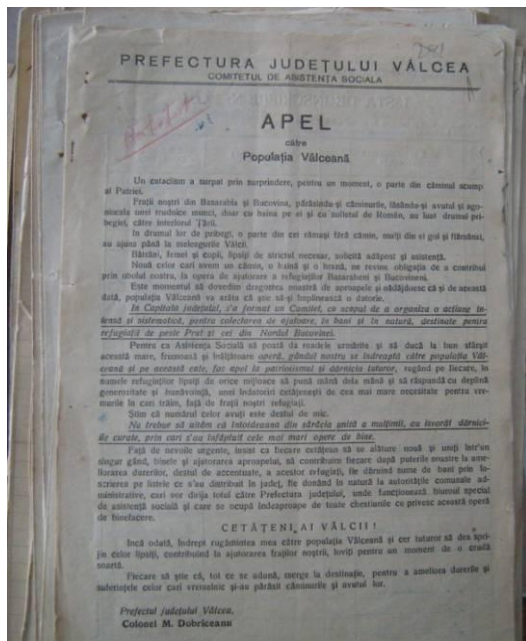
Pelin 2008 – Mihai Pelin, *Săptămâna patimilor*, Editura Compania, 2008.

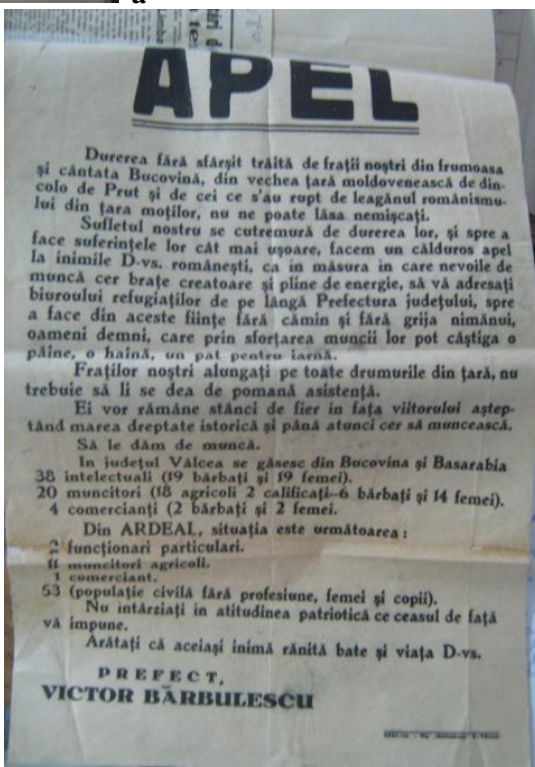
Foto 1: Refugiați basarabeni. Sursa: <http://istoriamilitara.org/stiinta/publicatii/527-pagini-negre-ale-basarabiei-1940-1941.html>

Foto 2: București, 1940. Zi de doliu național pentru pierderile teritoriale.
Sursa: http://www.rgnpress.ro/rgn_13/categorii/eveniment/9745-flash-mob-la-bucuresti-pentru-comemorarea-ocuprii-basarabiei-nordului-bucovinei-i-tinutului-herai-de-cre-sovietici-.html

a

b

Foto 3 a, b: Apeluri lansate de prefectii județului Vâlcea în anul 1940. Sursa: SJANVL, fond PJV, d. 60/1940, f. 1./ d. 50/1940, f. 519 .

Soarta arhivelor românești evacuate în județul Vâlcea în anul de cotitură 1944

Dumitru Garoafă*

Keywords: *the evacuation and dispersal of Romanian archives plans, Allied air raids, General Director of the State Archives – prof. Aurelian Sacerdoțeanu, military archives, Soviet occupier, captured or stolen archives.*

Abstract: *In the present study we tried to capture the evacuation journey of precious archives on the territory of Valcea county belonging to state agencies, the military, financial and economic, cultural - spiritual, educational organizations etc. - public and private - from Bessarabia, Bukovina, northern Moldavia and Bucharest, in the exceptional circumstances of the Second World War, process reflected in the documentary database of Valcea County Archives and in some documentary evidence of the muse Clio servants, including Nicolae Chipurici, Virgiliu Z. Teodorescu and others.*

Cuvinte-cheie: *planurile de evacuare și dispersare a arhivelor românești, raidurile aeriene aliate, Directorul General al Arhivelor Statului – prof. Aurelian Sacerdoțeanu, arhivele militare, ocupantul sovietic, arhive capturate sau furate.*

Rezumat: *În materialul de față am căutat să surprindem periplusul evacuării unor prețioase fonduri arhivistice pe teritoriul jud. Vâlcea, aparținând unor structuri ale statului, armatei, organizații economico-financiare, cultural - spirituale, de învățământ etc. - de stat și particulare -, din Basarabia, Bucovina, nordul Moldovei și Capitala țării, în condițiile excepționale ale celui de-al Doilea Război Mondial, reflectat în baza documentară a Arhivelor Vâlcene și în unele mărturii-document ale slujitorilor muzei Clio, printre care Nicolae Chipurici, Virgiliu Z. Teodorescu ș.a.*

Arhivele românești și planurile de evacuare sau dispersare a acestora

Mărturiile care stau la temelia reconstituirii omului-individ și mai ales a omului-colectivitate, cu viața sa cotidiană, cu viața sa publică și particulară, cu bucuriile și necazurile, cu speranțele și decepțiile, cu idealurile și înfrângerile, sunt înscrise în „cartea vremii”, care sunt izvoarele¹.

Or, deviza „întoarcerii la izvoare”, lansată de arhivistul și, în egală măsură, istoricul Aurelian Sacerdoțeanu, a devenit un comandament prioritar pentru cercetarea istorică românească: „Întoarcerea la izvoare, întemeierea pe ele în mod științific, este riguros necesară. Din acest punct de vedere, arhivele pot furniza informații de prim ordin pentru problema guvernării, a educării maselor, a relațiilor internaționale... *Arhivele sunt deținătoare de informații sigure care luminează astfel de chestiuni și care ne arată drumul firesc pe care trebuie să*

***Dumitru Garoafă**, consilier superior la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vâlcea, e-mail: valcea@arhivelenationale.ro

¹ Pascu 1991, p. 175.

*mergem. Așa se pot evita greșeli și se pot cunoaște realitățile istorice în mod just*² (subl. ns.: D.G.).

Așadar, pentru o comunitate umană, arhivele constituie „memoria scrisă” a acesteia, actul ei de identitate politico-istorică, conținând dovezile fundamentale ale existenței sale istorice. Lipsind-o de aceste argumente indubitabile - așa cum sublinia un cunoscut istoric militar -, „o poți ataca în drepturile sale, o poți dezintegra ca existență unitară, o poți scoate din sistemul relațiilor sale firești cu alte comunități umane, silind-o să accepte alte orizonturi de existență politico-statală”³ (subl. ns.: D.G.). De aceea, arhivele fiind considerate un obiectiv major, începând cu epoca modernă și, îndeosebi, în timpul celor două războaie mondiale, interesul față de acestea a fost instituționalizat, prin crearea unor structuri specializate în acest domeniu⁴.

Raportat la acest context, arhivele statelor angajate în cea de-a doua conflagrație mondială - potrivit aprecierilor autorizate ale specialiștilor -, *niciodată n-au avut atât de suferit*, fie suportând distrugerile propriu-zise provocate de război, fie constituind obiect de pradă pentru armatele inamice⁵. Într-o atare situație, se circumscriu și arhivele românești, ai căror factori de decizie au dispus evacuarea acestora, în scopul de a le pune „la adăpost, atât de primejdia bombardamentelor aeriene, cât și de o eventuală cădere în mâinile inamicului”⁶.

Pornind de la acest deziderat major al arhivelor, în materialul de față am căutat să surprindem *periplul evacuării unor prețioase fonduri arhivistice pe teritoriul jud. Vâlcea*, aparținând unor structuri ale statului, armatei, organizații economico-financiare, cultural - spirituale, de învățământ etc. - de stat și particulare -, din Basarabia, Bucovina, nordul Moldovei și Capitala țării (*a se vedea Anexa*), în condițiile excepționale ale celui de-al Doilea Război Mondial, reflectat în baza documentară a Arhivelor Vâlcene și în unele mărturii-document ale slujitorilor muzei Clio, printre care Nicolae Chipurici, Virgiliu Z. Teodorescu ș.a.

Evoluția evenimentelor de natură militară a impus, preventiv, să fie luate măsurile de asigurare și a valorilor arhivelor, încă din toamna anului 1943. Astfel, conducerea statului român a luat în considerare, în condițiile pierderii inițiativei strategice a Wehrmacht-ului pe Frontul de Răsărit, *o posibilă evacuare a autorităților militare și civile din Transnistria, Basarabia și Bucovina, concretizată prin elaborarea Instrucțiunilor nr. 1/1943 (Operațiunea 1111A) și nr. 2 și 3/1944 (Operațiunea 1111B)*⁷, prin care au fost trasate liniile directe ale acestei operațiuni, care va fi coordonată de către Guvernământul Basarabiei. Concomitent cu instituțiile, instalațiile industriale, personalul deservent al acestora, o parte a

---

² Sacerdoțeanu 1970, p. 6.

³ Oșca 1994, p. 37.

⁴ Oșca 1994, p. 37.

⁵ Pentru această problematică, vezi Buzatu 1996, p. 167 și urm.; Oșca 1994, p. 37.

⁶ S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 9/1944, f. 276.

⁷ Col. Gh. Mosiu, încă din septembrie 1943, va fi numit responsabil cu redactarea planului evacuărilor și organizarea acestora din teritoriile amenințate de trupele sovietice: Transnistria, Basarabia și Bucovina, apoi Moldova dintre Carpați și Prut (Buzatu 1996, p. 310, 337, nota 156).

populației civile etc., se preconiza și evacuarea arhivelor acestora⁸.

Totodată, anticipându-se intensificarea loviturilor aeriene ale aviației anglo-saxone asupra teritoriului național, care aveau, ca ținte predilecte, Bucureștii și zona petroliferă a Văii Prahovei, autoritățile centrale, în cooperare cu cele din teritoriu, vor elabora, la rândul lor, *Planul de acțiune asupra Operațiunii nr. 1111M, cuprinzând măsurile luate în vederea unei eventuale evacuări*⁹, prin care se preconiza *armonizarea operațiunilor de evacuare și dispersare* a obiectivelor din zonele amenințate, prin concentrarea majorității acestora în spațiul de la vest de Olt, care nu se constituia printre țintele prioritare ale raidurilor aeriene aliate¹⁰.

Conform prevederilor planului de evacuare pentru jud. Vâlcea, la capitolul II, subdiviziunea „B”, intitulată *Afluirea instituțiilor și bunurilor evacuate*, erau precizate stațiile C.F.R. unde urmau să fie debarcate bunurile instituțiilor evacuate - constând, în special, din birouri și arhivă -, procedurile de urmat privind transportul acestora în localitățile destinate în acest scop, precum și responsabilitățile ce reveneau autorităților administrative și polițienești din teritoriu în vederea preluării și instalării instituțiilor evacuate sau depozitării arhivelor acestora în locațiile stabilite¹¹.

Astfel, elementele Marelui Stat Major și Misiunii Militare Germane în România trebuiau debarcate în *stațiile Govora, Rm. Vâlcea, Jiblea și Lotru*, conform planului de evacuare întocmit de către acestea, Legiunea de Jandarmi Suceava, Camera Agricolă Tighina, Subinspectoratele de Pregătire Premilitară (P.P.) din județele Vaslui și Tutova și Prefectura jud. Soroca, cu întreg personalul administrativ (circa 307 funcționari) și arhivele administrațiilor locale (ambalate în 340 lăzi¹² și 80 case de fier), *în stația Rm. Vâlcea*, Școala Medie de Viticultură din Chișinău și 6 vagoane arhivă referitoare la reforma agrară de la Direcția Geniului Rural, pendinte de Ministerul Agriculturii și Domeniilor, *în stația Strejești*, arhiva și obiectele de valoare ale Ministerului Propagandei, *în stația Băbeni-Bistrița* etc.¹³.

Totodată, autoritățile civile și militare locale trebuiau să asigure buna derulare a transportului acestor instituții și bunuri evacuate, de la stațiile de debarcare menționate, cu mijloace de transport cu tracțiune animală, pe traseele stabilite, până în localitatea de reședință (județeană, orășenească și rurală) și instalarea sau depozitarea acestora în locațiile de pe raza de competență a acestora, *respectându-se un set de proceduri*, după cum urmează:

✓ în stațiile de debarcare, funcționarii care însoțesc birourile și arhivele *vor fi întâmpinați de primarul comunei* în care s-a stabilit că vor fi instalate birourile instituțiilor sau depozitate arhivele evacuate;

✓ transportul acestora în localitatea de reședință *se va efectua cu vehicule cu tracțiune animală, organizate în convoaie*, care sunt însoțite de un delegat al primăriei comunale pe teritoriul căreia se execută această operațiune;

⁸ Pentru această problematică, vezi Aleca 2008.

⁹ S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 58/1944, f. 43.

¹⁰ Kirîțescu 1996, p. 166; Oșca 1994, p. 38.

¹¹ S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 58/1944, f. 47-50.

¹² Asemenea ambalaje erau confecționate la dimensiuni standard: lungimea=1,30 m și lățimea=0,60 m (S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 58/1944, f. 43).

¹³ S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 58/1944, f. 47-48.

✓ pentru organizarea din timp a convoaielor, vor fi date dispoziții stațiilor <CFR: n. ns. – D.G.> Piatra Olt și Sibiu *ca să comunice Prefecturii jud. Vâlcea dirijarea către Rm. Vâlcea a garniturilor de tren* în care sunt îmbarcate instituțiile sau bunurile evacuate;

✓ paza convoaielor pe traseele stabilite *va fi asigurată cu patrulă mixte*, formate din jandarmi și premilitari;

✓ după sosirea convoaielor în localitatea de reședință, delegații primăriilor respective le *vor dirija imediat la locațiile destinate în acest scop* pentru instalarea instituțiilor evacuate;

✓ arhivele evacuate *vor fi predate reprezentantului autorității locale, în baza unui proces-verbal de predare-primire*, semnat între funcționarii care le-au însoțit și primarul comunei;

✓ birourile și arhivele instituțiilor evacuate în orașul de reședință județeană - Rm. Vâlcea, *vor fi dirijate imediat de către organele de poliție locală*, la imobilele destinate de către Prefectura județeană pentru instalarea fiecărei instituții evacuate și

✓ arhivele autorităților administrative evacuate în orașul Rm. Vâlcea *vor fi depozitate la Prefectura județeană*, unde vor fi luate în primire de subprefectul județului - Ioan Lupașcu și date în păstrare lui Ștefan Ilinca, arhivarul Prefecturii¹⁴.

Derularea operațiunilor de evacuare sau dispersare a arhivelor și soarta lor sub ocupantul sovietic

Odată stabilite locațiile unde urmau să fie evacuate sau dispersate structuri ale statului, armatei, instituții etc. pe raza județului Vâlcea, precum și răspunderile ce reveneau părților pentru buna derulare a operațiunilor, unele dintre acestea și-au trimis emisarii în teritoriu, la fața locului, pentru a pregăti terenul în acest scop, iar altele și-au făcut cunoscută, oficial, prioritatea pentru zona de evacuare.

Astfel, Ministerul Propagandei Naționale, prin adresa din 5 ianuarie 1944, încunoștința prefectul jud. Vâlcea că acest minister urmează să-și evacueze arhiva și bunurile de valoare, în localul Mănăstirii Bistrița, iar, pentru buna desfășurare a operațiunii, solicită acestuia să dea tot concursul celor 3 delegați - subinspectorii generali D. A. Dospinescu, N. Urzică și D. Cobb -, „pentru a face recunoașterile necesare, a găsi mijloace de transport și a lua toate măsurile preliminare”¹⁵ corespunzătoare.

Totodată, Direcția Generală a Arhivelor Statului, pentru a nu se mai repeta trista experiență din vara anului 1940¹⁶, a întreprins demersurile necesare, prin ministerul de resort, și a obținut - prin adresa din 4 septembrie 1940 -, acordul Ministerului Cultelor, ca sfântul lăcaș de la Bistrița să pună „la dispoziția Ministerului Educației Naționale, camere sau pivnițe spre a conserva actele, ce,

¹⁴ S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 58/1944, f. 48-50.

¹⁵ S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 33/1943-1944, f. 5.

¹⁶ Însăși rezoluția directorului general al Arhivelor Statului - Aurelian Sacerdoțeanu, pusă pe raportul directorului Direcției Regionale din Chișinău - Leon T. Boga, exprima, lapidar, situația dramatică a arhivelor din teritoriile cedate: „Se ia act, cu strângere de inimă, de tot ce s-a pierdut, odată cu nedreapta ciuintire a țării” (R.A., IV, nr. 2, 1941, p. 376).

eventual, vor fi trimise¹⁷, măsură rămasă nematerializată. Tot același minister de resort recomanda Directorului General Aurelian Sacerdoțeanu¹⁸ depozitarea tezaurului arhivistic în subsolurile Muzeului Național de Istorie, dar acesta arăta, la 17 aprilie 1943, că acolo nu existau spațiile necesare unei asemenea evacuări. În acest scop, Sacerdoțeanu, bun cunoscător al plaiurilor vâlcene, cu locuri potrivite unei discrete depozitări, a propus transportarea celor 45 de lăzi cu materiale de primă importanță și adăpostirea lor la Mănăstirea Hurezi¹⁹.

La rândul său, Marele Stat Major, anticipând intensificarea raidurilor aliate asupra teritoriului național, la 12 ianuarie 1944, a ordonat tuturor eşaloanelor militare (comandamente teritoriale, corpuri de armată și serviciile armatei) să ia măsuri de dispersare și punere în siguranță a arhivelor istorice proprii în zone din apropierea garnizoanei de reședință sau pentru evacuarea lor la distanțe mai mari, în funcție de situație²⁰. În acest scop, s-a stabilit ca materialul documentar, ce constituia arhiva istorică a acestor eşaloane, să fie predat la depozitele special amenajate, care ființau câte unul pentru fiecare din cele 7 comandamente teritoriale ce erau dislocate la Păușești-Măglași și Drăgășani (jud. Vâlcea), Craiova, Sisești (jud. Mehedinți), Drasov (jud. Alba) și Timișoara²¹. În consens cu aceste comandamente, și cele 7 corpuri de armată și-au redislocat, la rândul lor, depozitele de arhivă istorică în aceleași localități din jud. Vâlcea: Păușești-Măglași²² și Drăgășani, - la ultima fiind depozitată arhiva Regimentului 14 Infanterie Roman, în localul Școlii primare *Capul Dealului*²³, iar a Corpului Grănicerilor din București, la Băbeni-Bistrița²⁴.

De asemenea, însuși Marele Stat Major cu direcțiile și secțiile sale, ca important creator de documente, prin adresa din 28 martie 1944, aducea la cunoștință Ministerului Afacerilor Interne că zona de evacuare a acestui eşalon

---

¹⁷ Apud Micle 1996, p. 345-346.

¹⁸ Aurelian Sacerdoțeanu (n. 20 decembrie 1904, com. Costești, sat Ferigile, jud. Vâlcea – m. 7 iunie 1976, Buc.) - *istoric medievist, arhivist, cercetător și publicist*. Director General al Arhivelor Statului în perioada 1938-1953 și director al revistei *Hrisovul*. Este autorul volumelor: *Marea invazie tătară și sud-estul european* (1933), *Considerații asupra istoriei României în Evul Mediu. Dovezile continuității și drepturilor românilor asupra teritoriilor actuale* (1936), *Unirea Românilor* (1938), *Introducere în cronologie* (1943), *Culegere de facsimile pentru Școala de Arhivistică* (în colaborare, 1943) etc. (E.J.V. 2010, p. 789). Pentru bogatele informații biografice și cariera profesională a acestuia, vezi Bondoc 2002, p. 306-308.

¹⁹ Informație care, din păcate, nu poate fi confirmată documentar, deoarece autorul nu indică sursa acesteia, iar, în raportul Arhivelor Statului pe anul 1943, nu se menționează nimic în acest sens (Teodorescu 2004, p. 152).

²⁰ Oșca 1994, p. 38.

²¹ Oșca 1994, p. 38.

²² S.J.A.N.V., fond *P.J.V.*, dos. 58/1944, f. 36. În lucrarea mai sus citată este menționată localitatea Vlădești (Cf. Oșca 1994, p. 38.).

²³ S.J.A.N.V., fond *P.J.V.*, dos. 42/1944(II), f. 337.

²⁴ S.J.A.N.V., fond *P.J.V.*, dos. 9/1944, f. 415. Celelalte depozite ființau la Balș, Filiași, Șebeș (jud. Alba) și Sisești (Cf. Oșca 1994, p. 38.).

superior al armatei se înscria în perimetrul Băile Govora - Oc. Mari - Rm. Vâlcea - Călimănești și satele învecinate²⁵.

Urmare a stabilirii acestor contacte - fie direct, fie pe calea corespondenței -, Operațiunea nr. 1111 M. debutează în jud. Vâlcea cu afluirea și depozitarea, până la data de 28 februarie 1944, a unor importante cantități de arhivă aparținând unor structuri ale statului și armatei din nordul Bucovinei, Basarabiei și Capitala țării, astfel: *în orașele Băile Govora - 9 vagoane arhivă, ambalată în 800 de lăzi*, de la Ministerul de Finanțe²⁶; **Drăgășani** - *10 vagoane de arhivă istorică* a Corpului 5 Armată Bacău și *10 vagoane de arhivă și mobilier* de la Școala Ofițeri de Jandarmi și Poliție Cernăuți²⁷; **Oc. Mari** - *1 vagon arhivă* de la Direcția Viticulturii a Ministerului Agriculturii și Domeniilor, depozitată la Fabrica de marmeladă din Râureni; **Rm. Vâlcea** - *9 coșuri și 9 baloturi de arhivă* de la Poliția Dermănești (jud. Suceava) și Solca, *119 lăzi cu arhiva Centralei Băncii Naționale Române*²⁸ și *2 vagoane arhivă* a Primăriei orașului Cernăuți și **Băile Olănești – Livadia** – *22 vagoane arhivă* de la Ministerul de Finanțe și *1 vagon arhivă* de la C.N.R., iar *în comunele Costești – 3 vagoane arhivă și material de propagandă* de la Ministerul Propagandei Naționale, care vor fi adăpostite la Mănăstirea Bistrița și la **Păușești-Măglași** – *2 vagoane arhivă și mobilierul* Corpului IV Armată Iași²⁹.

Precipitarea evenimentelor de pe Frontul de Răsărit, dat fiind faptul că la 18 martie 1944, trupele sovietice de la flancul stâng al Frontului I Ucrainean, comandate de grl. Konev, au forțat Nistrul, în sectorul Moghilev – Iampol, intrând în Basarabia, va marca pentru noi cea mai gravă parte a războiului: invazia teritoriului național³⁰. Ca urmare a acestui fapt, prin Ordinul nr. 421 din 19 martie 1944 al Guvernământului Basarabiei, se declanșează Operațiunea 1111 A și, parțial, Operațiunea 1111 B³¹. Instrucțiunile admiteau ca să fie evacuate numai arhiva mai veche de trei ani și documentele deosebit de importante, iar restul

---

²⁵ S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 9/1944, f. 230.

²⁶ Tot aici, Ministerul Sănătății și-a evacuat 40 vagoane de medicamente, 10 vagoane cu efecte spitalicești și 5 vagoane cu instrumentar și aparatură medicală, iar Ministerul Afacerilor Interne, mobilierul celor 20 de camere de la Căminul *Carmen Sylva* din București (S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 58/1944, f. 36).

²⁷ Societatea *Solagra* din Orășeni, jud. Cernăuți va evacua un utilaj de uscat soia (S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 58/1944, f. 36v).

²⁸ În același timp, au mai fost evacuate 2 vagoane – lăzi și cufere -, cu lenjeria și obiectele casnice ale personalului Agenției BNR Iași (S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 58/1944, f. 36v).

²⁹ Vezi Raportul prefectului jud. Vâlcea – col. Gh. Muscan, din 29 februarie 1944, către MAI referitor la evidența statistică a bunurilor evacuate în acest județ până la data de 28 februarie 1944 (S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 58/1944, f. 36-36v).

³⁰ Kirițescu 1996, p. 165.

³¹ Pentru problematica priorităților evacuării instituțiilor și întreprinderilor, precum și a personalului deservent al acestora și, parțial, a populației civile din aceste zone, vezi Aleca 2008, p. 533 și urm. Totodată, România cunoaște, din nou, tristul episod al băjeniei populației din teritoriile invadate și cele amenințate de desfășurarea operațiunilor militare. Scenele din 1916, de care își mai aminteau bătrânii supraviețuitori ai Războiului de reîntregire se repetă, dar, de data aceasta, în sens invers: de la nord spre sud (Kirițescu 1996, p. 165).

materialului arhivistic trebuia distrus prin incinerare (ardere) și întocmit un proces-verbal, care să ateste această operațiune³².

Dar, realitatea neținând seama de asemenea scenarii ale evacuării – haosul existent pe frontul din Moldova și reluarea raidurilor aeriene aliate, prin pustiitorul bombardament din 4 aprilie 1944 asupra Capitalei, apoi a zonei Văii Prahovei, nodurilor feroviare, în special triajele din București și Ploiești-Sud etc.³³ -, determină guvernul să treacă la măsuri excepționale, care dau măsura gravității situației și iminenței ceasului fatal³⁴. Se intensifică măsurile de evacuare, instituțiile publice primind dispoziții să se disperseze, prin localitățile din provincie, conform scenariilor din planurile de evacuare și dispersare mai sus menționate. Ca atare, pe timpul evacuării lor, atât din zonele direct amenințate de operațiunile militare în curs de desfășurare, cât și din Capitală – în spațiul de la vest de Olt, unde se află majoritatea depozitelor de arhivă -, *unele dintre acestea au fost lovite de aviația aliată, fiind produse însemnate pagube materialului arhivistic.*

Astfel, Facultatea de Teologie de la Cernăuți și-a evacuat în 3 vagoane, atât biblioteca, cât și arhiva instituției, dar 2 vagoane dintre acestea „au fost distruse în Gara București – Triaj în timpul bombardamentului din 4 aprilie 1944”³⁵. Tot aceeași soartă a avut-o, în acel bombardament, unul din cele 3 vagoane expediate de Direcția Generală a Arhivelor Statului în comuna Vădeni, jud. Gorj, deși acestea fuseseră trimise cu 6 zile înainte, iar la locul de destinație, „trupele în trecere au stricat câteva lăzi și au împrăștiat conținutul lor”³⁶. De altfel, secțiile și *Biblioteca documentară* a acestei instituții, trecuseră încă de la începutul anului, la operațiunea de împachetare - în lăzi -, a materialului documentar ce-l dețineau și evacuarea acestuia, în perioada aprilie - mai 1944, parțial, în localitatea menționată mai sus, iar cea mai mare parte, la Costeștii Vâlcei, satul natal al Directorului General Sacerdoțeanu. Astfel, la *Biblioteca documentară*, începe operațiunea de împachetare a cărților și periodicelor de preț și ambalate în 2 lăzi, încă din data de 17 ianuarie, iar până la sfârșitul lunii martie au fost împachetate întreaga colecție a *Monitorului Oficial* (1833-1920) și „cărțile uzuale din Sala de studiu”³⁷; de la Secția *Bunurilor Publice* au fost evacuate 66 de lăzi, conținând *neprețuitele colecții de documente istorice, manuscrise, planuri, hotărnicii și sigilii*, din care: 35 de lăzi

---

³² Aleca 2008, p. 533.

³³ Intensitatea raidurilor aeriene executate, în perioada 4 aprilie – 19 august 1944, asupra României, este exemplificată de cele 48 de raiduri aeriene, din care 15 pe timp de noapte, desfășurate în ritm lunar de 7-12 lovituri, participând, în medie, între 300-500 aparate într-un raid. Zona petroliferă a Văii Prahovei a fost supusă la 30 de bombardamente, Bucureștiul la 20, iar Brașovul, Giurgiu și Tr. Severin și alte localități din țară la 5-7 lovituri. Bombardierele aliate au lansat asupra obiectivelor de pe teritoriul României peste 40.000 t de bombe, care au avut ca efect scăderea producției de carburant, redusă în cursul lunii august la 10-12%, precum și distrugerea, în bună măsură, a rețelei feroviare. Valoarea totală a distrugerilor produse a fost estimată la cca. 130 mld. lei, iar a pierderilor de vieți omenești la 8.000 de morți și cca. 9.000 răniți, fiind, totodată, distruse și 35.000 imobile, fapt ce a avut efecte dezastruoase asupra populației (Constantinescu 1995, p. 18).

³⁴ Kirițescu 1996, p. 166.

³⁵ S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 31/1944, f. 207.

³⁶ R.A., VI, nr. 2, 1945, p. 294.

³⁷ R.A., VI, nr. 2, 1945, p. 300.

cu documente istorice, 1 cu peceti, 12 cu manuscrise, 2 cu còpii particulare, 3 cu hotărnicii, 1 cu legi originare și documentele Casei Regale, 10 cu planuri și 2 cu documentele transilvane și acte de fundație³⁸. Secțiunile *Administrativă* și *Judecătorești* au fost evacuate în jud. Gorj, iar din luna mai, „aproape în întregime” și personalul deservent al instituției³⁹.

În acest context, prin adrese trimise direcțiilor regionale din țară, Sacerdoțeanu făcea cunoscută evacuarea Direcției Generale a Arhivelor Statului, începând cu data de 12 mai, în localitatea Costești, din jud. Vâlcea, de unde urma să fie purtată corespondența oficială pe viitor⁴⁰. Astfel, în primăvara anului 1944, cele 4 săli de clasă ale Școlii primare mixte din Costești-Ferigile, datorită implicării nemijlocite a Directorului General al Arhivelor Statului – Sacerdoțeanu, au devenit ad-hoc depozite de arhivă pentru partea cea mai valoroasă a tezaurului arhivistic național. Iată cum evocă arhivistul Nicolae Chipurici⁴¹ acest eveniment dramatic din viața Arhivelor Statului și a directorului său general: „Profesorul era prezent zilnic la școala în care se păstra un astfel de prețios tezaur de documente. Noi elevii învățam în curtea școlii. Băncile erau adăpostite sub coroana nucilor și a altor pomi din curtea școlii. În apropiere erau tranșeele de apărare civilă antiaeriană, pe care le săpasem ca să ne ascundem în caz de alarmă aeriană. La apariția formațiilor de avioane pe deasupra munților, adică la câțiva kilometri distanță, profesorul ieșea din școală..., privea îngrijorat, cu mâna streășină la ochi, spre aluminiul sclipitor al bombardierelor și gândurile care-l frământau, nu-i îngăduiau să spună o vorbă, mult timp”⁴².

Asemenea, și arhivele unor eșaloane militare, inclusiv ale Serviciului istoric al Marelui Stat Major, și-au pierdut la rândul lor, cantități apreciabile de arhivă istorică, acestea fiind surprinse, pe timpul deplasării lor, de bombardamentele aviației aliate⁴³. De aceea, prin adresa din 28 iunie 1944 a Serviciului istoric al Marelui Stat Major, către Prefectura vâlceană, acesta anunța că, deoarece „în

---

³⁸ R.A., VI, nr. 2, 1945, p. 297.

³⁹ R.A., VI, nr. 2, 1945, p. 298-299.

⁴⁰ Drăgan 2004, p. 63. Rămân, totuși inexplicabile, reacțiile tardive ale instituțiilor care diriguiau aceste operațiuni de evacuare – Marele Stat Major și Ministerul Afacerilor Interne -, de a încunoștința Prefectura județeană, abia la 20 august 1944, „că s-a aprobat evacuarea Direcției Generale a Arhivelor Statului în satul Ferigile din com. Costești, din acel județ”, recomandându-i-se să fie luate măsurile de executare necesare. (S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 9/1944, f. 341-342).

⁴¹ Nicolae Chipurici (n. 1 august 1932, sat Blezani din com. Costești, jud. Vâlcea) – *istoric, arhivist, cercetător și publicist*. Arhivist la Filiala Arhivelor Statului Dolj (1958-1959) și director la cea similară din Mehedinți (1960-1995). Este autorul volumelor: *Mărturii mehedințene* (1977), *Contribuția maselor populare din jud. Mehedinți la lupta pentru cucerirea Independenței de stat a României* (1977), *Un secol din viața satelor mehedințene* (1982), *Românii din afara României*, vol. I (1995) și în colaborare: *Catalog de documente privitoare la istoria mun. Drobeta-Turnu Severin*, partea a II-a, 1560-1900 (1972), *Îndrumător în Arhivele Statului - jud. Mehedinți*, vol. I (1974), *Colecția dr. C. I. Istrati (1929-1945)*, *Tezaur epistolar în <<Izvoarașul>>*, vol. I (2001) și II (2002) etc. (E. J. V. 2010, p. 807-808).

⁴² Chipurici 2004, p. 12-13.

⁴³ Oșca 1994, p. 38.

situația actuală transportul auto și pe căile ferate se fac cu mari greutate”, *renunță la cele 2 locații rechiziționate* „pentru a înființa în ele depozite cu arhivele ce urmau să se evacueze”, și anume Școala primară din com. Ionești și proprietatea M. Croitorescu din Stoenști, motivând că „aceste clădiri nu au fost însă rechiziționate cu forme legale”⁴⁴. Totuși, elementele acestui eșalon superior al armatei își fac prezența în jud. Vâlcea încă de la începutul lunii aprilie, așa cum reiese din raportul Detașamentului de Poliție Băile Govora, din 2 iulie, prin care aducea la cunoștință Prefecturii județene că vila Moraru din localitatea a fost „luată în primire de lt. Șelariu din Marele Stat Major, Secția a II-a”⁴⁵, în același timp, arhiva istorică va fi depozitată la Școala primară Săliștea, din com. Mălaia⁴⁶.

Afluirea, relativ organizată, a structurilor instituționale, militare etc. în jud. Vâlcea, a fost însoțită și de un exod masiv al populației civile⁴⁷ pe teritoriul acestuia, astfel încât, la 3 iulie - potrivit datelor oficiale -, prin executarea Operațiunii 1111 B, populației „băștinașă” a județului - de 300.591 locuitori, i s-au adăugat 29.257 persoane evacuate din Basarabia, Bucovina, Transilvania, București⁴⁸ și zonele petrolifere⁴⁹.

Declanșarea „actului” de la 23 august 1944, soldat cu „întoarcerea armelor” împotriva fostului aliat, pe fondul unei oarecare derute în rândurile cercurilor politico-militare din țară, rectorul Universității *Regele Ferdinand I* Cluj-Sibiu - dr. Iuliu Hațieganu, prin adresa din 29 august, transmitea rugămintea titularului Prefecturii județene - col. Gh. Muscan⁵⁰, de „a da concursul delegaților noștri, care

---

⁴⁴ S.J.A.N.V., fond *P.J.V.*, dos. 9/1944, f. 168.

⁴⁵ S.J.A.N.V., fond *P.J.V.*, dos. 9/1944, f. 190.

⁴⁶ S.J.A.N.V., fond *P.J.V.*, dos. 42/1944 (II), f. 336-337.

⁴⁷ „Marele refugiu” din București și din alte orașe mai mari, precum și adăpostirea băjenarilor prin sate a avut ca efect o interpenetrare a populației rurale cu cea orășenească, fenomen denumit de inegalabilul istoric C. Kirițescu – „întoarcerea la matcă”: „Era contactul reluat cu obârșia, retrăirea trecutului, restabilirea contactului (sic!) cu viața de la tulpină, ruptă prin transplantarea la oraș”. Totodată, datoria ce incumba intelectualului refugiat în micul orașel sau în sate, era aceea „de a fi acolo un element activ pentru o viață la un nivel mai ridicat, un ferment de educare a conștiinței maselor, de trezire ori întărire a solidarității naționale în fața primejdiei ce amenința țara” (Kirițescu 1996, p. 164).

⁴⁸ Vezi Raportul Prefecturii județene cu nr. 1557, din 3 iulie 1944, înaintat Subsecretariatului de Stat al Aprovizionării (S.J.A.N.V., fond *P.J.V.*, dos. 9/1944, f. 204).

⁴⁹ La 19 iulie 1944, numărul celor evacuați din mun. Ploiești pe raza acestui județ, se ridica la 81 de persoane (S.J.A.N.V., fond *P.J.V.*, dos. 9/1944, f. 103-104).

⁵⁰ La 17 februarie 1941, a fost numit prefect al jud. Vâlcea, conform Decretului nr. 395 din 21 februarie 1941, funcție deținută până la 17 octombrie 1944. În timpul mandatului său, au fost realizate o serie de obiective de interes public, printre care amintim: *un centru administrativ model* la Lădești, *dispensare* la Drăgășani, Voiești, Ștefănești, Zlătărei, Bărbătești și Băbeni-Bistrița, *băi comunale* la Drăgășani, Horezu, Bunești, Căzănești și Surpatele, *locații pentru primării*, la Zătreni, Mitrofani, Giulești, Făurești, Laloșu etc. Au fost înființate *o serie de ateliere comunale*, care prelucrau materia primă existentă în zonă: tâmplărie, dogărie, fabricat teracotă și țigla, prelucrarea laptelui etc. A fost îmbunătățită, considerabil, starea căilor de comunicație. Deși, militar (din 19 martie 1942, va trece în rezervă!), totuși, a fost un politician cu vederi democratice, având o atitudine tolerantă față de comunitatea evreiască din județ. (Pentru detalii, vezi S.J.A.N.V., fond *P.J.V.*, dos. 56/1943, f. 1-2; Oane, Ciocan 2008, p. 77-78).

vin cu un camion încărcat cu documente de cea mai mare importanță, *care în împrejurări nesigure, ca cele prin care trecem încă puține zile, trebuie să fie puse în siguranță*⁵¹ (subl. ns.: DG).

Dar, pentru arhivele românești și, în special cele militare, începe perioada cea mai neagră din existența lor, pe care au trebuit să o suporte din partea ocupantului sovietic, care, prin organele sale specializate, *au solicitat insistent, imperativ și medodic* să fie predate cantități imense de documente de cea mai mare importanță, multe dintre acestea imposibil de reconstituit, extrem de necesare și de solicitate astăzi de către cercetătorii interesați de cunoașterea evenimentelor din timpul campaniei din Est și a celor petrecute la 23 august 1944⁵².

Acesta s-a prevalat de stipulațiile art. 12 al Convenției de Armistițiu – restituirea tuturor bunurilor evacuate de pe teritoriul URSS -, prin care *erau vizate și arhivele instituțiilor și întreprinderilor evacuate din Transilvania, Basarabia și nordul Bucovinei*. Astfel, directorul Muzeului Bucovinei din Cernăuți – prof. univ. N. Grămadă, prin adresa din 21 octombrie 1944 înaintată Prefecturii vâlcene ținea să precizeze, într-o formă voalată, că această instituție este „o societate culturală particulară ai cărei membrii, proprietari ai averii muzeului, s-au evacuat toți de bună voie”, iar cea mai mare parte a bunurilor instituției, referitoare la istoria Bucovinei și a Moldovei, a rămas la Cernăuți⁵³. Asemenea și decanul Facultății de Teologie din Cernăuți – prof. univ. Cicerone Iordăchescu, prin adresa din 3 martie 1945, aducea la cunoștință directoarei Liceului de Fete din Rm. Vâlcea – Anastasia Penescu, că această instituție „urmând să se reîntoarcă zilele acestea la noul ei sediu, <din> Suceava”, solicita permisiunea de a fi găzduit în continuare „*până la îndeplinirea tuturor formalităților*” (subl. ns.: D.G.) cu delegația rusă din localitate, pentru predarea materialului în cauză⁵⁴.

Și Direcția Generală a Arhivelor Statului a fost afectată de stipulațiile amintitului articol al Convenției: astfel, pentru retrocedarea materialului adus de la Odessa, au fost alocați pentru transportul acestora, peste 187.000 lei de la Ministerul Educației Naționale⁵⁵, iar pentru arhivele din Chișinău și Cernăuți (de aici, fiind aduse 72 de lăzi, cu concursul armatei române, prin Transilvania de Nord) peste 370.000 lei⁵⁶. Cu toate acestea, având în vedere pierderile minime de arhive înregistrate în rândurile Arhivelor Statului și a direcțiilor regionale din țară, Directorul General Sacerdoțeanu își exprima, într-o notă de optimism, noile perspective ale valorificării tezaurului arhivistic național: „Anul 1944, dată crucială în istoria neamului românesc, este, tot astfel, și pentru soarta arhivelor naționale. Dăm mulțumire lui Dumnezeu că nu am avut pagubă mult mai mare decât a fost... Ceea ce nu am putut lucra în acest an zbuciumat, nădăjduim să îndeplinim în cel care vine, iar următorii care vor veni, trebuie să fie mai buni pentru punerea în

---

⁵¹ S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 56/1943, f. 327-328.

⁵² Oșca 1994, p. 38.

⁵³ S.J.A.N.V., fond P.J.V., dos. 31/1944, f. 210.

⁵⁴ S.J.A.N.V., fond Colegiul Național <<Mircea cel Bătrân>> - Rm. Vâlcea, dos.5/1944-1945, f. 169.

⁵⁵ R.A., VI, nr. 2, 1945, p. 291.

⁵⁶ R.A., VII, nr. 1, 1946, p. 117.

valoarea a întregului nostru tezaur arhivistic salvat doar prin minunea cerească”⁵⁷
(subl. ns.: D.G.).

Totuși, cele mai greu lovite de soartă au fost *arhivele militare*, ca urmare a „interesului special” al ocupantului – exprimat sub paravanul Comisiei Aliate (sovietice) de Control pentru aplicarea Armistițiului -, ce s-a materializat prin raptul de arhive și intervențiile brutale ale acestuia pentru obținerea și transportarea la Moscova a unor întregi fonduri arhivistice, *în primul rând al arhivelor conducerii politice și militare a României contemporane* (arhiva personală a Mareșalului Ion Antonescu, a Cabinetului Militar, Președinției Consiliului de Miniștri etc.)⁵⁸.

Deși ambele tabere angajate în luptă au dovedit același interes pentru arhivele adversarului, totuși tratamentul oferit acestora a fost diferit de la o tabără la alta, de la o armată la alta⁵⁹. În virtutea acestor practici generale, arhivele românești au avut soarta lor, *nu numai dramatică, ci și una particulară, ce a constat în faptul că cel care le-a capturat a omis restituirea lor*, astfel, că foarte multe din fondurile arhivistice intrate în posesia autorităților sovietice, se află și astăzi în afara granițelor țării⁶⁰.

---

⁵⁷ R.A., VII, nr. 2, 1945, p. 287.

⁵⁸ Oșca 1994, p. 38-40. Pentru situația fondurilor arhivistice predate ocupantului sovietic sau pur și simplu furate prin „bunăvoința” unor lideri comuniști implantați de Moscova în structurile politice și de stat ale țării, vezi Cosma <f.a.>, p. 57-60; Buzatu 1996, p. 172-204.

⁵⁹ Un singur exemplu este edificator în acest sens: americanii au deținut o impresionantă cantitate de documente preluate din Japonia după septembrie 1945, pe care – după microfilmarea lor, precum și în cazul originalelor germane -, le-au restituit guvernelor de la Tokyo, respectiv Bonn (Buzatu 1996, p. 167-168, 199, nota 5).

⁶⁰ Potrivit detaliilor furnizate de regretatul istoric Gh. Buzatu, preferințele sovieticilor în materie de arhive capturate, sau, pur și simplu, furate, pot fi reconstituite după evidența fondurilor de documente *aflăte încă* la Moscova, după aceea a fondurilor *deja restituite* după 1957, ori a pretențiilor exprimate, fără echivoc, în anii 1944-1945 – *arhivele conducerii politice și militare a României contemporane* (Buzatu 1996, p. 172-204; Oșca 1994, p. 38-40).

27 iunie - 5 septembrie 1944, Rm. Vâlcea. Tabel centralizator cu evidența instituțiilor și întreprinderilor evacuate și dispersate din Basarabia, Bucovina, nordul Moldovei și Capitala țării pe teritoriul județului Vâlcea.

Nr. crt.	Denumirea instituției sau întreprinderii	Localitatea unde este evacuată sau dispersată	Data sosirii
0	1	2	3
1	Prefectura județului Soroca, jud. Soroca	Rm. Vâlcea și județ	02.04.1944
2	Primăria orașului Soroca, jud. Soroca	Rm. Vâlcea și județ	05.04.1944
3	Camera Agricolă Tighina, jud. Tighina	Rm. Vâlcea și Voicești	03.04.1944
4	Ocolul Silvic Tomești, jud. Iași	Stănești	07.05.1944
5	Ocolul Silvic Fântânele, jud. Bacău	Stănești	04.04.1944
6	Direcția Generală a PTT București, jud. Ilfov – Serviciul Economic	Orleștii de Sus	20.05.1944
7	Școala de Viticultură Chișinău, jud. Lăpușna	Voicești	01.04.1944
8	Poliția orașului Suceava, jud. Suceava	în orașele din județ	02.04.1944
9	Depoul CFR Lipnic, jud. Soroca	Rm. Vâlcea și Oc. Mari	05.04.1944
10	Depoul CFR Dorohoi, jud. Dorohoi	Rm. Vâlcea și Bogdănești	03.04.1944
11	Depoul CFR Câmpulung Moldovenesc, jud. Câmpulung	Rm. Vâlcea și Bogdănești	04.04.1944
12	Depoul CFR Cernăuți, jud. Cernăuți	Rm. Vâlcea și Bogdănești	04.04.1944
13	Depoul CFR Ițcani, jud. Suceava	Rm. Vâlcea și Bogdănești	04.04.1944
14	Depoul CFR Burdujeni, jud. Suceava	Rm. Vâlcea și Bogdănești	04.04.1944
15	Depoul CFR Dornești, jud. Rădăuți	Rm. Vâlcea și Bogdănești	04.04.1944
16	Oficiul P.T.T. Cuhurești, jud. Soroca	Oc. Mari	02.04.1944
17	Oficiul P.T.T. Dondușani, jud. Soroca	Oc. Mari	04.04.1944
18	Oficiul P.T.T. Zgurița, jud. Soroca	Drăgășani	01.04.1944
19	Judecătoria rurală Comrat, jud. Tighina	Drăgășani	01.04.1944
20	Stațiunea Viticolă Copanca, jud. Putna	Drăgășani	26.03.1944
21	Stațiunea Viticolă Odobești, jud. Putna	Drăgășani	26.03.1944
22	Spitalul Z.I. 592 Fălticeni, jud. Baia	Drăgășani	14.04.1944
23	Spitalul Lespezi, jud. Baia	Drăgășani	02.04.1944
24	Spitalul Pașcani, jud. Baia	Drăgășani	06.04.1944
25	Școala Profesională de Fete Rădăuți, jud. Rădăuți	Drăgășani	29.04.1944
26	Societatea Solagra Bălți, jud. Bălți	Drăgășani	03.04.1944
27	Librăria Gheorghiu Iași, jud. Iași	Drăgășani	14.04.1944
28	Administrația Financiară Neamț, jud. Neamț	Rm. Vâlcea	03.04.1944
29	Compania de Pompieri Chișinău, jud. Lăpușna	Drăgășani	28.03.1944

0	1	2	3
30	Colegiul Militar Huși, jud. Fălciu	Drăgășani	25.04.1944
31	Colegiul Militar Tg. Ocna, jud. Bacău	Brezoi	15.04.1944
32	Depozitul de Materiale Geniu Iași, jud. Iași	Drăgășani	01.04.1944
33	Școala Ofițeri de Jandarmi și Poliție Cernăuți, jud. Cernăuți	Drăgășani	03.04.1944
34	Spitalul Z.I. 180 Vatra Dornei, jud. Câmpulung	Călimănești	30.03.1944
35	Curtea Conturi a M.St.M. București, jud. Ilfov	Călimănești	20.05.1944
36	Ministerul Sănătății București, jud. Ilfov	Călimănești	12.04.1944
37	Depozitul Materiale Sanitare și Medicale Cernăuți, jud. Cernăuți	Călimănești	14.04.1944
38	Contenciosul C.F.R. București, jud. Ilfov	Călimănești	12.05.1944
39	Colonia Ministerului Muncii București, jud. Ilfov	Călimănești	12.05.1944
40	Fabrica de Bilete Bancă București, jud. Ilfov	Băile Govora	14.04.1944
41	Casa Oștirii București, jud. Ilfov	Băile Govora	04.04.1944
42	Fabrica Casei Autonome a Pădurilor Statului (C.A.P.S.) Costești, jud. Neamț	Horezu	07.04.1944
43	Ocolul Silvic Tătăruși, jud. Iași	Romani	07.04.1944
44	Orfelinatul de Fete Chișinău, jud. Lăpușna	Romani	18.04.1944
45	Orfelinatul de Băieți Chișinău, jud. Lăpușna	Romani	24.04.1944
46	Mănăstirea Vranicea, jud. Orhei	Horezu	15.05.1944
47	Judecătoria Rurală Cimișlia, jud. Cetatea Albă	Horezu	18.04.1944
48	Inspectoratul Muncii Tecuci, jud. Tecuci	Horezu	22.04.1944
49	Camera de Muncă Tecuci, jud. Tecuci	Horezu	22.04.1944
50	Oficiul Asigurărilor Sociale Tecuci, jud. Tecuci	Horezu	22.04.1944
51	Camera de Comerț Cernăuți, jud. Cernăuți	Brezoi	18.04.1944
52	Judecătoria Rurală Căușani, jud. Tighina	Brezoi	02.04.1944
53	Oficiul P.T.T. Bărbuleni, jud. Tighina	Brezoi	06.04.1944
54	Oficiul Asigurărilor Sociale Bârlad, jud. Tutova	Brezoi	09.04.1944
55	Fabrica de Talaj Pojorâta, jud. Iași	Brezoi	15.04.1944
56	Judecătoria Rurală Taraclia, jud. Tighina	Băbeni	03.04.1944
57	Ocolul Silvic Râșca, jud. Baia	Băbeni	27.04.1944
58	Corpul Grănicerilor București, jud. Ilfov	Băbeni	06.05.1944
59	Mitropolia Moldovei Iași, jud. Iași	Govora	06.04.1944
60	Direcția de Control C.F.R. București, jud. Ilfov	Câineni	06.05.1944
61	Subinspectoratul de Pregătire Premilitară (P.P.) Vaslui, jud. Vaslui	Olănești și Mihăiești	08.05.1944
62	Mănăstirea Soharna, jud. Orhei	Olănești	15.05.1944
63	Stațiunea Tipografică Chișinău, jud. Lăpușna	Rm. Vâlcea	12.04.1944
64	Directoratul Agriculturii Cernăuți, jud. Cernăuți	Rm. Vâlcea	03.05.1944
65	Școala Tehnică Industrială Rădăuți, jud. Rădăuți	Rm. Vâlcea	29.03.1944
66	Serviciul Zootehnic și Sanitar - Veterinar Hotin, jud. Hotin	Rm. Vâlcea	31.03.1944
67	Camera de Industrie și Comerț Roman, jud. Roman	Rm. Vâlcea	03.04.1944
68	Banca Românească Chișinău, jud. Lăpușna	Rm. Vâlcea	07.04.1944
69	Stația C.F.R. Lipnic, jud. Soroca	Rm. Vâlcea și Oc.	30.03.1944

0	1	2	3
		Mari	
70	Stația C.F.R. Târnova, jud. Soroca	Rm. Vâlcea	30.03.1944
71	Stația C.F.R. Cernăuți, jud. Cernăuți	Rm. Vâlcea	30.03.1944
72	Inspekția a 8-a C.F.R. Cernăuți, jud. Cernăuți	Rm. Vâlcea	30.03.1944
73	Stația C.F.R. Burdujeni, jud. Suceava	Rm. Vâlcea	30.03.1944
74	Stația C.F.R. Orășeni, jud. Cernăuți	Rm. Vâlcea	30.03.1944
75	Stația C.F.R. Ițcani, jud. Suceava	Rm. Vâlcea	30.03.1944
76	Stația C.F.R. Dornești, jud. Rădăuți	Rm. Vâlcea	30.03.1944
77	Sucursala B.N.R. Iași, jud. Iași	Rm. Vâlcea	12.04.1944
78	Sucursala B.N.R. Chișinău, jud. Lăpușna	Rm. Vâlcea	05.04.1944
79	Agenția B.N.R. Orhei, jud. Orhei	Rm. Vâlcea	03.04.1944
80	Agenția B.N.R. Câmpulung Moldovenesc, jud. Câmpulung	Rm. Vâlcea	12.04.1944
81	Agenția B.N.R. Cahul, jud. Cahul	Rm. Vâlcea	12.04.1944
82	Serviciul Silvic Județean Storojineț, jud. Storojineț	Rm. Vâlcea	26.05.1944
83	Banca de Scont Chișinău, jud. Lăpușna	Rm. Vâlcea	08.04.1944
84	Banca <i>Delta</i> Gura Humorului, jud. Câmpulung	Rm. Vâlcea	02.05.1944
85	Banca <i>Delta</i> Chișinău, jud. Lăpușna	Rm. Vâlcea	03.05.1944
86	Serviciul Sanitar Cernăuți, jud. Cernăuți	Rm. Vâlcea	12.04.1944
87	Serviciul Sanitar Fălticeni, jud. Baia	Rm. Vâlcea	13.04.1944
88	Mitropolia Bucovina Cernăuți, jud. Cernăuți	Rm. Vâlcea	26.03.1944
89	Arhiepiscopia Chișinău, jud. Lăpușna	Rm. Vâlcea	26.03.1944
90	Seminarul Roman, jud. Roman	Rm. Vâlcea	04.04.1944
91	Facultatea de Teologie Cernăuți, jud. Cernăuți	Rm. Vâlcea	05.04.1944
92	Filiala Crucea Roșie Iași, jud. Iași	Rm. Vâlcea	02.04.1944
93	Oficiul Asigurărilor Sociale Piatra Neamț, jud. Neamț	Rm. Vâlcea	03.04.1944
94	Administrația Financiară Roman, jud. Roman	Rm. Vâlcea	03.04.1944
95	Administrația Financiară Iași, jud. Iași	Rm. Vâlcea	05.04.1944
96	Administrația Financiară Bacău, jud. Bacău	Rm. Vâlcea	04.04.1944
97	Sanatoriul C.F.R. Ruginoasa, jud. Iași	Câineni	05.04.1944
98	Fabrica de Timbre București, jud. Ilfov	Rm. Vâlcea	03.04.1944
99	Depoul C.F.R. Iași, jud. Iași	Câineni	06.04.1944
100	Camera de Muncă Soroca, jud. Soroca	Rm. Vâlcea	26.03.1944
101	Camera de Muncă Bârlad, jud. Tutova	Brezoi	01.05.1944
102	Oficiul de Plasare Bârlad, jud. Tutova	Brezoi	02.05.1944
103	Inspectoratul Muncii Bârlad, jud. Tutova	Brezoi	01.05.1944
104	Secția de Pompieri Huși, jud. Fălciu	Băile Govora	05.05.1944
105	Comandamentul A.P.(Apărării Pasive) București, jud. Ilfov	Rm. Vâlcea	07.05.1944
106	Căminul de Ucenici Focșani, jud. Focșani	Rm. Vâlcea	10.05.1944
107	Secția L. 3 C.F.R. Roman, jud. Roman	Rm. Vâlcea	08.05.1944
108	Inspectoratul Școlar Iași, jud. Iași	Rm. Vâlcea	08.05.1944
109	Inspectoratul Școlar Tecuci, jud. Tecuci	Rm. Vâlcea	10.05.1944
110	Pulberăria Armatei Dudești, jud. Ilfov	Băbeni	10.05.1944
111	Tribunalul Tighina, jud. Tighina	Rm. Vâlcea	03.05.1944
112	Parchetul Tribunalului Tighina, jud. Tighina	Rm. Vâlcea	03.05.1944

0	1	2	3
113	Corpul Portăreilor Tighina, jud. Tighina	Rm. Vâlcea	03.05.1944
114	Contenciosul Statului Tighina, jud. Tighina	Rm. Vâlcea	03.04.1944
115	Judecătoria Urbană Chişinău, jud. Lăpuşna	Rm. Vâlcea	03.04.1944
116	Subinspectoratul P.P. Bârlad, jud. Tutova	Rm. Vâlcea	14.05.1944
118	Salinele Cacica, jud. Cernăuţi	Rm. Vâlcea	18.04.1944
119	Legiunea de Jandarmi Suceava, jud. Suceava	Judeţul Vâlcea	03.04.1944
120	Staţiunea de Fitopatologie Chişinău, jud. Lăpuşna	Drăgăşani	12.04.1944
121	Staţiunea de Oenologie Putna, jud. Putna	Drăgăşani	01.05.1944
122	Camera Agricolă Orhei, jud. Orhei	Rm. Vâlcea	02.05.1944
123	Direcţia Generală a Penitenciarelor Bucureşti, jud. Ilfov	Oc. Mari	25.04.1944
124	Economatul Funcţionarilor Iaşi, jud. Iaşi	Rm. Vâlcea	01.04.1944
125	Economatul Funcţionarilor Roman, jud. Iaşi	Rm. Vâlcea	18.04.1944
126	Economatul Funcţionarilor Piatra Neamţ, jud. Neamţ	Rm. Vâlcea	17.05.1944
127	Judecătoria Rurală Chişinău, jud. Lăpuşna	Lădeşti	03.05.1944
128	Salina Tg. Ocna, jud. Bacău	Oc. Mari	22.04.1944
129	Căminul de Ucenice <i>Principesa Maria</i> Bucureşti, jud. Ilfov	Rm. Vâlcea	18.04.1944
130	Căminul de Ucenice <i>Principesa Maria</i> Bârlad, jud. Tutova	Malaia	20.04.1944
131	Muzeul Militar Naţional Bucureşti, jud. Ilfov	Costeşti	-
132	M.St.M - Secţia Tezaur, Propagandă şi Istorie Bucureşti, jud. Ilfov	Călimăneşti	14.04.1944
133	Fabrica de Cherestea <i>Bocancea</i> Bucureşti, jud. Ilfov	Horezu	12.04.1944
134	Secţia de Pompieri Ismail, jud. Ismail	Drăgăşani	-
135	Liceul <i>Heliade Rădulescu</i> Bucureşti, jud. Ilfov	Călimăneşti	-
136	Institutul Central de Meteorologie Bucureşti, jud. Ilfov	Orleşti	-
137	Liceul Comercial <i>Regele Mihai I</i> Bucureşti, jud. Ilfov	Brezoi	06.06.1944
138	Tăbăcăria Românească Bacău, jud. Bacău	Horezu	-
139	Tipografia Cifrului de Stat Bucureşti, jud. Ilfov	Rm. Vâlcea	-
141	Divizia a 8-a Financiară C.F.R Craiova, jud. Dolj	Bogdăneşti	-
142	Atelier Fix Auto nr. 33 Bucureşti, jud. Ilfov	Oc. Mari	10.07.1944
143	Regimentul I Transmisiuni Bucureşti, jud. Ilfov	Golotreni şi Cornetu	-
144	Batalionul I Transmisiuni Moto Buzău, jud. Buzău	Racoviţa	20.06.1944
145	Laborator de Morfologie Animală Bucureşti, jud. Ilfov	Olăneşti şi Rm. Vâlcea	12.05.1944
146	Fabrica <i>Metalia Română</i> Bucureşti, jud. Ilfov	Brezoi	02.05.1944
147	Direcţia Generală PTTR Bucureşti, jud. Ilfov	Rm. Vâlcea	03.05.1944
148	Fundaţia <i>Regele Mihai I</i> Bucureşti, jud. Ilfov	Rm. Vâlcea	-
149	Muzeul de Artă Religioasă Bucureşti, jud. Ilfov	Rm. Vâlcea	-
150	Uniunea Fundaţiilor Regale Bucureşti, jud. Ilfov	Rm. Vâlcea	-

0	1	2	3
151	Subbiroul St. Militar București, jud. Ilfov	Oc. Mari	-
152	Serviciul Silvic Ismail, jud. Ismail	Brezoi	-
153	Inspectoratul Silvic Focșani, jud. Putna	Rm. Vâlcea	-
154	Serviciul Silvic Focșani, jud. Putna	Rm. Vâlcea	-
155	Serviciul Silvic Bârlad, jud. Tutova	Rm. Vâlcea	-
156	Serviciul Silvic Tecuci, jud. Tecuci	Rm. Vâlcea	-
157	Serviciul Silvic Fălciu, jud. Fălciu	Rm. Vâlcea	-
158	Serviciul Silvic Covurlui, jud. Covurlui	Rm. Vâlcea	-
159	Tipografia Cifrului de Stat București, jud. Ilfov	Rm. Vâlcea	-
160	Fabrica de Tutun <i>Belvedere</i> București, jud. Ilfov	Oc. Mari	29.06.1944
161	Depozitul pentru Fermentarea Tutunului Urziceni, jud. Ilfov	Ocnița	18.07.1944
162	Tăbăcărie Română Bacău, jud. Bacău	Horezu	20.06.1944
163	Fabrica de Țesătorie Iași, jud. Iași	Călimănești	05.08.1944
164	Teatrul Municipal București, jud. Ilfov	Mihăiești	12.04.1944
165	Serviciul Silvic Chilia, jud. Chilia	Brezoi	06.04.1944
166	Judecătoria Mixtă Țighina, jud. Țighina	Rm. Vâlcea	28.03.1944
167	Poliția Companiei Z.I. (Zonă Interioară) 222	Zăvideni-Drăgășani	31.03.1944
168	Secția de Pompieri Cetatea Albă, jud. Cetatea Albă	Rm. Vâlcea	02.04.1944
169	Secția de Pompieri Reni, jud. Ismail	Călimănești	02.04.1944
170	Azilul <i>Principele Mircea</i> Chișinău, jud. Lăpușna	Băile Govora	21.03.1944
171	Biroul de Măsuri și Greutăți Soroca, jud. Soroca	Rm. Vâlcea	12.04.1944
172	Judecătoria Mixtă Ismail, jud. Ismail	Bălcești	-
173	Corpul IV Armată Iași, jud. Iași	Păușești-Măglași	28.02.1944
174	Corpul V Armată Bacău, jud. Bacău	Drăgășani	28.02.1944
175	Ministerul Finanțelor București, jud. Ilfov	Băile Govora și Olănești-Livadia	28.02.1944
176	Direcția Viticulturii din Ministerul Agriculturii și Domeniilor	Oc. Mari	28.02.1944
177	Primăria orașului Cernăuți, jud. Cernăuți	Rm. Vâlcea	28.02.1944
178	Ministerul Propagandei Naționale	Costești	28.02.1944
179	Direcția Generală a Arhivelor Statului București, jud. Ilfov	Costești	12.05.1944
180	Casa Asigurărilor Sociale București, jud. Ilfov	Olănești	12.06.1944
181	Liceul Industrial de Fete <i>SF. Sava</i> Iași, jud. Iași	Rm. Vâlcea	28.02.1944
182	Muzeul Bucovinei Cernăuți, jud. Cernăuți	Rm. Vâlcea	28.02.1944
183	Prefectura județului Hotin	Horezu	28.02.1944
184	Primăria orașului Sulița, jud. Hotin	Horezu	28.02.1944

BIBLIOGRAFIE ȘI ABREVIERI

- P.J.V. = Prefectura Județului Vâlcea.
R.A. = Revista Arhivelor.
S.J.A.N.V. = Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vâlcea.

Aleca 2008 – Bogdan-Dumitru Aleca, *Declanșarea „Operațiunii 1111” din Basarabia (19 martie 1944): aspecte cu privire la evacuarea Basarabiei*, în *Studii Vâlcene*, Edit. Fântâna lui Manole, Rm. Vâlcea, S.N., nr. IV(XI), 2008. p. 531-536.

Bondoc 2002 – Dumitru Bondoc, *Costești-Vâlcea, 45 secole de istorie*, Edit. Offsetcolor, Rm. Vâlcea, 2002.

Buzatu 1996 – Gheorghe Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, Edit. Univers Enciclopedic, București, 1996.

Chipurici 2004 – Nicolae Chipurici, *Însemnări despre și către profesorul, istoricul și managerul Arhivelor Statului – Aurelian N. Sacerdoțeanu, în 1904- Centenar – 2004 Aurelian Sacerdoțeanu. Studii și documente*, Edit. Almarom, Rm. Vâlcea, 2004, p. 9-21.

Constantinescu 1995 – Șerban Constantinescu, *Bombardamentele anglo-americe efectuate asupra României în al Doilea Război Mondial*, București, 1995.

Cosma <f.a.> – Neagu Cosma, *Cupola. Securitatea văzută din interior*, Edit. Globus, Buc., <f.a.>.

Drăgan 2004 – Ioan Drăgan, *O relație exemplară: Aurelian Sacerdoțeanu și Ștefan Meteș, în 1904- Centenar – 2004 Aurelian Sacerdoțeanu. Studii și documente*, Edit. Almarom, Rm. Vâlcea, 2004, p. 60-67.

E.J.V. 2010 – *Enciclopedia Județului Vâlcea* (coord. I. Soare), vol. I, Edit. Fortuna, Rm. Vâlcea, 2010.

Kirițescu 1996 – Constantin Kirițescu, *România în al Doilea Război Mondial*, vol. II, Edit. Univers Enciclopedic, București, 1996.

Micle 1996 – Veniamin Micle, *Mănăstirea Bistrița olteană*, Imprimeria Coresi, București, 1996.

Oane, Ciocan 2008 – Sorin Oane, Valentin Ciocan, *Istoria Consiliului Județean Vâlcea*, Edit. Conphys, Rm. Vâlcea, 2008.

Oșca 1994 – Alexandru Oșca, *Arhivele militare române în război*, în *Magazin istoric*, XXVIII, S. N., nr. 11 (332), 1994, p. 37-40.

Pascu 1991 – Ștefan Pascu, *Arhivele și scrisul istoric*, în *Revista Arhivelor*, nr. 2, 1991, p. 175-179.

Sacerdoțeanu 1970 – Aurelian Sacerdoțeanu, *Arhivistica*, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1970.

Teodorescu 2004 – Virgiliu Z. Teodorescu, *Aurelian N. Sacerdoțeanu - OMUL de bine, în 1904- Centenar – 2004 Aurelian Sacerdoțeanu. Studii și documente*, Edit. Almarom, Rm. Vâlcea, 2004, p. 143-158.

Societatea Forestieră „Carpatina” Brezoi și evenimentele din 19 ianuarie 1947

Ionela Nițu*
Dan Ovidiu Pintilie**

Keywords: *The „Carpatina” company, forest exploitation, Olt and Lotru Valley, Brezoi.*

Summary: *The „Carpatina” company, located in Brezoi, was founded in 1920 by means of the amalgamation between the companies Oltul and Lotrul, from Brezoi township, which had been exploiting the forests from Olt and Lotru Valley. There is information provided about the activity and evolution of the company in 1947 and also regarding the workers' discontents in January 1947, which were solved by the remediation and satisfaction of their requests.*

Cuvinte-cheie: *Societatea „Carpatina”, exploatare forestieră, Valea Oltului și a Lotrului, Brezoi.*

Rezumat: *Compania "Carpatina", din Brezoi, a fost înființată în anul 1920 prin comasarea companiilor Oltul și Lotrul, din orașul Brezoi, care exploatau pădurile de pe Valea Oltului și Lotrului. Există informații cu privire la activitatea și evoluția companiei în 1947 și în ceea ce privește, de asemenea, nemulțumirile lucrătorilor în ianuarie 1947, soluționate prin remedierea și satisfacerea cererilor lor.*

Societatea pentru industria forestieră „Carpatina” din Brezoi a luat ființă în iunie 1920 prin fuzionarea societăților forestiere „Lotru” și „Oltul” din comuna Brezoi, care exploatau pădurile de pe Valea Lotrului și a Oltului, a Societății pentru exploatarea de păduri din Petroșani, a Societății anonime române pentru industria forestieră, alături de proprietarii de D.N. Simian, Ștefan Gaillac, Elize G. Lalu prin procurator Th. Raux, Jacques Eiser în nume propriu cât și ca director general al societăților „Lotru”, „Petroșani” și Societății pentru Industria Forestieră, precum și a Băncii Românești, „citadela financiară a Brătenilor” și a Băncii de Credit Român¹.

Prin fuzionarea acestora s-a înlăturat concurența și s-a concentrat în noua societate majoritatea suprafețelor de păduri din această regiune. Societatea „Carpatina” avea centrala și administrația în București și sediul secundar în comuna Brezoi fiind înmatriculată mai târziu la Oficiul Registrului Comerțului sub nr. 402/1931.

În baza Statutelor și a Actului constitutiv depuse cu cererea nr. 28.015/1920 la Tribunalul Ilfov, Secția I Comercială, s-a acordat funcționarea societății prin

---

***Ionela Nițu**, consilier superior la Serviciul Județean Vâlcea al Arhivelor Naționale, doctorand în istorie, e-mail: ionela31@gmail.com.

****dr. Dan Ovidiu Pintilie**, șef serviciu Serviciul Județean Argeș al Arhivelor Naționale, e-mail: arges@arhivelenationale.ro.

¹ Monitorul Oficial, nr. 53 din 10.06.1920, p. 1666-1673.

hotărârea Tribunalului din 05.06.1920, stabilindu-se că primul an de funcționare începea la 28 aprilie 1920, societatea având o durată de activitate nelimitată. Capitalul societății era de 100.000.000 lei împărțit în 200.000 acțiuni a câte 500 lei fiecare, fiind constituit din următoarele depuneri:

1. **Societatea pentru exploatarea de păduri Lotru:** cu sediul central în București, strada Paris, nr. 21, avea un capital social de 10.000.000 lei, iar președintele Consiliului de administrație era Mihail Pherekyde², director general Jacques Eiser, iar membri erau Mihai și Dumitru Pherekyde, Petre Missir, Constantin Miclescu, baronii Hermann (decedat în 1930) și Bernhard Groedel (decedat în 1936), George D. Nedelcu³ și Soma Veszpremy, acesta reprezentând unul din principalii acționari și anume Internationale Holding Company în timp ce Jacques Eiser reprezenta celălalt mare acționar Internationale Trust A.G.⁴. Societatea a fost înființată în anul 1901 cu un capital de 1.800.000 lei și avea 1.344 angajați.

Adunarea generală a acționarilor din 3 mai 1920 a fost de acord să fuzioneze cu alte societăți similare și să aducă ca aport în noua societate toate averile pe care le dețineau⁵. Ca urmare, societatea a adus ca aport, conform inventarului depus la constituire, pădurile de pe Valea Lotrului, 1.000.000 mc lemn rășinos, 1.000.000 mc lemne foioase, Fabrica de prelucrare a lemnului de la Brezoi (cu 12 gater) construită cu sprijin financiar din partea Băncii Marmorosch Blank, cu teren, construcții și instalații, munții cu soluri și subsolul lor și golurile de munte pe care le avea în proprietate sau concesionate, instalațiile de plutire pe Lotru și afluenții săi precum și pădurile din jur, depozitele și terenurile situate în orașele Râmnicu-Vâlcea, Drăgășani, Slatina, Craiova, Roșiori, Alexandria, pădurea Lihulești (Gorj), linia ferată Lotru-Brezoi și o locomotivă. Erau aduse ca aport lacurile Grebla și Scocuri de la Cataracte, Opritoarea și Grebla de la Brezoi, evaluate la 2.000.000 lei în 1920. În anul 1925 se va face o reevaluare a lacurilor Mireuța, Vidra, Grebla, Cataracte fără Scocuri, Zănoğuța, Prejbeni, Opritoarea din Brezoi și Grebla din Brezoi la suma de 8.388.635 lei⁶. Tot aportul valora 32.300.000 lei, pentru care societatea a primit 64.600 acțiuni a câte 500 lei fiecare.

La 31 decembrie 1921, profitul net pe anul 1920 și 1921 s-a ridicat la suma de 178.693 lei având și investită suma de 47.371.696 lei în acțiuni Carpatina⁷. În data de 10 noiembrie 1922 se hotărăște lichidarea societății pentru exploatarea de păduri „Lotru”, fapt pentru care membri consiliului: M. Pherekyde, Jacques Eiser, George D. Nedelcu și A. Jahoda hotărăsc cooptarea ca lichidator al societății, pe Zoltan Fenyves⁸.

---

² Mihail Pherekyde (n. [14 noiembrie 1842, București](#) - d. [24 ianuarie 1926, București](#)) a fost un politician și [ministru de externe român](#).

³ George D. Nedelcu (1863-1944), jurist, secretar general la Ministerul Justiției, autor de lucrări de specialitate.

⁴ *Monitorul Oficial*, nr. 73 din 03.07.1920, p. 2593-2594.

⁵ *Monitorul Oficial*, nr. 28 din 09.05.1920, p. 1183.

⁶ Serviciul Județean Vâlcea al Arhivelor Naționale (în continuare S.J.A.N.V.), fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 1/1931-1948, f. 1-2.

⁷ *Monitorul Oficial*, nr. 113 din 22.08.1923, p. 5600.

⁸ *Monitorul Oficial*, nr. 266 din 10 martie 1923, p. 12612.

2. **Societatea anonimă română pentru industria forestieră București.**

Societatea avea sediul social în București, strada Paris, nr. 21 și activa în domeniul forestier încă din anul 1907 cu un capital de 2.000.000 lei împărțit în 4.000 de acțiuni a câte 500 lei fiecare⁹, schimbându-și mai târziu în 1926, numele în Societatea anonimă română pentru industria forestieră „Domuc”, cu un capital de 1.400.000 lei. Președinte al Consiliului de administrație fiind Tancred Constantinescu, iar membri în consiliu Gr. Procopiu, G.D. Nedelcu, Ștefan Gaillac, Jacques Eiser care era și director general, iar director Solomon Kleinberg¹⁰. Scopul societății era exploatarea pădurilor ce aparțineau societății, cumpărări de păduri, tăierea și vânzarea lemnului în stare brută sau prelucrare¹¹.

Va aduce ca aport la constituirea noii societăți toate pădurile pe care le avea în proprietate, cu 350.000 mc rășinoase și 1.000.000 mc foioase, precum și toate instalațiile de prelucrare pe care le posedă în Văile Oltului și Lotrului. Valoarea totală, conform inventarului, se ridică la suma de 12.000.000 lei, pentru care a primit 24.000 acțiuni a câte 500 lei fiecare.

3. **Societatea pentru exploatarea de păduri din Petroșani:** aducea ca aport fabrica de cherestea din Petroșani, funicularul pentru transportul lemnului, pădurile pe care le posedă la Obârșia Lotrului cuprinzând 527.000 mc rășinoase. Totalul aportului adus se evalua la 13.040.000 lei pentru care primea 26.080 acțiuni a câte 500 lei.

4. **Societatea pentru exploatarea de pădure Oltul,** înființată în anul 1904, cu capital român și francez, era reprezentată prin Al. Maxim, Ștefan Gaillac, Al. Constantinescu și Ion Niculescu, aducea ca aport toate pădurile pe care le posedă cu 1.100.000 mc lemne rășinoase și 1.100.000 mc lemne foioase, munții cu solul și subsolul acestora precum și golurile de munte existente, instalațiile de plutire, plute, linii ferate, două locomotive, linia ferată Vasilatul pe Valea Păscioaiei, terenurile și construcțiile din Brezoi, Proieni, Gura Lotrului, toate contractele de arendare și închiriere încheiate. Societatea Oltul aducea deci ca aport întregul inventar ce avea conform Actului constitutiv încheiat în 1913 și autentificat la Tribunalul Ilfov sub nr. 12.246/1913, totul valorând 29.000.000 lei pentru care primea 58.000 acțiuni a câte 500 lei fiecare. Societatea avea 400 de angajați, precum și alți 150 de angajați doar timp de 5 luni, pentru a conduce plutele cu lemne pe Olt în jos.

5. **Eliza D. Lalu,** proprietar, prin procurator Th. Raux în baza procurii autentificată de Tribunalul Piatra Neamț cu nr. 1.038/1920, aducea ca aport proprietățile și fabrica de prelucrare a lemnului de la Slatina cu toate instalațiile, clădirile și terenul deținute conform inventarului încheiat la 01.01.1920. Aportul valora 750.000 lei, Eliza D. Lalu primind 1.500 acțiuni a 500 lei.

6. **Ștefan Gaillac,** proprietar, aducea ca aport la noua societate fabrica sa de la Stoenști (Romanați) cu toate instalațiile, terenuri și clădirile existente conform

---

⁹ *Monitorul Oficial*, nr. 56 din 12.06.1908, p. 2835.

¹⁰ Solomon Kleinberg din 1923 făcea parte din Consiliul de administrație al Băncii Comerciale din Râmnicu Vâlcea (*Monitorul Oficial*, nr. 24 din 02.02.1924; nr. 53 din 03.03.1931).

¹¹ *Monitorul Oficial*, partea a II-a, nr. 104 din 13.05.1928.

inventarului încheiat la 01.01.1920. Întregul aport valora 500.000 lei pentru care primea 1.000 acțiuni a câte 500 lei fiecare.

7. **D.N. Simian**, proprietar, aducea ca aport toate proprietățile sale, precum și fabrica de prelucrare a lemnului de la Turnu Măgurele valorând 400.000 lei. Pentru acest aport proprietarul primea 800 acțiuni a câte 500 lei fiecare.

8. **Banca Românească**, înființată în 1910 cu sediul în București, reprezentată de subdirectorul N. Bănulescu și M. Vasilescu, a subscris la noua societate 6.005.000 lei pentru care a primit 12.010 acțiuni a câte 500 lei fiecare.

9. **Banca de Credit Român**, înființată în 1888 cu sediul în București, reprezentată de directorul general adjunct Norbert Elirenstein și director Hugo Horwitz, a subscris suma de 5.505.000 lei pentru care a primit 11.010 acțiuni a câte 500 lei fiecare.

10. **Jacques Eiser**¹² director general al Societății Lotru, Petroșani și a Societății pentru industria forestieră, în nume propriu a subscris suma de 500.000 lei pentru care a primit 1.000 acțiuni a câte 500 lei fiecare.

Pe lângă aceste aporturi, se creau 298 părți de fondator ce se atribuiau în proporțiile aportului adus societăților Lotru, Forestiera și Petroșani, și anume 188, și Societății Oltul, 110. Nu erau aduse ca aport la constituirea societății materialul fasonat și cel existent în depozitele Cariova, Slatina, Roșiori, Caracal, Drăgășani, Râmnicu-Vâlcea și Alexandria. De asemenea, biroul din București al Societății pentru industria forestieră, situat pe strada Paris nr. 21, rămânea cu toate instalațiile proprietatea acesteia dar putea fi folosit și de conducerea noii societăți.

Conform statutelor depuse la Tribunal, organele de conducere ale societății erau Consiliul de administrație compus din 9 până la 15 membri, cenzorii și Adunarea generală a acționarilor. Prima Adunare generală urma să aibă loc la 30 iunie 1920. Au fost aleși în primul consiliu de administrație, pe o perioadă de doi ani, următorii: Mihail Pherekyde, care a devenit și președinte al consiliului, Al. Constantinescu, C. Arion, P. Missir, Tancred Constantinescu, G. Nedelcu, Gr. Procopiu, N. Maimarolu, O. Kauffman, Vasile Ștefan, Al. Maxim, Ștefan Gaillac, Ion Nicolescu, J. Eiser și R. Elias. Cenzori au fost aleși: Constantin T. Teodorescu, Chr. Staicovici, Constantin Orănescu, George Lalu și Al. Oteteleşanu. Cenzori supleanți au fost aleși: V. Tretinescu, N. Iarca, N. Balotescu, N. Săulescu și V. Slăvescu.

Ședința primului Consiliu de administrație după alegere a avut loc în 20.06.1920 și a numit în funcția de director general al societății pe Jacques Eiser și a aprobat înființarea sucursalelor de la Râmnicu Vâlcea, Drăgășani, Slatina, Craiova, Stoenști, Roșiorii de Vede, Caracal, Turnu Măgurele, Alexandria, Brezoi și Petroșani (Fabrica Cimpa). S-a constituit Comitetul de direcție al societății format din Mihail Pherekyde, Grigore Procopiu și Jacques Eiser care avea toate atribuțiile consiliului de administrație și putea delega toate sau parte din atribuțiile

---

¹² Jacques Eiser, în mai 1905, era contabil al societății „The Putna Forests & Saw Mills Company LTD” din Londra, iar sediul secundar la Focșani. A primit cetățenia română în 08.02.1924 și, împreună cu Olga Eiser, locuia din 1908 în București, strada Lascăr Catargi nr. 11. A fost apărat de avocatul Grigore Trancu Iași la Galați în 1908 într-un proces cu Marcus Margulies pentru un împrumut de 5.000 dolari (*Monitorul Oficial* nr. 283 din 22.03.1908; nr. 152 din 05.10.1908, p. 6503; nr. 25 din 20.06.1937, p. 17).

directorului general. Directorul general Jacques Eiser era împuternicit să dispună singur asupra numirii, avansării, revocării și fixării atribuțiilor și retribuțiilor funcționarilor societății în afară de directori și procuriști care erau numiți de Consiliul de administrație¹³.

Adunarea generală a acționarilor din 30 iunie 1921 modifică art. 13 din statute; astfel, consiliul urma să fie format din 9 până la 15 membri aleși pe patru ani de Adunarea generală, precum și art. 40 referitor la modul de acordare a beneficiilor obținute de societate. Alături de președintele Mihai Pherekyde, va fi ales în funcția de vicepreședinte Alexandru Maxim¹⁴.

În Valea Oltului, au avut loc cele mai vechi exploatare forestiere iar primele industrializări ale lemnului din păduri s-au făcut cu instalații primitive de joagă începând din anul 1870, pe Valea Lotrului și văile afluenților acestuia¹⁵. Oltul, în perioada interbelică, era după Siret cel mai important râu al României, pentru industria forestieră. De la izvor, el străbatea cele mai variate regiuni muntoase din țară și cu un curs neregulat, când spre dreapta, când spre stânga, câteodată iute, câteodată leneș, după 560 de km se varsă în Dunăre, aproape de Turnu Măgurele. El străbate o parte din sud-estul Transilvaniei, și albia lui cuprinde bogate regiuni forestiere ale Făgărașului, Sibiului, Lotrului, Vâlcei etc. El era navigabil pentru plute (din anul 1854) și dintre afluenții lui, cel mai important era Lotru, pe care de asemenea se plutărea¹⁶. În timpul războiului din 1877, Carol Novach a confecționat pentru prima oară plute, pe care le-a trimis pe Olt, materialul servind pentru construirea podurilor de la Zimnicea și Turnu Măgurele¹⁷. Acest lucru a servit la transportul materiei prime către fabricile de cherestea situate de-a lungul lui, respectiv Slatina, Stoenеști și Turnu Măgurele¹⁸.

Deoarece pe Valea Lotrului plutăritul era liber, fiecare societate exploatoare își avea cât un opust pentru formarea plutelor, triajul buștenilor făcându-se prin canale de derivație care duceau la opustul societății respective. Pentru că buștenii veneau pe Lotru amestecați, pentru a fi deosebiți unii de alții, fiecare societate avea un semn pe care îl făcea pe buștenii ei, astfel că lucrătorii însărcinați cu separarea buștenilor îi puteau dirija pe canalul respectiv prin mișcarea unei traverse în punctul de derivație.

Timpu întrebuințat pentru parcursul unei plute varia în funcție de distanță. Astfel, de la Brezoi și până la Râmnicu-Vâlcea, o plută se deplasa în patru ore, de la Râmnicu-Vâlcea până la Slatina în 20 ore, de la Slatina la Stoenеști (Romanai) în 9 ore, de la Stoenеști la Turnu Măgurele în 12 ore¹⁹.

În anul 1926 s-au plutărit în diferite localități de pe Valea Lotrului 69.140 mc, rămânând în fabricile de cherestea de la Râmnicu-Vâlcea 2400 mc, la Slatina 27.850 mc, la Stoenеști 16.370 mc, pe Dunăre 32.170 mc, iar restul la Rusciuc și la

---

¹³ *Monitorul Oficial*, nr. 81 din 14.07.1920, p. 2873.

¹⁴ *Monitorul Oficial*, nr. 91 din 28.07.1921, p. 3544.

¹⁵ Serviciul Județean Argeș al Arhivelor Naționale (în continuare S.J.A.N.A.), fond Inspectoratul Regional al Muncii Pitești, dosar 155/1947-1948, f.n.

¹⁶ Brauner 1929, p. 28.

¹⁷ Popescu 1930, p. 989.

¹⁸ Brauner 1929, p. 6; Giurescu 1980, p. 126.

¹⁹ Popescu 1930, p. 992-994.

Oltenița. Pentru transportul unui vagon de cherestea de la Brezoi la Turnu Măgurele se plătea tot în 1926, circa 7.000 lei, afară de alte cheltuieli, iar pentru transportul a 35 mc lemn brut pe Olt până la Turnu Măgurele necesar pentru 21 mc cherestea, se plătea pe 1 mc 85,40 lei, ceea ce făcea în total circa 3.000 lei, așadar o diferență apreciabilă de 4.000 lei²⁰.

Cu tot incendiul care, în anul 1921, distruge fabrica de cherestea a societății din Brezoi, pentru care primește de la societățile de asigurări suma de 30.000.000 lei, afacerile merg înfloritor, cu beneficii mari care îi vor permite ca, pe lângă dividendele împărțite acționarilor, să facă, începând cu anul 1925, și unele investiții sociale și culturale în folosul muncitorilor. Carpatina va deveni un concern puternic care, bazându-se pe cererea tot mai mare de cherestea, va exploata zone întinse începând din Bucovina și până în Oltenia, exportând masă lemnoasă în Bulgaria, Ungaria, Palestina, Cipru, Grecia, Siria, Egipt, Franța, Anglia și Germania²¹.

Capitalul societății în ianuarie 1922 era tot de 100.000.000 lei împărțit în 200.000 acțiuni a câte 500 lei fiecare, pe deplin vărsat. Societatea deținea următoarele fabrici: Fabrica de cherestea Brezoi (Vâlcea), cu 18 gatere și 7 circulare, efectua orice comandă de lemn de construcție rășinoase, avea o secție specială pentru fabricarea cutiilor de ambalaj executate la comandă, scânduri pentru podele, traverse de fag pentru calea ferată, producție mare de lemn de foc, de fag și brichete; Fabrica de cherestea din Slatina: avea 18 gatere, secție de tâmplărie mecanică și ateliere de parchet, executa la comandă material de lemn rășinoase de construcție, mobilier simplu sau de lux din lemn uscat, tăiat înainte de război, din brad, pin, stejar și alte esențe, tâmplărie pentru construcții, parchet de stejar în toate dimensiunile din lemn uscat; Fabricile din Stoenеști (jud. Romanați) și Turnu Măgurele: ambele cu câte 4 gatere, produceau tot felul de material de lemn de construcție din rășinoase, scânduri rabotate și cutii de ambalaje.

Pe lângă aceste fabrici, societatea avea depozite de vânzare în detaliu în orașele Craiova, Alexandria, Roșiorii de Vede, Drăgășani și Râmnicu Vâlcea, deținând tot comerțul de lemn din bazinul Oltului și urmărind să-și întindă sfera de activitate până la izvoarele lui²².

Potrivit bilanțului general încheiat la 31.12.1922, societatea deținea următoarele bunuri: munți și proprietăți rurale în valoare de 1.977.695,75 lei, păduri, rășinoase, foioase, stejar în Valea Lotrului în valoare de 66.462.347,04 lei; păduri exploatare în anii 1920-1922 în valoare de 8.413.779,36 lei; teren și clădiri la București în valoare de 7.126.115,75 lei; clădiri industriale, casele funcționarilor, colonia lucrătorilor, birouri, remize, șoproane și alte clădiri noi construite după incendiu în valoare de 5.782.899,49 lei; mașini noi, instalația de plutire Brezoi și pe toate văile, în valoare de 5.671.592,02 lei; căi ferate, locomotive, vagoane, material rulant etc. în valoare de 5.031.539,75 lei; fabricile de la Slatina, Turnu Măgurele, Stoenеști, ferăstraie, tâmplărie, mori, parchetărie, terenuri, clădiri industriale, case de locuit, inventare viu și mort, în valoare de 1.750.000 lei; depouri de vânzare lemn, șoproane și clădiri în valoare de 400.000 lei, iar profitul

---

²⁰ Popescu 1930, p. 1003.

²¹ Giurescu 1980., p. 123-125.

²² Buletinul 1921, p. 21-22, p. 21-22.

net pe anul 1922 a fost de 25.090.565,79 lei. Președintele Consiliului de administrație era Mihai Pherekyde, iar director general Jacques Eiser²³.

Jurnalul Consiliului de Miniștri din 31 iulie 1923, autoriza, pe baza referatelor întocmite de miniștrii Sănătății Publice și al Muncii și Ocrotirilor Sociale din 28.07.1923, Eforia Spitalelor Civile din București să contracteze cu Societatea Carpatina exploatarea în asociație a pădurilor sale: Mândra, Sașa și Murgășu din județul Vâlcea, în condițiile acceptate de societate, care pentru asigurarea Eforiei va depune și o garanție de 1.000.000 lei, în acțiuni ale societății Carpatina. Pădurile trebuiau exploatare „la modul cel mai rentabil așa ca beneficiile să fie cât mai mari”, iar din beneficiul net, fiecare parte semnatară urma să primească câte 50%²⁴. Jurnalul era semnat de Ion I.C. Brătianu, dr. C. Angelescu, G.G. Mârzescu, C. Banu, dr. Aurel Cosma, gen. Traian Moșoiu, I. Inculeț și I. Nistor²⁵.

Exploatând și exportând bușteni rășinoși, foioase, fag, stejar, lemne de foc, societatea va ajunge treptat ca de la un profit net de 2.421.044 lei în anul 1923 să ajungă la un profit net de 28.004.713 lei în anul 1924. Venitul brut al fabricilor din Brezoi, Slatina, Stoenеști, Turnu Măgurele și al produselor din Bucovina și cele din București ale societății „Domuc” se ridicau la 43.719.170 lei în anul 1924. În anul 1924, societatea utiliza linii ferate, vagoane și două locomotive, toate cu ecartament normal, linii de cale ferată înguste (decauville) cu patru locomotive, deținea automobile, camioane, trăsuri, căruțe, animale, vite de tracțiune, precum și clădiri industriale, case pentru funcționari, colonia lucrătorilor de la Brezoi, imobil și teren în București, depozite, birouri, remize²⁶.

Consiliul de administrație al societății, întrunit în ședința din 12.11.1923, va alege în locul defunctului C.C. Arion pe baronul Hermann Groedel, iar Comitetul de direcție se va mări la un număr de cinci, fiind cooptați Hermann Groedel și Alexandru Maxim. În ianuarie 1926 încetează din viață președintele societății Mihail Pherekyde, fiind ales în locul lui, de către consiliul de administrație, în unanimitate, Tancred Constantinescu²⁷.

Producțiile obținute de societate începând cu 1925 se vor ridica la 186.952 mc de cherestea de brad, 12.906 mc cherestea de fag, din care la Brezoi 104.311 mc și se va exporta 35.809 mc.

Producțiile obținute de societate vor duce la extinderea activităților acesteia astfel că, în anul 1932, deținea clădiri în toate văile din zona Lotru și Brezoi, și anume la: Căineni, Călinești, Vidra, Valea Lotrului, Voineșița, Latorița, Priboiasa, Vasilatul, Păscoaia; instalații de plutire la Voineasa pe Lotru și Lotarița, Mălaia,

---

²³ *Monitorul Oficial*, nr. 92 din 27.07.1923, p. 4594-4596.

²⁴ *Monitorul Oficial*, nr. 33 din 14.02.1924, p. 1473.

²⁵ *Monitorul Oficial*, nr. 130 din 12.09.1923, p. 6.167.

²⁶ *Monitorul Oficial*, nr. 119 din 03.06.1925, p. 6290.

²⁷ Tancred Constantinescu (n. [18 mai 1878](#), [Cahul](#) – d. [14 mai 1951](#), [Sighetu Marmatiei](#)) a fost un om politic, matematician și inginer român, care a îndeplinit funcția de ministru al Industriei și Comerțului în [Guvernul Ion I.C. Brătianu \(6\)](#) (30 octombrie 1923 - 29 martie 1926). A fost membru în conducerea [P.N.L.](#), deputat și senator, în câteva legislaturi, director general al [CFR](#), Secretar general la Ministerul Comerțului și Industriei, apoi ministru (1923-1926), membru în consiliile de administrație la Petroșani, Reșița, Danubiana, Forestiera Lomaș.

Săliște, Brezoi; 17 poduri și podețe pe Lotru și Latorița; lacurile Vidra, Mireuța, Zănoaga și Prejbeni²⁸.

Comisia de Ocol de Expropriere de pe lângă Judecătoria Rurală Brezoi, prin procesele verbale de expropriere încheiate în zilele de 6 și 22 mai 1930 declară expropriate în folosul statului, pentru pășuni alpine, solul întregului gol al muntelui „Dealul Negru” din satul Voineasa, comuna Brezoi, în suprafață de aproximativ 350 ha și solul golului muntelui „Danu” din satul Robești comuna Brezoi în suprafață de aproximativ 15 ha, toate proprietatea societății Carpatina. Procesele verbale erau semnate de președintele comisiei, judecătorul G.F. Moise²⁹.

Societatea va avea o evoluție foarte bună, capitalul ajungând să fie deținut în majoritate de baronul Hermann Groedel³⁰ din Budapesta care deținea suprafețe mari de terenuri în Ucraina, Polonia, Cehoslovacia și România, în regiunile Maramureș și Buzău. După moartea acestuia în 1930, fiul său, Albert Groedel, va vinde în 1937 acțiunile sale trustului Holding International de Bois din Monaco care va continua exploatarea pădurilor preluate. În 19.03.1937, Holdingul va prelua 104.000 acțiuni ale Societății „Carpatina”, restul fiind deținute de dr. E.V. Mosing – 76.709, avocatul E. Rădulescu – 63.000, Eliza și George Lalu – 16.843, Gogu Ștefănescu – 7.253, Vasile Ștefan – 2.000, I. Nicolescu – 3.300, Tancred Constantinescu – 1.740, Gustave Bekesch – 700, Vița Nicolescu – 1.800, iar George D. Nedelcu, Traian Berea, Al. Constantinescu, George Cipăianu, Randolph Elias, Z. Fenyves, Albert, Victor și Otto Groedel – câte 60 acțiuni fiecare³¹. Pachetul de acțiuni va fi deus la Banca Chrissoveloni din București.

În anul 1939, societatea Holding International de Bois deținea 146.833 acțiuni, iar la 15 august 1941 majoritatea acțiunilor Carpatina aparțineau Banque d'Escompte Suisse din Geneva³² care împreună cu Österreichische Industrie Credit AG participau la capitalul societății franceze, fiind majoritari, deținând 157.133 acțiuni „Carpatina” reprezentând 62,30% din întregul capital al societății. Restul de acțiuni aparținea unor acționari români³³. În Consiliul de administrație, directorul Johann Brauneis reprezenta Österreichische Industrie Credit AG, iar directorul Rene Pfersich reprezenta în Consiliul de administrație Banque d'Escompte Suisse din Geneva³⁴.

După ocuparea Franței în 1940, acțiunile societății franceze vor fi preluate de către germani, care vor exploata în continuare lemnul până 23 august 1944, când societatea va fi trecută sub controlul C.A.S.B.I. În 1943, capitalul social al societății era 252.150.000 lei împărțit în 504.300 acțiuni a câte 500 lei fiecare.

---

²⁸ S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 1/1932, f. 1-5.

²⁹ *Monitorul Oficial*, partea a II-a, nr. 162 din 23 iulie 1930, p. 10.229-10.230.

³⁰ Hermann „Armin” Groedel, evreu de origine germană, născut 1856 la Friedberg, Germania – decedat 1930, Budapesta.

³¹ S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 3/1936-1944, f. 31.

³² Banque d'Escompte Suisse din Geneva, constituită în anul 1931 prin fuziunea succesivă dintre Comptoir d'Escompte și l'Union Financière din Geneva intrată în lichidare în 30.04.1934 (en liquidation concordataire), dar care a funcționat până în 1947 acordând acționarilor dividende.

³³ S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 4/1938-1944, f. 32, 44.

³⁴ S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 4/1938-1944, f. 44.

Între anii 1928-1931, societatea a avut un capital de 126.075.000 lei, sporit de Adunarea generală întrunită în ședința din 24.04.1928, împărțit în 252.150 acțiuni a câte 500 lei fiecare, iar beneficiile în urma activității s-au ridicat la 38.368.536 lei în 1927, 56.530.276 lei în 1928 pentru ca criza economică declanșată în 1929 să diminueze treptat aceste beneficii la 50.134.804 lei în 1929 și la 23.735.114 lei în 1930³⁵. Producția în anul 1933 va fi de doar 65.958 mc dar se va redresa și va ajunge în anul 1935 la 110.117 mc.

Exportul de lemne în perioada 1931-1933 ocupa locul al treilea în exportul României, după exportul de cereale și petrol, înregistrând o descreștere accentuată față de anul 1925, care a fost anul cel mai favorabil după Primul Război Mondial. În anul 1931, la exportul României a contribuit, pe lângă alte multe societăți, și societatea Carpatina, dominată de frații Groedel care mai controlau și societățile Călățele (Cluj) și Societatea anonimă Ardeleană pentru Industria Forestieră. Carpatina furniza lemn principalilor importatori europeni care erau Ungaria (lemne de foc și de fag) și Grecia care absorbea 15% din exportul de lemn al României³⁶.

În toamna anului 1933 se observă o cerere mai mare de lemn în Germania, Egipt, Grecia și Palestina și se observă o diminuare a exportului în Ungaria datorită pătrunderii lemnului austriac pe piața acestei țări.

Adunarea generală din 16 iunie 1931 a modificat art. 4 din statute care spunea că „primul an începe la 28.04.1920” și stabileau organele de conducere ale societății care erau: Consiliul de administrație, compus din 9 până la 20 membri aleși pe 2 ani, cenzorii și Adunarea Generală. Sub președinția lui Tancred Constantinescu a fost ales consiliul de administrație format din George D. Nedelcu, George Cipărianu, George D. Lalu, Victor Groedel, Simion Nemeș, Vasile Ștefan și Zoltan Fenyves. Cenzori au fost aleși: Constantin Orănescu, N.C. Săulescu, Sabin Henzel, Nicolae Balotescu și I. Pilat. Cenzori supleanți au fost aleși: Nic. Arghir, C. Radian, Traian Berea, Dan Procopiu și Ștefănescu Tică. Vicepreședinte al societății a fost ales George D. Nedelcu, director general Zoltan Fenyves, director S. Kleinberg, iar comitetul de direcție era compus din Tancred Constantinescu, Otto Goedel, Ion Nicolescu și Zoltan Fenyves.

Au fost cooptați în consiliu următorii: Al.N. Ionescu, Mincă Ștefănescu, Mircea Vidrașcu, V. Ștefănescu, Jaques Fuhn și Dumitru Gheorghiadu. Cenzori activi erau: Ștefan Dumitrescu, inginer Gh. Eremia, dosu Petrescu, C. Duțescu și M.M. Stănuțescu, iar cenzori supleanți Marin Popescu, Petre Niculescu, N.N. Stoica și N. Zodie.

Profitul net pe anul 1930 a fost de 23.735.114,18 lei, iar cel din 1929 de 291.991 lei. S-a exploatat lemn în perioada 1920-1930 în valoare de 55.726.799 lei și s-a constituit un fond de rezervă pe anii 1920-1929 de 14.859.033,07 lei. Adunarea a hotărât plata dividendelor începând cu 15 iulie 1931. Societatea deținea un depozit de desfacere la Râmnicu Vâlcea, 4 la Craiova și câte unul la Alexandria și Turnu Măgurele. Materialul fasonat existent la Brezoi și în porturi se ridica la suma de 45.639.159 lei³⁷.

---

³⁵ Anuarul 1931, p. 400.

³⁶ Contribuțiuni 1939, p. 38, 45.

³⁷ *Monitorul Oficial*, partea a II-a, nr. 155 din 08.07.1931, p. 8762-8765.

Ședințele Adunării Generale a Acționarilor și Consiliului de administrație care au avut loc în 30.06.1939 au ales ca președinte tot pe Tancred Constantinescu și vicepreședinte pe George D. Nedelcu. Membri în Consiliul de administrație au fost aleși: arhiducele Anton de Habsburg, frații Albert, Otto și Richard Groedel, Kurt Gustave Hommé, Johann Braunneis, Albert Oscar Bluth, Ștefan St. Goilaș, George D. Lalu, Simion Nemeș, Vasile Ștefan, Ion Nicolescu și Gogu Ștefănescu³⁸.

Societatea Carpatina participa la activitatea Societății pentru industria forestieră „Domuc” din București, strada dr. Bacaloglu nr. 4. Conform ședinței Consiliului de administrație și a Adunării generale a acționarilor din 28.12.1926 s-a hotărât modificarea statutelor Societății pentru industria forestieră și înființarea unei noi societăți, tot pentru industria forestieră, sub denumirea „Domuc”, în germană „Domuker Hotzproduktion AG” sau în franceză Société pour l’Industrie de Bois „Domuk” al cărei președinte va fi ales Tancred Constantinescu, administrator delegat Jacques Eiser iar director Solomon Kleinberg. Procuratori au fost numiți M. Hermann și A. Davys M. Hirsch³⁹. După moartea președintelui Mihail Pherekyde și alegerea lui Tancred Constantinescu președinte al societății Carpatina, președinte al Consiliului de administrație la „Domuc” va deveni George D. Nedelcu, iar director, la început, Jacques Eiser, apoi Z. Fanyves.

Carpatina avea în depozitele acestei societăți, în anul 1927, material fasonat în valoare de 15.758.897 lei⁴⁰. Conform bilanțului încheiat la 31.12.1927, valoarea mașinilor, instalațiilor și a materialului lemnos, bușteni de brad, se ridica la 1.966.908 lei. În perioada 1928-1930, profitul net obținut de societate va fi de 297.649 lei în 1928, de 270.043 lei în 1929⁴¹.

Adunarea generală întrunită la 16 iunie 1930, aprobând bilanțul societății, arăta că la 31.12.1930 profitul acesteia a fost de 480.755,23 lei iar societatea Carpatina participa cu 25.980.968,02 lei. Președintele George D. Nedelcu, în ședința Consiliul de administrație al societății întrunit în ședință în 10 aprilie 1938, arăta că Domuc, „fiind în inactivitate din anul 1936, din cauza imposibilității procurării materiei prime”, nu mai putea să funcționeze și era de acord cu hotărârea Adunării generale din 15.03.1938 de a începe operațiunea de lichidare a societății, fiind numit ca lichidator Elefterie Rădulescu⁴².

În iunie 1939, societatea era tot în lichidare, președinte lichidator fiind George D. Nedelcu care l-a înlocuit pe consilierul și lichidatorul Elefterie Rădulescu, decedat în acel an. În Consiliul societății figurau: Richard Groedel, Ion Nicolescu și Zoltan Fenyves⁴³. Este numit al doilea lichidator în persoana lui Gogu Ștefănescu care împreună cu George D. Nedelcu urmau să reprezinte societatea în fața autorităților, în justiție și față de terțe persoane.

Adunarea generală din 31.06.1938 a societății Carpatina, ca și Consiliul de administrație întrunit în aceeași dată, aprobă bilanțul încheiat pe anul 1937, hotărâște acordarea unui dividend de 50 lei de fiecare acțiune cuponul 19 și sunt

³⁸ *Monitorul Oficial*, partea a II-a, nr. 165 din 20.07.1939, p. 6920.

³⁹ *Monitorul Oficial*, partea a II-a, nr. 104 din 13.05.1928, p. 6385.

⁴⁰ *Monitorul Oficial*, partea a II-a, nr. 114 din 27.05.1928, p. 7466.

⁴¹ Anuarul 1931, p. 401.

⁴² S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 3/1938, f. 1.

⁴³ *Monitorul Oficial*, partea a II-a, nr. 165 din 20.07.1939, p. 6919.

cooptați în consiliu Max Marquet, iar în locul defunctului Randolph Elias pe dr. René Pfersich. Președinte al consiliului a fost reales tot Tancred Constantinescu⁴⁴. Datorită valorii mari a beneficiilor nete obținute, Consiliul de administrație al societății a hotărât acordarea de dividende anuale acționarilor săi. Astfel, în 1939 a acordat 50 de lei de fiecare acțiune, în 1940 – 55,60 lei, iar în 1941 – 50 lei⁴⁵.

Societatea, în anul 1940, a tăiat 48.120 tone lemn de brad, 2000 tone lemn de fag și 40.280 tone lemne de fag pentru foc care a fost expediat pe piața externă și pe cea internă.

Prin decizia ministerială nr. 75.171 din 31.12.1940, a fost concediat din centrala București a societății un număr de 7 salariați evrei și anume: Leon Stern, Samuel Solomon, Alexandru Zalzberger, Armin Stern, Armand David, Tobald Herdan și Martin Rosmer, iar 20 dintre aceștia au fost dublați și anume: Moritz Zalmanovici, Rene Lazarovici, Andrei Bauer, Aron Helberg, Simion Nuftale, Alexandru Sor, Max Reiss, Eugen Kein, Emerich Gross, Leon Goldenber, Iosef Stern, Iosef Barasch, Mircea Weinberg, Zoltan Fenyves (director al Societății „Domuc”), Marcus Hermann, Alfred Blumenthal, Rebeca Zalmanovici, Matei Mendelovici, Heinrich Löbel și Bernard Himler⁴⁶. În anul 1942 a fost numit controlor pentru românizare la societate colonelul Petrovici, care a rămas în funcție până în anul 1944.

Consiliul de administrație întrunit în ședința din 08.02.1941 îl alege ca președinte al societății pe George D. Nedelcu în locul lui Tancred Constantinescu, iar în octombrie 1942, în locul lui Gogu Ștefănescu, director general al societății, decedat, este ales director general Nicolae Anghelescu⁴⁷. Conform hotărârii acționarilor și programului stabilit de conducerea Comitetului de direcție, în anul 1941 s-au replantat 360 ha de puieti, s-au tăiat în pădure 60.000 mc rășinoase și 3.000 vagoane lemn de fag pentru foc, pentru fabrica de la Brezoi, între 75.000 - 80.000 mc lemn rotund, iar pentru fabrica de la Slatina 15.000 mc⁴⁸. Toate instalațiile societății erau asigurate pentru suma de 3.000.000 lei la societatea „Vatra Dornei”⁴⁹.

Conform procesului-verbal încheiat în 22.06.1942 de către Haneș Traian, șeful Inspectoratului Regional al Muncii Craiova, și Alex. Clonda, șeful Subinspectoratului Muncii Râmnicu-Vâlcea, în cadrul fabricii de la Brezoi lucrau câte 10 ore zilnic un număr total de 1.077 lucrători calificați, necalificați și ucenici. Din aceștia, între 14-18 ani erau 235 bărbați și 76 femei, peste 18 ani erau 489 bărbați și 198 de femei, iar personal administrativ 83 bărbați și 9 femei. În pădure, la tăierea și transportul lemnului, lucrau un număr de 1.197 lucrători. Din punct de vedere al salarizării, muncitorii calificați primeau între 100 și 230 lei/oră, iar muncitorii necalificați primeau 2.900 lei salariu bărbații, 2.150 lei femeile și 1.450 lei copiii între 14-18 ani. Muncitorii primeau, în plus, un ajutor familial de 450 lei

---

⁴⁴ *Monitorul Oficial*, partea a II-a, nr. 159 din 14.07.1938.

⁴⁵ S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 3/1936-1944, f. 1, 5; dosar 4/1938-1944, f. 57-58, 60, 62, 68.

⁴⁶ *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 1 din 01.01.1941, p. 9-10.

⁴⁷ S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 2/1941-1943, f. 1-10.

⁴⁸ S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 2/1941-1943, f. 1-2.

⁴⁹ S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 13/1944-1945, f. 1.

de fiecare copil până la 14 ani, ei neavând voie să lucreze. Muncitorii stabili primeau locuințe și se plătea încălzirea, iluminatul și puteau servi, ca și muncitorii sezonieri, masa la cantina societății, care se aproviziona prin Oficiul de Aprovizionare înființat în 1942. Oficiul nu aproviziona numai cantina muncitorească ci și cantina școlară, unde se distribuia gratuit, la 72 de copii, o masă caldă dimineața și la prânz și punea la vânzare cu prețuri reduse îmbrăcăminte, încălțăminte și alimente de primă necesitate (zahăr, ulei, slănină, brânză, legume, cereale etc.)⁵⁰.

Încă din 05.06.1935 a fost constituită Asociația Cultural Sportivă „Carpatina” ai cărei membri se recrutau dintre funcționarii, meseriașii și lucrătorii societății, precum și din descendenții acestora. Scopul societății era popularizarea științei, prin ținerea de șezători și înființarea unei biblioteci, educația fizică a membrilor ei, prin perfecționarea în diferite ramuri din sport, spirit de colegialitate și disciplină. Sediul era în Brezoi, cotizația fiind de 10 lei lunar, iar statutul a fost autentificat la nr. 77 din 26.06.1935 la Judecătoria Rurală Brezoi⁵¹. În 1942 se va înființa și „Oficiul de Muncă și Lumină” din cadrul societății care se va ocupa de ridicarea culturală și profesională a salariaților societății.

Există un spital, farmacie dotată cu mobilier și medicamente, iar personalul era compus dintr-un medic, sub-chirurg și o moașă. A fost amenajat un ștrand la Lotru, exista baie cu puțină și dușuri, iar pentru copiii mici a fost înființată inclusiv o grădiniță⁵². Numărul muncitorilor va fi, în iulie 1941, de 2.156, în noiembrie 1942 de 1.854, iar în decembrie 1944 de 1.694⁵³.

Începând din 02.10.1941, fabrica a fost militarizată aplicându-se Decretul-Lege privind regimul muncii în vreme de război publicat în Monitorul Oficial nr. 233/1941. În octombrie 1942, din cei 2.226 angajați, erau mobilizați pentru armată 169, pentru lucru 424, rechiziționați 217 și nemobilizați 1.416.

În ședința Consiliului de administrație din 20.12.1943, președintele George D. Nedelcu aducea la cunoștința acționarilor săi că, Casa de Finanțare și Amortizare (CAFA), cu data de 13.12.1943, înștiința conducerea societății „Carpatina” că statul român a cumpărat prin Ministerul de Finanțe 146.833 acțiuni „Carpatina”, proprietate a Holding Internationale de Bois din Monaco. Ca urmare, au demisionat din consiliu Johann Brauneis, Rene Pfersich și dr. Hans Hedrich fiind coopțați în consiliu Atanase Nedelcovici, administrator CAPS, care va fi ales și vicepreședinte al societății, Constantin Emanoil, inspector general silvic și avocat Traian Berea. Director general al societății va deveni Alex. Georgescu⁵⁴.

Adunarea generală din 10.04.1944 hotărăște în unanimitate majorarea capitalului prin reevaluarea activului de la 126.075.000 lei la 252.150.000 lei fiind împărțit în 504.800 acțiuni a câte 500 lei fiecare⁵⁵. Președinte al Consiliului de

---

⁵⁰ S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 1/1941-1943, f. 1-6.

⁵¹ S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 1/1883-1948, f. 60-62.

⁵² S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 1/1941-1943, f. 77.

⁵³ S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 4/1938-1944, f. 139, 219.

⁵⁴ S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 2/1941-1943, f. 15-17.

⁵⁵ *Monitorul Oficial*, partea a II-a, nr. 219 din 22.09.1944, p. 4925.

administrație era prof. dr. Constantin C. Bungețianu⁵⁶, director general Alex. Georgescu iar cenzori Iorgu Dimitriu, N. Constantin și N. Săulescu.

Consiliul de administrație al societății, întrunit în ședințele din 19 și 20 iulie 1944 la sediul din strada dr. Bacaloglu nr. 4, va coopta pe o perioadă de doi ani, până la 31.12.1946, pe Constantin Bungețianu și Petre Frumuzache. Președinte al Consiliului va fi reales dr. Constantin Bugețianu iar vicepreședinți: Vasile Ștefan și ing. Anastase Nedelcovici. Comitetul de direcție al societății era constituit de Constantin Bungețianu, Petre Frumuzache, Vasile Ștefan și Anastase Nedelcovici. Director general a fost ales ing. Alexandru Georgescu iar directori Nicolae Anghelescu, Gheorghe Bărbulescu, Alexandru Mirodeanu și George Pascu⁵⁷.

Conform bilanțului încheiat la 31 decembrie 1944, societatea deținea proprietăți în munți și proprietăți rurale în valoare de 4.718.584 lei, imobile în valoare de 5.421.961 lei, mașini și instalații în valoare de 55.117.876 lei, căi ferate industriale în valoare de 57.866.377 lei, funiculare în valoare de 57.934.804 lei, instalații de plutire și construcții în valoare de 23.818.662 lei, clădiri industriale în valoare de 17.653.995 lei, mașini, instalații, clădiri, terenuri și depozite la Slatina în valoare de 5.029.516 lei, material fasonat în depozite la Brezoi, Slatina și Constanța în valoare de 119.877.822 lei, lemn brut și lemne de foc la Brezoi și în depozite în valoare de 145.366.565 lei, stocuri de alimente și articole tehnice în valoare de 66.528.184 lei, păduri și plantații în valoare de 97.551.492 lei, bonuri pentru înzestrare, apărarea națională și reîntregire în valoare de 15.354.845 lei, diverși debitori, clienți, avansuri, cumpărări de lemn în valoare de 243.829.138 lei, diverși creditori în valoare de 387.980.244 lei, amortizări și investiții în valoare de 168.367.294 lei, dividende neridicate în valoare de 5.917.672 lei, iar venitul net pe anul 1944 s-a ridicat la suma de 64.522.700 lei⁵⁸. Conform dispoziției Președinției Consiliului de Miniștri din iunie 1945, alături de celelalte societăți forestiere, firme individuale, ocoale silvice din toată țara care erau obligate să expedieze lemne de foc pentru capitală și Societatea „Carpatina”, ca și în toți anii, expedia în depozitul de la București Obor câte 150 de vagoane a câte 10 tone fiecare de lemne pentru foc⁵⁹.

După 23 august 1944, majoritatea acțiunilor societății vor aparține statului dar, din punct de vedere al organizării lucrului și al lucrătorilor, ziarul „Scânteia” din 12.10.1944 relatează că la societate „nimic nu s-a schimbat”. Gheorghe Bărbulescu, fost comandant legionar, fost comisar de „românizare” a devenit director prin teroare la Carpatina. El făcea parte din „clica” Bărbuleștilor, unul fost prefect la Vâlcea și apoi însoțitor al lui Horia Sima în pribegie, altul șef de cabinet al lui Vasile Iașinschi⁶⁰, Iacob Mânz, „hitlerist înfocat”, Wilhelm Schuster „hitlerist

---

⁵⁶ Constantin C. Bungețianu (1879?-1948), doctor în științe politice și economice la Paris (1912), autor de lucrări științifice despre industria forestieră, printre care și „Bogăția forestieră a României. Industria și comerțul cu lemn” (1927).

⁵⁷ *Monitorul Oficial*, partea a II-a, nr. 232 din 07.10.1944, p. 5082.

⁵⁸ *Monitorul Oficial*, partea a II-a, nr. 143 din 28.06.1945, p. 4234-4235.

⁵⁹ *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 163 din 21.07.1945, p. 6218.

⁶⁰ Vasile Iașinschi (n. [17 decembrie 1892](#), [Burla](#), județul Rădăuți - d. [3 noiembrie 1978](#), [Madrid](#), [Spania](#)) a fost unul din liderii [Mișcării Legionare](#) - comandant legionar și ministru - de profesie [farmacist](#).

furios”, mai erau încă, alături de alții, în serviciu la societatea Carpatina⁶¹. Într-o notă informativă din 20.04.1943 se arată că Gheorghe Bărbulescu lucra la societate din anul 1928; a ajuns în funcția de director comercial și comisar de românizare în perioada 23.10.1940 – 20.01.1941⁶².

Dacă până în anul 1946 societatea, care era o societate anonimă pe acțiuni, avea 58% din acțiuni deținute de firma „Holding Internationale de Bois” din Monaco, la sfârșitul anului statul deținea 62% din acțiuni iar restul 38% de particulari. Capitalul înainte de stabilizare era de 1.500.000.000 lei, creditele fiind obținute, pe măsura necesităților de la BNR.

În urma raportului întocmit de ministrul Agriculturii și Domeniilor, R. Zăroni, în 28 martie 1946, și înaintat regelui, a fost emis Decretul-Lege nr. 1.083 din aceeași dată, prin care se aprobă cumpărarea de material lemnos, în urma unei licitații, de către Societatea „Carpatina” de la Obștea Mălăeni din comuna Mălaia din județul Vâlcea din parchetele 4 și 5 în suprafață de 99,60 ha din pădurea „Cărpinoasa” cu suma de 76.093.000 lei. Pădurea „Cărpinoasa”, proprietatea obștii, se găsea în bazinul Lotrului deservit de instalațiile de scoatere și transport ale Societății Carpatina care, la Brezoi, prelucra lemnul în fabrica deținută. Capitalul social al societății, în luna martie, era deținut în proporție de 58% de către stat. Produsele lemnoase obținute din exploatarea societății serveau pentru îndeplinirea condițiilor armistițiului încheiat cu URSS. Deoarece, pentru îndeplinirea obligațiilor, statul avea mare nevoie de lemn iar societatea avea instalațiile tehnice necesare prelucrării lemnului și numărul necesar de muncitori permanenți s-a hotărât ca Societatea Carpatina să cumpere materialul lemnos din cele două parchete⁶³.

Comercializarea produselor se făcea în funcție de programările Ministerului Industriei și Comerțului și în conformitate cu prevederile Oficiului Lemnului de Lucru (O.L.E.M.N.) și ale Asociației Industriei Forestiere din România (A.S.I.F.O.R.), cea mai mare parte a materialelor obținute fiind expediate în URSS în cadrul Convenției de Armistițiu, art. 11-12 și a tratatului comercial existent la acea dată⁶⁴. Restul comenzilor erau programate pentru diferite instituții de stat și la dispoziția Ministerului Industriei și Comerțului. Cantitățile de cherestea, rășinoase, foioase și lăzi ce trebuiau obligatoriu obținute erau fixate de cele două organisme astfel că, în perioada ianuarie - martie 1948, Carpatina trebuia să producă între 2000-2500 mc de cherestea rășinoase, 200 mc lunar de cherestea foioase și lăzi între 50-150 mc în cele trei luni⁶⁵. În iulie 1948 se va constitui Centrala Industriei Lemnului din care făceau parte și fabricile de la Slatina și Turnu Măgurele⁶⁶.

Societatea era bine înzestrată din punct de vedere tehnic, la sfârșitul anului 1947 deținând: 12 gatere, 3 șpalt gatere, 35 diferite circulare, o mașină de fabricat brichete, o mașină de aplanat, 2 mașini de geluit, o mașină de încleiat, o mașină de

---

⁶¹ Scânteia 1944, p. 3.

⁶² S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 4/1938-1944, f. 68.

⁶³ *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 76 din 30 martie 1946, p. 2980.

⁶⁴ S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 10/1944-1946; dosar 13/1944-1945. f. 4.

⁶⁵ *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 9 din 12.01.1948, p. 256.

⁶⁶ *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 167 din 22.07.1948, p. 6049;6053.

retezat scânduri, 2 circulare (bandsäge), 8 strunguri diferite, 2 mașini burghiu, 2 raboteze, 3 mașini de găurit, un ferăstrău de tăiat fier, un ciocan mecanic, 2 polizoare simple, o mașină de ascuțit pânză, 3 mașini automate de ascuțit pânză, două mașini ascuțit panglici, o mașină de vâlțuit pânză, o mașină de ascuțit circulare, o mașină pentru ștanțat, o mașină borrang pentru ștanțat și un polizor automat, toate în funcțiune și bine întreținute⁶⁷.

Fabrica de la Turnu Măgurele nu mai funcționa de la 1 ianuarie 1947 iar fabrica de la Slatina, cu cele 4 gatere ale sale, mai avea doar 2.800 mc de lemn cu toate că putea produce 10.000 mc. de cherestea. Patrimoniul forestier se ridica la 13.000 ha cuprinzând goluri de munte, păduri și plantații tinere de fag și rășinoase. Exista o instalație completă de plutărit pe Latorița și Lotru cu trei lacuri opritoare. Din cauza secetei nu se mai putea permite plutelor să transporte lemnele pe Olt spre fabrici. Existau instalații pentru transportul lemnului și anume: 4 linii ferate, o linie decauville de 65 km, 8 locomotive, 1 motor, 19 km de funicular tip italian⁶⁸.

După război, amenajarea drumurilor pentru transportul lemnului, construirea căii ferate normale Brezoi-Voineasa, precum și pe afluenții Lotrului va duce la încetarea activității de plutărit pe râurile Lotru și Olt care și așa nu era indicat pentru lemnul de fag care se degrada iar pentru rășinoase, ducea la scăderea calității lemnului.

În ianuarie 1947, societatea avea două secțiuni: secția forestieră de exploatare lemn rotund și lemn de fag pentru foc și secția de fabricație pentru cherestea și lăzi. În întreprindere lucrau 1136 de muncitori dintre care: doi funcționari superiori, 129 funcționari inferiori și doi maiștri. Lucrătorii calificați erau în număr de 134 bărbați din care 22 sub 18 ani. Lucrători necalificați erau în număr de 137 bărbați, iar femeii în număr de 26. Lucrătorii industriali erau 276 bărbați, 56 femei, 23 ucenici și 11 personal de serviciu. Supuși străini erau în număr de 26 iar lucrătorii forestieri din pădure în număr de 340, dar care număr varia între lunile aprilie și octombrie astfel că numărul putea ajunge între 1800 și 2000⁶⁹.

Durata muncii în societate era de 8 ore dar când întreprinderea avea mult de lucru se lucrau și ore suplimentare care se plăteau conform dispozițiilor art. 9 din Legea 314/1946. Munca de noapte era prestată de personalul uzinelor de la turbina de aburi, turbina de apă, de la focărie, de personalul însărcinat cu căratul rumegușului, de la hala de gatere la cazane și de personalul însărcinat cu paza de noapte. Munca de noapte era prestată numai de bărbați peste 18 ani. Repausul duminical era respectat cu excepția zilelor când întreprinderea primea vagoane ce trebuiau încărcate cu cherestea destinată URSS. Pentru lucrările efectuate în zilele de sărbători legale muncitorii primeau 100% din salariul orar zilnic.

Conform prevederilor conducerii societății, în pădure, muncitorii lucrau numai în acord, procentul de manoperă fiind fixat în funcție de condițiile de la fața locului (dimensiunile buștenilor, panta generală a terenului, situația timpului, felul lucrătorilor, felul uneltelor și hrana lucrătorilor). La pădure toate lucrările, adică fasonat, adunat, construcții, plutit liber, plutit pe scocuri etc. se executau în acord,

⁶⁷ S.J.A.N.A., fond Inspectoratul Regional al Muncii Pitești, dosar 155/1947-1948, f.n.

⁶⁸ S.J.A.N.V., fond Societatea Carpatina Brezoi, dosar 1/1883-1948, f. 119-120.

⁶⁹ S.J.A.N.A., fond Inspectoratul Regional al Muncii Pitești, dosar 124/1945-1947, f. 219.

în funcție de procentele fixate de direcțiunea societății și a manipulanților de pădure. În fabrica de la Brezoi se stabilise o normă de 250 mc pe zi pentru două retezătoare cu un efectiv de 55 de oameni. În fabrică se lucra în regie dar se plătea gateriștilor gratificații în funcție de producția suplimentară. În depou, 35-45% din lucrări se executau în acord, restul se lucra în regie. În ateliere se lucra în general în regie, dar erau și lucrări ce se executau în acord, mai ales când era vorba de piese uniforme sau în serie. Grija direcțiunii era de a se obține reducerea cât mai mult posibil a cheltuielilor de regie și fabricație pentru scăderea prețului de cost al cherelestei. Ca urmare, se urmărea zi de zi repartizarea rațională a brațelor de muncă și cronometrarea timpilor pentru obținerea unor producții ridicate cu același număr de lucrători, precum și îmbunătățirea calității produselor.

Societatea „Carpatina” cedase asigurărilor sociale un imobil în care funcționa dispensarul având și o sală de spital cu 20 de paturi și maternitate cu 6 paturi. Toți lucrătorii societății erau asigurați la C.A.S., dispensarul Brezoi, unde aveau la dispoziție medicamentele necesare, fiind asistați de doi doctori, trei moașe și doi agenți sanitari. Existau, de asemenea, 5 posturi de prim ajutor prevăzute cu cele necesare pentru ajutorarea muncitorilor accidentați, societatea angajând în mod special cu salariu propriu un doctor, un dentist tehnician și un agent sanitar pentru supravegherea posturilor de prim ajutor din sectoarele de exploatare existente în pădure. Era un gest semnificativ și remarcabil.

Toți lucrătorii și salariații, împreună cu familiile lor, locuiau în clădirile proprietatea societății care erau puse la dispoziția lor în mod gratuit, inclusiv întreținerea acestora, iluminatul, încălzitul etc. Capacitatea aproximativă a locuințelor era de circa 4.000 de salariați și membri familiilor lor.

Societatea pusese la dispoziția muncitorilor, prin sindicat, o sală de spectacole dotată cu aparat sonor pentru film, exista cantină unde luau masa circa 100 de lucrători la prețul de 15 lei pe zi, servindu-se două mese consistente, exista baie pentru uzul muncitorilor, întreținută în condiții bune și prevăzută cu 3 căzi și o sală cu 14 dușuri, exista o secție de paznici cu 35 de lucrători, cu misiunea de a supraveghea toate sectoarele și paza materialelor și instalațiilor, era organizat un corp de pompieri cu 15 salariați dotați cu o scară mecanică, scări diferite în număr de 8, 450 metri furtun, 24 stingătoare, 32 hidranți gură de apă, târnăcoape, topoare, precum și o motopompă.

Societatea a pus la dispoziția Cooperativei „Progresul Muncitoresc” clădiri cu tot ceea ce era necesar, ea distribuind pentru necesitățile muncitorilor cantități diferite de pânză americană, zefir, finet, barchet, stofă bărbătească, stofă paltoane, ciorapi bărbătești și de damă, bocanci, pantofi etc. Din punct de vedere cultural, prin sindicat, care cuprindea un număr de 1.040 de membri, erau organizate spectacole, conferințe, muzică de cameră executată de fanfară compusă din 13 persoane, cor compus din 60 de salariați, echipă de teatru din 10 persoane, club muncitoresc care oferea muncitorilor biliard, șah, table, domino, aparat de radio, popicărie special amenajată și o bibliotecă cu un număr de 1.800 de volume care era frecventată de un număr de 50-60 muncitori pe lună. Volumele erau „științifice, literare și profesionale, în ultimul timp biblioteca fiind înzestrată cu 28 volume din literatura rusă”. Sindicatul organizase o școală de alfabetizare cu personal „din câmpul educației naționale” și organizase o echipă de fotbal care participa la diferite concursuri între întreprinderi.

Societatea avea un cămin de zi care adăpostea un număr de 40-45 copii ai muncitorilor, în vârstă de 2-6 ani, căminul fiind dotat cu mobilierul necesar. Clădirea căminului se compunea din cameră de zi, sală de mese, sală de joc și gimnastică, dormitor cu 17 paturi, bucătărie înzestrată cu cele necesare pentru preparatul meselor. Vesela era asigurată pentru 30 de copii iar îmbrăcămintea asigurată de părinții copiilor. De educație se ocupau o directoare și o maistră, materialul didactic fiind confecționat de educatoare care erau absolvente de Școală normală de educatoare. Căminul era dotat și cu un aparat de radio pentru necesitățile de educare a celor mici, care se făcea în spiritul vârstei. Frecvența era controlată pe baza unui catalog iar personalul era vizitat de medicul șef al Asigurărilor Sociale și de sora de caritate, care controlau și greutatea copiilor la două săptămâni. Societatea subvenționa Gimanziul Unic unde învățau copiii salariaților din Seliște, Mălaia, Ciunget, Voineasa și ajuta copiii de la școlile secundare distribuind sume de bani ca ajutoare de iarnă și pentru săracilor.

Societatea avea un număr de 23 de ucenici în meseriile de tâmplari, electricieni, lăcătuși, strungari, mecanici, aceștia locuind la părinți și având o frecvență regulată, beneficiind de concedii de odihnă și de salarizare conform legii. Conform contractului colectiv, ucenicii primeau haine groase, combinezoane pentru lucru, șepci, cămăși și bocanci.

Îmbrăcăminte și obiecte de protecție primeau doar fochiștii care lucrau la temperatură înaltă și care au primit, în 1946, două cămăși de lucru iar salopete nu au primit decât 47 de meseriași, în 1945.

Având uzină electrică proprie, lumina era asigurată peste tot în întreprindere dar lipseau becurile iar muncitorii trebuiau să stea în întuneric deoarece nici aprovizionarea cu gaz nu era făcută la timp.

Salariile plătite muncitorilor erau insuficiente față de scumpirea accentuată, în special în regiunea Brezoi, localitate care era situată „în creierul munților”. Cea mai mare parte a muncitorilor aveau salariile grevate la Economat, ale căror datorii față de întreprindere se ridicau în luna decembrie 1946 la suma de aproximativ 300.000.000 lei, din care cauză toți muncitorii duceau o viață foarte grea nemaiaivând posibilități materiale de întreținere. Ajutoare de copii se acordau în sumă de 5.000 lei iar indemnizațiile de scumpete se acordau doar la cei cu ora, conform Legii 348/1945 în valoare de 15.000 lei lunar, deoarece comuna Brezoi era clasificată de categoria a II-a, de la 1 iunie 1946. 80% din muncitori aveau locuință în natură și cărorora societatea nu le făcea nicio reținere din salariu.

Pentru aprovizionarea muncitorilor, societatea deținea o moară și o brutărie proprie însă, din lipsă de grâu, din a doua jumătate a lunii decembrie 1946, brutăria s-a închis, grâul fiind înlocuit cu mălai, funcționând doar moara. Lemne pentru încălzit se dădeau lucrătorilor peste prevederile din contractul colectiv însă, din lipsă de mijloace de transport, salariații nu le primeau la timp. Toți lucrătorii încadrați permanent au primit în anul 1946 un costum de haine din dril și o pereche de bocanci în mod gratuit, cu excepția unor muncitori care au cerut să li se dea materialul pentru a-și confecționa singuri costumul iar întreprinderea s-a obligat să plătească așa și manopera în valoare de 17.000 lei. Pentru a nu mai da naștere la nemulțumiri, având în vedere că muncitorii care au primit materialul dril l-au vândut, întreprinderea urma să acorde numai haine gata confecționate.

Societatea a acordat următoarele ajutoare periodice: ajutor de iarnă în sumă de 93.800.000 lei, de Crăciun în valoare 92.300.000 lei, de boală în valoare de 4.500.000 lei, de naștere în valoare de 5.800.000 lei, de căsătorie în valoare de 2.300.000 lei și de înmormântare în valoare de 2.100.000 lei⁷⁰.

La cantina societății, în ianuarie 1947, luau masa 87 de lucrători, mâncarea fiind compusă din două feluri iar prețul varia între 500-700 lei pe zi, servindu-se de două ori pe zi două feluri de mâncare. Era necesară completarea veselei cu strictul necesar, halate și șorțuri pentru bucătărese, precum și mai multe femei pentru servirea în sala de mese deoarece una singură nu făcea față la atâția muncitori.

Economatul societății era destul de bine aprovizionat fiind înscrși un număr de 1409 salariați, muncitori și funcționari, precum și un număr de 2135 membri de familie. Capitalul alocat economatului era în sumă de 4.000.000.000 lei. Muncitorii aveau o datorie la economat de 282.553.018 lei iar funcționarii de 148.214.544 lei. Stocurile de alimente erau formate din carne de vită afumată, carne de porc afumată, porumb, orz, fasole, ceapă, cartofi, sare, zahăr, slănină, brânză, paste făinoase, cafea surogat, marmeladă, zarzavaturi, opinci, talpă, săpun, doc, pânză, în cantități diferite. Rațiile ce se distribuiau săptămânal muncitorilor se compuneau, pentru un muncitor, astfel: 600 grame mălai, 500 grame pâine zilnic, 150 grame slănină sau unt, 100 grame paste făinoase, 200 grame carne afumată, 500 grame carne proaspătă, 250 grame fasole, 150 grame brânză, 100 grame marmeladă, 2 kg cartofi săptămânal, 2 kg ceapă, 250 grame zahăr lunar. În zilele în care se dădea mălai nu se dădea pâine iar săpunul de rufe se dădea 250 grame lunar de fiecare muncitor sau membru.

Cu toate eforturile societății, muncitorii erau totuși nemulțumiți de lipsa de pe piață a unor produse și a îmbrăcăminții, a petrolului lampant, a lipsei becurilor, care îi obliga să stea în întuneric, neplata la timp a concediilor de odihnă, nedistribuirea pânzei aflată în economat, tăierea rațiilor muncitorilor flotanți, prezentarea la ședințe a unor membri din comitetul de fabrică în stare de ebrietate. Ca urmare a scăderii stării de disciplină, cu ocazia Adunării generale a muncitorilor din 19 ianuarie 1947, moment în care se explicau greutățile prin care trecea întreprinderea și cauzele care au dus la scăderea rațiilor de alimente, muncitorii în număr de 1.200, în afară din cei din pădure, „s-au agitat huiduind și sărind asupra președintelui comisiei locale de la Vâlcea care era de față, și care a fost amenințat cu cuțitul, aducându-se insulte și direcțiunii fabricii și amenințări cu molestarea și sechestrarea”⁷¹. Muncitorul Cochici Constantin a sărit cu cuțitul ajutat de fratele său, care nu era muncitor în fabrică, astfel că adunarea a fost suspendată, cei doi fiind arestați de șeful de post de la Brezoi și înaintați spre cercetare Legiunii de Jandarmi Vâlcea.

În ziua de 21 ianuarie 1947, Inspectoratul de muncă Râmnicu-Vâlcea a trimis de urgență telegrama 359 anunțând Ministerul Muncii de producerea unor grave tulburări printre muncitori, amenințarea conducerii societății cu moartea, scăderea producției și continuarea agitațiilor printre muncitori.

În dimineața zilei de 22 ianuarie 1947, șeful Inspectoratului, Iandola Serghie, împreună cu lt.col. Horia Niculescu, comandantul Legiunii de Jandarmi Vâlcea, s-

⁷⁰ S.J.A.N.A., fond Inspectoratul Regional al Muncii Pitești, dosar 124/1945-1947, f. 217.

⁷¹ S.J.A.N.A., fond Inspectoratul Regional al Muncii Pitești, dosar 124/1945-1847, f. 222.

au deplasat la sediul societății „Carpatina” unde, împreună cu reprezentanții comitetului de fabrică și ai sindicatului, precum și ai conducerii, au examinat și anchetat modul cum s-au petrecut evenimentele.

Astfel, a rezultat că totul a pornit de la lipsa porumbului care nu sosise, fapt pentru care rația de mălai a trebuit să fie scăzută de la 600 grame pentru un muncitor la 300 g, la care se adăugau cartofi așa cum prevedea decizia Ministerului Afacerilor Interne nr. 3803 publicată în „Monitorul Oficial” nr. 291 din 16 decembrie 1946. Acest lucru a provocat nemulțumiri printre muncitori, care au început să se agite, mai ales că până la apariția deciziei aveau o rație de 1 kg de mălai pe zi. În timpul tratativelor cu conducerea întreprinderii s-a prezentat și o altă delegație a muncitorilor de la secția retezători, în frunte cu Pană Dumitru, Vasile Matronea și Constantin Cochici. Acesta din urmă a înfipt țapina în ușa cabinetului procuristului Prihoda, ridicând tonul și aducând insulte grave conducerii. Lucrurile păreau că s-au potolit, mai ales că în aceeași seară a ajuns la „Carpatina” un vagon de porumb, comitetul de direcție hotărând distribuirea către fiecare muncitor a 600 grame mălai fără cartofi. În ziua de 19 ianuarie 1947, sindicatul societății s-a întrunit în ședință la școala primară a societății, unde au luat parte circa 400 de sindicaliști. Din partea comisiei sindicale a participat Iosef Himler, președintele comisiei, Carol Toth, membru și secretarul Vitușinschi Vladislav. După prezentarea dării de seamă lunare, muncitorii Buză Constantin, Vultur Nicolae și Hoinoiu Gheorghe au criticat activitatea comitetului de fabrică și conducerea societății arătând că muncitorii de la întreprinderea „Vasilatul” din Brezoi erau mai bine aprovizionați, primind de sărbătorile Crăciunului câte o jumătate de kg măsline și o lămâie de fiecare muncitor. Cu toate că sindicatul de la „Carpatina” a arătat că cei de la Vasilatul nu primeau grăsime și nici săpun, muncitorii de la „Carpatina” au învinuit comitetul de fabrică „că nu știe să apere interesele muncitorilor și este slab”⁷².

S-a iscat până la urmă un scandal în care Constantin Cochici, membru în Partidul Comunist, a bătut cu pumnul în masă strigându-i lui Iosef Himler „că nu se interesează de muncitori și a luat 15 kg de zahăr de la economatul societății”. Încurajat de faptul că jumătate din muncitorii din sală erau de partea lui, l-a numit pe casierul societății Petrescu Zamfir criminal și i-a amenințat cu cuțitul, intenția majorității fiind schimbarea comitetului de fabrică și numirea ca președinte a lui Gheorghe Zdreanță, membru al Partidului Comunist dar care fusese președintele Breslei muncitorilor până la desființare în 1940 iar apoi legionar.

Au fost arestați 13 muncitori bănuți a fi „provocatorii și agitatorii” acțiunii, dintre aceștia fiind membri PCR, 2 socialiști și 2 independenți. Muncitorii, cu toate că recunoșteau că au fost sub influența alcoolului adus în fabrică de frații Cochici, au arătat principalele nereguli din activitatea fabricii, dar acuzația cea mai gravă era că membrii comitetului de fabrică „se scosese de la sine putere din producție, veneau beți la ședințe, își luau rațiile de la economat chiar dacă lipseau nemotivat și nu se interesau de soarta lor”⁷³.

Față de acuzațiile aduse de muncitori și care s-au dovedit a fi reale, conducerea societății a hotărât distribuirea imediată de alimente și petrol lampant

⁷² S.J.A.N.A., fond Inspectoratul Regional al Muncii Pitești, dosar 124/1945-1847, f. 206.

⁷³ S.J.A.N.A., fond Inspectoratul Regional al Muncii Pitești, dosar 124/1945-1847, f. 207.

muncitorilor, scoaterea din producție a trei muncitori: Vasile Andrei, Burcuș Nicolae și Maria Greceanu, achitarea drepturilor salariale restante, stofă pentru muncitori, plata orelor suplimentare, lucrările sindicale să se rezolve numai în afara orelor de lucru, sancționarea celor care ridicau produse de la economat și le vindeau la bursa neagră, excluderea din câmpul muncii al muncitorului C. Mihai.

În urma măsurilor luate, activitatea economatului a început să se desfășoare satisfăcător, chiar dacă mai lipseau gazul și untdelemnul, iar starea de spirit a muncitorilor a devenit bună, autoritățile din Brezoi identificând și pe autorii morali care au provocat incidentele de la Adunarea din 19 ianuarie 1947. A fost numit un nou director general al societății în persoana lui Alex Gh. Coengescu, care se va implica în schimbările necesare în activitatea profesională a muncitorilor.

Ca urmare a celor întâmplătoare la fabrica „Carpatina”, s-a verificat și starea de spirit a muncitorilor și a economatelor celor ce lucrau în păduri. Pentru munca prestată în pădure, fiecare muncitor primea salariu, astfel că salarizarea varia între 12.000 și 30.000 lei pe zi „după priceperea și cultura de muncă a fiecărui muncitor”. Aceștia locuiau în pădure, în barăci, iar de mâncat mâncau hrană rece precum și hrană caldă, care se prepara în diferite puncte de către femei angajate special. Dezideratul cel mai mare al muncitorilor era accelerarea aprovizionării cu opinci, pânzeturi, săpun, brânză și grăsimi. Existau puncte de aprovizionare la Păscoaia, Zariștea, Priboiasa, Cheia, Câineni și Mălaia unde se aprovizionau și se hrăneau între 160 și 1.500 de muncitori. În total, în pădure lucrau circa 3.600 de oameni a căror aprovizionare se făcea cu mare greutate, trebuind să se înceapă, din vreme, aprovizionarea pentru toamnă și iarnă. Trebuiau să se facă mari sacrificii pentru „a ușura pe cât se putea munca și felul de viață ridicând la nivel maxim standardul de viață al lucrătorilor din pădure”⁷⁴.

Măsurile care au fost luate de ministerul Muncii, precum și pe linie de sindicat și de partid, vor face ca astfel de revolte să nu mai aibă loc în rândul muncitorilor de la Societatea „Carpatina” din Brezoi, care va fi naționalizată la 11 iunie 1948. Societatea „Carpatina” a ocupat un loc important în industria țării, fabricile ei presărate de-a lungul Văii Lotrului, într-o regiune bogată în păduri în comunele Seliște, Mălaia, Ciunget și Voineasa, precum și în regiunea Brezoi-Vâlcea, a animat viața economică a oamenilor din bazinele Oltului și Lotrului. În perioada intensă de activitate, a oferit stabilitate de lucru unui număr de 3.000 de muncitori, care-și asigurau existența împreună cu familiile lor. Produsele societății au fost diferite, de la exploatare de păduri pentru lemne de foc, cherestea din rășinoase și foioase, fabricarea lăzilor de toate dimensiunile, tâmplărie, mobilă țărănească, iar după 1947, placaje, butoaie, mobilă curbată, parchet, acestea asigurând un nivel bun de viață socială, precum și o educație în plan cultural⁷⁵.

---

⁷⁴ S.J.A.N.A., fond Inspectoratul Regional al Muncii Pitești, dosar 124/1945-1847, f. 95-96.

⁷⁵ Scânteia 1947, p. 14.

BIBLIOGRAFIE

Anuarul 1931 – *Anuarul statistic al oraşului Bucureşti, 1924-1930, anii XXX-XXXVI*, Tipografia și Editura Leopold Geler, Bucureşti, 1931, p. 1-397.

Brauner 1929 – Harry Brauner, *Comerţul și industria lemnului din România*, editura Krafft & Drotleff SA, Sibiu, 1929, p. 247.

Buletinul 1921 – *Stocul nostru disponibil de lemn rășinoase (cherestea) în august 1921*, în „Buletinul Institutului Economic Românesc”, nr. 1, ianuarie 1922, p. 13-36.

Contribuțiuni 1939 – *Contribuții la problema materiilor prime în România. Volumul 1: Problema lemnului în România; Valorificarea chimică a lemnului*, Bucureşti, 1939, p. 551.

Giurescu 1980 – Constantin C. Giurescu, *A history of the romanian forest*, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1980, p. 260.

Popescu 1930 – Al. Popescu, *Plutăritul lemnului în vechiul Regat*, în „Revista Pădurilor”, an XLII, nr. 9, septembrie 1930, p. 965-1005.

Scânteia 1944 – *Un cuib de fasciști la Carpatina*, în „Scânteia”, nr. 22 din 12.10.1944, p. 3.

Scânteia 1947 – *Viața industrială și socială pe Valea Lotrului*, în „Scânteia”, nr. special de Crăciun, fascicula 2, 25.12.1947, p. 14.

O excursie arheologică și numismatică a lui Cezar Boliac din anul 1869

Valentin Dolfi*

Keywords: *Cezar Boliac, archeology, numismatics, archaeological exploration.*

Summary: *Known as a poet and essayist and also as an enthusiastic and passionate archaeologist and numismati, Cezar Boliac (1813-1881) initiated several archaeological exploration tours in 1845, 1846, 1858 and 1869. In a briefing on the trip of 1869, submitted to the Minister of Instruction and Religious Affairs, he presents his intention "to follow step by step, from Trajan bridge feet, all branches of the Roman roads, all ruins on the near sides of these roads, overwhelming evidence of the ancient colonies, until the decisive point of the Dacian war, to Sarmisegetuza, and then to all colonies of the Trajan Dacia for 170 years. Cezar Boliac is best remembered as the father of Romanian numismatics. In 1868, he initiates the first course of numismatics at the University of Bucharest, being followed by 37 pupils and students. In 1855, his collection numbered over 3,500 coins from all periods. Ten years later, many of them will be donated to the National Archaeological Museum, founded by Prince Alexandru Ioan Cuza, thereby laying the foundations of the Museum's Numismatic Cabinet that functions until today.*

Cuvinte-cheie: *Cezar Boliac, arheologie, numismatică, excursie arheologică.*

Sumar: *Cunoscut ca un poet și eseist și, de asemenea, ca un arheolog și numismat entuziast și pasionat, Cezar Boliac (1813-1881) a inițiat mai multe excursii de explorare arheologică în 1845, 1846, 1858 și 1869. Într-o informare cu privire la călătoria din 1869, prezentată ministrului Instrucțiunii și Cultelor, el aduce la cunoștință intenția sa "de a urmări pas cu pas, de la picioarele podului Traian, toate ramurile drumurilor romane, toate ruinele de pe lângă laturile acestor drumuri, atestări necontestabile ale așezării coloniilor, până în punctul decisiv al războiului dacic, până în Sarmisegetuza, și apoi răsfirarea acestor colonii pre toată întinderea Daciei Traiane, în curs de 170 de ani"¹. Cezar Boliac este cel mai bine cunoscut ca tatăl numismaticii românești. În 1868, el inițiază primul curs de numismatică la Universitatea din București, fiind urmat de 37 de elevi și studenți. În 1855, colecția sa a numărat peste 3.500 de monede din toate perioadele. Zece ani mai târziu, multe dintre ele vor fi donate Muzeului Național de Arheologie, fondat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, punând astfel bazele Cabinetului de Numismatică al Muzeului, care funcționează până în prezent.*

---

* **Valentin Dolfi**, bibliotecar, Biblioteca Publică „Alexandru Iliescu” Băile Govora, e-mail: bibliotecagovora@yahoo.com.

¹ Boliac 1950, p. 265.

Cunoscut ca poet și publicist dar și ca arheolog entuziast și numismat pasionat, Cezar Boliac (1813-1881) inițiază mai multe excursii de explorare arheologică în 1845, 1846, 1858 și 1869. Într-o informare asupra excursiei arheologice din 1869, înaintată ministrului Cultelor și Instrucțiunii își prezintă intenția „de a urmări pas cu pas, de la picioarele podului Traian, toate ramurile drumurilor romane, toate ruinele de pe lângă laturile acestor drumuri, atestări necontestabile ale așezării coloniilor, până în punctul decisiv al războiului dacic, până în Sarmisegetuza, și apoi răsfirarea acestor colonii pre toată întinderea Daciei Traiane, în curs de 170 de ani².

La 3 iulie 1869 pleacă spre Dunăre și, de la Giurgiu până la Alexandria, urmărește „movilele romane”³. La un kilometru distanță de Alexandria, peste râul Vedea, găsește fragmente ceramice de origine dacică. Din Alexandria cumpără un bust al lui Hermes din marmură și „șapte monete de bronz și zece de argint, modul ordinar, consulare”⁴ dar nu poate face săpături lipsindu-i timpul și oamenii. Ceva mai târziu, începe explorarea în lunca Vedei, la o depărtare de un kilometru de mägura pe care a fost cetatea Calomfirești și „scoate întregi două vase de pământ cenușiu, cu forme bizare. [...] Două custuri, silexuri și alte fragmente...de care se găseau prin toate cetățile dace și romane”⁵.

După săpături neconcludente la cetatea de la Frumoasa, Cezar Boliac ajunge la Zimnicea unde, pe malul Dunării, găsește fragmente de vase, cărămidă romană inscripționată, o cruce bizantină și monede de bronz ale lui Ion Zimnices. La Turnu-Măgurele cumpără câteva monede și două figurine de bronz iar la o distanță de 20 km, lângă cetatea Băneasa, găsește în urma unor săpături „vestige și dace și romane, multe obiecte de fier, multe fragmente de olărie, vânăta și roșie și câteva monete de bronz și argint dela Antoniu Piosul până la Antoniu Caracalla”⁶.

Pe 13 iulie, trece Oltul spre Celei unde „prin diferitele săpături ce am făcut atât în cetățuie, cât și prin alte părți ale cetății, am găsit multe monete de bronz și câteva de argint...dela Septimiu Sever până la Alexandru Sever, și de la Constantin până la Grațian. Prea puține din epoca anterioară, și acestea toate frustrate⁷, ceea ce indică că ele au căzut în pământ după ce au fost vechi în circulațiune”⁸.

Ajuns la Caracal și văzând distrugerile provocate vechii cetăți de căutătorii de comori, Boliac își exprimă indignarea împotriva a ceea ce el numește „aviditatea și cupiditatea ignorantă a generațiilor”⁹ care au jefuit vechile cetăți romane, scoțând orice material care putea fi folosit, de la piatră cioplită și cărămidă, până la diferite obiecte și vase, pentru „ca să găsească *bănuți* și *anticuțe*”¹⁰ pentru diverși colecționari. Cu toate acestea, în urma săpăturilor, găsește „câteva urcioare întregi;

---

² Boliac 1950, p. 265.

³ Boliac 1950, p. 265.

⁴ Boliac 1950, p. 266.

⁵ Boliac 1950, p. 266.

⁶ Boliac 1950, p. 270.

⁷ Uzate, șterse de vechime, nt.

⁸ Boliac 1950, p. 273.

⁹ Boliac 1950, p. 276.

¹⁰ Boliac 1950, p. 277.

două fragmente de marmură [...] o oglindă de argint cu Psiche”¹¹ dar și monede din diverse perioade: „Mai cu seamă însă dela Septim Sever până la Aurelian, și de la Constantin până la Honoriu. Aci am adunat multe monede de pre la săteni”¹².

În același loc, „în grădina unui sărac sătean”¹³ – după cum mărturisește, descoperă un mormânt roman. Deși descrierea mormântului și a obiectelor este a unui literat și nu a unui arheolog, aflăm că a găsit în interior „cinci monete de bronz: una bronz mare, Septimiu Sever, reverul: ADVENTI AUG. FELISSIMO S.C. – Sever în haină militară, călare spre dreapta, ridicând mâna dreaptă...alte trei bronz de mijloc, foarte fruste, Faustina Juna și Julia doamna și una bronz mic...”¹⁴.

A doua zi, Boliac pleacă spre Craiova unde cumpără multe medalii de bronz și câteva figurine. La Turnu Severin rămâne mai multe zile, între 24 iulie și 9 august. În timp ce își comentează mai departe explorarea arheologică, observă cu amărăciune că „nu gramaticii și lexicografii fac limbile, ci scriitorii, traducătorii cei buni, poeții cei adevărați”¹⁵ și că ne lipsesc marile cărți despre istoria națională, dar avem în schimb „farse teatrale pre care le numesc și drame și învățații noștri fac gramatice care de care mai scâlâmbă, mai fără rațiune, mai fără estetică. [...] Să mai încetăm, deocamdată cu gramatica, până ce se va face limba și se va fasona, își va lua caracterul ei propriu pre tribună, pre catedră, pre anvon, în barou, în științe, în poezie, în jurnalistică”¹⁶.

În urma săpăturilor pe care le face în diverse locuri, găsește monede de argint și de aramă, ale regilor Serbiei și ale cruciaților, până la începutul secolului al XIII-lea: „am găsit și o monetă mică de argint cu cap de bou, cu luceafărul între coarne, cu soarele și cu luna pre aver și cu crucea greacă îndoită pre rever; nicio literă pre această mică monetă. Nu mă hazardez să mă pronunț asupra ei până când voi consulta pre d. Dimitrie Sturdza, care se ocupă mai special de monetele românești”¹⁷.

La Orșova găsește mai mult de 500 de monede, de bronz și de argint, pe care le cumpără „cu câte un sfanț și jumătate bucata; în general bine păstrate, mai cu seamă dintre cele de argint, epoca vespasianilor, reveruri foarte variate”¹⁸.

Își continuă săpăturile la 20-30 kilometri „în jos de Severin”¹⁹, lângă satul Oravița, pe un deal înalt înconjurat de văi, ajutat de 200 de oameni, mobilizați de prefectul din acea vreme. Este nemulțumit de „neștiința săpătorilor”²⁰ care strică cele mai multe dintre obiecte „pentruca, oricâte instrucțiuni s’ar da, oricum li s’ar arăta să lucreze, pentru ca să scoată întreg obiectul ce găesc, este nimic: trebuie inteligență și deprindere, și numai când s’ar putea să se lucreze cu aceiași oameni mai mult timp, s’ar putea parveni să se strice mai puține obiecte găsite”²¹. În

¹¹ Boliac 1950, p. 277-278.

¹² Boliac 1950, p. 277-278.

¹³ Boliac 1950, p. 277-278.

¹⁴ Boliac 1950, p. 280.

¹⁵ Boliac 1950, p. 285.

¹⁶ Boliac 1950, p. 285.

¹⁷ Boliac 1950, p. 286.

¹⁸ Boliac 1950, p. 287.

¹⁹ Boliac 1950, p. 287.

²⁰ Boliac 1950, p. 287.

²¹ Boliac 1950, p. 288.

săpătură descoperă multe obiecte din fier și bronz, în special vârfuri de săgeată, oseminte, dar și fragmente ceramice, printre care două vase întregi cu cenușa de incinerare.

Constată cu nemulțumire că „s’au ascuns mai multe obiecte din cele găsite, de către săteni, cu toate că aruncam bacșișurile cu profuziune pentru cel mai mic obiect ce mi se arăta”²². O anchetă din partea prefectului - la care participă un ofițer de jandarmi și un funcționar administrativ - are loc chiar în noaptea aceea, obiectele fiind recuperate în întregime „fără să se dea o palmă, potrivit rugăciunii ce le făcusem când au plecat. Negreșit că cei mai mulți dintre acești săpători au băgat în sân câte vreun obiect găsit, spre suvenire *de când au săpat la Cetatea Latinilor*”²³.

În continuarea excursiei sale, Cezar Boliac vizitează mănăstirea Topolnița, aflată la 30 de km. de Severin, unde găsește două bucăți mari de marmură inscripționate în vremea romanilor, pentru care ia măsurile necesare să fie transportate la Severin, iar de acolo „să se poată aduce cu vaporul la Giurgiu și apoi cu drumul de fier în București”²⁴. A doua zi trece Dunărea în Serbia, vrând să cumpere „antichități și monete despre care mi se spusese, dar n’am găsit mai nimic”²⁵.

La 9 august pleacă din Severin peste munți la Târgu Jiu unde ajunge după un drum de 25 de ore pentru că, după cum mărturisește „drumul este foarte rău, timpul era foarte urât, ploua de vărsa, și din mai multe locuri a trebuit să trimitem după boi ca să ne scoată din fâgașurile de pe dealul Bujorăscu”²⁶.

Ajuns la Târgu Jiu își continuă explorarea și, ajutat de 50-60 de oameni, face săpături pe proprietatea unui particular, Constantin Danielescu, unde găsește „fragmente de olărie romană, de olărie din evul mediu și chiar vestigii din timpul ocupațiunii nemților”²⁷. Vremea nefavorabilă dar și problemele de sănătate îl împiedică să își continue excursia și, pe 15 august 1869, se întoarce la București.

În încheierea raportului său către ministrul Cultelor și Instrucțiunii din acea vreme, Cezar Boliac vorbește despre misiunea pe care o au românii în ce privește cercetarea arheologică, despre integrarea acestor cercetări și comunicarea lor lumii arheologice europene, observând că: „Toate armele și instrumentele de piatră aflate prin țări din vechime locuite și cu care se mândresc muzeele Europei, la noi se găsesc în toate părțile. [...] Care român, care locuitor de țară n’a dat odată măcar peste o custură de cremene lungă, peste un topor de piatră, peste un cap de lance [...] Cine a sgâriat puțin pământul, pe la vreo cetate dacă în munții noștri, pe malurile gârlelor noastre, și n-a găsit ceva asemeni obiecte?”²⁸. Solicită, de asemenea, ministrului, alocarea de fonduri consistente pentru o cercetare arheologică serioasă, în interesul istoriei naționale, pentru că, spune el, „toată această călătorie a mea, în curs de 43 de zile cu toate transporturile, cu toate

---

²² Boliac 1950, p. 288.

²³ Boliac 1950, p. 289.

²⁴ Boliac 1950, p. 289.

²⁵ Boliac 1950, p. 290.

²⁶ Boliac 1950, p. 290.

²⁷ Boliac 1950, p. 290.

²⁸ Boliac 1950, p. 291-292.

cheltuielile și cu toate obiectele, a costat 200 napoleoni”²⁹ și roagă ca obiectele pe care le-a descoperit în timpul excursiei sale arheologice să fie depuse la muzeu.

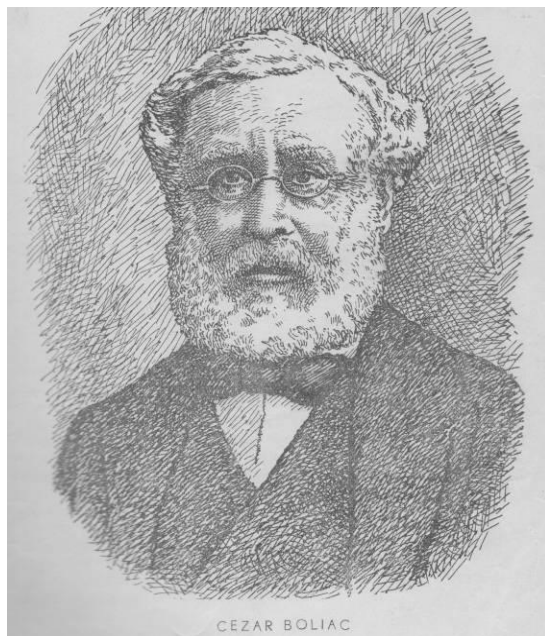
După cum ne spune și George Călinescu, în urma explorărilor sale, Boliac, care era și președinte al Comitetului arheologic din București, își agonisise o impresionantă colecție de antichități, din care amanetase o parte bancherului Alexianu. În anul 1878, când poetul, în urma unei paralizii „nu mai era în deplinătatea facultăților sale mintale, familia oferă statului colecția arheologică spre vânzare, cu rezerva de a o recupera în caz că Boliac și-ar reveni în puteri intelectuale”³⁰.

Cezar Boliac este considerat întemeietorul numismaticii românești. În 1868, inițiază primul curs general de numismatică la Universitatea din București, curs urmat de 37 de elevi și studenți. În anul 1855, colecția sa numismatică număra peste 3500 de monede din toate perioadele. Zece ani mai târziu, o bună parte dintre ele le va dona Muzeului Național de Arheologie, înființat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, punând astfel bazele Cabinetului Numismatic al Muzeului, cabinet care funcționează și astăzi.

BIBLIOGRAFIE

Boliac 1950 – Cezar Boliac, *Excursiune arheologică din anul 1869*, în vol. *Opere alese*, Editura de Stat, București, 1950.

Călinescu 1982 – G.Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1982.

Fig. 1 Cezar Boliac – Portretul ediției *Opere alese*, Editura de Stat, 1950

---

²⁹ Boliac 1950, p. 292.

³⁰ Călinescu 1982, p. 250.

Din viața Sfântului Antim Ivireanul. „Stepena” mitropolitană – cadru pentru sensul creștin în istorie

Ioan Șt. Lazăr*

Keywords: *Antim Ivireanul, stepena, primate, Valahia, cultural activity, old romanian religious books.*

Abstract: *The article presents the cultural activity of Antim Ivireanul from the position of primate of the Valahia.*

Cuvinte-cheie: *Antim Ivireanul, stepena, mitropolit, Țara Românească, activitate culturală, carte veche românească.*

Rezumat: *Articolul prezintă activitatea culturală a lui Antim Ivireanul din poziția de mitropolit al Țării Românești.*

Viața devine tot mai complexă pentru ierarhul Antim Ivireanul odată cu alegerea sa ca mitropolit al Ungrovlahiei și îi va rezerva încercări din ce în ce mai grele, ce vor implica fără scăpare confruntarea directă cu istoria. Opțiunea sa în acest sens, era, însă, dinainte făcută și ea s-a putut percepe din însuși cuvântul rostit la întronizare, când a surprins pe toți ierarhii greci și întreaga asistență prin exprimarea lui în limba română, cum nu mai făcuse nimeni înainte. Deopotrivă cu îndatoririle canonice, *programul* său prevedea, ca responsabilitate în fața lui Dumnezeu, identificarea cu aspirațiile poporului pe care îl păstorea, implicarea în viața și lupta acestuia în istorie, în pofida obiceiurilor ierarhilor anteriori, mai prudenți, mai retrași în *Sacerdotium*. Cu intuiția marilor personalități în legătură cu necesitatea istorică, Antim Ivireanul n-a considerat noua sa funcție (*stepenă*) ca pe un rang, ci ca pe o misiune; el a resimțit (și rostit) vocația mântuitoare a *Bisericii luptătoare* alături și pentru poporul păstorit: (*Dumnezeu*) *m-au trimis la dumneavoastră să vă fiu păstor, părinte sufletesc, rugător către Dumnezeu pentru bună sănătatea și spăsenia dumneavoastră și a cinstitelor dumneavoastră case, purtător de griji la cele ce ar fi spre folosul mântuirii și să vă fiu de mângâiere la scârbele robiei cei vavilonești a lumii aceștia, ca Ieremia norodului lui Dumnezeu și ca Iosif, al unsprezecelea fecior al patriarhului Iacov, egiptenilor; și dimpreună cu dumneavoastră să pățimesc la toate câte va aduce ceasul și vremea, pentru care lucru am datorie să priveghez cu osârdie și fără de lene, zioa și noaptea și în tot ceasul, pentru folosul și spăsenia tuturor de obște, învățându-vă și îndreptându-vă, cu frica lui Dumnezeu pe calea cea dreaptă*¹.

Aceasta n-a fost o declarație de complezență, ci - o putem afirma! - a fost o confesiune premonitoare, pentru că Antim, atașat poporului său adoptiv, va acționa chiar fățiș împotriva prelungirii *robiei cei vavilonești a lumii aceștia* (prin care înțelegea, în primul rând, Poarta Otomană) și, pentru aceasta, își va simți scaunul mult timp periclitat și va sfârși martiric!

---

*Ioan Șt. Lazăr, conferențiar universitar doctor, Universitatea din Pitești, e-mail: antimivireanul@hotmail.com.

¹ Antim Ivireanul 1997, p. 6.

Înalta „*stepenă*” și mare vrednicie arhierescă de la Mitropolia Ungrovlahiei îi va permite Sfântului Antim Ivireanul să acționeze *cu osârdie și fără de lene* pe mai multe fronturi deodată:

a) Va sprijini necondiționat politica spirituală și culturală a lui Constantin Brâncoveanu, înainte și după momentul de cumpănă al anului 1712, când domnitorul a fost la un pas de a-i impune *parethesis* (demisia). Se va reintegra, după perioada râmniceană, în viața culturală și spirituală a Capitalei, reluând legătura cu profesorii de la Academia Domnească și cu alți cărturari din mediul mirean (stolnicul Constantin Cantacuzino, mai întâi) sau din mediul monahal (Filothei sin Aga Jipei), se va strădui să întărească poziția spirituală a Bisericii (*Sacerdotium*) în dialogul sinfonic cu puterea laică (*Regnum*), realizând, în pofida zavisticilor, un rar și armonios tandem cu domnitorul Constantin Brâncoveanu, orientat, în spiritul *umanismului civic*, spre împlinirea programului educativ pentru români prin școală și carte. Lui Constantin Brâncoveanu îi dăruiește Antim Ivireanul, în 1709, lucrarea sa originală de „picto-literatură” *Chipurile Vechiului și Noului Testament*, o *rodoslovie* de la Adam până la Hristos, cu peste 500 de portrete, însoțite de scurte texte narativ-explicative, cu tâlc moral; lucrarea este precedată de o dedicație – encomion pentru domnitorul „patron” al unui program cultural – spiritual, pentru care i se cuvine blagoslovită grațitudine. Din nefericire, între cei doi promotori ai acestui program se va produce, după episodul istoric al războiului ruso-turc din 1711, o răcire a relațiilor, chiar dacă, în fond, vor continua să susțină acest program ca însuși rostul existenței lor. Grija specială pentru promovarea *folosului de obște* pentru români, pentru tipărirea de cărți în limba română atât pentru cultul liturgic, cât și pentru viața culturală, i-a determinat să ridice o clădire pentru Academia grecească de pe lângă curtea domnească, înființând, totodată, cu cheltuiala Mitropoliei, o tipografie pentru cărți în limba greacă – la stăruințele energicului Hrisant Notara, succesorul lui Dosithei la patriarhia Ierusalimului², iar aceasta va fi fost, în gândul domnitorului și al mitropolitului, o soluție inspirată de a diminua numărul cărților grecești diortosite de Antim și a spori numărul celor în limba română tipărite la Mitropolie.

b) va continua *într-un ritm susținut* acțiunea de *impunere a limbii române ca limbă liturgică*, aceasta devenind *unul din obiectivele majore ale activității sale*³.

Experiența râmniceană îl va fi învățat că, mai departe de ochii grecilor, în liniștea reședinței de vară a domnitorului, la Târgoviște, va putea să se consacre efectiv acestei misiuni asumate. De aceea, mută tipografia sa de la Râmnic la Târgoviște și aici, în intervalul 1709-1715, tipărește 21 de lucrări, dintre care 14 (două treimi) în limba română (cu litere chirilice); dintre celelalte 7, numai 5 sunt în limba greacă, iar alte două sunt, una, bilingvă (*Ceaslovul* din 1714, în limbile slavonă și română) și cealaltă, trilingvă (*Catavasierul* din 1713, în limbile „slavonă, greacă și română, scrisă cu litere chirilice”) – cf. cu datele menționate de Doru Bădără⁴. În acest timp, tipografia Mitropoliei din București trăiește o perioadă de eclipsă, căci nu se vor mai tipări, aici, în vremea lui Antim ca mitropolit, decât două cărți: un

² Pentru această tiparniță grecească de la mănăstirea Sfântul Sava, v. mai recent, la Bădără 1998, p. 68-70.

³ Bădără 1998, p. 82.

⁴ Bădără 1998, p. 82-83.

Ceaslov, în limbile română și slavonă, și *Sfătuiri creștine-politice* dedicate domnitorului Ștefan Cantacuzino, în 1715, când Constantin Brâncoveanu nu mai era la Târgoviște, obiectivul tipografic era îndeplinit, iar Antim, ca să fie aproape de noul domn, își propusese să mutăm iarăși tipografia la București, pentru mai mulță ușurință⁵. Va înființa însă o nouă tipografie și la mănăstirea *Tuturor Sfinților*, ctitorită de el, tipografie din care nu va putea să scoată în timpul vieții decât o singură carte, a lui Alexandru Mavrocordat, tatăl domnitorului fanariot, în limba greacă, deși Antim va fi turnat litere chirilice și pentru tipărituri în limba română⁶.

c) va continua opera de traducător al cărților de cult liturgic predilect din limba greacă în limba română și putem aminti, în afara celor menționate mai sus ca bi și tri-lingve, și următoarele lucrări în limba română tipărite la Târgoviște⁷:

- *Psaltire*, 1710, de [231] f.
- *Octoih*, 1712, în 464 p. – *carte liturgică fundamentală care va sta de atunci și până astăzi la baza tuturor edițiilor românești*⁸ – reluare mai dezvoltată a celui de la Râmnic (1706).
- *Rugăciuni în toate zilele săptămânii*, 1712, de 26 f.
- *Liturgier*, 1713, de [2] f, în 210 p. – reeditare a celui de la Râmnic (1706).
- *Molitvenic*, 1713, de [4] f, cu 496 p. – ediția a II-a a celui de la Râmnic (1706).
- *Catavasier*, 1714, de [2] f., cu 138 p. – reeditat în 1715.
- *Ceasoslov*, 1715 de [4] f., în 531 p.

La acestea se referă pr. prof. Teodor Bogodae când afirmă: *...Cărțile de căpătâi ale slujbelor ortodoxe și care multă vreme vor fi folosite – unele și ca manual de școală – sunt traduse și prelucrate personal de mitropolitul Antim într-o limbă clară, expresivă și populară (mai ales, Molitvenicul și Octoihul), încât până în zilele noastre aproape toate tipărituri au păstrat cu foarte mici diferențe același limbaj, statornicit de acest ctitor de limbă bisericească și românească...⁹.*

Facem aici o scurtă paranteză și subliniem faptul că asemenea afirmație venită din însuși mediul eclezial (și nu este singura !), la care se adaugă și altele din mediul laic (v. mențiunile anterioare ale lui Gabriel Ștrempel și prof. Dan Horia Mazilu) diminuează, cu argumentul adevărului istoric, importanța culturală care s-a dat (întrucâtva exagerat) traducerilor efectuate de către contemporanul lui Antim, Damaschin Dascălul; acestea, traduse din limba slavonă (și nu direct din originalul grecesc, precum ale lui Antim) au fost tipărite mai târziu (îndeosebi de urmașii lui de la Râmnic) și în tiraje mai mult sau mai puțin prohibite (mai ales în timpul ocupației austriece și în contextul politic și religios transilvan nefavorabil din secolul al XVIII-lea), n-au avut aceeași șansă de a se impune în cultul liturgic – ceea ce, totuși, nu scade meritele lui Damaschin, care și-a închinat toată viața tălmăcirii în românește a cărților ecleziale de slujbă ortodoxă, într-o limbă literară frumoasă.

d) Convins că tipărirea lucrărilor de cult în limba națională contribuie în mod esențial la întărirea spirituală, la promovarea identității etnice și a năzuinței de emancipare de sub stăpânirea străină, Antim sprijină substanțial înființarea în țara lui

⁵ Bădără 1998, p.67.

⁶ Bădără 1998, p. 68.

⁷ v. descrierea minimală a lucrărilor – apud Bădără 1998, p. 82-83.

⁸ Antim Ivireanul 1997, p. 289.

⁹ Bogodae 1966, p. 469.

natală, a unei tipografii care era solicitată de către regele Vahtang al Georgiei de la Constantin Brâncoveanu. Încă de la Râmnic, confecționase *manu proprio* matrița cu litere și antimisul georgian, pe care, în perioada 1708-1709, le trimite la Tbilisi, împreună cu tipografia, prin ucenicul său cel mai bun, Mihail Ișvanovici¹⁰.

e) Înțelegând că misiunea arhierescă îi impune manifestarea ideilor și trăirilor proprii nu doar prin intermediul tipăriturilor și tălmăcirilor, ci și direct, prin cuvânt propriu *de învățătură* pentru preoți și pentru mireni, Antim va dezvolta calitatea sa de autor inițiată în perioada râmniceană, adăugând, în limita destinului ce i-a fost dat, alte patru lucrări socotite eminentamente originale:

- *Învățătura bisericească la cele mai trebuincioase și mai de folos pentru învățătura preoților ... să se dea în dar preoților* – Târgoviște, 1710, 90 pag. – în limba română;

- *Capete de poruncă la toată ceata bisericească, pentru ca să păzească fieștecarele din preoți și din diaconi, deplin și în cinste, datorita harului său ...* Târgoviște, 1714, de [17] f. – în limba română;

- *Sfătuirii creștine – politice către preacredinciosul și preainălțatul domn și stăpânitor a toată Ungrovlahia, domnul Ioan Ștefan Cantacuzino voevod... cu câteva rugăciuni folositoare sufletului pentru întreaga săptămână ...* (tipografia Mitropoliei din București), 1715, 38 pag. – în limba greacă. De menționat că Antim, în spirit de onestitate intelectuală, menționează că a realizat mai întâi *o antologie de sentințe, din diferite scrieri de sentințe...* pe care apoi *le-am compus în stihuri politice rimate, spre a fi mai ușor înțelese și ținute în minte*¹¹;

- *Didahiile sau Predicile* – lucrare în limba română, neterminată, postumă, circulând în manuscrise de mai multe ori copiate, până la publicarea lor prima dată în 1886 de către Ion Bianu, lucrare asupra căreia vom stăruii în alt context. Această operă, prin care a conferit *un nou statut al predicii*¹², față de acela al *Cazaniei* lui Varlam, oglindește poate mai expresiv decât orice realizare a lui Antim, îngrijorarea lui pentru că, în noul context istoric (de „sfârșit de ev mediu” și „zori” ai evului modern), Biserica pierdea teren în fața dinamicii social-economice și culturale și în fața puterii laice, în timp ce el se străduia să-i apere condiția atemporală ideală, confruntându-se fățiș și critic cu toate viciile din societate și străduindu-se, rigorist, să fie *directorul de conștiințe*¹³ în epocă.

În rândul textelor proprii ale lui Antim Ivireanul trebuie socotit desigur și ceea ce s-a considerat a fi testamentul său și anume *Învățătură pentru Așezământul cinstitei mânăstiri a Tuturor Sfinților* - București, 1713, lucrare manuscrisă, în limba română, cuprinzând *Capete 32*.

În legătură cu acest text original, putem face două observații minimale:

◆ *Învățătura bisericească și Capetele de poruncă* se adaugă „programului” (inițiat la Râmnic prin *Învățătură pre scurt despre taina pocăinții* (1705) pentru ridicarea nivelului duhovnicesc și canonic al vieții și activității preoților, în timp ce, cu *Didahiile*, Antim deschide un al doilea „front” de acțiune, de data aceasta

¹⁰ Stanciu 2014b, p. 100.

¹¹ Antim Ivireanul 1997, p. 317.

¹² Mazilu 1998, p. 373-390.

¹³ Mazilu 1999, p. 148-172.

dedicat îmbunătățirii vieții spirituale și morale a mirenilor, fie aceștia poporul „de rând”, fie dregători, fie chiar domnul (*cf. și Sfătuirile creștine – politice*);

◆ Cu *Așezământul* întocmit mânăstirii pe care a ctitorit-o, Antim manifestă preocupări novatoare și normative și în ceea ce privește viața monastică „de obște” și legătura ei cu laicatul, în special cel aflat în suferință. Astfel, Antim Ivireanul, ca mitropolit al Ungrovlahiei, acoperă – prin contribuții proprii, semnificative și memorabile – întregul spațiu de acțiune duhovnicească, spirituală și canonică asupra păstoriților săi și împreună cu aceștia.

f) Anvergura tot mai largă a activităților sale confirmă faptul că Antim își urmează consecvent și chiar cu ardoare *programul* schițat în cuvântul de la întronizare, iar aceasta își află consecința firească și în polivalența atitudinilor sale față de cei pe care-i socotește încredințați în răspundere duhovnicească de către Dumnezeu, preoții; pentru că îi iubește, își îngăduie să-i certe cu vehemență și ciudă totodată, dar pe cât îi ceartă pe atât îi apără cu îndârjire în fața celor ce practică abuzuri înrobitoare asupra lor. De asemenea, el se va ridica plin de demnitate și curaj împotriva pretențiilor necanonice ale patriarhului de Ierusalim, Hrisant Notara, de a-i fi închinată (subjugate economic!) tot mai multe așezăminte de cult românești, subminând astfel drepturile Bisericii Ortodoxe Române la autonomia sa, drepturile episcopului locului asupra mânăstirilor din eparhie – drepturi legiferate de mult prin *Codul Împăratului Justinian*¹⁴. Implicându-se în acest conflict arbitrat de Patriarhia Ecumenică, mitropolitul Antim își va crea animozități ireconciliabile, cu nefaste consecințe în anul 1716: el nu va fi apărât, dimpotrivă, „ajutat” să-și piardă scaunul și viața, când, la cererea domnitorului fugar Nicolae Mavrocordat, om al turcilor păgâni, nu-și va părăsi „turma” și va suporta răzbunarea ulterioară a acestuia (și a lui Hrisant !).

g) Marcat de conflictul cu Brâncoveanu (cauzat de prezența Mitropolitului în tabăra militară, alături de boierii Cantacuzini, partizani ai rușilor în războiul ruso-turc din 1711, soldat cu victoria otomanilor, care-l puteau pedepsi pe domnitor pentru favorizarea inamicului, deși personal, prudent, s-a ferit de vreo implicare), conflict din anii 1711-1712, în care i s-a cerut să facă *paretisis*/demisie și a fost nevoit să trimită două scrisori de dezvinovățire, după care a fost iertat, Antim Ivireanul n-a avut tihna necesară pentru ca, în acei ani, să-și continue activitatea tipografică la Târgoviște. (*Fără prezența și îndemnul mitropolitului, tipograful său, Gheorghe Radovici, n-a îndrăznit să tipărească nici o carte – a observat monograful și editorul Gabriel Stempel*)¹⁵. Abia din toamna lui 1712 și, mai ales, din anul 1713, își va relua preocuparea editorială, tipărind cărți fundamentale (*Octoihul, Molitvenicul* ș.a.). Totodată, datorită aceluiași conflict, Antim, de-acum prudent în afișarea compatibilității sale cu boierii Cantacuzini, se va fi gândit mai mult la vârsta și sfârșitul lui, încât, ca să-i mulțumească lui Dumnezeu pentru tot ce i-a dăruit, s-a decis, probabil la începutul anului 1713, să lase de pe urma lui două

---

¹⁴ Elian 1966.

¹⁵ Antim Ivireanul 1972, p. XXVII.

fapte temeinice: ctitorirea unui aşezământ monahal cu biserică de zid şi redactarea pentru tipar a *Didahiilor*, a cuvintelor sale rostite în timpul arhieriei mitropolitane.

h) În legătură cu imprezibila mazilire a marelui domnitor Constantin Brâncoveanu, cel ce asigurase pacea şi dezvoltarea economică şi culturală a ţării timp de un sfert de secol, mazilire datorată trădării şi uneltirilor din partea rudelor cantacuzine (care, astfel, se apărau pe ele însele de acuzele turcilor pentru duplicitate), desigur că Antim, chiar dacă, foarte operativ, sub supravegherea ceauşului otoman, la uns domn pe Ştefan Cantacuzino, va trăi o înfiorare prelungă. Şi mai mult va fi zguduit de moartea jertfelnică, dimpreună cu toţi fiii săi, a domnitorului pe care îl omagiase de atâtea ori în prefeţe pentru realizările lui de „principe luminat”.

Reacţia vizibilă a lui Antim a constat în intensificarea ctitoririi bisericii cu hramul Tuturor Sfinţilor¹⁶, în definitivarea celor mai multe dintre predicile prevăzute în volumul de *Didahii*, precum şi în tipărirea antologiei sale (versificate original) *Sfaturile creştino-politice* către noul domnitor Ştefan Cantacuzino, o pareneză promovând „conducătorul creştin înţelept”¹⁷. Ceea ce nu trebuie interpretat ca fiind „rodul unei (surde) antipatii faţă de Brâncoveanu, binefăcătorul său martirizat, şi al unei (bruşte) simpatii pentru domnul uzurpator, ci rodul perioadei de cristalizare a concepţiei sale politice, <<direct descinse din modele bizantine>>, dar raportată la situaţia *de facto* dinainte de domniile fanariote (pe care, în fond, a dorit să le preîntâmpine)”¹⁸.

i) Ultimul an al vieţii mitropolitului Antim Ivireanul, sfârşit martiric, semnifică, mai mult decât oricare altul dinainte, sensul activităţii sale în istorie, marcat nu atât pentru sine, cât pentru poporul adoptiv păstorit. *Cuget şi suflet profund religios, Antim era convins, ca şi Bossuet, că istoria, în care Dumnezeu se coborâse prin întruparea Fiului Său, se desfăşoară după un plan insondabil al Providenţei şi că, pentru a fi sigur de un sens favorabil al istoriei în epoca lui concretă, erau necesare eforturi hotărâte din partea popoarelor creştine si din partea fiecărui creştin, în lupta cu răul dinăuntru şi cel din afară – cum scriam într-un context anterior*¹⁹.

În acest sens, eforturile sale de-o viaţă au fost de excepţie. Prin extensia activităţii din mediul monahal în cel cultural (cărturăresc, tipografic şi editorial), a aflat în ţara adoptivă aceleaşi năzuinţe de emancipare ca acelea din ţara sa natală, ca şi din celelalte ţări subjugate de Imperiul Otoman. Adus în Țările Române de către patriarhul Dositheii al Ierusalimului, mai întâi, în Moldova²⁰, apoi în Țara Românească, dotat cu multiple însușiri și abilități – *au mai găsi-vom un om ca acesta?*, s-ar fi întrebat retoric domnitorul Brâncoveanu, atunci când l-a cunoscut –,

¹⁶ Secăreanu 2011-2012.

¹⁷ v. *Sfaturi creştino-politice către preacredinciosul şi preainălţatul domnitor şi voievod al toată Ungro-Vlahia, domnul Ioan Ştefan Cantacuzino*, în vol. *Conducătorul creştin înţelept*, Bucureşti, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, 2010, p. 77-114. Notă: editorii anteriori au tradus titlul sub forma *Sfătuiri creştine-politice* – ceea ce explică şi folosirea duală de către noi a acestui titlu.

¹⁸ Lazăr 2000, p. 160-161.

¹⁹ Lazăr 2000, p. 153-154.

²⁰ Stanciu 2014a.

se va atașa programului cultural-spiritual și artistic inițiat și susținut de către *monarhia culturală* a lui Constantin Brâncoveanu și își va asuma, în cadrul acestui program, deopotrivă cu resortul spiritual, partea practică, executivă, antrenându-și dintre multele abilități îndeosebi pe acelea legate de tehnica și arta tiparului, devenind performerul acestei activități. Ca atare, a tipărit cărțile fundamentale pentru cultul ortodox în limba română, alte cărți în limba greacă, îndeosebi cele integrate polemicii dogmatice cu Reforma și Contrareforma, cărți de profilul *umanismului civic* (de înțelepciune, pareneze, hagiografii) și, sub patronajul Brâncoveanului, a trimis tipografi și tipografi, precum și litere lucrute de el însuși pentru georgieni și pentru arabii ortodocși din Orient. Pe lângă vocația monahală a desăvârșirii lăuntrice, năzuința de emancipare națională prin cultură (și nu numai!), a românilor, dar și a celorlalți ortodocși din Imperiul Otoman va fi obiectiv fundamental al existenței sale, din adolescența când fusese *rob la turci* până la senectutea încununată de martiriu.

Viața și realizările Sfântului Antim Ivireanul au fost în bună măsură dependente de evoluția raportului între Regnum și Sacerdotium, din care inerent a făcut parte. După o colaborare bogată, armonioasă și exemplară cu domnitorul Constantin Brâncoveanu, în răstimpul 1691-1711, colaborare continuată, chiar și în contextul răcirii relațiilor dintre cei doi, în intervalul 1711-1714, a urmat o relativă conlucrare, în anii 1714-1715, cu noul domn Ștefan Cantacuzino, pe care dorea să-l aibă „fii duhovnicesc”, dar care nu se ridica la înălțimea predecesorului său, pentru ca, mai apoi, în răstimpul 1715-1716, relația cu primul domnitor fanariot, Nicolae Mavrocordat, să fie mereu tensionată, ducând, finalmente la sacrificarea lui Antim. Rămas singur din garda veche a lui Constantin Brâncoveanu și a Cantacuzinilor (toți, decimați de turci), Antim, care funciar nu suporta un domnitor străin și aservit întru totul Porții Otomane, și-a asumat fățiș, în numele poporului adoptiv, de care se legase sufletește, conflictul, pentru a câștiga față de Regnum ascendența Bisericii, ca purtătoare a intereselor Țării Românești. Într-un penultim moment, a refuzat să-l urmeze pe domnitorul fugăr de teama austrieșilor care ar fi intrat în țară, a preferat să nu-și părăsească turma păstorită, s-a întors în Capitală și a uns un alt domn, român. Episodul fiind de scurtă durată, Nicolae Mavrocordat la întoarcerea în București, l-a scos din scaun pe mitropolit, i-a obținut caterisirea și, finalmente, i-a produs martiriul. Pentru neamul românesc, gestul său de demnitate și nesupunere a fost gestul istoric al unui erou al luptei împotriva stăpânirii otomane, gestul *nerăbdării* sale *sacre*²¹ în această luptă, gestul unui erou al creștinătății, ulterior santificat.

Astfel a fost finalul mitropolitului Antim Ivireanul, cel *care a luminat o epocă și care a păstrat până la moarte în sufletul său nădejdele spre mai bine ale neamului care l-a adoptat*²² și ale creștinilor subjugați de Poarta Otomană. Aceasta a fost lupta lui împotriva stăpânirii păgâne înrobitoare, speranța și fapta în sprijinul puterii politice creștine și, mai presus de toate, slujirea până la sacrificiu a *turmei* încredințate de Dumnezeu, a aspirațiilor de libertate și dreptate ale poporului român. Căci *păstorul cel bun viața își pune pentru oile sale*, urmând pildei din veac a Mântuitorului.

---

²¹ Lazăr 2000, p. 160-164.

²² Strempele 1997, p. 25.

BIBLIOGRAFIE

Antim Ivireanul 1972 – Antim Ivireanul, *Opere*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Strempel, București, Ed. „Minerva”, 1972.

Antim Ivireanul 1997 – Antim Ivireanul, *Opere. Didahii*, ediție de Gabriel Strempel, București, Ed. „Minerva”, 1997.

Antim Ivireanul 2010 – Antim Ivireanul, *Sfaturi creștino-politice către preacredinciosul și preaînălțatul domnitor și voievod al toată Ungro-Vlahia, domnul Ioan Ștefan Cantacuzino*, în vol. *Conducătorul creștin înțelept*, București, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, 2010.

Bădără 1998 – Doru Bădără, *Tiparul românesc la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, Brăila, Ed. „Istros”, 1998 (Muzeul Brăilei).

Bogodae 1966 – Teodor Bogodae, *Personalitatea mitropolitului Antim Ivireanul*, în „Mitropolia Banatului”, anul XVI, 1966, nr. 7-9, p. 467-482.

Elian 1966 – Alexandru Elian, *Antim Ivireanul – apărător al prerogativelor scaunului mitropolitan al Ungrovlahiei*, în: „Studii Teologice”, seria II, an XVIII, 1966, nr. 9-10, nov.-dec., p. 519-530.

Lazăr 2000 – Ioan St. Lazăr, *Sfântul Antim Ivireanul - «vistierie de daruri» - poem critic în patru părți*, Râmnicu-Vâlcea, Ed. Almarom, 2000.

Mazilu 1998 – Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, vol. 2, partea a II-a, *Genurile literare*, Editura Universității din București, 1998.

Mazilu 1999 – Dan Horia Mazilu, *Introducere în opera lui Antim Ivireanul*, București, S.C. Editura Minerva S.A., 1999.

Secăreanu 2011-2012 – George Antim Secăreanu, *Pisania mănăstirii Antim și profunzimile gândirii teologice a Sf. Antim Ivireanul*, în „Lumina lumii”, Râmnicu-Vâlcea, anii XXI-XXII, 2011-2012, nr. 21-22, p. 47-52.

Stanciu 2014a – Mihail Stanciu, *Descoperiri recente referitoare la venirea Sfântului Antim Ivireanul în Țările Române*, în „Ortodoxia”, București, Seria a II-a, an VI, nr. I, ianuarie-martie 2014, p. 132-142.

Stanciu 2014b – Mihail Stanciu, *Scrisoarea Episcopului Antim al Râmnicului către Patriarhul Ierusalimului Hrisant Notara*, în „Ortodoxia”, București, Seria a II-a, Anul VI, Nr. 2, Aprilie-Iunie 2014, p. 100-101.

Strempel 1997 – Gabriel Strempel, *Antim Ivireanul*, București, Ed. Academiei Române, 1997.

Câteva considerente privind muzeologia din Oltenia

Sabin Lungoci*

Keywords: *museology, Oltenia, museum's management.*

Abstract: *The request to write an article on this subject came from a desire to highlight the development of museology in Oltenia, to integrate it regionally, to find the common elements of its development from the beginning to the present, with all the changes that followed after 1990. The article wants to show progress of museums over time, in every county, their tipology and development prospects, collections management and modernization efforts of everything that is museology in Oltenia.*

Cuvinte-cheie: *muzeologie, Oltenia, managementul muzeelor.*

Rezumat: *Demersul de a scrie un articol pe această temă a venit din dorința de a pune în lumină dezvoltarea muzeologiei în Oltenia, de a o integra regional, a-i găsi elementele comune de dezvoltare de la începuturi și până în prezent, cu toate transformările care au urmat după 1990. Am avut ca un bun exemplu lucrarea kolegei mele muzeograf Gherghina Boda, de la Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva, **Istoria muzeelor din Transilvania între 1817-1905**, care, deși, se referă la muzeele dintr-o regiune care nu era românească în perioada respectivă, așadar într-un context oarecum diferit, este un bun exemplu de abordare a metodelor de cercetare muzeologică.*

Cuprinsul articolului este diferit și vrea să reflecte evoluția muzeelor în timp, pe județe, tipologia lor, perspectivele de dezvoltare, managementul colecțiilor și eforturile de modernizare, de aducere la timpul prezent a tot ceea ce înseamnă muzeologie în Oltenia.

În cadrul acestui articol mi-am propus să scot în evidență eforturile depuse de-a lungul timpului de cei care au contribuit la dezvoltarea muzeelor în Oltenia, fie persoane particulare, fie instituții ale statului, fără a avea pretenția de a le cuprinde pe toate, ci doar spicuiind câteva exemple notabile în acest sens.

Perioada de început s-ar situa, în majoritatea județelor din Oltenia, la începutul secolului al XIX-lea. Este ușor de înțeles din cercetări că primele demersuri de organizare a muzeelor în Oltenia au venit, în special, de la particulari și, mai apoi, de la stat.

Spre exemplu, în județul Mehedinți primele preocupări muzeistice sunt atestate pe la 1833, dar abia în 1881 institutorul Vasile Dumitrescu înființează Muzeul Severinului. La Craiova, Muzeul Olteniei este înființat în 1928 ca Muzeu al Științelor Naturii care, ulterior, s-a unit cu Muzeul Regional al Olteniei formând o singură entitate.

Judetul Dolj mai deține și în orașul Corabia un Muzeu de Arheologie și Etnografie care a fost înființat în 1951 și care are un profil mixt de istorie, etnografie și științele naturii. Tot în Dolj, la Calafat, se află Muzeul de Artă și

---

* **Sabin Lungoci**, muzeograf, Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, e-mail: sabinlungoci@yahoo.com.

Etnografie înființat în 1967, muzeu ce este găzduit de Palatul Marincu, un monument de arhitectură de categoria B construit între 1904-1907.

În județul Gorj, muzeologia organizată începe la sfârșitul secolului al XIX-lea, mai exact în 1894, când un grup de oameni de cultură conduși de istoricul Alexandru Ștefulescu a înființat Muzeul Gorjului.

În județul Olt, începuturile muzeologiei sunt târzii, astfel că doar după primul război mondial sunt notabile câteva inițiative ale unor colecționari particulari, dar care nu s-au concretizat într-o formă organizată. Abia în 1952 a fost deschis Muzeul Raional Slatina. Tot în județul Olt avem și Muzeul Romanășului din Caracal înființat în 1949 și care deține o serie de colecții de obiecte antice și medievale.

În Vâlcea, primele încercări vin tot din partea unor particulari, cum ar fi episcopul Gheorghe Enăceanu și, mai apoi, în 1921, Elena P. Cappelleanu care face o donație de artă Liceului din Rm. Vâlcea. Se pare că județul Vâlcea este ultimul dintre județele Olteniei care își înființează un muzeu județean, acest lucru întâmplându-se relativ târziu, și anume în 1966, când își deschide o secție de istorie.

După cum am constatat, muzeele din Oltenia apar prin eforturi independente ale unor particulari, dar relativ târziu dacă ar fi să comparăm cu aproape toate județele sau regiunile istorice ale României.

După 1970, colecțiile muzeale din Oltenia iau amploare, diversitatea și tipologia muzeelor atinge o dezvoltare fără precedent. Apare, în 1974, Muzeul Satului Vâlcean, în 1982, în Mehedinți, apare secția de etnografie a Muzeului Regiunii Porților de Fier, în 1970 apare în Gorj Muzeul Arhitecturii Populare ce se dezvoltă în jurul Culei Cornoiu, situație asemănătoare cu cea de la Muzeul Satului Vâlcean, care se construiește în aceeași perioadă în jurul Culei Bujoreanu. În aceeași perioadă se valorifică, din punct de vedere muzeal, noi obiective cu valoare culturală, cum ar fi casele memoriale: Casa Memorială Anton Pann în Rm. Vâlcea, muzee bisericești cum ar fi cel de la Mănăstirea Cozia și altele.

Anii '90 se caracterizează, în general, printr-o perioadă incertă și destul de grea, cel puțin din punct de vedere material, a muzeelor din Oltenia. O parte din patrimoniul acestora este revendicat în justiție de presupuși proprietari de drept. Exemplul concludent în acest sens este Muzeul Satului Vâlcean care pierde o parte din suprafața sa, micșorându-se de la 10 hectare la 8 hectare. Totuși, imobilele istorice nu sunt retrocedate și vor avea parte începând cu anul 2008 de ample restaurări.

O situație aparte o identificăm la Culele de la Măldărăști, parte a Muzeului Județean Vâlcea, unde Cula Greceanu a fost retrocedată unor moștenitori.

Nici în Gorj situația nu a fost mai bună, jumătate din terenul ce aparținea Muzeului Arhitecturii Populare, cât și mai multe imobile istorice, printre care și Cula Cornoiu, au fost retrocedate, ieșind din proprietatea muzeului.

Un aspect important pe care mi l-am propus să-l scot în evidență este rolul muzeelor în rețeaua muzeală din România, care este de cele mai multe ori strâns legat de locul acestora, dacă le gândim ca un ansamblu geografic unitar și național. Aș vrea să subliniez diferențele de ordin geografic dintre acestea care, deși aparțin aceleiași regiuni, au fiecare un specific local ce le face unice.

Modul cum au fost gândite unele muzee chiar înainte de crearea lor le diferențiază în mod semnificativ de alte muzee asemănătoare din țară. Aș da exemplul Muzeului Satului Vâlcean pe care îl cunosc foarte bine, care este un muzeu în aer liber, ce prezintă arhitectura tradițională vâlceană, integrată într-un tot unitar care este satul tradițional vâlcean. Spre deosebire de Muzeul Astra din Sibiu sau Dimitrie Gusti din București, care deși sunt tot muzee în aer liber și prezintă arhitectura tradițională, ele nu și-au propus să reconstitue un sat tradițional, ci sunt o expunere liniară sau circulară de monumente arhitecturale tradiționale, majoritatea fără o legătură geografică între ele sau, *in extenso*, pot fi considerate doar monumente de arhitectură tradițională românească.

O misiune destul de dificilă este identificarea colecțiilor particulare din Oltenia. Aici pot fi incluse colecțiile cu caracter singular deținute de persoane particulare, de mănăstiri, dar mai ales de muzeele mici de tip casă memorială din orașele mici ale Olteniei sau muzee sătești.

Cele mai frecvente tipuri de colecții pe care le întâlnim în aceste tipuri de muzee sunt: ceramica oltenească, colecții de mobilier-ocupații, numismatică, colecții de obiecte bisericești.

Conform CIMEC, pe județe, ele sunt repartizate după cum urmează:

În județul Dolj: colecțiile de etnografie de la Corabia, colecțiile de la Muzeul Câmpiei Băileștilor, colecțiile Muzeului Sătesc Bechet, colecțiile Muzeului de Artă și Etnografie din Calafat, colecțiile Muzeului Sătesc Celaru, colecțiile Muzeului Sătesc Cernătești, colecția muzeală a Mitropoliei Ortodoxe a Olteniei, colecția de fotografie documentară „Henri Coanda” din comuna Perișor.

În județul Gorj: colecția de etnografie de la Albeni, colecția de la Muzeul Sătesc Arcani, colecția de la Muzeul Satului Bărbătești, colecția de etnografie Borăscu, colecția muzelă a Mănăstirii Lainici, colecția de etnografie „Casa Cartianu”, colecția sătească Florești, colecția din Casa Muzeu „Constantin Brancuși”, colecția Muzeului Sătesc Lelești, colecția de la Muzeul Civilizației Montane Rânca, colecția muzeală a Mănăstirii Polovragi, colecția de la Muzeul Sătesc Radinești, colecția muzeală „Maria Apostol” din comuna Runcu, colecția muzeală Săcelu, colecția de la Casa Memorială „Ecaterina Teodoroiu”, colecția muzelă a Mănăstirii Tismana, colecția sătească Turburea, colecția de la Casa Memorială „Tudor Vladimirescu”, colecția de la Casa Memorială „Ion Popescu – Voitești”.

În județul Mehedinți: colecția de la Casa Memorială „Constantin Rădulescu-Motru”, colecția de la Cula „Tudor Vladimirescu”, colecțiile din cadrul expoziției „Hidrocentrala Porțile de Fier”, colecția muzeală a Mănăstirii Gura Motrului, colecția muzeală a Mănăstirii Strehăia, colecția de la Muzeul „Gheorghe Ionescu Sisești”.

În județul Olt: colecția de Ceramică Populară de pe Valea Oltețului de la Balș, colecția de la Muzeul Mănăstirii Brâncoveni, colecția de la Casa Memorială „Iancu Jianu” Caracal, colecțiile Muzeului Romanatului de la Caracal, colecția etnografică și de Artă Populară Chilia- Făgețelu, colecțiile de arheologie și etnografie Corabia, colecția etnografică „Constantin Nițu” de la Cornățelu-Poboru, colecțiile Muzeului Câmpiei Boianului din Drăgănești-Olt, colecția etnografică Ionel Constantin-Lele din comuna Izvoarele jud. Olt, colecția de la Casa Memorială „Nicolae Titulescu”, colecția Muzeului Sătesc Orlea, colecția de

Arheologie și etnografie Piatra - Olt, colecția - expoziție documentară „Preoții militari din județul Olt”, colecția Mănăstirii Clocociov, colecțiile complexului muzeal etnografic Boianu din comuna Stoicănesti.

În județul Vâlcea: colecția de la Muzeul de Arheologie și Artă Religioasă „Gheorghe Petre” din Băile Govora, colecția muzelă a Mănăstirii Arnota, colecția muzeală a Mănăstirii Bistrița, colecția muzeală a Mănăstirii Cozia, colecția de artă „Alexandru Bălintescu” de la Costești, colecția muzeală a Mănăstirii „Dintr-un Lemn” din comuna Frâncești, satul Dezrobiți, colecția Casei Memoriale „Theodor Bălașel” din comuna Ștefănești, satul Dobrușa, colecția Casei Memoriale „Gib Mihăescu” din Drăgășani, colecția de obiecte bisericești și documente istorice din Biserica „Sf. Ilie” din Dragășani, colecțiile de la Muzeul Viei și Vinului Drăgășani, colecția muzeală a Mănăstirii Govora, colecția de la Galeria de artă populară contemporană din Horezu, colecția de la Muzeul sătesc Mogești din comuna Slătioara, colecția de la Casa Memorială „Anton Pann” din Râmnicu Vâlcea, colecția muzeală a Episcopiei de Râmnic din Râmnicu Vâlcea, colecția muzeală a Mănăstirii Hurezi, colecția de obiecte bisericești Scărișoara din comuna Mihaești, colecția muzeală sătească Vaideeni, din comuna Vaideeni și colecțiile de la Muzeul Memorial „Nicolae Bălcescu”.

În general, fiecare județ are în municipiul reședință de județ un muzeu de istorie și un muzeu de artă dar, în funcție de istoria, tradițiile, cultura și potențialul economic, fiecare oraș, municipiu sau municipiu reședință de județ și-a dezvoltat o rețea muzeală proprie cât mai diversă.

Tipologia muzeelor din Oltenia are de obicei următoarea structură:

- muzee de istorie și arheologie;
- muzee de artă;
- muzee etnografice în aer liber;
- muzee sau secții de științe naturale;
- case memoriale;
- cule.

Trebuie ținut cont de specificul fiecărei zone, astfel că, spre exemplu, un muzeu precum Muzeul Viei și Vinului din Drăgășani, deși are ca principală tematică ocupația tradițională a cultivării viței de vie și vinăritului, la o analiză mai atentă a colecțiilor expuse el poate fi încadrat și ca muzeu etnografic dar și tehnic, prin instalațiile care sunt expuse în expoziția de bază.

Ar fi de menționat și muzeele de tip casă memorială sau cele de tip mixt, cum ar fi Culele de la Măldărăști, unde avem pe de o parte Cula I.G. Duca și o casă memorială dedicată fostului prim-ministru dar și Cula Greceanu, un monument aparte ca istorie și arhitectură.

Este absolut obligatoriu de subliniat modul cum au reușit muzeele din Oltenia să asigure un rol central în protejarea colecțiilor pe care le dețin.

Totodată, trebuie precizat că bugetul pe care instituțiile muzeale studiate îl alocă cercetării, documentării, depozitării, conservării și pentru asigurarea colecțiilor este unul destul de important. Aș include aici și cheltuielile ocazionale cu întreținerea și administrarea părții din muzeu unde sunt depozitate sau expuse colecțiile, sau doar anumite exponate.

O serie de întrebări își caută răspunsuri în muzeologia din Oltenia care ar putea fi împărțită, cel puțin în istoria sa recentă, în două subperioade - anii 90’,

caracterizați în general printr-o decădere a activității muzeale și a muzeelor în general, și anii 2000 până în prezent, ce se caracterizează printr-o revenire, un reveriment și chiar o dezvoltare a muzeelor și a activităților muzeale din Oltenia.

Întrebările importante, din punctul nostru de vedere, care necesită răspunsuri sunt:

- Ce s-a întâmplat cu patrimoniul muzeelor din Oltenia după 1990?
- Ce muzee au fost reabilitate, când și cum?
- Ce expoziții permanente au fost refăcute?
- Ce expoziții permanente noi au apărut?
- Ce muzee noi au apărut?

Evident că răspunsurile trebuie să fie cât mai cuprinzătoare, detaliate și să reflecte cât de mult posibil realitățile muzeologiei oltene, cât și pe specialiștii care au făcut posibile aceste realizări în timpuri dificile din punct de vedere economic.

Anii 2000 se caracterizează printr-o renaștere a muzeelor din Oltenia. Din fonduri bugetare sau din fonduri europene, acestea își măresc patrimoniul, se renovează și revin în forță în secolul XXI.

Progresele cele mai evidente sunt făcute de Muzeul Olteniei care, cu ajutorul finanțărilor europene, își renovează toate secțiile respectiv - secția de etnografie, secția de arheologie și istorie, secția de științe naturale și Muzeul de Artă.

Și în județul Vâlcea au loc progrese majore. În municipiul Drăgășani este redeschis, după o lungă perioadă în care a fost închis, Muzeul Viei și Vinului. Muzeul a fost reabilitat cu fonduri europene, aparținând acum din punct de vedere metodologic de Muzeul Județean *Aurelian Sacerdoțeanu* Vâlcea. La Muzeul Satului Vâlcean sunt aduse noi monumente de arhitectură rurală printre care și două biserici de lemn de secol XVII și XVIII, deosebit de valoroase. Muzeul de Istorie și Muzeul de Artă sunt și ele restaurate complet iar la Muzeul de Istorie este deschisă o nouă expoziție permanentă, clădirea fiind renovată complet.

În județul Olt a fost înființat, la inițiativa muzeografului Zorzolui Traian, un Arheopark, care este un sat neolitic ce încearcă să reproducă în mod fidel un sat aparținând culturii Boian. Muzeul a fost inaugurat în 2010 în Drăgănești - Olt și este singurul de acest fel din România, muzeul fiind integrat din punct de vedere administrativ în cadrul Muzeului Câmpiei Boianului.

În județul Gorj este refăcută complet clădirea Muzeului Județean de Istorie împreună cu expoziția de bază iar Muzeul Arhitecturii Populare de la Curțișoara își recapătă strălucirea inițială chiar dacă a suferit pierderi patrimoniale în urma retrocedărilor.

Din punct de vedere al perspectivelor muzeale în Oltenia, acestea se referă la un plan viitor în domeniul muzeologiei, care este destul de dificil dacă nu chiar imposibil de prezis. Există, totuși, anumite semne care pot anunța anumite dezvoltări muzeale viitoare.

Se pare că cel puțin în acest moment perspectivele muzeale oltene sunt optimiste iar activitatea muzeală în Oltenia a căpătat un suflu nou și inovator. Pe lângă lucrările de renovare aferente clădirilor ce găzduiesc muzee, majoritatea și-au refăcut expozițiile de bază, acordă o mai mare atenție conservării și restaurării patrimoniului, au apărut și colaborările cu ONG-urile, colaborările între muzee s-au înmulțit, muzeele au început să aloce mai mulți bani pentru achiziția de exponate cu o valoare muzeală deosebită, muzeele se reinventează prin strategii moderne de

promovare dar și prin programe educaționale, muzeele se informatizează atât în gestionarea colecțiilor, cât și în relația cu publicul.

Dezvoltarea muzeelor oltene a intrat într-o nouă etapă, etapa fondurilor europene, fiecare județ și municipiu având în plan noi investiții cu dezvoltarea muzeelor.

Un alt aspect de relatat în muzeologia actuală, ar fi informatizarea și digitalizarea activităților muzeale, ce implică mai multe aspecte:

- în primul rând, după anul 2000 a început implementarea în forță a programului informatic DOCPAT, un program de baze de date al patrimoniului care poate genera atât fișa obiectului, cât și multe alte selecții în funcție de dorința specialistului muzeograf, restaurator sau conservator, cum ar fi liste cu obiectele din colecții în funcție de vechimea lor, în ordine alfabetică, după localitatea de origine dar și alte opțiuni. Programul conține și fotografiile ale obiectelor de patrimoniu din colecția respectivă dar și referiri la intervențiile de restaurare sau conservare ce s-au efectuat asupra obiectului respectiv;
- altă activitate informatică ce servește colecțiile muzeale o reprezintă realizarea registrelor informatice;
- utilizarea internetului pentru promovarea muzeelor se poate realiza în mai multe feluri și anume: realizarea de pagini web ale muzeelor și/sau secțiilor muzeale în care acestea sunt promovate, promovarea muzeelor pe rețelele de socializare cum ar fi Facebook sau Twitter;
- dotarea muzeelor cu infochioscuri;
- mai bună colaborare între diferite muzee prin intermediul internetului, mai ales prin transmiterea de informații cu privire la colecțiile ce vor fi itinerate.

Concluzionând, conform evoluțiilor din ultimii ani, se pare că muzeologia din Oltenia a recăpătat un nou suflu, cel puțin înnoitor dacă nu și inovator, muzeele reușind să treacă proba timpului, o probă destul de dificilă cel puțin în ultimele două decenii. Muzeele din Oltenia au reușit să își reafirme rolul de principal pilon al culturii și de loc principal de protecție și valorificare al colecțiilor și al patrimoniului istoric în general.

BIBLIOGRAFIE

Baray 2002 – Lord Baray(ed). *The Manual of Museum Learning*, Altamira Press, 2007.

Bernea 2001 – Horia Bernea, *Câteva gânduri despre muzeu, cantități, materialitate și încrucișare*, în Irina Nicolau și Carmen Huluță, *Dosar sentimental, Universitatea din București și Muzeul Țăranului Român*, Editura Ars Docendi, București, 2001.

Boda 2008 – Gherghina Boda, *Muzeele din Transilvania între 1817-1905*, Editura Samuel, Mediaș, 2008.

Bucur 2000 – Corneliu Ioan Bucur, *Muzeul în aer liber. Obiect. Concepție. Tipologie. Patrimoniu. Funcții. Principiile și metodologia organizării*, București, Centrul de Pregătire și Formare a Personalului din instituțiile de cultură, 2000.

Bucur 2006 – Corneliu Bucur, *Identitate etnoculturală. Conștiință națională și afirmare universală*, Sibiu, 2006.

Bucur 2007 – Corneliu Ioan Bucur, *Muzeul civilizației Populare Tradiționale „ASTRA” (Dumbrava Sibiului). Catalog*, Editura „Astra Museum”, Sibiu, 2007.

Bucur 2012 – Corneliu Bucur, *Etnologie și etnomuzeologie românească la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI*, Editura ALTIP, Sibiu, 2012.

Cărăluși 1984 – Vasile Cărăluși, *Începuturile Muzeului Județean Gorj*, în Revista Muzeelor și Monumentelor, nr. 9/1984, p. 73-76.

Dabija, Mărcuș 1970 – Anca Dabija, S. Mărcuș, *Îndrumarea muzeală și școala*, în Revista Muzeelor, nr. 5, 1970, p. 410-411.

Florescu 1998 – Radu Florescu, *Bazele muzeologiei*, București, 1998.

Galbenu 1986 – Doina Galbenu, *Din istoricul muzeelor din Oltenia*, în Revista Muzeelor și Monumentelor, nr.7/1986, p. 81-89.

Gavrilă 2006 – Gavrilă Simion, *Muzeul, muzeografie, muzeologie*, Chișinău, Editura Ad cart, Chișinău, 2006.

Godea 2007 – Godea Ioan, *Muzeotehnică*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2007.

Hooper-Greenhill 1999 – Hooper-Greenhill Eilean, *The Educational Role of the Museum*, 2nd ed., Routledge, London, 1999.

Marinoiu 1985 – Vasile Marinoiu, *Din istoricul Muzeului Județean Gorj*, în Revista Muzeelor și Monumentelor, nr. 2/1985, p. 52-57.

Mihalache 1972 – Marin Mihalache, *Ghidul muzeelor din România*, București, 1972.

Mihăescu, Crișan 2005 – Veronica Mihăescu, Ciprian Crișan, *Muzeul virtual al secolului XXI. Formule de prezentare ale muzeului în spațiul cibernetic*, în Revista Muzeelor, nr. 3/2005, p. 88-91.

Moisil 1926 – Iuliu Moisil, *Muzeul Gorjului. Note și amintiri*, în Arhivele Olteniei, an V, 1926, p. 9-19.

- Nicolescu 1975** – Corina Nicolescu, *Muzeologie generală*, București, 1975.
- Olaru 2005** – Valer Olaru, *Importanța patrimoniului muzeal în programul de formare a specialiștilor din muzee. Colaborare între muzee și universități*, în Revista Muzeelor, nr. 3/2005, p. 96-98.
- Opriș 1985** – Ioan Opriș, *Ocotirea patrimoniului cultural*, București, 1985.
- Opriș 1988** – Ioan Opriș, *Protection of Cultural Heritage in Romania*, București, 1988.
- Opriș 1994** – Ioan Opriș, *Istoria Muzeelor din România*, Editura Museion, București, 1994.
- Opriș 2001** – Ioan Opriș, *Transmuseographia*, Editura Oscar Print, București, 2001.
- Opriș 2005** – Ioan Opriș, *Donații și donatori*, București, Editura Oscar Print, 2005.
- Opriș 2006** – Ioan Opriș, *Muzeosofia*, București, Editura Oscar Print, 2006.
- Opriș 2008** – Ioan Opriș, *Provocarea noilor muzeologii*, Brăila, Editura Istros, 2008.
- Opriș 2009** – Ioan Opriș, *Managementul muzeal*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009.
- Opriș 2013** – Ioan Opriș, *Colecționism, Muzeologizare, Patrimonializare*, Editura Oscar Print, București, 2013
- Popovici 1969** – Victoria Popovici, *Alexandru Ștefulescu*, în Revista Muzeelor, nr. 2/1969, p.127-128.
- Roșiu 2002** – Liliana Roșiu, *Reinventarea spațiului muzeal. De la colecție la modelul urban*, Editura Universitară Ion Mincu, București, 2002.
- Sterian 1907** – G. Sterian, *Muzeele noastre*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Gobl, 1907.
- Stratulat 2014** – Lăcrămioara Stratulat, *Muzeologie contemporană*, Editura Palatul Culturii, Iași, 2014.
- Ștefănescu 1984** – Aristide Ștefănescu, *Ghidul muzeelor din România*, București, 1984.
- Trăistaru 2002** – Magdalena Trăistaru, *Muzeul Regiunii Porților de Fier și publicul său*, lucrare de atestare, martie 2002.
- XXX 1981** – *The Museums of Romania. Evidences of a century-old and original civilization*, 1981.
- Zderciuc 1969** – Boris Zderciuc, *Cu privire la „dosarul științific” al complexelor din muzeele etnografice în aer liber*, în Revista Muzeelor, nr.2/1969, p. 129-132.

Valori de artă medievală în Colecția de Arheologie și Artă Bisericească „Preot Gheorghe Petre-Govora”

Diana Mirea*
Dragoș-Ionuț Ecaterinescu**

Keywords: *icons, medieval art, the church of St. Nicholas, Govora Sat*

Abstract: *This paper reveals to the reader a fragment of art of the late eighteenth and early nineteenth century, depicting three icons showing the St. Elias, St. George and Demetrius, St. Nicholas and the Virgin with Child, all coming from the old wooden church of the village Govora. Along with those in iconostasis that have remained in place and those in the new church of the village Govora, coming all from the old sanctuary but not subject to this approach, these icons contribute to the completion of the post Brancoveanu knowledge, helping researchers in the field in an effort to form a complete picture of the subject and the art created by painters of Teiuș.*

Cuvinte-cheie: *icoane, artă medievală, biserica Sf. Nicolae, Govora-Sat.*

Rezumat: *Prezenta lucrare îi dezvăluie cititorului un fragment din arta ultimei părți a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, ilustrând trei icoane care înfățișează pe: Sf. Ilie, Sf. Gheorghe și Dimitrie, Sf. Nicolae și pe Maica Domnului cu Pruncul, toate provenind din biserica veche, de lemn, a satului Govora. Alături de piesele din iconostas care au rămas pe loc și cele din noua biserică a satului Govora, venite tot din vechiul locaș, dar care nu fac obiectul prezentului demers, ele contribuie la reîntregirea cunoașterii realizărilor postbrâncovenești, ajutând cercetătorii în domeniu în efortul de a-și forma o imagine completă asupra acestui subiect și asupra artei create de zugravii din Teiuș.*

Articolul de față își propune să aducă în fața cititorului un fragment din arta ultimei părți a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea prezentând trei icoane care înfățișează pe: Sf. Ilie, Sf. Gheorghe și Dimitrie, Sf. Nicolae și pe Maica Domnului cu Pruncul. Aceste icoane provin din biserica veche a satului Govora și au fost create de zugravi din Teiuș.

Biserica parohială Sf. Nicolae¹ este un locaș de lemn de mici dimensiuni, construit din grinzi de stejar îmbinate în „coadă de rândunică” pe un soclu din piatră de râu. Are planul în formă de navă, cu pridvor deschis, naos, pronaos și altar de formă poligonală, în cinci laturi, cu o turlă octogonală care se înalță deasupra pronaosului. Despre ea se știe „din tradiția localnicilor ... că a fost

---

* Dr. **Diana Mirea**, conservator, Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea; Calea lui Traian, nr. 143, Râmnicu Vâlcea; e-mail: scrociob_diana@yahoo.com.

** **Dragoș Ionuț Ecaterinescu**, muzeograf, Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, Calea lui Traian, nr. 143, Râmnicu Vâlcea; e-mail: ecaterinescudragoș@yahoo.com.

¹ Cod LMI 2004: VL-II-m-B-09775.

construită din vechime pe Moșia Hința, în punctul Dealul Lacului, din fundătura Gurișoara, la circa 400-500 m ... de actuala Mânăstire Govora. Pe la începutul secolului al XVIII-lea a fost mutată pe Moșia Glodul în cimitirul satului. Pe tâmpla catapetesmei altarului, deasupra ușii de intrare de pe partea dreaptă, se găsește scris un pomelnic și data de 1713². Toate aceste detalii datează construirea bisericii cu cel puțin un secol înaintea relocării sale pe actualul amplasament. Ușile împărătești și diaconești indică perioada 1837-1839 ca date ale reamenajării sale³, dar icoanele au fost pictate și datate anterior ușilor.

Dacă ne referim la iconostasul acestei biserici, trebuie menționat faptul că, o parte, însemnând icoane împărătești (*Iisus Judecător, Maica Domnului cu Pruncul*, icoana de hram reprezentând pe *Sf. Nicolae*)⁴ și mai multe icoane de mici dimensiuni (din care unele prezintă caracteristici similare, făcând parte din aceeași serie cu icoana reprezentând pe *Sf. Ilie, Sf. Gheorghe și Dimitrie*) se află în altarul bisericii noi din satul Govora. Acestea nu alcătuiesc obiectul prezentei cercetări, dar fac parte din iconostasul vechii biserici, au fost pictate de aceiași zugrăvi, pentru aceeași biserică, iar consemnarea lor nu poate fi omisă. Ușile împărătești, cele diaconești, o parte din icoanele tâmplei (medalioanele cu apostolii și profeții Vechiului Testament) precum și două tetrapoade se află în biserică veche cu hramul *Sf. Nicolae*⁵. O a treia parte, însemnând cele trei icoane enumerate la începutul lucrării, sunt incluse în colecția Muzeului de arheologie și artă religioasă "Gh.Petre-Govora", Băile Govora.

Icoana *Sf. Ilie, Sf. Gheorghe și Dimitrie*⁶ este pictată în tempera pe panou din lemn de esență tare, iar pe verso are două traverse. Suportul de lemn prezintă o ramă profilată pe marginea feței pictate. Mai multe elemente ale picturii (aureole, roțile carului, vestimentația îngerilor, coroane etc.) sunt realizate cu foiță de aur.

Inscripțiile au fost scrise cu alb sau negru (pentru filacteră), în românește cu alfabet chirilic. Pe rama de jos a piesei apare o inscripție cu roșu pe fond ocru: „*Această ico(a)nă s-au facuțu de Ilie sinu Ionu, ca în veci să se pomenească; la I(e)atū 7327. Dumitra*”⁷. Anul ne datează icoana în perioada 1818 septembrie 1 – 1819 august 31.

---

² Petre-Govora 2001, p. 77. Tot aici se pot găsi mai multe amănunte în legătură cu anumite renovări sau descrierea bisericii.

³ http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_Govora, octombrie 2014.

⁴ Personajele acestor icoane sunt reprezentate în culori curate, vii, cu veșminte bogat decorate șezând pe un tron complicat. Fondul este împărțit în verde-albastru și aur. Multă foiță de aur - iconarii din Teiuș foloseau foița de aur - împodobește veșmintele, coroanele, aureolele, tronul și fondul. Zugrăveala ne amintește de pictura brâncovenească dar excesul ornamental ne dă ca dată a pictării lor perioada postbrâncovenească.

⁵ Cf. Luiza Barcan, *Biserica din Govora, Depozitară a unui tezaur de pictură postbizantină*, <http://ziarullumina.ro/bisericile-de-lemn-din-nordul-olteniei/depozitara-unui-tezaur-de-pictura-postbizantina>, 8 noiembrie 2014. Aici găsim o descriere amănunțită a bisericii vechi, de lemn, din satul Govora, dar și mai mulți zugrăvi, toți din Teiuș, semnați în zona superioară a tâmplei: Ioan - 1809, pe icoanele împărătești; Ion - 1804 și pe icoana de hram reprezentând pe *Sf. Nicolae*: Ioan, Ilie - 1817.

⁶ Nr. inv. 460; Dimensiuni: L = 76 cm, l = 57,2 cm, gr. = 4 cm; stare de conservare bună.

⁷ Bălan 2005, p.480.

Reprezentarea iconografică a celor trei scene dispuse pe două registre se înscrie în trăsăturile generale ale picturii religioase din perioada postbrâncovenească. Remarcăm cunoașterea artei bizantine tradiționale de către autor dar, în același timp, avem de-a face cu o abordare în manieră populară a picturii, des întâlnită în epocă.

Desenul cursiv, cu inflexiuni narrative, reușește foarte bine să evoce mișcările în devenire ale personajelor. Portretele se află într-o zonă neutră, la ieșirea dintr-un univers hieratic - capul Sfântului Dimitrie și capul Sfântului Gheorghe sunt oarecum disproporționat de mari amintind de pictura de șevalet a vremii.

Cromatică asigură unitatea potențială a reprezentării prin dominația caldă, transpusă pe un albastru ultramarin, rece, folosit pentru realizarea cerului. Autorul a folosit o gamă restrânsă de culori: ocru-galben, tonuri de roșu, verde pământ, albastru ultramarin.

Din punct de vedere al mesajului teologic, pictorul ne înfățișează în registrul superior, printr-o singură scenă, pe Sfântul Ilie, care în tradiția populară, prin data de 20 iulie la care este sărbătorit de Biserica Ortodoxă, marchează miezul verii pastorale, dată când le era permis ciobanilor să coboare în sate, pentru prima dată după urcarea oilor la stână. În ziua de 20 iulie se obișnuiește să se organizeze întâlniri ale comunităților satești pastorale de pe ambii versanți ai Carpaților (numite *nedei*)-Nedeea de la Polovragi⁸ se regăsește și astăzi în ambianța spațio-temporală a icoanei aflată în custodia muzeului din Govora.

În prim plan, supradimensionat, Ilie se înalță la cer într-un car de foc tras de doi cai mânați de un înger. Binecuvânează cu mâna dreaptă iar în stânga ține o

---

⁸ În perioada 14-20 iulie, în fiecare an, în comuna Polovragi se desfășoară „*Nedeea de la Polovragi*”. Bâlcii, fiind printre cele mai mari din țară, este un eveniment deosebit pentru viața social-culturală și economică din Polovragi. Nedeea – târgul de la Polovragi- este atestată documentar încă din secolul al XVI-lea și se bucură de o largă afluență de mărfuri și animale, cu participarea a mii și mii de oameni, fapt ce i-a conferit în timp prestigiul național de care se bucură astăzi.

Între 14-17 iulie, se desfășoară târgul de animale, unde vin pentru vânzare și cumpărare crescătorii de vite din Polovragi și din împrejurimi. Începând cu 17 iulie, are loc târgul de mărfuri. Meșteri olari, sculptori în lemn, creatori de costume populare și instrumente muzicale (fluiere) își expun piesele spre vânzare. Vezi: <http://m.rfi.ro/articol-stiri-cultura-42913-nedeea-polovragi-una-cele-mai-frumoase-mai-vechi-sarbatori-ale-romaniei> octombrie 2014.

Manifestarea tradițională își are ziua sa de vârf pe 20 iulie, când se desfășoară parada portului, cântecului și dansului păstoresc. La festival participă formații din județele Gorj, Vâlcea, Sibiu, Alba, Hunedoara.

Încă din secolul al XVII-lea, la izvoarele Oltețului, pe vârful lui Nedei, se ținea Nedeea, o sărbătoare tradițională, prilej de cinstire a muntelui, cerului, animalelor și vieții. Aici se adunau în fiecare an, la 20 iulie, ciobanii de la Săliște, Mărginimea Sibiului, Jina precum și ciobanii de la Polovragi, Novaci, Vaideeni. La această Nedee se făcea și un mic bâlci unde negustorii aduceau clopote, cuie de șindrilă, hamuri, desagi, frânghii, încălțăminte. Cu timpul, sărbătoarea pastorală Nedeea s-a mutat pe moșia Mănăstirii Polovragi și, mai târziu, în vatra târgului din centrul satului Polovragi, unde se ține și în zilele noastre.

filacteră desfășurată⁹. El este reprezentat bătrân, cu barbă albă și părul dezordonat, îmbrăcat în tunică albă și mantie verde.

În cele două scene din registrul inferior sunt reprezentați, de la stânga la dreapta, în câmpuri distincte: Sfântul Gheorghe și Sfântul Dimitrie, simbolizând în tradiția populară și mai ales în tradiția pastorală sfinți ocrotitori. Sfântul Gheorghe, sărbătorit la data de 23 aprilie, marchează începutul verii pastorale. Sfântul Dimitrie este considerat patronul păstorilor și guvernează iarna. Dacă jumătate de an stăpânește Sfântul Gheorghe, cealaltă jumătate de an este stăpânită de Sfântul Dimitrie, care marchează încheierea verii pastorale, 26 octombrie.

Sfântul Gheorghe este reprezentat în haine militare, pe un cal negru, ucigând cu o suliță balaurul, salvând cetatea Silena și pe fata regelui, Elisabeta. În fundal, îi avem pe împărat și pe împărăteasă, în turn, oferind cheile, iar peste toți un înger îi aduce o coroană¹⁰. În scena alăturată, Sfântul Dimitrie pe un cal alb, îmbrăcat în haine militare, îl ucide pe gladiatorul Lie¹¹ cu o sabie. În fundal, avem o clădire iar deasupra un înger îi aduce o coroană. Cele două scene sunt prezentate față în față.

Piesa se caracterizează prin gustul, pe care îl vom mai întâlni în epocă, pentru ilustrarea scrierilor apocrife în detrimentul hieratismului de tradiție bizantină folosit ca pretext în dezvoltarea decoratismului narativ și a expresivității populare. Avem în față o icoană făcută de artiști locali într-o reprezentare plină de farmec. Pictorul acestei icoane a selectat, potrivit gustului și sensibilității sale sau a comandatarilor, forme stilistice ale artei bizantine dând dovadă în același timp de creativitate și simț artistic, păstrându-și personalitatea.

O altă piesă vizată de prezentul studiu este *icoana împărătească a Sfântului Nicolae*¹², datând de la din cel de-al treilea sfert al secolului al XVIII-lea, și care, în urma cercetării icoanelor aflate în biserica nouă a satului Govora, nu pare să fi servit ca icoană de hram.

În ceea ce privește tehnica de execuție, este realizată în tempera pe lemn. Suportul din lemn este alcătuit dintr-un singur panou cu ramă profilată (sipet). Sistemul de consolidare constă în două traverse îngropate, dispuse orizontal pe spatele icoanei. Suportul de lemn a fost în prealabil acoperit pe față de un strat preparator (grund). Stratul pictural este alcătuit din substraturi de tempera suprapuse de la închis la deschis. La final, pictura este protejată de verni. Pricipalii pigmenți folosiți sunt roșu, ocru-galben, albastru, negru și alb.

Canonic, Sf. Nicolae nu poartă mitră, este pleșuv, bătrân și cu barba rotundă¹³. El este reprezentat central, bust, cu mâna dreaptă făcând gestul

---

⁹ Dionisie din Furna ne descrie puțin diferit momentul înălțării la cer, în care apare prezent și Elisei; Dionisie din Furna 2000, p. 80.

¹⁰ În urma acestei întâmplări Sfântul Gheorghe este considerat ca protector față de tot ce e rău.

¹¹ În recomandările bisericești, calul Sfântului Gheorghe e alb iar cel al Sfântului Dumitru e negru, ceea ce ne evidențiază încă odată modificările care aveau loc la nivelul societății la începutul secolului al XIX-lea, iar Lie are coroană.

¹² *Nr. inv.* 465; dimensiuni: L = 82.5 cm, l = 58.3 cm, gr = 4.2 cm; stare de conservare medie, stratul pictural prezintă pierderi până la nivelul panoului de lemn în procent de 10-15% motiv pentru care, în prezent, a fost acoperită cu foiță japoneză, prezintă urme ale unui atac xilofag vechi, inactiv.

¹³ Dionisie din Furna 2000, p. 151.

binecuvântării prin ridicarea a două degete și cu stânga ținând Evanghelia deschisă. Capul, desenat energic, degajând curățenie spirituală și prosperitate, se caracterizează prin cele două bose frontale tratate ca niște cercuri, prin ochii subliniați în partea superioară, prin sprâncenele și pleoapele reprezentate cu ajutorul semicercurilor. Personajul se află pe axul panoului și este încadrat în partea superioară de Iisus și Maica Domnului, subdimensionați, la dreapta și la stânga aureolei. Sfântul este prezentat purtând haine arhieresti (stihar albastru închis cu borduri de aur decorate, în sacos roșu, epitrahil și omofor alb cu crucifixuri complicate, negre).

Compoziția, încadrându-se în triunghi, este bine susținută de acordul cromatic stabilit între roșu, albastru, ocru-galben și de precizia desenului care delimitează forme epurate de detalii. Tipul de reprezentare (reprezentarea personajelor, veșminte, scris) caracterizează perioada secolului al XVIII-lea și școala postbrâncovenească, ca ambianță în care s-a format autorul. Remarcăm rigurozitatea cu care au fost respectate indicațiile erminiilor. Se pare că, ulterior, au fost repictate însemnele de pe omofor și acelea de pe Evanghelia deschisă.

Reprezentarea surprinde simbolic un aspect din viața sfântului. Prin reprezentarea lui Iisus binecuvântându-l și dăruindu-i Evanghelia și a Maicii Domnului purtând omoforul pe brațe, ne este reamintit incidentul în urma căruia Sf. Nicolae pierde dreptul de a mai purta omoforul și faptul că el a fost repus în drepturi de însăși Iisus și Maica Domnului¹⁴. Fondul este împărțit în două registre orizontale în nuanțe de roșu și albastru.

*Maica Domnului cu Pruncul*¹⁵ (1782) a fost realizată în tempera, emulsie grasă, pe un panou de esență moale. Ea a stat în trecut în partea stângă a pronaosului vechii biserici de lemn Sf. Nicolae a satului Govora¹⁶.

În planul central este reprezentată Maica Domnului cu Pruncul Iisus, tip Milostiva (Panakranta) veghiind asupra destinului lumii. Ea are un chip sobru, ușor îmbujorat, cu sprâncene arcuite și nasul drept. Este îmbrăcată într-un chiton albastru cu borduri aurii decorate și un maforion de culoare roșie cu umbre negre pe care avem cele trei stele albe însemn al fecioriei¹⁷. Mâna sa stângă se află pe umărul Pruncului. Pruncul Iisus, în brațele mamei, este poziționat pe mijloc, îmbrăcat într-o tunică albastră și o manta aurie, binecuvântând cu dreapta. Are chipul ușor alungit și sprâncenele arcuite. Cei doi stau pe tron ușor îngustat, cu spătarul curbat, care dă impresia unei perspective, împodobit cu elemente baroce. În partea superioară, de o parte și de alta, străjuiesc arhanghelii Mihail și Gavril. Pe două laturi pictate cu roșu și decorate cu ocru, reprezentați în medalioane pe fond albastru, își fac apariția proorociei, care țin în mână câte o filacteră desfășurată. În număr de 12, câte 6 pe fiecare latură, ei încadrează susținând în același timp scena centrală. În icoanele postbrâncovenești astfel de reprezentări nu sunt un element ieșit din comun și totuși destul de rar, constituind o componentă ce atrage ochiul

---

¹⁴ Lascarov-Moldovanu, p. 130.

¹⁵ Nr. inv. 458; dimensiuni: L = 80, l = 68, gr. = 3 cm; navă cu aur și roșu; traverse semiîngropate; grund alb; stare de conservare medie (desprinderi de strat pictural, murdărie aderentă etc.).

¹⁶ Bălan 2005, p. 481.

¹⁷ Tatai-Baltă, Farcaș 2011, p. 48.

privitorului și care individualizează lucrarea. Aureole, tron, tunica lui Iisus sau boruri ale veșmintelor Maicii Domnului și Arhanghelilor au fost acoperite cu foiță de aur.

În câmpul inferior al postamentului pe care stă Maica Domnului apare o inscripție cu roșu pe fond gălbui, cu literă de 0,4cm. Fiind destul de deteliată, nu se poate citi decât o parte din ea: „[De 1] a cruceriu Ionu;7290”¹⁸ fapt ce datează icoana 1781 septembrie 1- 1882 august 31.

Zugravul a încercat să acopere întreaga suprafață picturală fără a lăsa mult fond, creând o piesă încărcată dar reușind un dialog foarte bun al nuanțelor tari cu cele liniștite. Avem în față o icoană realizată într-o tempera grasă, cu linii precise și nuanțe care degajă forță, în manieră populară însă complexă și respectând indicațiile tradiționale.

Lucrările prezentate în acest studiu, ca de altfel toate piesele aparținând vechiului locaș, se încadrează stilistic în pictura postbrâncovenească, cu suprafețe încărcate și influențe populare, dezvăluind încă un fragment din arta religioasă de pe teritoriul Țării Românești din cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea pe care cercetătorii în istoria artei este bine să o cunoască pentru a-și forma o imagine completă asupra acestui subiect. Nu este de neglijat diversitatea modalităților de abordare a celor trei piese, dezvăluindu-ne o lume plină de vitalitate și culoare, cu numeroase suprafețe aurite și culori vii, personaje tratate în manieră realistă, gust pentru detalii sau folosirea emulsiilor grase, elemente care caracterizează pictura zugravilor din Teiuș¹⁹.

---

¹⁸ Bălan 2005, p. 481; inscripție deteriorată.

¹⁹ Ene 2011, p. 102-103.

BIBLIOGRAFIE

Surse inedite

Colecția de Arheologie și Artă bisericească „*Preot Gheorghe Petre-Govora*”.

Biserica veche, *Sf. Nicolae*, a satului Govora.

Biserica nouă, *Sf. Mihail și Gavril*, a satului Govora.

Surse editate

Bălan 2005 – C. Bălan, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României; Județul istoric Vâlcea (sec. XIV-1848)*, București, 2005.

Dionisie din Furna 2000 – Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine*, București, 2000.

Ene 2011 – Ioana Ene, *Icoane brâncovenești și postbrâncovenești din județul Vâlcea (1680-1730). Studiu și catalog*, Râmnicu Vâlcea, 2011.

Lascarov-Moldovanu – A. Lascarov-Moldovanu, *Viețile sfinților*, vol. VI, București, f.a.

Petre-Govora 2001 – Gh. Petre-Govora, *Govora de la primii oameni la contemporani*, Râmnicu Vâlcea, 2001.

Tatai-Baltă, Farcaș 2011 – C. Tatai-Baltă, I. Farcaș, *Iconostasul Catedralei greco-catolice „Sfânta Treime” din Blaj (sec. XVIII)*, Alba Iulia, 2011.

http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_Govora, accesat octombrie 2014.

<http://ziarullumina.ro/bisericile-de-lemn-din-nordul-olteniei/depozitara-unui-tezaur-de-pictura-postbizantina>, accesat noiembrie 2014.

<http://m.rfi.ro/articol-stiri-cultura-42913-nedeia-polovragi-una-cele-mai-frumoase-mai-vechi-sarbatori-ale-romaniei>, accesat octombrie 2014.

Biserica de lemn *Sf. Nicolae*, Govora sat²⁰

Sf . Iliu, Sf. Gheorghe și Dimitrie

---

²⁰ Foto preluată de pe: http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_Govora, octombrie 2014.

Sf. Nicolae

Maica Domnului cu Pruncul

Povestea unei artiste uitate: Magdalena Rădulescu

Liliana Beu*

Keywords: *Magdalena Rădulescu, painter, Rm. Vâlcea, themes of creation.*

Abstract: *Magdalena Rădulescu was a painter born in Râmnicu Vâlcea, in 1902. Her father originated from a military family and worked as an engineer at the Romanian Railways and her mother, whose maiden name was Natalia Herescu, was a remarkable musician born in Oltenia, akin to the Lahovary family. Nicolae Radulescu, her brother, inherited their mother's talent and studied early music and harpsichord, playing with the Bucharest Philharmonic.*

Shortly after she was born, her family moved to Constanta, where she spent her first 10 years of life. After the First World War, she settled in Bucharest, but studied in Munich and Paris. She made her artistic debut in Bucharest, in 1924, and then in Paris, at the Salon des Indépendants, in 1929.

The main themes of her work are inspired by Romanian customs and traditions, folklore, local weddings and village parties, circuses and fairs, everything that represented life and movement in the countryside. She was also a skillful portraitist, her work including a large number of portraits of people that she met during her life.

In 1946, Magdalena moved to Nice. She mostly held exhibitions in Nice and Paris, where she had already made a name for herself, and also in Marseille, Aix-en-Provence, London, Lausanne, Rome, Milan. In 1957, she returned to Romania for the first time, with an exhibition at the Bucharest Art Gallery, and later, in 1970, at the Romanian Athenaeum. Her last exhibition was in 1974, but recent health problems prevented her from partaking.

Magdalena Rădulescu deceased in Paris on the 2nd of April 1983, leaving behind almost 2000 works of art, out of which over 800 are held by museums and public or private collections. (translation made by Alexandra Enescu)

Cuvinte-cheie: *Magdalena Rădulescu, pictoriță, Rm. Vâlcea, teme ale creației.*

Rezumat: *Pictorița Magdalena Rădulescu s-a născut la Râmnicu Vâlcea, în 1902. Tatăl provenea dintr-o familie de militari și era inginer la Căile Ferate, iar mama, pe numele de fată Natalia Herescu, o persoană cu un remarcabil talent muzical, era de loc din Oltenia, fiind înrudită cu familia Lahovary. Fratele, Nicolae Rădulescu, moștenind talentul mamei, a studiat muzica veche și clavecinul, activând în cadrul Filarmonicii din București.*

La puțin timp, împreună cu familia, a plecat la Constanța unde și-a petrecut primii zece anii din viață. După Primul Război Mondial se stabilește la București și studiază la Munchen și Paris. Debutul artistic și-l face în țară, în 1924, la București, iar în străinătate, la Paris, la Salonul Independenților din 1929.

Temele creației sale sunt inspirate din obiceiuri și tradiții românești, din folclor, din nunțile și petrecerile de la sate, din spectacolele de circ ambulant, din bălciurile și târgurile pline de viață etc. De asemenea, este și o bună portretistă realizând numeroase portrete ale unor personaje anonime, dar și ale unor artiști și prieteni pe care pictorița i-a cunoscut de-a lungul timpului.

După 1946, părăsește legal țara stabilindu-se la Nisa. Expune atât la Nisa și Paris, unde deja se făcuse cunoscută și se bucura de o presă foarte bună, cât și la Marsilia, Aix-en-Provence, Londra, Lausanne, Roma, Milano. În România, revine pentru prima dată în 1957 cu o expoziție la Galeria de Artă din București și, mai târziu, în 1970 la Ateneul Român. La ultima expoziție, cea din 1974, artista, din motive de sănătate, nu poate participa.

S-a stins din viață la Paris, într-o modestă cameră de hotel, la 2 aprilie 1983, lasând în urmă o creație care numără 2000 de lucrări, dintre care peste 800 se regăsesc în muzee și colecții publice și private.

Pentru foarte mulți dintre vâlceni numele Magdalenei Rădulescu nu spune nimic. Am putea afirma că nici dintre cei care cochetează cu arta, nu se găsesc mulți care să ofere câteva referințe despre pictorița Magdalena Rădulescu, și asta în ciuda vastei sale opere aflate în muzee și colecții private în România, Franța, Italia, Austria, S.U.A. și Japonia.

Fără însă a găsi scuze pentru această nefericită situație, considerăm că ea are cel puțin două cauze: pe de-o parte, faptul că deși este originară din Râmnicu Vâlcea, ea nu a locuit decât foarte puțin pe aceste meleaguri, iar pe de altă parte, că afirmarea și consacrarea ei în domeniul picturii s-au realizat, mare parte, în afara granițelor țării, unde a și locuit după 1946 până la sfârșitul vieții.

Despre Magdalena Rădulescu, cel mai documentat studiu, a fost scris în 1946, de Petre Comarnescu. Este vorba de prefața la un album apărut la Editura *Forum* din București, unde autorul încearcă, pentru prima dată, o valorificare a operei de până atunci a artistei, ocazie cu care îi creionează și un portret extrem de sugestiv.¹

Un alt interesant album prefațat de un material documentar care aduce opera artistei până în contemporaneitate, a fost alcătuit în 1980 de Mircea Deac.² Bine documentat și completat cu toate informațiile culese din articole și interviuri dedicate sau acordate de cunoscuți sau apropiați, lucrarea lui Mircea Deac vine să întregască profilul artistic al Magdalenei Rădulescu până aproape către sfârșitul vieții.

Prin urmare, jalonați de informațiile și amănuntele regăsite în aceste două principale lucrări precum și de altele culese din diverse articole apărute de-a lungul timpului în presă, dorim să încercăm o cât de sumară prezentare a vieții și activității pictoriței Magdalena Rădulescu.³

---

* dr. **Liliana Beu**, cercetător, Muzeul Județean „*Aurelian Sacerdoțeanu*” Vâlcea, e-mail: lilianabeu@yahoo.com.

¹ Comarnescu 1946. Albumul a fost scos în 1000 de exemplare dintre care 150 au fost tipărite pe hârtie Kunstdruck și numerotate de la I-CL. Exemplarul consultat de noi este cel cu numărul 161.

² Deac 1980.

³ Despre Magdalena Rădulescu au mai scris scurte referiri cu ocazia expozițiilor și Ionel Jianu (1936) Al. Busuioceanu (1939), Ion Frunzetti (1941-1942), Mircea D.Ion (1944), N. Argintescu-Amza (1944), Eugen Schileru, Miron Radu Paraschivescu (1970), N. Carandino (1970), Florin Colonaș (1970), Victor Eftimiu (1970), Cristina Atanasiu (1970), Viorica Răileanu (1970), Ion Tătaru (1970), etc .

S-a născut la Râmnicu Vâlcea, în 1902. Tatăl provenea dintr-o familie de militari și era inginer la Căile Ferate, iar mama, pe numele de fată Natalia Herescu, o persoană cu un remarcabil talent muzical, era de loc din Oltenia, fiind înrudită cu familia Lahovary. Fratele, Nicolae Rădulescu, moștenind talentul mamei, a studiat muzica veche și clavecinul, activând în cadrul Filarmonicii din București. A fost căsătorit cu o cântăreață de origine germană, Rose Baumann, cu care a și concertat în Germania în timpul războiului.⁴

Familia Rădulescu a stat foarte puțin timp la Râmnicu Vâlcea, probabil serviciul tatălui a impus schimbarea domiciliului, deoarece, în materiale autobiografice este menționat faptul că primii zece ani din viață artista și i-a petrecut la Constanța. Tot din această perioadă datează și primele sale încercări artistice când, la doar șapte ani, desena chipuri de micuțe tătăroaice și creiona autoportrete. În timpul războiului, Magdalena Rădulescu își urmează familia la Galați și Iași, pentru ca, ulterior, să se stabilească împreună la București. La 18 ani pleacă la Munchen pentru a studia pictura cu profesorul Angerer, cu ajutorul căruia deprinde tehnica desenului realist și arta de a portretiza.

Dar efervescența culturală a Parisului și, mai ales, prezența acolo a unor nume cu mare impact asupra aspirațiilor sale artistice au constituit permanent o atracție pentru tânăra pictoriță și au fost definitorii în decizia sa de a se înscrie la Academia Grande Chaumière. Aici, îi va avea ca profesori pe Prinnet și Boutet de Monville, și tot aici, la Paris, îl va cunoaște și pe deja celebrul pictor Massimo Campigli cu care se și căsătorește în 1925.

Despre culisele acestui mariaj și despre alte amănunte legate de pictoriță, o foarte interesantă relatare avem în romanul lui Lucian Blaga *Luntrea lui Caron*. Împrumutând unui personaj al cărții -pictoriței Alina Stere - trăsăturile și atributele Magdalenei Rădulescu, autorul consemna despre împrejurările în care cei doi s-au cunoscut:

„Pe la vârsta de optsprezece ani, Alina (Magdalena Rădulescu – *n.n.*) a făcut cunoștință cu un pictor german, care sub pseudonim romanic, își crease o faimă de invidiat printre pictorii moderni ai Franței. Acest pictor, unul dintre cei mai de seamă ai vremii, avea s-o îndrume pe Alina. Subt controlul meșterului, care promitea o dezvoltare liberă, fata avea să se găsească pe sine fără prea multe dibuiri. S-a întâmplat tot ceea ce era destul de firesc să se întâmple. Într-o bună zi, pictorul avea să se declare încins de o arzătoare patimă față de preafrumoasa și excepțional dăruita sa elevă. Și apoi, nu peste mult, el avea s-o ceară în căsătorie, ceea ce tânăra pictoriță nu putea și nu avea cum să-i refuze, din moment ce la un cuvânt al maestrului, comisiile cele mai pretențioase ale expozițiilor pariziene începuseră a-i solicita tablourile. Ea se simțea îndatorată pentru lansare și deveni soția pictorului.”⁵

Mai mult, prin intermediul acestuia, ajunge să frecventeze pe unii dintre cei mai interesanți artiști ai momentului din Montparnasse: O. Zadkin, Jean Laurcat, Marc Chagall, Calder, pe scriitorul Curzio Malaparte, sculptorul Marino Marini. Tot împreună cu el și cu prietenul acestuia, celebrul sculptor Giacometti, merg să-l

---

⁴ Boia 2014, p. 129.

⁵ Blaga 1998. Într-adevăr Massimo Campigli este de origine germană. Pe numele adevărat Max Ihhlenfeldt, el s-a născut, la 4 iulie 1895, la Berlin.

cunoască pe Brâncuși. Despre această întâlnire, peste ani, artista avea să mărturisească: „Era în perioada Montparnasse. M-am dus la Brâncuși cu Campigli și Giacometti, care voiau să-l cunoască și, pentru că eram româncă m-au luat cu ei.

Eram tânără și am fost foarte impresionată de atelierul lui plin cu sculpturi terminate și neterminate, de ochii lui fascinanți, de carura lui athletică. Dar vizita a fost scurtă, pentru că Brâncuși vorbea numai cu mine: eram olteancă, eram frumoasă... Asta l-a iritat pe Campigli, care a decis să plecăm.”⁶

Împreună cu Massimo Campigli face mai multe călătorii prin Italia, unde acesta expune, apoi în S.U.A., unde se și stabilesc pentru un timp, pentru ca, la sfârșitul verii, în 1927, să revină însoțită de el în România.

În plan artistic, trebuie să precizăm că prima manifestare expozițională în țară a artistei a avut loc la București, în 1924, cu prilejul Salonului Oficial unde expune o acuarelă, iar în străinătate, la Paris, în 1929, la Salonul Independenților și apoi la cel al Supra-Independenților, din 1933. În acest aproape un deceniu de căutări și acumulări Magdalena Rădulescu a reușit să-și fixeze un stil propriu, cu o puternică amprentă națională, cu rădăcini în folclorul și arta românească, pe care le va îmbina în chip fericit cu avangardismul francez: „Am putea spune că a preluat temele din țară pentru a le reda într-o manieră europeană modernă. Dansatorii, muzicanții, obiceiurile folclorice tradiționale, nunțile și petrecerile, portetele cu țărânci și țigănci, pitoreștile costume orientale, așa cum le văzuse în prima decadă a secolului nostru în Dobrogea, înțelese acum în spiritul școlii din Montparnasse, cu care venise în contact la Paris, au exaltat exuberanța artistei, potrivitându-se structurii ei spirituale, predispușe să transfigureze – cu fantezie – realitatea”.⁷

Referindu-se la acest lucru, Petre Comarnescu vorbea chiar de un suprarealism profund și armonios prezent în creația Magdalenei Rădulescu, și îi aseamănă pictura cu o poveste fascinantă, așa cum întâlnim doar în opera lui Creangă, Anton Pann și Mateiu Caragiale.⁸

Poate că tocmai această manieră de redare face ca prima expoziție personală deschisă la Paris, în 1936, la galeria Zak, să o descopere pe artistă publicului francez ca pe o adevărată revelație, bucurându-se de o presă cu adevărat elogioasă.

În plan personal însă, căsătoria cu Campigli, dincolo de preocuparea împărtășită pentru pictură, nu i-a oferit pictoriței sentimentul împlinirii la care aspira, astfel că, după opt ani de căsnicie, cei doi decid să se despartă.

Disponând de libertatea atât de necesară creației și potrivită spiritului său neliniștit, după despărțirea de Massimo Campigli, artista se consacră tot mai mult picturii. Putem presupune că aceasta este perioada în care Magdalena Rădulescu a plecat la Madrid, unde a și stat timp de aproape doi ani. Amănunte despre această ședere avem dintr-o mărturie târzie, ce ține de domeniul hazardului, una dintre puținele mărturii ale celor care au cunoscut-o pe artistă și de care am luat cunoștință mulțumită doamnei Eugenia Dumitriu.

Aflată la vernisajul unei expoziții în Madrid, doamna Dumitriu are ocazia în vara anului 2004, prin intermediul unei prietene, pictorița Carmen Holgueras, să fie

---

⁶ Antip 1978, p. 2.

⁷ Deac 1980, p. 6-7

⁸ Comarnescu 1946, p. 11.

prezentată amfitrioanei. Precizarea că este româncă, a determinat-o pe aceasta din urmă să-și reamintească nostalgic și cu mare emoție episodul de mai jos:

„Am avut o prietenă pictoriță româncă, Magdalena Rădulescu, am pictat amândouă în atelierul meu, tu îl știi, lângă Puerta del Sol. Era frumoasă, era plină de viață, râdea, vorbea repede. Când intra de pe stradă era ca o furtună, aducea cu ea tumultul străzii, lumea toată intra cu ea în atelier. Când începea să picteze tăcerea devenea sfâșietoare și toată lumea pe care o adusesse cu ea, agitația și parfumul străzilor îi umpleau pânzele. Era deosebită. Mi-a fost bună prietenă. Păcat că nu a rămas mai mult, a apărut într-o toamnă ca aceasta, aproape doi ani am lucrat în același atelier, avea mulți prieteni la București, mereu vorbea de ei. Când a plecat mi-a făcut cadou un tablou, este undeva prin atelier, nu l-am mai văzut de mult. A spus că pleacă la București. Nu mai știu nimic de ea.”⁹

Și într-adevăr, Magdalena Rădulescu se va întoarce în țară pentru a-și pregăti prima expoziție personală la București, pe care o va deschide în noiembrie 1939. Din păcate, tablourile aduse din Spania, reprezentând serbările cu tauri, nu și-au găsit locul pe simeze nici atunci nici la expozițiile viitoare, ele fiind distruse de bombele celui de-Al Doilea Război Mondial.

Revenirea în România era pentru pictoriță și un prilej de a se întoarce la sursele, la izvoarele din care-și sintetizase principalele teme și acele elemente simbol ale creației. Era o revenire la filonul tradiției românești care imprimase pânzelor sale nota de autenticitate și o consacrase la Paris ca fiind exponenta cea mai avangardistă a acestei direcții din pictura noastră.

Prin urmare, artista exploatează la maximum ocazia și își valorifică toată energia în etalarea de noi expoziții. Astfel, anul următor ea expune la Cluj, apoi, în mai 1941 la Ateneul Român, în martie 1942 la Sala Dalles, în 1943, la Căminul Artei, în martie și noiembrie 1944 - tot la Căminul Artei, în iunie 1945, la Universul și, din nou, în octombrie 1945, la Căminul Artei.

Cam în această perioadă artista cunoaște pe gazetarul Constantin Clonaru, care conducea pe atunci revista *Lumea românească*, cu care se și căsătorește. Alegere neinspirată, deoarece doar câțiva ani mai târziu, în 1943, cei doi divorțează.

Paralel, se integrează cu ușurință în atmosfera culturală bucureșteană, cultivând relații atât în lumea artistică, cât și printre actori și scriitori, lucru evidențiat și de numeroasele portrete pictate în această perioadă, fiind considerată cu adevărat „portretista unei epoci de cultură românească”. Interesante și expresive, conformându-se stilului manifestat încă din copilărie, sunt pe lângă portretele anonime de tătăroaice, țărănci, florărese, domnițe, clovni, pitici etc., și cele ale unor actori și scriitori celebri pe care Magdalena Rădulescu i-a cunoscut și de prietenia cărora s-a bucurat de-a lungul vieții. Amintim în acest context seria de portrete realizate pentru *Henriette Y. Sthal*, *Margareta Sterian*, *Cella Serghi*, *Marioara Voiculescu*, *Tantzi Cocea*, *Lili Carandino*, *Maria Avramescu*, *Lucian*

---

⁹ Dumitriu 2001, (vezi www.universulromanes.net). Datorită doamnei Dumitriu, această fericită întâlnire va fi sursa unui articol intitulat *Magdalena Rădulescu, o altă pictoriță necunoscută* publicat de istoricul de artă Isabel del Rio în revista *Yareah Magazine*, la 1 octombrie 2009.

Blaga, Victor Eftimiu, Ion Vinea, N. Carandino, Zaharia Stancu, Ion Biberi, Ion Sava, Ion Finteșteanu, Miron Radu Paraschivescu, Petre Comarnescu etc.¹⁰

O mărturie cu valoare de document despre stilul artistei în alcătuirea portretelor, despre capacitatea ei de a reda, prin câteva tușe de culoare ceea ce era semnificativ, esențial și profund în expresia modelului o găsim consemnată într-un mod foarte plastic la Lucian Blaga. Admirația acestuia pentru artistă este evidentă, ea depășește cu mult relația de ocazie artist-model și lasă fantezia cititorului liberă la speculații, mai cu seamă când, filozoful va încerca, la rândul său să o surprindă pe artistă nu cu pensula și culoarea, ci cu puterea evocatoare a cuvântului scris:

„În două ore ea îmi făcu portretul pe pânza pe care Marius începuse să schițeze o natură moartă. Alina (Magdalena Rădulescu – *n.n.*) făcu o demonstrație de mare artă. Ea acoperi schița lui Marius cu un brun indiferent și, cu o singulară putere de sinteză și de viziune, ea întruchipă pe pânză partea mea de spiritualitate, pe care fizionomia nu mi-o pune în lumină decât estompat și doar în anume momente ale existenței. Alina lucra cu o siguranță de somnambulă. Pe pânza fixată pe șevalet își făcea apariția nu un om, ci un spirit. Eram eu într-adevăr această ființă? Într-un chip da, și poate că mai mult chiar decât puteam să fiu prin făptura mea în carne și oase. Arta portretistică are desigur un asemenea straniu acces spre esențial, silindu-ne uneori să ne recunoaștem o identitate mai profundă și mai ascunsă. Cei de față au rămas uluiți de capodopera realizată în timp atât de scurt sub ochii lor.”¹¹

De asemenea, artista face și ilustrație pentru câteva cărțile de povestioare sau de poezii, precum cele de la *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogeia*, de Anton Pann (1942), *Moața, creața și grasu la bal. Povești* de Sidonia Drăgușanu (1946), *Cutia uitării* de Mona Rădulescu (1946), *Cântice țigănești* de Miron Radu Paraschivescu (1946).

Apropierea de lumea actorilor îi aduce și afirmarea în decorul de teatru. Este vorba de o comandă pentru Teatrul Național, datorată lui Victor Eftimiu, o cortină uriașă pentru punerea în scenă de către Ion Sava a piesei „Licornul” de W. B. Yeats, sub titlul de „*Cavalcada spre stele*”. Această compoziție îi prilejuiește artistei valorificarea unui motiv des întâlnit în opera sa - calul – pe care-l îndrăgise încă din copilărie.

Preferința pentru cai continuă astfel visul adolescentin al Magdalenei Rădulescu și, peste ani, artista și-o explică prin aceea că tatăl său provenea dintr-o familie de militari: „de aici vin probabil caii și călăreții atât de des întâlniți în reprezentările și lucrările mele”.¹²

Putem spune că, de acum, pictura sa cunoaște o evoluție treptată, de la personaje și scene reale, la unele de poveste, învăluite în mister, puse în valoare prin procedee cromatice contrastante și prin elaborarea unor compoziții pline de dinamism și tensiune, în care personaje multiple se mișcă în stare extatică, dansează într-un univers mitic, plin de ritm și atemporal. Repetarea unor teme precum scenele cu cai, hore, călușari, măști s-au materializat, cu timpul, în adevărate serii tematice și au constituit transpunerea propriei viziuni a artistei

¹⁰ Deac 1980, p. 9-10; Comarnescu 1946, p. 18.

¹¹ Blaga 1998, p. 154.

¹² Antip 1978, p. 2.

asupra specificului național cu tot ceea ce implică el în materie de folclor, obiceiuri, tradiții, mituri.

Dintre cele mai cunoscute lucrări realizate de artistă în această perioadă amintim: *La circ* (1939), *Răpire* (1943), *Visul poetului* (1943), *Călușii* (1943), *Roata Destinului* (1944), *Dansator* (1944), *La masă* (1945), *Asediu* (1945), *Horă la sat* (1945), *Dansatoarele focului* (1945), *Călușarii* (1945), *Balet* (1945), *Concert* (1946), *Goana după stele (Cavalcada spre stele)* (1945)¹³.

Dincolo de această viziune proprie, trebuie să menționăm și faptul că ingenioasă s-a dovedit artista și în alegerea suportului pentru lucrările realizate. Pornind de la pânză și hârtie, ea a experimentat și alte materiale precum teracota, sticla, pielea sau, lucru și mai interesant, tabla - unul dintre cele mai frumoase și admirate portrete ale sale (*Egipteanca*, 1943), fiind pictat pe tablă.

Prezență luminoasă, debordând de vitalitate și atentă la tot ceea ce prezintă potențial artistic, Magdalena Rădulescu a frecventat mediile cele mai modeste, pentru a-și procura cu predilecție de aici sursa de inspirație, mânată fiind de chemarea spre autentic. Locuri precum bălciurile, iarmaroacele, târgurile, șetrele de țigani, hanurile, horele, cârciumile, circurile ambulante i-au oferit artistei posibilitatea de a surprinde „drama omului înfățișată pe chipul și mișcărilor sale”.¹⁴

Cât privește dansul, indiferent unde se afla, fie în țară, când cutreiera satele să asiste la hore și dansuri populare, fie peste ani, după ce se stabilise la Nisa, unde ținea să participe la diferite festivaluri de folclor, artista mărturisea că a fost tot timpul atentă la mesajul artistic al acestuia, la conexiunea ce se putea face între simboluri, la ceea ce considera a fi substratul comun, atemporal, al acestor tradiții: „Dansul trebuie să dea o magie. Acest lucru sper să-l fi realizat în tablourile mele actuale. La Nisa, urmăresc în fiecare an într-un teatru în aer liber câte un festival folcloric. Am constatat că un dans din Mali seamănă perfect cu dansul călușarilor noștri, cu singura deosebire că dansatorii din Mali erau îmbrăcați în costume de rafie. Alte asemănări aş putea cita. Țesăturile Maya seamănă foarte bine cu covoarele românești, iar brăiele mexicane, cu cele oltenești. Muzica din Sardinia este mult asemănătoare muzicii populare românești”.¹⁵

Un portret al artistei din această perioadă ne-o înfățișează ca fiind o femeie foarte frumoasă, curtată, talentată, originală și emanând o atracție irezistibilă pentru cei din jur, mai cu seamă asupra bărbaților. Apariția ei pare a fi desprinsă de pe una din pânzele pe care le pictează și unde, deseori, putem remarca asemănarea cu autoarea:

„Natura i-a dat Magdalenei Rădulescu ochi negri și pătrunzători, de o combustie și lucire diamantine. Chipul ei este numai privire și visare. Un nas drept, de-o corectitudine clasică, helleană sau persană, o gură cu buze fine, o bărbie puțin ascuțită îi tâlmăcesc caracterul hotărât, curajos, netemător, de artistă care-și duce nedesmințite prin viață imaginile și căutările. Părul negru, cu plete răsfirate, ondulate și aspre totodată, îi dau înfățișarea ce o au o seamă din personajele picturii ei: ceva de domniță și amazoană, de femeie sensuală și de înger luptător (...) celor care nu o cunosc le pare stranie, îmbrăcată fantezist, cu o căciulă ca a lui Mihai

---

¹³ Deac 1980, p. 7.

¹⁴ Comarnescu 1946, p. 18.

¹⁵ Colonaș 1970.

Viteazul sau a lui Peneș Curcanul, cu rochii simple, dar împodobită cu paftale și brațări balcanice, purtând uneori cisme, dar pășind ușor și discret, ca dusă de gânduri și vise. Nu râvnește bogățiile materiale, ci acelea ale imaginației.”¹⁶

Consemnată tot cam în această perioadă, o descriere asemănătoare, aproape trasă la îndigo cel puțin în ceea ce privește vestimentația, o găsim și în rândurile de mai jos:

„Alina (Magdalena Rădulescu – *n.n.*) era o frumusețe ușor trecută, o apariție stranie, care parcă își brava singură o sfială pe care voia să și-o ascundă. Auzisem multe și ciudate lucruri despre această pictoriță, fără îndoială excepțional dotată, care lucra după capriciile unei inspirații de nedomesticit. Inegală în opera ei, totdeauna interesantă, ea putea să socotească ale ei câteva izbânzi de-a dreptul geniale (...) Ea se prezenta și în viața de toate zilele ca un caz cu totul aparte după care trecătorii întorceau privirile clătînând semnificativ din cap. Până și îmbrăcămintea ei de stradă era parcă într-adins căutată să atragă atenția. Sosea la fermă chiar în această îmbrăcăminte ce părea uniforma unui țar de pe vremuri. Purta căciulă de cazac cu o pană într-o parte. Cizme. Și mă uit lung la ea: într-adevăr un fel de haină care n-ar putea să fie numită altfel decât uniformă de împărat. Lumea străzii bucureștene o credea țicniță, și atât. Alina însă era țicnită numai în măsura în care era și genială, adică excepțional dăruită cu har creator.”¹⁷

Instaurarea regimului comunist și numeroasele imixtiuni ale exponenților săi în cultură și artă, încercarea tot mai evidentă a acestora de a subordona arta, sub toate formele ei de manifestare, idealului promovată de noua orânduire, au fost pentru Magdalena Rădulescu semnalul că libertatea de exprimare necesară artistului va fi doar un vis frumos. Privirile i se întorc din nou spre Paris unde știe că opera sa este apreciată. Și astfel, în mai 1946, artista, făcând uz de toate relațiile și cunoștințele pe care la avea, obține mult râvnitul pașaport și viza pentru a putea pleca din țară.

Reîntoarsă la Paris, caută să fie prezentă în viața artistică prin organizarea de noi expoziții. Reia temele obișnuite, dar maniera de tratare este mult mai aproape de esență, de ceea ce i se pare artistei că este dincolo de manifestarea în sine și se apropie de simbol. Poate doar o alăturare a pânzelor cu aceeași temă realizate în timp: călăreți, dansatoare, clovni, măști, ne poate oferi o imagine mai clară despre procesul de căutare al artistei, despre dorința acesteia de perfecționare continuă a temei, despre strădania ei de a stiliza și spiritualiza aceste modele până ajunge la semnificația mitică a compoziției. Pentru că, așa cum am spus, Magdalena Rădulescu, chiar dacă se inspiră din folclor și tradiții, în creație ea își materializează propria viziune, introducând ceea ce este fantastic, ceea ce dă ritm, ceea ce face ca gândul să-l poarte pe privitor spre ancestral, spre mit, ajungând la simbol. Astfel, ea își perfecționează continuu tehnica și capacitatea se a stiliza fără a se îndepărta însă de sensul temei inițiale.

Această căutare se materializează în numeroase lucrări pe care pictorița le reunește începând cu sfârșitul anului 1946 în expoziții atât la Nisa, dar și la Paris în 1947 și apoi, anul următor, la Lyon și iarăși la Nisa, unde decide să se stabilească în această perioadă.

---

¹⁶ Comarnescu 1946, p. 12, 18.

¹⁷ Blaga 1998, p. 151, 152-153.

Despre rațiunea acestei decizii, absolut surprinzătoare pentru un artist care tocmai își reconfirmase notorietate în chiar capitala europeană artelor, artista mărturisea: „...mi-am petrecut copilăria la Constanța, pe malul mării. Dimineața când mă scol îmi place să privesc marea. Orizontul îmi dă o senzație de liniște și sentimentul infinitului, al nemărginirii, mă lasă să visez în voie. Mă gândesc, uneori, că în prelungirea Mediteranei vine și Marea Meagră, și că dincolo de ea e România, e dansul românesc...”¹⁸.

Mutarea intempestivă în sudul Franței nu a fost lipsită de greutate. Singură și fără nici un ajutor sau cunoștință, având doar zece tablouri și nedispunând de resurse financiare, Magdalena Rădulescu este nevoită să părăsească hotelul în care se stabilise pentru a-și găsi o locuință unde să poată picta. Împrejurările în care ajunge să dobândească noul cămin, iată-le descrie chiar de artistă:

„Abia mă mutasem la Nisa, veneam de la Paris, unde îngropasem epoca Montparnasse și marea iubire a vieții mele.¹⁹ Singura mea avere pe vremea aceea erau, nici mai mult nici mai puțin, zece tablouri, de care nu se sinchisea nimeni, și foarte, foarte puțini bani...bani s-au dus după câteva zile când a trebuit să-mi plătesc hotelul. Îmi trebuia un loc în care să trăiesc, să desenez. Cu ajutorul unui român – un grădinar – am reușit să mi-l procur: o grădină, proprietatea acestui om, o foarte frumoasă grădină, aproape de arenele romane. În fund, se vedea un castel. Un castel meridional, după toate regulile, imens, sompuos, ruinat, plin de mister, castelul conților Coconato, locuit doar de paznici, un bărbat cu mustați sălbatice și femeia lui. Acești oameni de treabă mi-au oferit o cameră în castel. O uriașă cameră pustie, în care singura mobilă era o oglindă imensă. Pereții erau goi, i-am decorat cu spade și armuri, luate din celelalte camere. Noaptea, ca să am puțină lumină (pe vremea aceea lucram și noapte), așezam pe podea douăsprezece lumânări aprinse. În curentul de aer care străbătea castelul, flăcările se încovoiau, tapiseriile care spânzurau pe pereții din odăile vecine se mișcau și făceau un zgomot surd, parcă erau ecouri de pași. Am locuit acolo un an și jumătate. Am lucrat, cred, sute de tablouri, cu care am deschis o expoziție la galeria Muratore din Nisa, apoi la Vence. Am avut succes, am început să câștig. Am populat castelul Coconato, timp de un an și jumătate cât am stat în el, cu toate imaginile și visele rămase în mine și revenite acum cu o forță, cu o acuitate teribilă.”²⁰

Așezarea la castel, așa cum reiese, a fost doar o soluție provizorie. Altădată, presată de greutate financiară, este nevoită să doarmă în bărci părăsite pe malul mării sau chiar pe terasa unui bloc din Monte Carlo, unde își ridică o simplă colibă. Mai târziu, la Nisa, locuiește la un hotel ieftin, Mulhouse, din orașul vechi.

Dezinteresată de tot ceea ce însemna confort personal și străină de orice interes material, artista preocupată doar de pictura sa, nu a știut nici să-și comercializeze talentul apelând la serviciile unui impresar, ci toată viața a trăit

---

¹⁸ Antip 1978, p. 2.

¹⁹ Este vorba despre Dyspre Paleologu, un tânăr intelectual, fiul unui scriitor și critic, un personaj interesant, care pentru a cutreiera lumea fusese hamal în port, dar care frecventase și cercurile artistice pariziene. Împreună cu el, artista părăsește țara în 1946 însă, ulterior, acesta se va despărți de ea căsătorindu-se cu o franțuzoiacă și stabilindu-se la Paris, unde va lucra la un oficiu de turism. (Boia 2014, p. 132).

²⁰ Deac 1980, p. 12-13.

modest și sub semnul provizoriului. Nu a dorit decât să poată picta și să poată călători ca să vadă lumea. Mergând pe firul tradiției, putem spune că se aseamănă cumva cu meșterii iconari de odinioară care cutreierau satele și târgurile pentru a picta biserici sau a face portrete.²¹

Acum însă expozițiile se țin lanț acum. Le amintim pe cele mai reprezentative, pentru a evidenția, pe de-o parte, extraordinara putere de creație a artistei, iar pe de altă parte, pentru a vedea aria în care artista a reușit să-și promoveze pictura și impactul artistic pe care l-a avut aceasta.

După ce în 1949 deschide expoziții la Aix-en-Provence, Deauville și Marsilia, în 1952, sub egida «Gilde du Livre» are două expoziții personale la Londra și Lausanne. Anul următor expune la Monaco, dar nu pierde contactul nici cu metropola pariziană și, în octombrie același an, organizează o expoziție personală la galeria Demeurs. În 1955, se reîntorce pe Coasta de Azur și expune la Menton și Nisa.

Anul 1957 este unul special pentru Magdalena Rădulescu întrucât, în acest an, pictorița se reîntâlnește, după mai bine un deceniu, cu publicul bucureștean cu ocazia unei ample expoziții de pictură și desen organizată la Galeria de artă. Lucrările prezentate și realizate mare parte special pentru această expoziție: *Dans cu măști, Procesiune, Pirații, Călușarii, Jocul cu diavolo, Cavalcadă, Cai singuri, Trei dansatori, Călăreț, Arlechin* îl fac pe același Petre Comarnescu, care în 1946 publicase un studiu despre opera sa și care acum semna prefața catalogului expoziției (dar și o notă la Securitate!), să o numească un „rapsod al imaginației populare”²².

Cu această ocazie, se reîntâlnește cu o parte dintre prietenii rămași în țară: Ionel Jianu, Petre Comarnescu, Marioara Avramescu, Miron Radu Paraschivescu. Vizitează Sinaia și Constanța și este invitată la Ministerul Culturii, unde este felicitată de Constanța Crăciun. I se promite organizarea în viitor a unei alte expoziții ocazie cu care va putea merge în Bucovia și în Vâlcea. Din sumele încasate de pe tablourile vândute la București, artista își plătește drumul și hotelul iar restul banilor, aproximativ 3000-4000 de lei îi lasă familiei, fratelui său Nicolae Rădulescu, în timp ce rudelor mai apropiate le dăruiește câte un tablou.²³

Cu toate acestea, doar abia peste un alt deceniu, în iulie 1970, va mai expune la București, când i se organizează o altă expoziție, la Ateneul Român, cu peste 160

---

²¹ Boia 2014, p. 130, 132.

²² Boia 2014, p. 13.

²³ Boia 2014, p. 134. Informație culeasă dintr-o notă informativă semnată de agentul Anton alias Petre Comarnescu din data de 11 iulie 1957, după expoziția pe care artista o avusese în iunie 1957 la Galeriile Fondului Plastic la invitația statului român. Era prima dată când pictorița revenea în țară după 1946. Nota, favorabilă artistei, este scrisă fără tentă incriminatorie și subordonată, în ceea ce privește detaliile, cerințelor regimului:

„Vinde tablourile pe prețuri mici, uneori oamenilor din popor, în mijlocul cărora preferă să trăiască. La Monte Carlo nu a fost niciodată la faimosul cazinou, unde se dau lovituri și se fac tot felul de afaceri. Ea disprețuiește lumea luxoasă, frivolă, bogătașii, fiind într-adevăr o romantică, o ființă cinstită sufletește. În Franța s-a menținut pe o linie demnă și loială față de regimul de democrație populară (...) Ea nu face politică militantă, dar nu este deloc dușmănoasă regimului și cât a stat aici a căutat progresul realizat la noi, în anii puterii populare, neagățându-se de inerentele lipsuri sau greutăți, în unele domenii...”

de lucrări conținând aceleași teme preferate: cavalcade și dansuri. Până atunci artista fusese prezentă cu expoziții personale sau expusese cu diverse prilejuri la: Nisa (apr.1958, nov.1967), Monaco (mart. 1962, dec. 1967), Roma (mart. 1967), Milano (dec. 1967), Paris (mart. 1964, mart. 1966)²⁴.

După expoziția din 1970 de la Ateneu și reîntorcerea la Nisa, Magdalena Rădulescu se simte tot mai mult înstrăinată, iar sănătatea începe să-i facă probleme, împiedicând-o să mai lucreze în ritmul de altădată. Duce un stil de viață sobru, jucând șah și vizionând filme documentare. Fire energică, nu se lasă copleșită de suferință și își îndreaptă atenția spre rememorarea unor amintiri sub formă de carnete ilustrate pe care intenționează să le tipărească.

Recidiva unei pneumonii în primăvara lui 1974, o împiedică pe artistă să se deplaseze la București pentru o nouă expoziție cu caracter retrospectiv și pentru care fusese tipărit și catalogul prefațat de Mircea Deac.

Cu toate acestea, artista simte că mai are ceva de spus în creația sa. Găsește resurse să mai picteze și se mai lasă ispitită de organizarea unei noi expoziții, în anul 1978, la Paris, și preconizează o alta, pentru anul următor, în țara natală. Deși se apropie de 80 de ani, Magdalena Rădulescu dorește să facă această ultimă expoziție în țară pentru că, așa cum declarase, în urmă cu un deceniu, cu ocazia expoziției de la Ateneu, „Sentimentul meu este românesc. Nostalgia de țară își spune cuvântul. Florile cele mai frumoase sunt aici, copacii cei mai frumoși sunt aici. Este sentimentul pe care îl au toți cei care au stat mult în străinătate”²⁵

Poate tocmai această nostalgie de țară prezentă mai cu seamă la vârsta senectuții, când omul se gândește tot mai mult la locurile natale, s-o fi făcut pe artistă să vină din nou la Paris, în speranța că autoritățile îi vor permite accesul în țară pentru o ultimă expoziție personală. Aceasta fiindcă, în 1982, este întâlnită în mod miraculos într-o stație de autobuz de un cunoscut, ea fiind aproape de nerecunoscut. Stătea la hotelul Alma vis-a-vis da ambasada României, într-o cameră minusculă la etajul I și într-o sărăcie de nedescris, fără bani și așteptând să poată pleca în țară pentru a expune. Dar să lăsăm mai bine pe cel care a desemnat această ultimă întâlnire cu artista să ne-o povestească așa cum i-a rămas întipărită în memorie:

„Locuia într-o mică odaie la etajul I, prost luminată, cu fereastra dând spre o curte interioară, strâmtă, meschină, un puț de piatră ca atâtea din Paris. Camera de o persoană în care nu încăpeau decât un pat simplu, un garderob vechi cu o singură ușă, un scaun și o măsuță în fața ferestrei. Intrați în ea ca într-o cușcă întunecoasă și umedă și, dintr-odată, nările îți erau aproape arse de emanațiile tari ale vopselelor. Abia mai târziu simțeați mirosul dulceag al igrasiei ce venea din toaleta cu tencială căzută, din pereții cu tapetul scorojit, din salteaua și cuvertura patului, din mocheta cenușie și murdară în care doar petele de vopsea îi dădeau un aer mai omenesc. Pe măsuță, vraiste: paleta plină de vopsele, tuburi, pensule, creioane. A trebuit să le împing cu grijă ca să găsească un colțisor pe care să pun scrumiera. Era luna martie și lumina care intra pe fereastră era atât de slabă încât ținea lampa aprinsă și în miezul zilei, un singur bec de 40 W care nu făcea decât să altereze culorile tablourilor, să

---

²⁴ Catalogul expoziției Magdalenei Rădulescu, Asociația «România», Oficiul de expoziții, București, 1974.

²⁵ Colonaș 1970.

deruteze ochiul. La lumina asta picta. Cu ochii înroșiți, căci nu purta ochelari. Pe cuvertura patului, aruncate una peste alta, vechi caiete cu desene, albume cu fotografii (de la ultima expoziție deschisă la București în urmă cu câțiva ani), cutii cu tuburi de vopsea. Rezemate de un perete, pânzele la care lucra, printre care un arhanghel Mihail pe care nu reușea să-l termine. Nu era mulțumită de mișcarea calului. O valiză mai mare lângă perete, una mai mică în dulap, asta era toată averea ei, căci la Nisa nu lăsase nimic. «Când plec undeva iau cu mine tot ce am» - îmi spusese când am întrebat-o unde e restul de lucruri.

Ne-a plăcut foarte mult un tablou la care lucra. Nu voia să se despartă de el, căci îl considera neterminat. Am convins-o în cele din urmă să ni-l vândă așa cum era. Cu câteva ore înainte de a pleca din Paris am mâncat cu ea la un mic restaurant chinezesc din cartier. Era deprimată și-mi spunea că dacă nu ne-ar fi întâlnit pe noi s-ar fi aruncat în Sena. Am încercat să o liniștesc, să-i dau puțină încredere deși aveam ușoara bănuială că nu credea nici ea în întregime ceea ce spunea. Era un fel de joc, jocul cu Moartea sau, poate, o încercare de a o amăgi, de a o îndepărta prin chiar invocarea ei. Căci era, într-adevăr, într-o situație fără ieșire: fără bani ca să se întoarcă la Nisa, fără speranța de a pleca la București. De altfel, venise la Paris cu această speranță, că cei de la ambasadă îi promiseseră că o vor trimite în țară în vederea unei noi expoziții. Și o duceau cu vorba de vreo două-trei săptămâni, în vreme ce slabele ei economii se duceau pe hotel și restaurant²⁶

Am insistat în mod deosebit să relatăm acest episod pentru că, același hotel ieftin și insalubru, un an mai târziu, va fi decorul ultimei zile din viața pictoriței. Tot aici, la 2 aprilie 1983, la vârsta de 81 de ani, singură și departe de țară, Magdalena Rădulescu și-a luat adio de la tumultul acestei lumi pe care a iubit-o cu patimă și pe care a redat-o cu talent în cele peste 2000 de lucrări, fără a mai pune la socoteală numeroasele schițe și desene de pe diverse ilustrate ori cele cu care artista obișnuia să-și achite ocazional intrarea la filme sau prânzurile la bistroul din Nisa.

Trist decor și trist apus pentru cineva care a știut să trăiască cu atâta intensitate și care a răspândit în jurul ei atâta poftă de viață și atâta frumusețe în tot ceea ce a creat!

Astăzi, nici măcar cu o floare nu-i mai putem cinsti memoria întrucât, fie că a fost dorința artistei, fie că, neavând nici un apropiat, municipalitatea a luat această decizie, trupul artistei a fost incinerat. Nedreaptă soartă pentru ființa care, tot timpul, a pus înaintea grijilor materiale, bucuria împlinirii sufletești și care a știut cu atâta generozitate să-și înmulțească talanții primiți...

---

²⁶ Diaconescu 2008, p. 25.

BIBLIOGRAFIE

Antip 1978 – Felicia Antip, *Pictorița Magdalena Rădulescu*, în *Tribuna României*, anul VII, nr.142/oct. 1978, p. 2.

Blaga 1998 – Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron*, ediția a II-a revăzută, editura Humanitas, București, 1998.

Boia 2014 – Lucian Boia, *Dosarele secrete ale agentului Anton. Petre Comarnescu în arhivele Securității*, Editura Humanitas, București, 2014.

Colonaș 1970 – Florin Colonaș, *De vorbă cu Magdalena Rădulescu*, în revista „Astra”, anul V, nr. 8/51, Brașov, 1970, p. 14.

Comarnescu 1946 – Petre Comarnescu, *Magdalena Rădulescu. Studiu critic*, editura Forum, București, 1946.

Deac 1980 – Mircea Deac, *Magdalena Rădulescu*, editura Meridiane, București, 1980.

Diaconescu 2008 – Paul Diaconescu, *Magdalena*, în *România literară*, nr. 23/13 iunie 2008, p. 25.

Dumitriu 2001 – Eugenia Dumitriu, *Magdalena Rădulescu, o poveste fără sfârșit*, 24 ianuarie 2001, (www.universulromanesc.net).

<http://dnfah.blogspot.ro/2011/05/magdalena-radulescu-creator-of-romanian.html>

<http://willypragher.blogspot.ro/2015/07/in-atelierul-pictoritei-magdalena.html>

Foto 1 - Magdalena Rădulescu în atelier
[<http://willypragher.blogspot.ro/2015/07/in-atelierul-pictoritei-magdalena.html>]

Foto 2 - Magdalena Rădulescu, *Lucian Blaga*

Foto 3 - Magdalena Rădulescu, *Domniță* (colecția Muzeul de Artă Casa Simian Rm. Vâlcea)

Foto 4 - Magdalena Rădulescu, *Cavalcadă*
[<http://dnfah.blogspot.ro/2011/05/magdalena-radulescu-creator-of-romanian.html>]

***A privi înapoi* sau Alteritatea unui interdict al basmului fantastic românesc. Câteva considerații hermeneutice**

Costel Cioancă*

Keywords: *interdict; myth; Romanian fairytale; mythanalysis; hermeneutics*

Abstract: *Featuring a combination of representations and affects, such research subject involved anchoring a certain science of interpreting texts. Thus, hermeneutics appears the most suitable topic. The ontological image-text systems, circulated by such an interdict at imagology traditional, and creative dynamics of that community, generating and consuming and fantastic fairy tale, obliging such a hermeneutical approach. Especially since all myth-folkloric context in which it found that interdict (fairytale; magical medicine; funeral exhortations), fits perfectly on an imaginary rich classical mythology (biblical and Greek). Based on these general considerations, we tried in this study to see what the evolutionary path of this interdict (from myth to fairytale, from fairytale to postmodern product's), how much symbolic weight has now, in modern imagery.*

Cuvinte-cheie: *interdict, mit, basm fantastic românesc, mitanaliză, hermeneutică.*

Rezumat: *Prezentând o combinație de reprezentări și afecte, un asemenea subiect de cercetare presupunea ancorarea într-o anumită știință a interpretării textelor. Or, hermeneutica pare cea mai recomandată pentru acest subiect. Sistemul ontologic de imagini-text vehiculat de un astfel de interdict la nivelul imagologiei tradiționale, precum și dinamica creatoare a respectivei comunități, generatoare și consumatoare și de basm fantastic, obligau la o astfel de abordare hermeneutică. Mai ales că tot contextul mitofolcloric în care este de regăsit acest interdict (basm fantastic, medicină magică, exhortații funerare), se mulează perfect pe un imaginar bogat de mitologie clasică (biblică și grecească). Pornind de la aceste considerente generale, am încercat, în prezentul studiu, să văd care este traiectul evolutiv al acestui interdict (dinspre mit înspre basm, dinspre basm între producții post-moderne), câtă greutate simbolică mai are acum, în imaginarul modern.*

Dintotdeauna, comportamentul uman în societate a fost reglementat, într-o măsură mai mare sau mai mică, de norme care se cereau a fi respectate, de respectarea unor asemenea norme depinzând buna desfășurare a activităților cotidiene din cadrul respectivei comunități. Este vizibil evident că unui individ, socialmente prezent într-o comunitate, nu îi este îngăduit orice, ba dimpotrivă, societatea în genere, comunitatea din care face parte în particular, îl constrânge, îl condiționează, îl îngrădește, determinându-l să adopte o anumită atitudine, să săvârșească (doar anumite) acțiuni care sunt conforme unor situații cu caracter general. Interdicțiile sunt omniprezente în viața oricărui individ încă din copilărie, sfârșindu-se abia odată cu *marea trecere* – ea însăși condiționată de respectarea unor norme specifice.

O astfel de interdicție este aceea de *a privi înapoi*. La nivelul culturii tradiționale românești, avem interesante și importante prezențe ale interdicției de a privi în urmă atât la nivelul practicilor și/sau ceremoniilor *ludice, oraculare,*

terapeutice, funerare, cât și la nivelul basmului fantastic¹. Ele încearcă, prin prisma *zonei de manifestare*, să definească și să legitimize unele atitudini sau mentalități în cadrul complexului sistem cultural (de tip tradițional) din care acestea fac parte. Sunt, pot spune, un fel de „*argument de legitimare*” al practicării lor așa, în această formă culturală, necesar deopotrivă reflecției și reflexiei acestuia în contextul cultural cotidian. Trăsăturile specifice interdicției de a te uita în urmă din basmul fantastic românesc, nuanțele decelate la textele „*devenirii moral-spirituale*”², prin comunicarea și/sau confirmarea rolului major în cadrul unor acte ritualice, vin să întrească imaginea despre importanța și rolul jucat de acest interdict în mentalitarul tradițional românesc. Pornind de la dimensiunea mitică acordată, in illo tempore, acestui mitologem; neomițând *caracterul deschis* al ethosului folcloric³; în fine, având în vedere și permanenta *nevoie de re-contextualizare* morfologică și funcțională a unor scheme tradiționale de reprezentare simbolică⁴, în prezentul studiu am ales să văd, din perspectivă hermeneutică⁵, care sunt relațiile dintre mit și basm, în ce măsură avem de-a face cu o *coabitare* sau cu o *juxtapunere* a mitului versus basmului, a basmului versus

---

*Dr. **Costel Cioancă**, Academia Română, Muzeul de Artă Veche Apuseană, e-mail: kishinn@gmail.com

¹ Toate aceste aspecte au fost mitanalizate, *in extenso*, în teza mea de doctorat (*Interdicția de a te uita în urmă în basmul românesc*, 482 pag.), susținută la Facultatea de Litere a Universității București (coord. M. Moraru), lucrare care poate fi consultată la biblioteca acestei Facultăți. Părți componente ale acesteia au văzut deja lumina tiparului (Cioancă 2012; 2013a; 2013b; 2014a; 2014b; 2014c; 2014d; 2014e; 2015a; 2015b), altele fiind în curs de tipărire (2015c; 2015d; 2015e; 2015f; 2015g; 2015h; 2015i; 2015j).

² Despre greutatea ontologică și simbolică acordată acestui mitologem (al privirii înapoi) în cadrul culturii populare (*descântece; vrăji; exhortații funerare*), în care se păstrează caracterul „rigid” al acestei interdicții, voi vorbi într-un studiu de sine stătător, în curs de finalizare.

³ A se vedea Crețu 1980.

⁴ Tendință și/sau nevoie specifică unor culturi tradiționale de tip *oral* (cum este cea românească, generatoare și consumatoare și de basm fantastic), în care fiecare performer de basm inova sau adapta epicul *în timp real*, în funcție de diverși factori - culturali, sociali, tehnologici etc. (vezi în Pop, Ruxăndoiu 1990, p.196-202; Teodorescu, Păun 1967, p. 218-239 etc.).

⁵ Am în vedere metoda utilizată de I. P. Culiănu, acesta văzând *mitanaliza* ca pe o critică literară care discută literatura din perspectiva istoriei comparate a religiilor, căutând, în textul literar, *miturile latente* care dau greutate simbolică acestuia, sau, după expresia lui I.P. Culiănu, *fantasmele*. („*Textul literar nu se definește ca o secvență lingvistică, ci ca o secvență de fantasmă*”: Culiănu 2000, p. 123). Este de remarcat faptul că, din păcate, la nivelul aplicării metodelor de decriptare simbolică a unei opere literare, fie ea cultă sau populară, nu s-a ajuns la un anumit consens (teoretic), existând metode din cele mai diverse de abordare - *arhetipologia*, variantele ei mai tehnice, *mitocritica*, *mitanaliza*, *mitodologia*, fiecare cu plusurile și minusurile ei (vezi Brunel 1992; Durand 1996; 1998). Astfel, nu-i de mirare faptul că s-a ajuns ca, în spațiul cultural românesc, mulți autori să considere acești termeni ca fiind sinonimi, dintre studiile românești mai importante care au folosit aceste metode de analiză pe texte literare consacrate, meritând amintite cele semnate Marino 1968; Marino 1988; Angelescu 1999; Spiridon 2000; Braga 2007 etc.

productele post-moderne. Căci: avem *supraviețuiri* (de tip mitic) în basmul fantastic românesc, avem *interferențe* ale mitului în basme, dar, *care sunt finalitățile în post-modern?* A supraviețuit *mitul* prin *basm* sau basmul a preluat doar anumite motive, dezvoltându-le în mod independent, potrivit nevoii firești a noului sistem de gândire tradițională, axat pe alte nevoi interioare, nevoi racordate schimbărilor/progreselor culturale, sociale, tehnologice? Cât din greutatea ontologică a unui astfel de mitologem mai este prezentă în memoria culturală (post-)modernă?

Mit versus basm: coabitare sau juxtapunere?

Bogat în semnificații, cu importanță capitală în anumite producții ale unor culturi arhaice⁶, interdictul care constituie obiectul cercetării de față apare, indiferent de zona de manifestare (= *mit*, *basm*, *exhortații funerare*, *medicină magică*), ca o *structură cu învelișuri succesive*, mai puțin vizibile sau puternic demarcate, în funcție de *zona de manifestare* și/sau *rolul jucat* în cadrul unui ceremonial dintr-un scenariu ritualic. Exprimând fie *organicitatea* unei viziuni ample asupra lumii, a firescului vieții și inevitabilității morții, fie *non-autenticitatea* (= căutarea *arhetipalului* prin preluarea unui motiv, departe de conținutul său simbolic), prezența acestei interdicții în diverse produse literare ale mitofolclorului românesc obligă la o punere în balanță cu mențiunile mitice ale acestei interdicții. Căci, este foarte important de văzut dacă **formele** și **mesajele** fiecărui tip de produs epic luat în discuție, sunt aceleași ori au suferit modificări, dacă au „*eficiență*” *simbolică* în aceeași măsură sau au suferit *dez-obiectivizări* prin pierderea *funcției directe* pe care acest interdict l-a avut la nivelul *mitului*. Prin urmare și *ex abrupto*, o întrebare se cere pusă: *sunt basmele românești* (recte: cu interdicția uitării înapoi), *versiuni diluate*, „*obosite*” *ale miturilor amintite*?⁷

În fond și cu raportare expresă la interdicția de a te uita în urmă în basmul fantastic românesc, este perfect vizibil cum imaginarul colectiv românesc a creat un tip de gândire simbolică specifică („de expresie folclorică”, dacă pot spune așa), originată în tipul de gândire simbolică arhaică (= mitică). Pe alocuri pare că aveam de-a face cu o simbioză perfectă, în care *cadrele de dezvoltare și reprezentare*, plus *sensurile simbolice* acordate acestei interdicții, s-au articulat reușit, dinspre mit înspre basm și viceversa (= *fără anihilarea efectivă sau totală a valenței mitico-magice a acestui interdict*). În alte situații, prin nevoia de *re-interpretare*, *re-*

---

⁶ Mă refer în primul rând la mitul lui *Orfeu* versus mentalitatea greacă de tip arhaic, la mitul lui *Lot* versus mentalitatea de tip veterotestamentar, dar și la mitul lui *Iason* și mentalitatea de tip eroic a unei alte Grecii.

⁷ Despre *interdictul de a privi în urmă* am vorbit, aplicat, în alte locuri (vezi Cioancă 2014a; Cioancă 2014b), motiv pentru care nu voi insista aici și acum. Totuși, pentru corecta receptare și înțelegere a realităților mitofolclorice analizate în acest studiu, trebuie să fac trimitere la sursele care explicitează structuralitatea culturală a acestui interdict. Astfel, pentru *mitul lui Lot*, este de văzut Geneza 19,1-29; pentru *mitul lui Orfeu*, erou nepomenit de mitografii importanți ai Greciei antice (Homer; Hesiod – vezi, în acest sens Lee 1996, p. 3), considerat un abil inventator și puternic magician (Mead 2012, p. 34-36), ba chiar șaman trac! (Dodds 1983, p. 173), vezi Ovidius 1982, X, 279-281; Pausanias 1982, II, IX, 30, 3; Vegilius 2008, IV, 484-501; în fine, pentru *mitul lui Iason* – vezi Apollonios 1992, p. 142-143.

modelare potrivit canoanelor și nevoilor proprii de reprezentare și trăire, această încercare de sinteză a alterat sau fracționat caracterul sacral/inițiativ al interdicției în cadrul mentalitarului tradițional românesc. Totuși, *inovația* era inerentă: „Gândirea simbolică sparge realitatea imediată, fără să o împușineze ori să o deprecieze, în perspectiva ei; **Universul nu este închis, nici un obiect nu rămâne izolat în propria-i existențialitate: toate se leagă între ele, printr-un sistem strâns de corespondențe și asimilații**” credea M. Eliade⁸. Prezența interdicției în basmul românesc (și în celelalte produse epice ale tradiționalului – bocete, descântece și vrăji, medicină magică), chiar „deturnată” de la simbolistica miturilor în care este prezentă, vine să reliefeze procesul normal al *preluării, întrepătrunderii, adecvării* unor simboluri și valori arhetipale care, în cotidianul tradițional, *trebuiau remodelate pentru a rămâne viabile și fiabile*. Vorbind despre *Simbolica riturilor de trecere*, Delia Suiogan scria: „Colectivitățile tradiționale **au tendința de a păstra, determinând conservarea unor obiceiuri, chiar și după ce și-au pierdut sau și-au schimbat sensul, pentru că oamenii „văd” în ele forme ale unei gândiri anterioare**”⁹. Prin urmare, era cumva firesc să vedem cum dinamica socială a comunității tradiționale românești **simte nevoia să preia un motiv mitic** (= interdictul de te uita în urmă), după cum firesc îmi pare și faptul ca un anume conservatorism (al tradiției) să dilueze/deturneze funcția unui atare interdict. Etnologic vorbind, este vorba despre *procesul* și mai ales *modul* în care o comunitate tradițională *în formare*, înțelege să preia și să integreze/adapteze un motiv de ceremonial sau de scenariu ritualic (un *fapt de cultură*, într-un final), cum este un interdict. Nu (mai) primează atât **sensul**, cât **funcționalul**, mereu adaptat/adaptabil nevoilor firești, interioare ale acestei noi comunități, departe de fundamentele și semnificațiile acordate acestui motiv/interdict de o altă comunitate, cu un alt tip de gândire simbolică. Or, tocmai pentru a desluși originea, a defini structura, sensul și semnificațiile unui asemenea interdict cu substrat magico-religios, este esențial să vedem, din perspectivă mitanalitică, care sunt sensurile și semnificațiile acestei interdicții la nivelul miturilor amintite și, obligatoriu, în mentalitarul tradițional actual.

Timpul și locul în care apare acest interdict sunt, cu certitudine, unele *mitice, semnificante*. Intrând în categoria fenomenelor culturale care ilustrează *scenarii inițiatice*, aceste mituri ne vorbesc despre permanenta nevoie a omului (arhaic, dar și modern!) de a fi în echilibru cu forțele invizibile ale Naturii. Într-un sens cultural lărgit, în mitul lui *Lot*, spre exemplu, **conținutul depășește expresia**. Ce ne arată pasajele veterotestamentare care vorbesc despre scăparea lui *Lot* de la *destinul comun* al cetăților distruse? Nimic altceva decât **tipul de relație al omului arhaic cu divinul: omul poate participa la realitatea, modelul cosmic doar prin grația divină**, determinantă fiind, în acest tip de relație, constrângerea impusă de contextul în care are loc apropierea *divinului* de *profan*. Se știe, *Lot este ales de divinitate spre salvare*: grație comportamentului său moral ireproșabil¹⁰, el va beneficia de

---

⁸ Eliade 1994, p. 220, cu sublinierea mea, C.C. (De altfel, fără menționarea explicită a sublinierii făcute de autorul citat, sublinierile îmi aparțin).

⁹ Suiogan 2006, p. 71.

¹⁰ Geneza 19, 1-13.

clemența divină, ba mai mult, o va exploata cumva, „forțând mâna” divinității!¹¹ Simultaneitatea acestui tip de relație (*clemență divină* → *beneficiu uman*; *gest arhetipal* → *simbol colectiv*) va funcționa și în cazul altui mit adus în discuție (mitul lui *Orfeu*), cu amendamentul, în cazul amândurora, respectării unei înțelegeri: **interdicția de a nu se uita înapoi în timpul desfășurării intervenției divine, în locul manifestării acesteia**. Mitul lui *Orfeu*, mit *generator de sens*, este emblematic pentru maniera în care *divinul* încearcă să păstreze rânduiala lucrurilor stabilite cândva, *in illo tempore*, spre buna funcționare a lumii. Totodată, este emblematic și pentru modul firesc, natural, în care omul arhaic poate ieși (*cu acceptul divinității*) din *timpul* și *spațiul* său (= *profan, vizibil, perceptibil*) pentru a intra într-un alt timp și spațiu (= *sacru, invizibil, imperceptibil*). Căci, la urma urmei, **Orfeu primește acceptul divinităților subpământene de a devoala Misterul**, a cărui păstrare este foarte importantă pentru *menținerea echilibrului între lumi diferite*. Dacă *Lot* își negociază, ca să zic așa, scăparea, *Orfeu* negocia pur și simplu *rânduiala lucrurilor*. Prin urmare, interdicțiile de a se uita în urmă instituite de divinitate în cazul amândurora, *crează sens și dau semnificație* acestor mituri. Cu alte cuvinte și în sens hermeneutic, este *raportul practic cu lumea materială* pe care îl instituie *divinul*, **tocmai pentru a păstra caracterul ritualic al intervenției/manifestării sale în profan**.

Funcția socială pe care, în cazul miturilor amintite, o instituie și o performează acest interdict - un interdict *practic, coerent, definitoriu* pentru relația de tip mitic, dintre *divin* și *profane* -, aici, la nivelul basmului românesc, **nu mai pare atât de importantă pentru receptor**. Depozitar al acestor modele de acțiune divină, basmul fantastic românesc a preluat un motiv mitic care, în realitatea imediată, cotidiană a comunității tradiționale, era inadecvat în forma sa originală („ordonator” *de sens* în relația *divin-profane*), fiind nevoie de o *re-adaptare*, o *re-interpretare*, efectul denotativ al acestei re-adaptări, re-interpretări fiind evident. Spre exemplu, într-unul dintre dialogurile post-narative pe care unii culegători de basme le-au inițiat cu informatorii pe marginea acestei interdicții de te uita în urmă în basmul românesc, se spune foarte clar: [...] *-De ce nu trebuia să se uite înapoi? -D-apăi că, de s-o uitat înapoi, l-o blăstămat și s-o făcu ce-o zâs. Dacă nu s-o uitat până-o ajuns în drum, putut-a blăstăma, că nu s-o prins. -Mai spun oamenii ca să nu se uite cineva înapoi? -Nu mai spune. Numa-n povești... - Nu mai spun? -Numa-n povești. -Dar dacă te duci noaptea pe drum, ai voie să te uiți înapoi? -*

¹¹ [...] Când s-a crăpat de ziuă, îngerii au stăruit de *Lot*, zicând: „Scoală-te, ia-ți soția și cele două fiice care se află aici, ca să nu pieri și tu în nelegiuirea cetății”. Și fiindcă el întârzia, bărbații aceia i-au apucat de mână, pe el, pe soția sa și pe cele două fiice ale lui, Domnul fiind îndurător față de el; l-au scos și l-au lăsat afară din cetate. După ce i-au scos afară, unul din ei a zis: „Scapă-ți viața: să nu te uiți înapoi și să nu te oprești în vreun loc din Câmpie: scapă la munte, ca să nu pieri!” *Lot* le-a zis: „O, nu! Doamne! iată, slujitorul tău a căpătat trecere înaintea ta, și ai arătat mare îndurare față de mine, păstrându-mi viața; dar nu pot să fug la munte, înainte ca să mă atingă prăpădul, și voi pieri. Iată, cetatea aceasta este destul de aproape ca să fug în ea și este mică. O! de aş putea să fug acolo – este așa de mică – și sufletul meu va trăi!”. Și *El* i-a zis: „Iată că-ți îngădui și lucrul acesta și nu voi nimici cetatea de care ai vorbit. Grăbește-te de fugi în ea, căci nu pot face nimic până nu vei ajunge acolo”. Pentru aceea s-a pus cetății aceleia numele de *Toar*. (Geneza 19, 15-22).

*Ba. Ai voie-amu și te uiți înapoi. Păi da` acia – pân-o ieșit dân casă ș-o ajuns în drum să nu să uite-napoi!*¹² Mai mult, în alte cazuri, la interogația culegătorului despre prezența și semnificația acestei interdicții în mentalitarul tradițional, performerul de basm citează modelele mitice, cele tradiționale nemaifiindu-i cunoscute!¹³

Pornind de la aceste considerente, se poate spune că sistemul cultural tradițional românesc, supus unor noi condiții sociale, tehnice, de evoluție și de existență, a dus nu atât la diversificarea, cât la diluarea/deturnarea semnificațiilor unui atare interdict. Lipsa de înțelegere a unui asemenea interdict, a *funcțiilor simbolice* care îi sunt atașate la nivelul miturilor, dezvăluie re-direcționarea gândirii tradiționale dinspre *imaginar* către *real* (acel „*Numa-n povești*” de care aminteam supra...), și nu invers, ca până atunci. Este semnificativ faptul că, acum și în sens cultural, conferirea de statut *real* a unui asemenea interdict este dată tocmai de *ancorarea în imaginar* („*numa-n povești*” cum spunea povestitorul intervievat de I. Oprișan), adică *într-un timp și spațiu al posibilului*, nu *într-un timp și spațiu al imposibilului*, experimentat/experimentabil fizic, științific. Această *expediere*, această „*complexitate simplă*” pe care o vehiculează basmul fantastic românesc cu privire directă asupra acestei interdicții a uitării în urmă, integrează și diferențiază modul în care un astfel de interdict a fost prezent, perceput și reprezentat în imaginarul mitologiilor care l-au generat. Pe de altă parte, ne dezvăluie un raport poate inextricabil, poate univoc, dar, cu siguranță, unul (i)reversibil, *definitiv* pe alocuri (cum este cazul lui *Lot*, al lui *Orfeu*), în care *divinul juxtapune, întrepătrunde sau completează profanul* (și viceversa – mitul lui *Iason*), relație care, în basmele românești care au menționată această interdicție, este mult diluată, deplasată sau chiar anulată.

Supraviețuiri, interferențe, finalități în post-modernism

Fiind mai mult o *formă de „raționament epic”* decât un interdict care „împinge” existența eroului la limita dintre viață și moarte, această interdicție a uitării înapoi din basmul fantastic românesc vorbește deopotrivă despre devenirea și devierea *limbajului* de tip ritualic, ceremonial din vechile produse populare, înspre *un/o ceva* a cărui semnificație transindividuală *trebuie* căutată, căci *nu se mai oferă de la sine*, ca în cazul miturilor citate. Timpul și spațiul cosmic din miturile amintite, spre exemplu, sunt anulate în basmele românești cu interdicția de

---

¹² Oprișan 2005, I, p. 206.

¹³ [...] *Ați spus că nu trebuie să se uite înapoi. –Da. –De ce să nu se uite înapoi? –Asta i-o dat o poruncă. Orișunde există o poruncă. Deci, iel i-o dat două vieți că dacă se uita de două ori, mai încerca ș-a tria și dacă nu putea ieși, era gata. Nu mai putea să iasă. Când s-o uitat el înapoi, n-o mai putut caii să reziste să iasă. –A văzut ceva acolo? –El s-o uitat să vadă cât îi ieșât, cî de văzut cât mai este la deal n-o văzut cât mai are dă mârș. Să vadă cât a ieșât batâr. –Cât s-a ridicat? –Da. Și-n timpul ceala, pac înapoi di tăt. –Nu e credința că dacă te uiți înapoi îți ia cineva puterea? –Păi așa și era. Cum o fost cu femeia lui Lot, dacă știți din Biblie. S-o uitat înapoi ș-o rămas stană de piatră acolo, de sare sau cum îi zăce. Așa și aice să explică. –Dar în descânțete nu se spune nimic în acest sens. Ați auzit descânțete? –Nu prea de descântat. –Dar nu se spune acolo să nu te uiți înapoi când faci o vrajă sau când te duci și sapi mătrăguna? –Poate cî o mai zâs, da` nu mai țâu eu minte. (Oprișan 2006, V, p. 236).*

a privi în urmă, fiind doar *preluări*, vagi *ecouri* ale **altor timpuri și spații** (culturale) în care un atare interdict avea semnificație profundă pentru comunitatea respectivă. Desigur, avem și *supraviețuiri*, *interferențe* în care această valoare deosebită atribuită unui asemenea gest, ne revelează modul în care gândirea arhaică a înțeles să *consacre* o asemenea secvență ceremonială dintr-un rit de inițiere. Mă refer aici la un interesant basm din colecția lui Al. Vasiliu (*Povestea lupului năzdrăvan și a Ilenei Cosânzene*), basm în care avem menționate atât **fundamentul mitic** al interdicției (= încălcarea acesteia ar fi dus la transformarea eroului în stană de piatră – vezi mitul lui *Lot*), cât și **natura semnificantă** a unei asemenea inițieri și interdicții¹⁴.

Dar, în majoritatea cazurilor, se pare că basmele românești au preluat - *sub influența unei memorii colective care, la nașterea basmelor, încă funcționa?!-*, doar **motivul** în sine, cu menținerea și menționarea obligativității respectării interdicției, dar, fără simbolistica aferentă acesteia. Totuși: faptul că multe basme mențin și menționează un asemenea interdict, chiar dacă simbolistica acestuia este **alta** sau este „expediată” de performerii moderni de basm în imageria creației populare de altădată, ne face să ne gândim la impactul firesc pe care istoria l-a avut asupra mentalitarului tradițional românesc. Sub impactul evoluției tehnico-materiale, cu repercusiuni și (sau, *mai ales!*) asupra psiho-socialului și comportamentalului tradițional, trebuie că fondul arhaic de mituri, miteme, mitologemuri a suferit ample modificări, în timp mentalitarul popular corijându-l, adaptându-l sau reinterpretându-l potrivit noilor nevoi proprii de reprezentare și funcționare. Dacă ceva din dimensiunea simbolică a interdicției din miturile amintite s-a pierdut în basmele românești, este câștigată o importantă funcție pe care miturile pomenite o au doar în cazul lui Orfeu: *funcția integratoare*. Funcție integratoare care, în majoritatea basmelor (= cele în care eroul încalcă interdicția de a se uita în urmă), ne relevă cum eroul **alege** să demanteleze fundamentele și raționamentele *mitului* (= încălcarea unui interdict de către un profan trebuie pedepsită de divinitate), în favoarea *experimentării în timp real a manifestării divine*, probabil, singura cale prin care, în sens *spiritual*, eroul putea să evolueze...

---

¹⁴ [...]Și trei ani o mers până ce-o ajuns cam aproape de lacul de lapte dulce. Apoi o descălecat, ș-o zis lupul: -Măi frate Alexandre, de nu mi-i asculta nici amu, să știi că eu singur te mănânc. Iacă ce să faci: să te duci și să te-așezi în măracinii cei de pe malul lacului, că Ileana are să vie la scaldat. Și când s-a dezbrăca, are să puie straiete pe spinii aceia. Tu când îi vedea că s-o băgat în lac și s-o cufundat, să iei straietele și să vii la mine cât ce-i răsputea; dar să nu te puie pacatul să te uiți înapoi când te-a striga, că te face stană de piatră... și făr de aceea, te mănânc eu. -C-așa să și faci dacă nu te-oi asculta. [...]Ileana Cosânzeana, după ce s-o dezbrăcat, o pus straietele pe spini și s-o aruncat în lac. Când a scos el capul din spini și n-o văzut pe nimenea, o pus degrabă mâna pe straietele Ilenei și-o rupt-o la fugă. Ileana când o scos capul din apă și-o văzut că nu i-s straietele, o țipat odată de gândea că s-o rupt inima dintr-însa. Și când o văzut pe Alexandru fugind, o luat-o și ea la fugă după dânsul. -Stăi, mă rog, voinice, stăi, mă rog, și te uită macar cât decât înapoi, să vezi ce trupușor de dezmiardat și gură de sărutat am eu. Dar Alexandru, de ce se ruga Ileana să steie, el fugea să deie inima din el. Când pe-aproape de lup, mai nu mai putea fugi, fără numai atâta o zis: -Nu mă lăsa, frate lupule, nu mă lăsa, că mă gătește! Când o ajuns Alexandru la lup, mai nu putea grăi, de ostenit ce era. (Vasiliu 1958, p. 215-217).

Ascensiunea *umanului* din aceste momente ale încălcării interdicției, nu înseamnă în nici un caz minimalizarea *sacrului*, ci doar „convertirea” lui, întru o mai facilă accesare a sa. Practic, momentul încălcării interdicției *este șansa eroului de basm să participe efectiv, proteic, la sacrul pe care-l „accesază”*. Dorință care, fie și încălcând un interdict instituit de o ființă cu natură superioară, este de natură eminentamente spirituală, apropiindu-l pe erou sau intermediindu-i acestuia un tip de cunoaștere superioară, *altfel inaccesibilă*.

Toate imaginariile tradiționale care vizează acest interdict au la bază, ca determinant simbolic, *funcțiile și valorile* atribuite de o comunitate de tip tradițional-oral precum cea românească, **privirii**. Văzută ca o „*componentă importantă a paradigmei culturale*” pentru a folosi sintagma Ioanei Popescu¹⁵, *privirea* a fost conotată în contemporaneitate (antropologic vorbind), cu valențe din cele mai diverse, care nu se disociază totdeauna sau ireversibil de fondul mitic care le-a generat. *A fixa cu privirea; a mânca din priviri; a străpunge/a ucide cu privirea; a arunca o privire în trecut/peste umăr; a (nu) privi (cu mânie) înapoi*: iată câteva sintagme care vin să vorbească, acum, în post-modernism, despre importanța și forța ritualică acordată privirii în ceremonii uitate, diluate sau inadecvate. Fără să pară o mitoforie a timpurilor moderne, încă se vorbește de „*erotismul privirii*”¹⁶, este luată în discuție *privirea cinematografică*, adevărat „*exemplaire d'une glaneuse à temps perdu*”¹⁷, este subliniat, o dată în plus și din perspectivă antropologică, caracterul social și cultural jucat de-a lungul timpului de *privire*¹⁸, care a pierdut din caracterul sacru chiar dacă nu în totalitate¹⁹, lucru subliniat și de unele (celebre) expoziții de artă²⁰ etc.

Diversitatea acestor sintagme, funcțiile pe care i le acordă contemporaneitatea *privirii*, (încă) ne vorbesc despre relațiile, contactul cu *matricea*, chiar dacă în multe cazuri, aceste sintagme sunt (ori, doar par!?) alegorii post-moderne care încearcă să restabilească contactul cu *arhaicul, autenticul, tradiționalul*. Fie **și așa** folosite, la acest mod contemporan al *simplei preluări* ori al *deturnării de sens*, aceste sintagme se înscriu cumva în sfera *durabilului* pe care vechile interdicții date de *privire* le instituiseră într-o comunitate tradițională. Ca dovadă a acestei perpetuări a *privirii* de tip mitic în modernitate (repet: chiar și fără consfințirea dată de tradiționalul *context semnificativ*)²¹, avem menționările

---

¹⁵ Popescu 2002, p. 5.

¹⁶ Maxime Fabre (<http://www.plugin-generation.com/2012/10/erotisme-du-visage.html>).

¹⁷ Aumont 1992.

¹⁸ Le Breton 2003

¹⁹ Le Breton 1995.

²⁰ Emblematic pentru ceea ce încerc să subliniez este ceea ce spunea un autor despre un atare subiect: „*Qu'est-ce qu'un visage / sans identité / sans nom / un visage qui n'est visage / que par ressemblance avec / un visage / une simple face / posée sur rien / quelqu'un est là / qui n'est pas quelqu'un / qui n'est pas personne*” (Bernard Noël, expoziția *Quand le visage perd sa face. La Défiguration en art* – a se vedea (<http://carnets-de-nantes.over-blog.com/article-la-defiguration-en-art-46087353.html>)).

²¹ Prin acesta înțelegând *manifestarea divinului în planul profan* (ca în mitul lui *Lot*), ori *transgresarea unor legi biologic-cosmice* (ca în mitul lui *Orfeu*), unde cineva viu intra în tărâmul *Morții/morților* pentru a re-duce la viață pe cineva mort, întru continuarea vieții prea devreme întrerupte!

interdicției de a privi înapoi din diferite produse ale (post-)modernității -filme, romane autobiografice, poeme, versuri pentru melodii etc.

Astfel, mitanalizând astfel de producții post-moderne, vedem cum *privitul înapoi* încarnează toate vicisitudinile vieții, toate ratările posibile. Sunt texte (pentru cântece) în care a privi înapoi nu înseamnă decât *a retrăi viața fericită de altădată*, ● dureros remember despre cineva care nu mai este prezent în viața altcuiva, dar care a rămas în „straturile sensibile” ale ființei acestuia (minte și inimă – vezi Charlie Murphy, *No looking back*)²², ● prilej de regretare a trecutului (*nu există un viitor, ci doar trecut*: Jason Lamorris – *No looking back*)²³, după cum sunt și texte în care a nu te uita în urmă înseamnă ● posibilitatea de a genera și trăi un nou început (Shilesha Johnson, *No looking back*)²⁴, ● neputând trăi în trecut, dar putând trăi prezentul și stabilind, astfel, un viitor (vezi poemul *No more looking back*)²⁵. În sfârșit, nici zona *vizualului* de tip cinematografic, în care reprezentarea iconografică substituie, surmontează de multe ori compoziția narativă, nu putea evita o astfel de temă. Dintre numeroasele produse cinematografice care vizează acest aspect, trebuie amintite, prin „greutatea” și valoarea simbolică a planurilor tratate, două producții. În *Look Back in Anger*²⁶ spre exemplu, putem vedea cum eroul este prizonierul unei lumi străine condiției sale sociale, încet-încet el ajungând, grație ipocriziei, platitudinii clasei de mijloc britanice din care face parte și soția sa, să urască oamenii pe care altădată îi stima sau iubea... Un alt film (cu oarecare succes de critică) a fost *No looking back*²⁷, film în care eroina, confuză, căutându-și sinele, este sfâșiată între trecutul trist (= un avort și părăsirea ei de către Charlie Ryan) și prezentul amorf și viitorul incert (= Michael o cere de soție, dar, după ani de absență, reapare iubirea vieții ei, Charlie Ryan...).

Citind, cât de frugal, textele amintite și vizionând cele două filme, pot spune că două sunt direcțiile de gândire care ar merita particulare tratări, mult mai mult decât expedierea din aceste rânduri:

1) Se poate constata, la toate produsele epocii post-moderne în care este prezent și interdictul de a privi înapoi, o oarecare „inflație evenimentială” cum ar spune J/-J. Wunenburger. Practic, schimbările survenite în viața eroilor (din texte sau filme) degradează, ontologic vorbind, relația dintre *divin* și *profan*, vechile relații dintre zei și muritori fiind transpuse acum, în aceste produse post-moderne, în cadrul unei relații tip *uman-uman* (în principal de tipul *cel care pleacă* vs. *cel care rămâne* = *suferă*). Este o situație în care caracterul nenatural al relației (tradiționale) dintre *divin* și *profan*, duce la pierderea forței simbolice a

---

²² <http://www.poemhunter.com/poem/no-looking-back-8/>

²³ <http://poetrypoem.com/cgi-bin/index.pl?poemnumber=1032435&sitename=songsbyjasonlamorrisrivers&poemoffset=0&displaypoem=t&item=poetry>

²⁴ <http://www.poemhunter.com/poem/no-looking-back-4/>

²⁵ <http://www.fictionpress.com/s/2878212/1/No-More-Looking-Back>

²⁶ Am în vedere ecranizarea din 1959, în regia lui Tony Richardson, după piesa lui John Osborne, cu Richard Burton alias Jimmy Porter, Mary Ure alias Alison Porter, Claire Bloom alias Helena Charles, film cu 5 nominalizări la Premiul BAFTA, 1960, 1 nominalizare la Globul de Aur, 1960, sau remake-ul din 1989, în regia lui Judi Dench, cu Emma Thompson și Kenneth Branach în rolurile principale.

²⁷ Film produs în 1998, în regia lui Edward Burns, cu Lauren Holly alias Claudia, Edward Burns alias Charlie Ryan, Jon Bon Jovi alias Michael, în rolurile principale.

interdicției de a te uita înapoi, acesta devenind mai mult un „amortizor” între lumea interioară și cea exterioară trăite de erou, nu un *pendant al conviețuirii (reciproc) avantajoase dintre sacru și profan*.

2) Dar: chiar fără intenționalitate sau conștiință mitică; fără profunzime semnificativă; vorbind sau tratând cu precădere *motivul despărțirii* (de ceva - trecut, de cineva – *persoana iubită*), acest „limbaj natural” al unor noi domenii în care se vorbește despre interdicția de a te uita în urmă (precum literatura, cinematografia, muzica etc.), vehiculează sau aduce, totuși, în prim plan (și, foarte important, dinspre *operațional* spre *semnificant!*), rămășițe, gesturi, principii originare în vechile mentalități ori cutume tradiționale. Este, în fapt, un extrem de interesant sistem de operare al *realului* (cotidian) cu fondul arhaic care l-a generat, sistem *viu*, care are o *dinamică*, o *semnificație* și o *finalitate proprie, specifică*, și care, prin *simbolicul* vehiculat, direcționează gândirea și experiența acesta contemporan-cotidiană (înapoi) către fondul mitic! Cu atât mai important cu cât, dinspre arhaic înspre (post)modern, acesta este poate singurul mod (*euristic*) prin care mai poate fi recunoscut acum, în contemporaneitate, un vechi mitologem (= interdicția de a privi înapoi), care nu și-a pierdut calitatea sa inițial-fundamentală²⁸, ci (doar) a căpătat una nouă - și care de fapt este veche!-, convertită, adaptată sau mulată pe o „raționalitate operațională”, specifică mentalității (post-)moderne...

BIBLIOGRAFIE

Angelescu 1999 – S. Angelescu, *Mitul și literatura*, București, 1999.

Apollonios 1992 – Apollonios din Rhodos, *Peripețiile corăbiei Argo* (Trad., prefață, tabel cronologic și note de I. Acsan), București, 1992.

Aumont 1992 – J. Aumont, *Du visage au cinéma*, Paris, 1992.

Braga 2007 – C. Braga, *Zece studii de arhetipologie*, Cluj-Napoca, 2007.

Brunel 1992 – P. Brunel, *Mythocritique. Théories et parcours*, Paris, 1992.

Cioancă 2012 – C. Cioancă, *Vecinătatea morții în basmul românesc*, Caietele ASER, 7, 2011 (*Etnologia și Sud-Estul Europei*, 3-5 noiembrie 2011, București), București, 2012, p. 147-164.

Cioancă 2013a – C. Cioancă, *Spre o antropologie cosmică? Premise și fundamente ale alegerii la nivelul basmului românesc*, Arhivele Olteniei, SN, 27, 2013, p. 357-366.

Cioancă 2013b – C. Cioancă, *Exercițiul distanței și elementul ascensional în basmul fantastic românesc*, Studia Universitatis “Petru Maior”, 15, 2013, p.74-81.

Cioancă 2014a – C. Cioancă, *Elementele de arhitectură ale basmului românesc – formă apriorică a fantasticului sau structură sintetică a imaginarului tradițional?*, Museum. Studii și comunicări științifice, Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești, XIII, Golești – Argeș, 2014, p. 286-300.

---

²⁸ Anume, *limbaj simbolic* care înscrie în structura mentalitarului unei comunități o serie de *semnificații*, impuse de dinamica imaginarului respectivei comunități.

Cioancă 2014b – C. Cioancă, *Interdicția de a privi în urmă în basmul românesc. Imaginariile unei interdicții*, Memoria Ethnologica, XIV, 50-51 (ianuarie – iunie 2014), Centrul județean pentru conservarea și promovarea culturii tradiționale Maramureș, Baia Mare, 2014, p. 98-105.

Cioancă 2014c – C. Cioancă, *Drumul către reușită. O (scurtă) perspectivă asupra pădurii din basmul fantastic românesc*, Meridian critic (Analele Universității Ștefan cel Mare, Suceava, Seria Philologie. B. Literatură), XIX, 2, 2014, Suceava, 2014 (în curs de apariție).

Cioancă 2014d – C. Cioancă, *Contribuții la o fenomenologie a corpului în basmul fantastic românesc. Apetențele antropofage ale unor personaje*, Memoria Ethnologica, XIV, 52-53 (iulie - decembrie 2014), Centrul județean pentru conservarea și promovarea culturii tradiționale Maramureș, Baia Mare, 2014, p. 130-142.

Cioancă 2014e – C. Cioancă, *Somatologia interdicției de a te uita în urmă în basmul românesc: fundamentul mitic*, Arhivele Olteniei, SN, 28, 2014, p. 265-282.

Cioancă 2015a – C. Cioancă, *Motivul fecioarei războinice din basmul fantastic românesc*, Memoria Ethnologica, 54-55, ianuarie – iunie 2015 (An XV), Centrul județean pentru conservarea și promovarea culturii tradiționale Maramureș, Baia Mare, 2015, p. 46-61.

Cioancă 2015b – C. Cioancă, *Hermeneutica obiectelor magice din basmul fantastic românesc*, Danubius, Muzeul Județean Galați, XXXI, 2015 (sub tipar).

Cioancă 2015c – C. Cioancă, *Mistagogia botezului în basmul fantastic românesc*, Terra Sebvs. Acta Mvsei Sabensisis, 7, 2015 (în curs de apariție).

Cioancă 2015d – C. Cioancă, *Pentru o poetică a imaginarului: hainele femeiești din basmul fantastic românesc*, Meridian critic (Analele Universității Ștefan cel Mare, Suceava, Seria Philologie. B. Literatură), XXIV, 1, 2015, Suceava, 2015 (în curs de apariție).

Cioancă 2015e – C. Cioancă, *Pentru o poetică a imaginarului: bucătăria și bucatele din basmul fantastic românesc*, Meridian critic (Analele Universității Ștefan cel Mare, Suceava, Seria Philologie. B. Literatură), XXIV, 2, 2015, Suceava, 2015 (în curs de apariție).

Cioancă 2015f – C. Cioancă, *Instituția tinereții în basmul fantastic românesc*, Arhivele Olteniei, SN, 29, 2015 (sub tipar).

Cioancă 2015g – C. Cioancă, *Înfrângerea și/sau cucerirea corpului de neatins din basmul fantastic românesc*, Studia Universitatis “Petru Maior”, Tg. Mureș, 17, 2015 (sub tipar).

Cioancă 2015h – C. Cioancă, *A schimba soarta sau a împlini destinul? (Consacrarea eroului de basm românesc ca erou)*, Museum. Studii și comunicări științifice, Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești, XIV, Golești – Argeș, 2015 (sub tipar).

Cioancă 2015i – C. Cioancă, *The Intimacy symbols in the Romanian fairytale: Theoxenia*, în *Myth, Symbol and Ritual: Elucidatory Paths to Fantastic Unreality* (vol. dedicat *International Conference on Mythology and Folklore*, 1st edition, 8-9

March, Bucharest, Romania), Cambridge Scholars Publishing, 2015 (în curs de apariție).

Cioancă 2015j – C. Cioancă, *Contribuții la o fenomenologie a corpului în basmul fantastic românesc (VII). Scaldă sacră a zânelor*, Sargetia. Acta Mvsei Devensis, SN, V (XL), 2015 (sub tipar).

Culianu 2000 – I.P. Culianu, *Studii românești. Fantasmeme nihilismului. Secretul doctorului Eliade* (Traduceri de Corina Popescu și D. Petrescu), București, 2000.

Doods 1983 – E.R. Dodds, *Dialectica spiritului grec* (trad. Catrinel Pleșu, prefață P. Creția), București, 1983.

Durand 1996 – G. Durand, *Introduction à la mythologie. Mythes et sociétés*, Paris, 1996.

Durand 1998 – G. Durand, *Figuri mitice și chipuri ale operei. De la mitocritică la mitanaliză* (Trad. Irina Bădescu), București, 1998.

Eliade 1994 – M. Eliade, *Imagini și simboluri, Eseu despre simbolismul magico-religios* (Trad. de Alexandra Beldescu, Prefață de G. Dumézil), București, 1994.

Le Breton 1995 – D. Le Breton, *Le Visage et Le Sacré: quelques jalons d'analyse*, Religiologiques, 12 (printemps), 1995, p. 49-64.

Le Breton 2003 – D. Le Breton, *Des Visages. Essai d'anthropologie*, Paris, 2003.

Lee 1996 – M.O. Lee, *Virgil as Orpheus: A Study of the Goergics*, Albany, 1996.

Marino 1968 – A. Marino, *Introducere în critica literară*, București, 1968.

Marino 1988 – A. Marino, *Comparatisme et théorie de la littérature*, Paris, 1988.

Mead 2012 – G.R.S. Mead, *Orfeu. Teogonia și misterii orfice* (Trad. de Stela Gheție), București, 2012.

Oprișan 2005-2006 – I. Oprișan, *Basme fantastice românești*, vol. I-XI, București, 2005.

Ovidius 1972 – P. Ovidius, *Metamorfoze* (Studiu introductiv, traducere și note – D. Popescu), București, 1972.

Pausanias 1982 – Pausanias, *Călătorie în Grecia* (Trad., note, indice – Maria Marinescu-Himu), vol. II, București, 1982.

Pop, Ruxăndoiu 1990 – M. Pop, P. Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc*, București, 1990.

Popescu 2002 – I. Popescu, *Foloasele privirii*, București, 2002.

Spiridon 2000 – M. Spiridon, *Melancolia descendenței. Figuri și forme ale memoriei generice în literatură*, Iași, 2000.

Suiogan 2006 – Delia Suiogan, *Simbolica riturilor de trecere*, București, 2006.

Teodorescu, Păun 1967 – B. Teodorescu, O. Păun, *Folclor literar românesc*, București, 1967.

Vasiliu 1958 – Al. Vasiliu, *Povești*, București, 1958.

Vergilius 2008 – P.M. Vergilius, *Bucolice. Georgice* (*Bucolice* – Trad., prezentări și note de T. Naum; *Georgice* – Trad. în versuri de G. Coșbuc, Note și prefață de I. Acsan), București, 2008.

Tipuri de împrejmuiri în habitatul tradițional vâlcean

Ionuț Dumitrescu*

Keywords: gate, wood, ornaments, motifs, household, symbolism, tradition, Valcea county.

Abstract: *The immemorial age of fence and gate at Romanian people is justified primarily by its practical utility, the aim to preserve the tranquility of the insiders, not to allow the livestock to enter or leave at will, to prevent the access of beasts or villains. The fence was the most definite solution for marking the line between the properties. According to popular belief, the fence represent a cultural sign, he clearly delineating the land snatched from the savage state. Therefore, when they set the foundation of a household peasants used sometimes to build the fence first, then the house.*

Cuvinte-cheie: poartă, lemn, motive ornamentale, gospodării, simbolosim, tradiții, județul Vâlcea.

Rezumat: *Vechimea imemorială a gardului și a porții la români se justifică, în primul rând, prin utilitatea practică, prin menirea sa de a ocroti odihna, tihna oamenilor din interior, de a nu permite pășărilor și animalelor domestice să intre sau să iasă după voie, de a împiedica sau măcar de a îngreui accesul fiarelor sau al răufăcătorilor. Gardul constituia și cea mai certă soluție de marcare a liniei despărțitoare dintre proprietăți. Potrivit concepției populare, gardul reprezenta și un însemn cultural, el delimitând clar terenul smuls din starea de sălbăticie. De aceea, când porneau întemeierea unei gospodării noi, țărani obișnuiau, uneori, să-și încropească mai întâi gardul, după care începeau să-și dureze casa.*

În perioada în care agricultura nu cunoscuse dezvoltarea necesară pentru a solicita acareturi speciale, iar creșterea animalelor, prin specificul efectuării ei, impusese doar construcții de mare simplitate, lipsite de durabilitate și prestanță, gospodăria țărănească din Vâlcea era săracă în ce privește numărul și volumul construcțiilor anexe. La un asemenea tip de gospodărie nu exista decât un plan de gard rudimentar sau gardul putea lipsi complet. Forma cea mai veche de împrejmuire, care mai poate fi reconstituită pe baza informațiilor orale și chiar a unor mărturii materiale, păstrate ca relicve, era formată din steneți (trunchiuri de copaci mai subțiri) bătuți în pământ la anumite distanțe. Steneții se împielmau (se completau) cu pârmaci (steneți spărți în două părți) ascuțiți la un capăt, bătuți în pământ și împlețiți cu nuiele. Steneții, fiind mai groși și mai rari ca pârmacii, țineau pleterul de nuiele¹. „Acum o sută de ani erau garduri din pari lași și groși de 15-20 cm, făcuți cu securea și împlețiți, sus, cu patru-cinci rânduri de nuiele”² și

---

*dr. Ionuț Dumitrescu, etnograf, șef secție Etnografie, Muzeul Județean Aurelian Sacerdoțeanu Vâlcea, e-mail: ionuț_gabriel1981@yahoo.com.

¹ Godea 2007, p. 559.

² Inf. Floarea Barbu, sat Lădești, 80 de ani.

„palniacii se puneau unul lângă altul, iar pletele din împletituri de salcie sus, ca să țină palmacii să nu cadă”³, „gardul să făcea cu pari de salcie bătuți cu măiugul⁴, cu cât parii erau mai deși, cu atât pletorii din nuiiele se-mpleteau mai frumos”. Deși arhaic, un asemenea gard de nuiiele, prin arta efectuării împletirii, căpăta reale însușiri estetice.

În cursul timpului, în special în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, paralel cu intensificarea dezvoltării agriculturii, cu sporirea posibilităților materiale ale locuitorilor, dar și progresul tehnicii de lucru, încep să se extindă gardurile alcătuite din stobori (pari de gard confecționați din despicături cu toporul în tulpina unui copac, care erau fixați în pământ la circa 10 cm unul de celălalt), pe care se prindeau, cu ajutorul cuielor de fier, lanțetii și uluca. Mai rare, asemenea garduri au putut exista și în secolul al XVIII-lea. Spre o astfel de constatare conduc documentele istorice, care arată că în acest secol comerțul cu stobori avea deja mare căutare⁵. Procesul de îmbunătățire a materialului și tehnicii de lucru utilizate la construirea gardurilor trebuie pus în legătură și cu fenomenul de trecere a satelor din faza de risipire și răsfirare spre etapa de adunare la linie. Atâta timp cât gospodăriile erau răspândite la mari distanțe unele de altele, nu se simțea acut nevoia unor împrejurări speciale. Este lesne de înțeles că, odată cu îndeșirea gospodăriilor, cu tragerea lor la drum, a sporit utilitatea gardurilor cât mai temeinic construite.

Gardurile din scânduri se compuneau din stâlpi bătuți în pământ sau fixați pe pietre plate la anumite distanțe, peste care se băteau scânduri lungi orizontale. În partea superioară se fixa un suport de leturi subțiri peste care se bătea șița. Lungimea șiței, horjită sau simplă, nu depășea cel mult 20 cm. Astfel că și lățimea părților era la fel. În partea inferioară, șița avea vârful ascuțit, dând totodată construcției și un aspect estetic. Gardul din scânduri bătute vertical (uluci) a căpătat o mare răspândire în special la începutul secolului al XX-lea, cu precădere în intravilanul satelor, în timp ce în extravilan au continuat să existe gardurile de nuiiele cu acoperiș de mărăcini, gardurile de leturi bătute pe pari. Se înfingeau pari din doi în doi metri, se fixau două rânduri de lanțetii și se bătea uluca vertical. În diferite sate din Vâlcea aceste garduri se mai făceau din bile de brad spintecate cu toporul și ascuțite la vârf. În Vâlcea, gardurile din ulucă au început să capete și un anumit aspect artistic, capetele superioare ale ulucilor fiind ascuțite, formând un fel de triunghiuri, sau rotunjite, cu o tendință de stilizare antropomorfă. Meșterii făceau eforturi pentru imaginarea și înfăptuirea cât mai inedită a formei capetelor superioare ale ulucilor. Ritmica și forma elementelor constructive ale gardului sugerau, uneori, chiar hora românească.

Gardul din lemn cel mai simplu întâlnit în zona montană din Vâlcea și, mai rar, în alte sate ale județului este gardul din răzlogi. În formă mai veche, acesta se compunea din pari înalți ca niște prăjini mai groase, bătuți în pământ câte doi și legați între ei cu gânji⁶ la anumite distanțe, până la înălțimea de aproximativ un metru. Între ei se așezau bile de brad rotunde, la distanțe între 25-30 cm. Din loc în

³ Inf. Vețeleanu Emil, sat Păușești-Otăsău, 80 de ani.

⁴ Mai de lemn.

⁵ Mihordea *et alii*. 1961, p. 549.

⁶ Godea 2007, p. 341.

loc se amenaja câte un „pârleaz”, un fel de scaun pe pari, la înălțimea de circa 50 cm, peste care se trecea dintr-un loc îngrădit într-altul. În lipsa acestui pârleaz, pentru trecere se scotea câte o bilă-două, care se punea la loc. Asemenea pârleazuri, existente inițial numai la împrejmuirile și gardurile din hotar, s-au extins treptat și la gardurile din intravilan, ca mijloc de trecere din grădină în ogradă sau livada de pomi. În satele în care se găsea piatră din abundență (de pildă, Igoiu, Bărbătești, Păușești-Otăsău) s-au înălțat și garduri din piatra scoasă de prin pâraie sau din piatra extrasă din cariere.

Ca și locuința, gardul poartă amprenta portretului sufletesc al colectivității creatoare, reflectă structura ei afectivă și rațională, concepția estetică și etică a poporului. În concordanță cu însușirile defnitorii ale locuinței tradiționale vâlcene, gardul, ca element component al întregului arhitectural, se caracterizează, de asemenea, prin simplitate, prin modestia proporțiilor, prin varietatea formelor de concretizare. Datorită proporțiilor sale reduse, gardul vâlcean n-a constituit un obstacol în calea năzuinței oamenilor spre simbioza cu natura. Din prispa casei, țăranul putea privi departe în zare, fără să găsească o stavilă în gard. Pe de altă parte, piesele componente ale gardului erau astfel așezate încât nu opreau întru totul comunicarea cu exteriorul. Așa se face că țăranul s-a aflat într-un continuu și nemijlocit contact cu spațiul din afară. Gardul nu l-a ascuns vederii lumii. Se cuvine să descifrăm în această deschidere sinceră a românilor atât o expresie a siguranței izvorâte din conștiința vechimii, a statorniciei, a perfectului acord cu natura, cât și o dovadă a aspirației spre omenie, spre sociabilitate, spre modestie, spre liniște și spre seninătate⁷.

Intrarea gospodăriilor românești din sate este străjuită adesea de porți înalte sau portițe bogat decorate și apărate de un acoperiș. Poarta simbolizează locul de trecere dintre două stări, dintre două lumi, dintre cunoscut și necunoscut, dintre lumină și întuneric, dintre bogăție și sărăcie. Poarta se deschide spre un mister, dar ea are și o valoare dinamică, psihologică, căci nu marchează doar un prag, ci îl și invită pe om să îl treacă. Poarta este o invitație la călătorie spre un alt tărâm. Trecerea prin poartă este, cel mai adesea, în sens simbolic, o trecere de la profan la sacru⁸.

Porțile au fost mereu fala gospodarului, oglindind starea lui economică și simțul artistic. Poarta este primul element arhitectural cu care cei străini vin în contact și prima formă de luare de contact între cei din interiorul unei gospodării și cei din afara ei.

Pe vremuri, se construiau porți nu numai la curtea casei sau la cetăți, ci și la ieșirile drumurilor din sate sau din orașe. De aceea, în documentele istorice medievale sunt pomenite frecvent poarta satului și poarta orașului. De fapt, prin extinderea sensului, termenul «poartă» a ajuns să semnifice, în general, atât o cale de acces, cât și o posibilitate de a înfăptui ceva, un mijloc. Așa se face că poporul vorbește de poarta cerului, de poarta iadului, de poarta raiului, de poarta întunericului, de poarta munților, de porțile vieții, de poarta inimii și a sufletului.

---

⁷ Iordache 1992, p. 163.

⁸ Chevalier, Gheerbrant 1995, p. 113.

Încărcat cu o mare putere de sugestie, cuvântul poartă s-a încetățenit temeinic și în expresii populare: a umbla din poartă în poartă, alungat din poartă în poartă, a se uita ca vițelul la poarta nouă etc.⁹.

Poarta este primul lucru pe care călătorii îl observă într-o gospodărie. Ea constituie primul contact dintre cei din gospodărie și cei din afara ei; în acest mod intervine mândria gospodarilor și dorința lor de a fi cât mai bine reprezentați. O poartă frumoasă este prilej de mândrie, ea demonstrând priceperea gospodărească a proprietarului ei sau, în trecut, mijloacele lui economice superioare. Porțile și împrejurimile au, pe lângă scopul practic de a proteja grădina și de a nu lăsa libere animalele, și o semnificație simbolică. La toate gospodăriile, intrarea prin curte se face prin poartă. Trecând pragul porții se trece din spațiul comunitar – reprezentat de uliță – în spațiul familial. Poarta are, ca urmare, și o funcție de reprezentare a gospodarului. În sfârșit, poarta casei a fost înțeleasă și ca un simbol al trăinicieii, al statorniciei.

Acest mănunchi de funcții și de semnificații atribuite porții i-a îndemnat pe români să aspire la construirea unor exemplare care să impresioneze, în general, prin monumentalitate. Firește că, din felurite motive, nu toți gospodarii satelor vâlcene au și reușit să-și facă porți monumentale, dar aspirația a existat la majoritatea sătenilor, iar consecințele ei benefice mai pot fi încă depistate și în prezent. De altfel, în întreg spațiul etnic românesc, este evident contrastul dintre modestia proporțiilor gardului tradițional, pe de o parte, și măreția porților, pe de altă parte. Consecința nemijlocită a gândirii și a simțirii românești, această opoziție atât de bătaoară la ochi poate fi inclusă printre elementele definiției ale specificului național¹⁰.

Pe plan mistic, poarta împrumută de la gardul curții unele virtuți magice care justifică și mai mult importanța ce i se dă. Nu trebuie uitat că gardul, după mentalitatea primitivă, este tipul cel mai expresiv al cercului magic care, ocolind de jur împrejur gospodăria și casa, le apără de eventualele primejdii din afară. Pe linia acestui cerc magic poarta reprezintă punctul central. Ea este locul pe unde se realizează comunicarea între grupul restrâns al familiei și lumea străină de dincolo de cerc, adică între cunoscut și necunoscut, între ceea ce este favorabil sau, în tot cazul, bine intenționat la adresa casei și ceea ce e nesigur ori chiar dușman. În interiorul cercului se află tot avutul, tot norocul. De dincolo de el, din exterior, pândesc toate năpastele. Pe acest mic interval de comunicare al cercului, ocupat de porți, pot intra, dacă se veghează cu grijă, numai cele bune¹¹.

În legătură cu porțile, se cunosc o serie de obiceiuri în județul Vâlcea. Astfel, la 23 aprilie, de Sf. Gheorghe, când se sărbătorește, între altele, capul primăverii – renașterea naturii – bărbații pun ramuri de fag la stâlpii porții pentru a aduce noroc. De altminteri, un arbore întreg era înfipt în fața porții sau legat de ea¹². La Rusalii se pune tei contra trăsnetului, la Sângeorz se pune rug să fie îndepărtați strigoii ce vor să fure hrana vitelor.

---

⁹ Iordache 1992, p. 162.

¹⁰ Iordache 1992, p. 163.

¹¹ Caraman 2006, p. 62.

¹² Inf. Marinescu Nicolae, 82 de ani, sat Milostea, comuna Slătioara.

La sărbătorile legate de viața familiei, poarta, ca și locuința, sunt împodobite cu ramuri verzi, panglici colorate. Nunta nu intră în gospodărie decât pe partea mare a porții, după ce este în prealabil împodobită. În Vâlcea există un obicei care se mai păstrează în unele sate și în ziua de astăzi, anume acela de a se bloca poarta atunci când mirele, însoțit de alaiul său, ajunge la casa miresei. Aceasta este deschisă când mirele face o cinste fratelui de ginere care este în curtea miresei. În alte zone ale Vâlcei, nuntașii mirelui se luptă cu cei ai miresei ca s-o deschidă; se pune o vadră cu apă la poartă, iar bucătăreasa spune să pună bani în ea toți din alai¹³.

Porțile existente în zona etnografică Vâlcea sunt de mai multe tipuri: duble (separate pentru om și pentru car), neacoperite; duble, acoperite cu șindrilă¹⁴, și simple, unde pe aceeași poartă intră atât oamenii, cât și animalele.

Poarta tradițională de lemn din zona aflată în discuție este alcătuită din trei stâlpi masivi, făcuți din lemn de esență tare, cu precădere stejar. Stâlpii sunt înfipti vertical în pământ, cu partea de deasupra solului cioplită în patru muchii și cea înfiptă în sol, rotundă. Spre a feri lemnul de putrezire, partea îngropată este arsă în foc la exterior și adesea unsă cu catran și uleiuri. Intrarea oamenilor în curtea casei se face pe poarta cu o singură aripă sau pe poarta mică, lată de cca. 80-100 cm. Prin intermediul țâțânilor (balamalelor), ea se fixează pe primul stâlp și se închide către al doilea. Spațiul dintre stâlpii al doilea și al treilea este mai mare (de cca. 3-4 m) și acolo se găsește poarta mare formată din două aripi. Prin mijlocirea țâțânilor, fiecare aripă se sprijină pe câte un stâlp și se închide spre centrul porții. La mijloc, aripile se reazemă pe un prag fixat în pământ numit butuc. Stâlpii verticali sunt legați printr-un „fruntar”, „florar” sau printr-o coroană orizontală așezată la capetele superioare ale stâlpilor. Acest fruntar susține scheletul acoperișului învelit cu șindrilă. La colțuri, în locul de întâlnire între stâlpi și grindă, este fixată o bucată de lemn ce se înfițe în lemnul porții, dându-i o mare soliditate. Această bucătică de lemn este rotunjită în partea ei de dedesubt și dă astfel naștere unei arcade cu origine constructivă, element obișnuit în arhitectura în lemn din țara noastră (ea se folosește și la stâlpii prispei de la case, precum și la colțurile ușilor de intrare în vechile biserici de lemn)¹⁵.

La porțile care au acoperiș, acesta este realizat din șită de brad și se ridică în două ape (pante). La unele porți, alături de intrarea oamenilor, se află o bancă sau o laviță pe care oamenii se așează și stau de vorbă; uneori banca este adăpostită de un acoperiș scund¹⁶.

Remarcabilă prin bogăție, semnificație și valoare artistică este și gama de motive ornamentale înfățișate pe multe dintre porțile de lemn. Se poate spune că ornamentarea porților de lemn avea deja un trecut în sec. al XIX-lea, și încă unul destul de adânc. Un argument în acest sens este menirea de bază a ornamenticii de pe porți, și anume credința că prin înfăptuirea unor motive cu caracter apotropaic puteau fi anihilate duhurile nefaste ce ar fi încercat să pătrundă în spațiul *curat* la curții casei. Or, atât teama de asemenea forțe malefice, cât și speranța că ele puteau

¹³ Inf. Petrescu Gheorghe, 79 de ani, sat Măldăreștii de Jos, comuna Măldărești.

¹⁴ Slătioara, Vlădești, Poiana, Băbeni, Păușești, Șușani.

¹⁵ Stahl 1960, p. 87.

¹⁶ Căinenii Mari, Poiana.

fi înfruntate totuși sunt străvechi. Se constată apoi existența unui fond unitar de motive ornamentale pe porțile de pe întreg cuprinsul țării și, totodată, încadrarea acestuia în sfera celui mai vechi strat de elemente decorative ale artei populare românești privită în general¹⁷.

La porțile de lemn din Vâlcea, decorul este aplicat pe stâlpii verticali și pe grinda aflată deasupra lor. Pe porțile vâlcene au precumpănit motivul rombului, al vârtejului solar, al împletiturilor de linii șerpuite, al frânghiei, al rozetei, al cercului, al crucii în X, toate înfăptuite într-un relief pregnant. Reprezentat și pe la întăririle bisericilor în lemn vâlcene, șarpele nu lipsește nici de pe unele porți lucrute în nordul județului Vâlcea (ca semn al persistenței unor străvechi credințe urano-solare, deoarece toate simbolurile acestea au fost cunoscute, pe teritoriul României, încă din neolitic).

În zona Drăgășanilor au persistat, până în primele decenii ale sec. al XX-lea, o serie de stâlpi cu forme intermediare între cele antropomorfe, clare, și cele foarte stilizate. Porțițele mici din aceste părți erau alcătuite din doi stâlpi care se terminau cu câte două volume cvasisferice suprapuse, cel de jos fiind mai mare. Stâlpul era ornamentat cu rozete solare, cu X-uri și romburi solare în așa fel încât, în întregul lui, cu cele două sfere închipuind capul, semăna foarte mult cu acele statuete neolitice, cu decor incizat, putând fi luat și drept transpunere în lemn a menhirelor, statui de piatră aflate și pe teritoriul României¹⁸.

Rozetele care figurează pe multe din porțile din Vâlcea, indiferent de forma lor, sunt la origine un străvechi motiv solar, care reprezintă aici un vestigiu al cultului soarelui pe teritoriul Daciei antice. Un alt motiv, tot atât de frecvent și însemnat în ceea ce privește determinarea aspectului artistic al porților este cercul, gol sau cu raze în interior. Se disting atât reprezentările cu raze drepte, cât și cele cu raze curbate; crucea apare și ea. Serii de puncte sau de dinți dublează conturul cercului; uneori se folosesc mai multe cercuri concentrice. Așezarea obișnuită a motivului este spre baza stâlpilor verticalei, câte unul pe fiecare stâlp, sau spre colțuri în partea superioară. Cercul apare și la intrările bisericilor de lemn. Fiind legat de străvechile reprezentări ale soarelui, el constituie unul din motivele principale ale artei populare românești.

Unul din motivele cele mai frecvente în decorul porților este torsada, numită popular *funie*. Urmărind linia stâlpului și a arcadei de sus, acest motiv ornamental, realizat în relief prin dăltuiri riguroase, potențează impresia de soliditate și monumentalitate a construcției, dominând întreaga decorație. Funia însăși nu este decât o stilizare a șerpilor încolăciți unul în jurul altuia. Funia răsucită reprezintă în formă schematică fenomenul multiplicării elementului apotropaic. De vreme ce funia răsucită nu este, la origine, decât o reducere schematică a unui număr de șerpi sau de balauri încolăciți între ei, înseamnă că pretutindeni, unde imaginea ei se arată dominantă, acolo trebuie să vedem, ca element de bază a ornamentației, șarpele. Acesta este nu numai teribilul paznic care prin trăsăturile lui fioroase sperie și alungă, ci, totodată, este și un mare protector al familiei și gospodăriei unde sălășluiește, fiind venerat ca un fel de *genius loci*. În această calitate, locul lui favorit se află în jurul casei, la pragul ușii și, prin extensiune, de asemenea, la cel al

---

¹⁷ Iordache 1992, p. 265.

¹⁸ Petrescu 1974, p. 33.

porții, ceea ce ar contribui la explicarea, în parte, a apariției imaginii lui ca motiv ornamental pe stâlpii porților.

Unii meșteri de case și porți, aceiași care lucrau și bisericile, au păstrat nealterate motivele ancestrale. La cea mai mare parte dintre porțile noi domină, însă, motivul floral. Această schimbare de optică în ornamentală s-a produs odată cu adoptarea acestui gen în textile și ceramică¹⁹. Un motiv decorativ specific porților mai noi poate fi considerat simbolicul vrej al viței de vie, cu frunze și ciorchini, care este de certă origine orientală. Trunchiul viței de vie pornește, uneori, dintr-un potir, lucru care va face foarte vizibil caracterul său simbolic, religios.

Acoperișul porților de lemn are elemente de decor obișnuite acoperișului de lemn al caselor. Se remarcă, astfel, așezarea regulată a șindrii tăiate în colțuri cu grijă, ca și rândul de șindrilă ce depășește coama acoperișului, tăiată astfel încât să naștere la forme variate ce se repetă. Porțile cu ciocârlani se întâlnesc cu precădere pe valea Oltețului; aceștia reprezintă ultimul rând de șindrilă, ieșind deasupra coamei acoperișului, tăiată cu ajutorul cuțitoaiei într-o mare varietate de forme antropomorfe și avimorfe. Frecvența ciocârlanilor și asemănarea izbitoare cu un șir de păsări stând pe coama casei sau a porții a atras denumirea folosită mai ales în Oltenia, unde, de altfel, practica decorativă este aproape generalizată.

Nu ni se pare de prisos nici sublinierea că, deși mai modeste ca înfățișare, și porțile fără acoperiș, în număr mare în Vâlcea, prezintă interes artistic. Prin părțile acestui județ se înregistrează porți fără acoperiș, care au capetele stâlpilor ornamentate printr-o succesiune de volume. De la un capăt la celălalt al stâlpilor apare în relief torsada simplă, care este flancată adeseori de cercuri pătrate, cruci. În centrul bârnei orizontale – ce leagă stâlpii porții mici – figurează, de regulă, soarele.

Aripile porții mari și porțița se lucrează, de asemenea, cu grija și meticulozitatea necesare obținerii unor obiecte care să încânte privirea. Frumusețea lor se concretizează nu numai în felul armonios cum sunt dispuse scândurile componente (pe orizontală, pe verticală, înclinate asemenea razelor solare, în formă de romburi), ci și în decorarea cu motive ornamentale crestate, scobite sau reliefate. Răspândirea traforajului a sporit spectaculos registrul soluțiilor de realizare a unor piese cât mai atrăgătoare.

Importanța porții la români este remarcată, încă din primele sale scrieri de artă, de către Nicolae Iorga. El considera că poarta este adesea, de la un capăt la altul al teritoriului românesc, o piesă de sine stătătoare de mare importanță. Și tot el remarcă faptul că, de multe ori, o grijă deosebită este acordată porții pe care sunt practicate, cu multă pricepere, desene foarte variate de un caracter pur geometric.

---

¹⁹ Aldea 1996, p. 59.

ABREVIERI

A.O. – *Arhivele Olteniei, Serie nouă*, Craiova.

A. M. E. M. – *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei*, Iași.

S. C. I. A. – *Studii și cercetări de istoria artei*, București.

BIBLIOGRAFIE

Aldea 1996 – Gh. Aldea, *Sculptura populară românească*, București, 1996.

Caraman 2006 – P. Caraman, *Porțile monumentale ale României*, A.M.E.M., VI, 2006, p. 21-76.

Chevalier, Gheerbrant 1995 – J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, București, 1995.

Godea 2007 – I. Godea, *Dicționar etnologic român*, București, 2007.

Iordache 1992 – Gh. Iordache, *Garduri și porți*, în A.O., 7, 1992, p. 159-170.

Mihordea et alii. 1961 – V. Mihordea, Ș. Papacostea, Fl. Constantiniu, *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, București, 1961.

Petrescu 1974 – Paul Petrescu, *Motive decorative celebre*, București.

Stahl 1960 – P. H. Stahl, *Porțile țărănești la români*, în S.C.I.A., nr. 2, p. 81-106.

Patrimoniul tehnic tradițional din incinta Muzeului Satului Vâlcean

Alexandru Zamfir

Keywords: *Valcea County Village Museum, traditional heritage, technical heritage.*

Summary: *The ethnographical studies, which refer to the occupations romanian people had, have revealed numerous traditions and customs regarding the aplicability of these. Economically speaking, the exploiting of natural resources had risen a problem during that period. Because an acute lack of finances in most of the villages, vegetables had ensured most of the nourishment.*

Due the situation people were forced to make an exact classification between the main branches: agriculture, pomiculture and vineyard.

Cuvinte-cheie: *Muzeul Satului Vâlcean, patrimoniu tradițional, patrimoniu tehnic.*

Rezumat: *Studiile etnografice care se referă la ocupațiile poporului român au arătat numeroase tradiții și obiceiuri indiferent de aplicabilitatea acestora. Din punct de vedere economic vorbind, exploatarea resurselor naturale a ridicat o problemă în această perioadă. Din cauza unei lipse acute de bani în majoritatea satelor, legume și vegetalele au asigurat cea mai mare parte a hranei.*

Din cauza situației, oamenii au fost obligați să facă o distincție exactă între principalele ramuri: agricultura, pomicultura și viticultura.

Muzeul Satului Vâlcean a luat ființă în anul 1974, pe o suprafață totală de 8 hectare, profilul tematic al acestui muzeu-sat prinzând contur datorită monumentelor istorice transferate în incinta sa¹.

Publicului vizitator îi este oferită ocazia de a vizita, pe lângă o așezare rurală tradițională, și o parte din instituțiile culturale existente în satul vâlcean acum mai bine de 100 de ani. Factorii de bază care au contribuit la înființarea acestui muzeu au fost: formele de relief ale zonei, vatra și hotarul satului. Muzeul Satului Vâlcean este alcătuit din patru sectoare de bază, cuprinzând de asemenea 74 de obiective de vizitare și peste 15.000 de piese muzeistice. În ceea ce privește patrimoniul tehnic tradițional, pe cele 8 hectare se află un număr de 11 instalații tehnice.

Studiile etnografice care fac referire la îndeletnicirile poporului român au scos la iveală numeroase tradiții și obiceiuri în ceea ce privește aplicabilitatea acestora. De asemenea, documentele istorice, lucrările de specialitate precum și descoperirile arheologice efectuate în timp, vin să susțină multitudinea tradițiilor de care românii uzitau.

***Alexandru Zamfir**, muzeograf, Muzeul Județean "Aurelian Sacerdoțeanu" Vâlcea, e-mail: alexandruzamfirmstv@yahoo.com.

¹ <http://muzee-valcea.ro/index.php?f=muzee&m=3>

Exploatarea resurselor naturale a ridicat în acea perioadă o problemă din punct de vedere economic. Pe fondul unei lipse acute de finanțe la nivelul majorității satelor, produsele vegetale au fost cele care au ajutat la asigurarea hranei de zi cu zi. Din această cauză, oamenii au fost nevoiți să realizeze o clasificare exactă între ramurile de bază: agricultura, pomicultura și viticultura.

Fiecare ramură a influențat, într-un fel sau altul, viața cotidiană și materialele tehnice produse în timp. Partea animală a reprezentat pentru fiecare individ în parte o sursă de trai, în special animalele de tracțiune cu ajutorul cărora omul a reușit să-și ușureze pe cât posibil munca.

O parte din muncile și meseriile existente și astăzi au luat naștere încă din vechi timpuri, altele au apărut pe parcurs, în funcție de zona de dezvoltare, cât și de nevoile oamenilor. Dintre cele mai vechi ocupații amintim: „dulgheritul, olăritul, pielăritul, fierăritul, aurăritul”². Despre diversitatea tehnicilor, uneltelor și instalațiilor folosite de-a lungul timpului de către poporul român amintește în lucrarea *Etnografia poporului român*, Valer Butură: „o altă caracteristică a ocupațiilor tradiționale ale poporului nostru a constituit-o marea diversitate a tehnicilor, uneltelor și instalațiilor utilizate în practicarea lor”³. O mare parte din *uneltele și instalațiile* amintite mai sus, s-a regăsit încă din perioade îndepărtate în ogrăzile țăranilor, *instalațiile* contribuind cu timpul la evoluția activităților întreprinse de aceștia. Fiecărei activități i s-au atribuit materialele necesare.

Printre ocupațiile importante s-a numărat și morăritul. Acest meșteșug era destul de răspândit în satele românești, fiind considerat, de către Corneliu Bucur, a fi „cea dintâi industrie feudală, din perspectiva utilizării generalizate a noii energii”⁴. Denumirea de moară provine din limba latină (*mola*) însemnând „instalație special amenajată pentru măcinarea cerealelor; clădire, construcție prevăzută cu asemenea instalații”⁵. Pentru o perioadă de timp, termenul de moară s-a modificat, transformându-se în *instalație hidraulică*. Acest fapt a fost datorat instalațiilor hidraulice cu ajutorul cărora se măcinau cerealele în perioada respectivă.

Primăvara și toamna erau anotimpurile cele mai aglomerate atunci când venea vorba de măcinat. Pe timpul iernii, morile erau dependente de condițiile meteo, în special de îngheț. O dată ce iarna devenea aprigă și înghețul își făcea apariția, începeau să apară probleme pentru morari. Moara era așezată întotdeauna lângă un curs de apă, deoarece măcinatul se realiza cu ajutorul forței apei, datorită căreia roata se învârtea. Atunci când apa era înghețată morarii erau nevoiți să spargă gheața cu ajutorul uneltelor pe care le aveau la îndemână, în special cu topoarele. Acest ultim aspect este menționat de către etnograful Gheorghe Iordache în studiul său: „nu lipseau situațiile în care lucrătorii spărgeau gheața iazului cu topoarele pentru că nu mai aveau provizii de făină”⁶. Cerealele cel mai des măcinate erau porumbul, secara și grâul. Înainte de construirea unei mori, se ținea cont de câteva aspecte generale printre care și amplasamentul. Întotdeauna trebuia

---

² Butură 1978, p. 128.

³ Butură 1978, p. 129.

⁴ Bucur 2004, p. 78.

⁵ DELR 1984, p. 560.

⁶ Iordache 1997, p. 147.

să fie amplasată la un drum unde se putea ajunge cu ușurință, pentru a le facilita accesul celor care veneau la măcinat. O moară de apă de început de secol XIX se află transferată din satul Titești, comuna Titești în incinta Muzeului Satului Vâlcean.

Construcție specifică perioadei respective, din piatră de munte, planul cu două încăperi, prima dintre ele găzduiește instalația de măcinat iar cea de a doua îi era destinată morarului, pe lângă cele două încăperi moara prezintă și pod. Instalația de măcinat conține o roată din lemn pe exterior, iar pe interior o roată cu *măsele*, pinion și bolțuri. Părțile componente ale pieselor sunt construite din lemn de diferite esențe cum ar fi: corn, carpen sau salcâm. Termenul de *popai* denumește pulberea de făină depusă pe componentele morii rezultată în urma măcinării.

Elementele care făceau diferența între morile cu *ax orizontal*, față de cele cu *ciutură* sau *făcae* erau reprezentate de construcția impozantă, amplasarea la o distanță considerabilă față de sursa de apă, însă cel mai mare impediment era reprezentat de imposibilitatea de a lucra într-un mod continuu.

Muzeul Satului Vâlcean găzduiește, pe lângă moara de apă mai sus amintită și o moară de mână transferată din satul Racovița, comuna Racovița, de secol XIX. Moara reprezintă o instalație de măcinat cereale cu ajutorul forței brațelor omului. Perioada dacică reprezintă, conform studiilor etnografice și descoperirilor arheologice, prima datare a morii de mână pe teritoriul României. Morile boierești, mănăstirești și domnești erau principala sursă de măcinat; din această cauză țărani, din dorința de a evita măcinatul în aceste locuri, au construit acest tip de moară. Dorința evitării măcinatului cerealelor a apărut în rândul populației pentru a evita *dijmuirea* hranei dobândite cu mare greutate. *Dijmuirea* era o practică răspândită în Evul Mediu, în special în Țara Românească, și face referire la a zecea parte pe care boierii o opreau din produsele principale. Meșterii care participau la construcția acestor mori erau în mare parte săteni care se pricepeau la prelucrarea lemnului și pietrari care cunoșteau tainele cioplirii pietrei. Deasupra pietrelor morii exista un coș ce avea o formă conică prin care se introduceau cerealele pentru a putea fi măcinate.

Printre îndeletnicirile de bază existente în satele românești s-a numărat și cea a exploatării lemnului. Prelucrarea lemnului a răspuns la o mare parte din nevoile gospodărești pe care oamenii le aveau, de aici rezultând importanța majoră pe care pădurea a avut-o în viața comunității. Pentru o perioadă îndelungată, mersul la pădure a reprezentat ocupația de bază pentru o mare parte din populație. Lemnul era folosit pentru construirea diferitelor instalații, a anexelor gospodărești și chiar a caselor propriu-zise, din această cauză a fost nevoie de construirea unui sistem de tăiere cu *roți hidraulice* ce purta denumirea de *moară de scânduri* sau *joagăr*. Acest tip nou de instalație a apărut în zonele populate cu păduri. În zona Vâlcii acest mecanism este cunoscut sub denumirea de joagăr.

Un astfel de exemplar este transferat în incinta Muzeului Satului, din comuna Bărbătești, fiind datat în secolul XX. În compoziția sa, joagărul are o roată de lemn acționată cu ajutorul forței apei, axul roții dirijează pânza de tăiat și tot din acest mecanism face parte și o sanie pe care alunecă buștenii pregătiți pentru debitare. Instalația în sine este protejată de intemperii de către o polată construită deasupra apei din furci înalte menite să susțină acoperișul. Construcția acestor

mecanisme de tăiere a fost posibilă cu ajutorul comunităților sătești și al iobagilor, ce dispuneau de resurse materiale.

Pe lângă munca la pădure, oamenii se preocupau și de sădirea și îngrijirea pomilor fructiferi, pomi ce reprezentau o formă de hrană. Această muncă a fost practicabilă pe teritoriul țării noastre datorită condițiilor favorabile, sădirea și îngrijirea pomilor fiind o îndeletnicire de bază. Practicarea pomiculturii este atestată de foarte multe documente apărute de-a lungul vremii. Descoperirea pomilor fructiferi de către oameni s-a realizat la început prin pădurile rare. Merii și perii descoperiți în păduri purtau denumirea de *pădureți*, acest tip de pomi fiind replantat de o parte din populație în ograda proprie. Pomii cei mai des cultivați au fost prunii, deoarece fructele acestora ocupau un loc important în alimentație. În unele zone ale României, prunele erau consumate de către oameni cu pâine sau după procesul de fierbere, cu mălai sau mămăligă. De asemenea, prunele erau așezate la uscat și vândute. Uscarea se făcea fie la sursă naturală de lumină, fie în cuptoare special construite. Cuptoarele erau cunoscute în diferite zone sub denumirea de: „lojniță, coșeriu, loază, bujde”⁷.

Un astfel de cuptor cu ajutorul căruia se uscau prunele se află și la Muzeul Satului Vâlcean, cuptor transferat din satul Muereasca de Sus, comuna Muereasca. Conform datelor deținute, acesta a fost construit la începutul secolului al XX-lea. Este realizat după modelul cuptoarelor semiîngropate în pământ, materialele preponderent folosite în construcția lor fiind cărămida și lemnul; prunele erau așezate în vederea uscării pe grătare speciale și acestea se uscau cu ajutorul căldurii emanate din vatră. Vatra era spațiul în care se făcea focul, fumul rezultat în urma arderii era evacuat cu ajutorul unui horn, fără a intra în contact cu prunele.

Cel puțin la fel de răspândită ca pomicultura a fost și viticultura pe teritoriul României. Recunoașterea la nivel european a zonelor viticole și a soiurilor de vin alese a adus cu sine o nouă practică în țara noastră, viticultura. Această nouă îndeletnicire are rădăcini vechi, documente istorice atestând vechimea practicării ei. Termenul de viță de vie apare menționat încă de pe vremea dacilor lui Burebista. Exploatarea viilor s-a realizat la început cu ajutorul uneltelor rudimentare pentru ca, mai apoi, odată cu trecerea anilor, acest fapt să se schimbe datorită noilor condiții de lucru - un exemplu îl constituie apariția *zdrobitoarei* și a *teascului*, două unelte de bază.

Teascurile au fost de mai multe feluri, cel mai des utilizat a fost, însă *teascul cu două șuruburi*. Un astfel de exemplar se află ansamblat în incinta Muzeului Satului Vâlcean, fiind construit în secolul al XIX-lea. Are în compoziție două șuruburi, ce sunt localizate pe două laturi ale lăzii din scânduri. Presarea era realizată de către o bucată de lemn, ce ajută la învârtirea șuruburilor. În cele mai multe cazuri, instalațiile și vasele utilizate la culesul și producerea vinului dispuneau de un spațiu special în ograda sătenilor, acolo fiind depozitate pe toată perioada nefolosirii acestora.

Pentru că nu doar teascurile de vin erau necesare în gospodăriile sătești, cu timpul și-au făcut apariția și teascurile de ulei. Construit pentru a facilita munca oamenilor, pe modelul celui de vin, teascul de ulei a înlocuit cu succes pivele manuale din lemn. Acest tip de teasc a fost foarte des utilizat în zonele agricole. În

---

⁷ Butură 1978, p. 177.

componenta sa se află un ax cu vârtej și o bară de presiune. În satele unde viticultura și pomicultura erau ocupațiile de bază au apărut *construcții pomi-viticole*, cunoscute și sub alte denumiri cum ar fi: *cramă*, *pimniță*, *povarnă* etc. Aceste *construcții pomi-viticole*, la rândul lor, se clasifică în „construcții de pază și construcții pentru unelte, vase și produse”⁸. Construcțiile destinate păstrării vaselor, uneltelor, instalațiilor și produselor viticole au fost întâlnite și în județul Vâlcea.

O astfel de construcție destinată producerii țuicii se află transferată la Muzeul Satului Vâlcean, din satul Blidari, comuna Golești, fiind construită în secolul al XIX-lea. Este realizată din bârne masive de stejar cioplite, zidăria este simplă, realizată din piatră de râu. Are în componență două încăperi, prima încăpere adăpostește vasele și produsele pomicele iar cealaltă adăpostește instalația de făcut țuica.

În ceea ce privește dezvoltarea construcțiilor, pe lângă cele amintite și-au făcut apariția, cu timpul, și construcții destinate instalațiilor pentru țesut ce poartă denumirea de pive. În vederea construirii acestor instalații, factorii decisivi au fost cei sociali și economici. Aceste pive se construiau întotdeauna în preajma unei surse de apă, deoarece aveau în componență o roată din lemn acționată de forța apei iar pe lângă această roată se află și maiul împreună cu jgheabul. La construcția ei a fost folosit lemn de stejar.

O astfel de instalație se află în Muzeul Satului Vâlcean, acolo unde a fost transferată din comuna Costești, fiind construită la sfârșit de secol XIX⁹.

Rămânând la domeniul țesăturilor, pe lângă această pivă, muzeul deține și o instalație de frângherit¹⁰. Instalația este compusă din roată de tors, pieptene, meliță și mașina de răsucit sforile. Tehnicile de țesut s-au dezvoltat în timp datorită descoperirii utilității fibrelor textile. De exemplu, cânepa, inul și bumbacul au fost folosite la crearea țesăturilor subțiri, la polul opus aflându-se lâna, folosită la țesăturile groase, purtate în anotimpul friguros.

Roata de tors a cunoscut trei etape de dezvoltare: la început a fost cunoscută sub denumirea de *vârtelniță*, mai apoi a evoluat la stadiul de *roată de tors simplă*, iar în ultima etapă a evoluției a fost cunoscută sub denumirea de roată de tors cu manivelă și curea de transmisie. Melița era folosită atunci când venea vorba de *melițat*. *Melițatul* reprezenta acțiunea de zdrobire a plantelor textile, ce se realiza doar în zilele însorite. Pieptenele erau utilizate atunci când fibrele de cânepă, in și lâna trebuiau separate, această separare se realiza între firele scurte și cele lungi. Mașina de răsucit sforile este alcătuită dintr-un cadru de lemn de stejar cu o formă dreptunghiulară și o placă de metal prevăzută cu patru cârlige acționate manual de o manivelă.

Pe lângă prelucrarea fibrelor textile, oamenii s-au ocupat și de creșterea viermilor de mătase. Locul în care viermii de mătase erau crescuți era reprezentat de odaia de locuit. Prelucrarea borangicului se realiza cu ajutorul instalațiilor de tras firul de borangic, aceste instalații fiind întâlnite și în casele oltenești. O astfel de instalație se află la Muzeul Satului transferată din comuna Stoenești, fiind datată la începutul secolului al XX-lea. Acțiunea tragerii firului de borangic este descrisă de

---

⁸ Butură 1978, p.198

⁹ Deca 2008.

¹⁰ Deca 2008, p. 179.

către Corneliu Bucur în lucrarea sa, intitulată: *Muzeul Civilizației Populare Tradiționale Astra*: „operațiunea trasului firului de borangic, de pe gogoasă, se face în căminete, în apropierea vetrei, folosindu-se apa încălzită pe vatră și roata de tras firul de borangic”¹¹.

Firele de borangic erau utilizate la crearea costumelor populare, la țesăturile ce se așezau pe pereții locuințelor sau erau comercializate în diferite târguri.

Metalurgia face parte din rândul meșteșugurilor tradiționale, cu o vechime considerabilă pe teritoriul țării noastre. Exploatarea subterană au dus la descoperiri importante de: aur, argint, cupru, fier etc. Cel mai important metal a devenit, cu timpul fierul, importanța lui a fost dată de calitatea bună și utilitatea lui. Fierul a devenit indispensabil în momentul în care s-a folosit la construcția uneltelor, la construcția mijloacelor de transport, a nicovalelor. Prelucrarea fierului se realiza în cuptoare primitive, cuptoare care mai târziu au fost transformate de către fierari în ateliere de fierărie. Un astfel de atelier, de secol XX, se află în incinta Muzeului Satului Vâlcean, transferat din satul Stroești, comuna Stroești. Acesta dispune de o construcție din cărămidă ce adăpostește instalația, alături de care se află construită și o potcovărie. Instalația de fierărie este compusă dintr-o vatră, o foaie de butuc, o menghină mare, un butuc pentru filieră, baroase, ciocane, dălți, burghie. În majoritatea satelor românești au existat meșteri fierari, datorită cerinței pe care sătenii o aveau în ceea ce privea confecționarea uneltelor, potcovirea animalelor de tracțiune, ce se derula frecvent, și datorită necesității de recondiționare a mijloacelor de transport.

Apariția acestor instalații a dus, odată cu trecerea timpului, la fondarea și dezvoltarea anumitor meșteșuguri, ușurând și dezvoltând activitatea oamenilor.

BIBLIOGRAFIE

Bucur 2004 – Corneliu Ioan Bucur, *Tratat privind istoria civilizației populare românești*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2004.

Bucur 2007 – Corneliu Ioan Bucur, *Muzeul Civilizației Populare Tradiționale Astra, Catalog*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2007.

Butură 1978 – Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.

Deca 2008 – Eugen Deca, *Un meșteșug uitat – Frângeritul-în comuna Costești*, în Buridava, VI, 2008, p. 177-181.

DELR 1984 – *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Editura Republicii Socialiste România, 1984.

Iordache 1997 – Gheorghe Iordache, *Alcătuirea și funcționarea morilor de apă cu ax orizontal și roată verticală*, Editura Academiei Române, 1997.

---

¹¹ Bucur 2007.

Foto 1 - Fierărie

Foto 2 - Fierărie

Foto 3 - Fierărie

Foto 4 - Joagăr

Foto 5 - Mașină de răsucit sfoarele

Foto 6 - Mașină de răsucit sfoarele

Foto 7 - Meliță

Foto 8 - Roată

Foto 9 - Instalație de tras firul de borangic

Foto 10 - Pieptene

Foto 11 - Cuptor de uscat prune

Foto 12 - Povarnă

Foto 13 - Piuă

Foto 14 - Teasc cu doua șuruburi

Foto 15 - Teasc de ulei

Foto 16 - Moară de apă

Foto 17 - Moară de mână

Considerații privind portul popular vâlcean

Oana Florescu*

Keywords: *costumes, female costume, Valcea county.*

Abstract: *The costume, a decorative art field, responds to the spiritual and material needs of society in its historical development. Beyond the utilitarian function, protection of the body, the costume wishes to amend the physical appearance of every age man, who is trying to express himself in the costume created.*

From a morphological perspective, female costume is presented in two versions and the differentiating criterion is the presence of the piece covering the waist down shirt. In both cases, the main piece is the shirt, keeping the balance both by full color and decoration and by proportions, representing the decisive factor in choosing what parts make up the whole.

Cuvinte-cheie: *port popular, costum popular femeiesc, județul Vâlcea.*

Rezumat: *Costumul, domeniul al artei decorative, răspunde unor nevoi spirituale dar și materiale ale societății în dezvoltarea ei istorică, cuprinzând plastic structura și relațiile rânduirii respective. Dincolo de funcția sa utilitară, cea de protejare a corpului, costumul popular exprimă dorința permanentă de modificare a înfățișării fizice a omului fiecărei epoci, încercând să se exprime pe sine însăși în costumul creat.*

Din punct de vedere morfologic, costumul popular femeiesc se prezintă în două variante: costumul cu vâlnic și costumul cu catrințe, criteriul fiind prezența piesei care acoperă cămașa de la brâu în jos. Atât la costumul cu zăvelci sau catrințe cât și la cel cu vâlnic sau opreg, piesa de bază o reprezintă ia sau cămașa, ea păstrând întregul echilibru atât prin cromatică și decor cât și prin proporții, reprezentând elementul determinant în alegerea pieselor ce alcătuiesc ansamblul.

În ansamblul său, portul popular modelează atât silueta umană, cât și sublinierea individualității volumului acestuia, dezvoltându-i totodată calitățile specific zonale, surpinzându-i personalitatea și deosebirile de caracter care fac diferența între gorjean și maramureșean, sau sucevean de bănațean. Un rol important în stabilirea stilului l-au avut perioadele istorice în care condițiile au determinat conturarea unei regiuni cu caractere proprii, dar care nu au schimbat unitatea fondului comun, ci doar au permis stabilirea unor caractere locale, originale, pe baza cărora cercetătorii au căutat ulterior să delimiteze zonele etnografice.

Costumul, domeniul al artei decorative, răspunde unor nevoi spirituale dar și materiale ale societății în dezvoltarea ei istorică, cuprinzând *plastic* structura și relațiile rânduirii respective.

Dincolo de funcția sa utilitară, cea de protejare a corpului, costumul popular exprimă dorința permanentă de modificare a înfățișării fizice a omului fiecărei epoci, încercând să se exprime pe sine însăși în costumul creat.

Costumul tradițional din zona Vâlcei regăsit și în colecția Muzeului Satului Bujoreni, exprimă idealurile estetice ale societății secolului al XIX-lea în ultimele sale decenii precum și în ultimele decenii ale secolului XX.

Din punct de vedere morfologic, costumele populare femeiești se prezintă în două variante: costumele cu vâlnic și costumele cu catrințe, criteriul fiind prezența piesei care acoperă cămașa de la brâu în jos.

Costumul cu catrință, denumit local și zăvelcă, este considerat mai vechi, dată fiind răspândirea catrinței pe o arie mai largă și mai ales existența unei varietăți extraordinare cunoscută în zonă.¹

Dacă despre costumele cu zăvelci și catrințe se poate afirma că au o vechime mare, despre costumele cu vâlnic sau opreg nu se poate afirma cu exactitate cât de departe în timp se situează vechimea lui. Se presupune că datează încă din secolul al XVIII-lea, opregul fiind considerat o piesă de port frecventă în costumele ctitorilor țărani pictați în bisericile vâlcene.

Atât la costumele cu zăvelci sau catrințe, cât și la cel cu vâlnic sau opreg, piesa de bază o reprezintă ia sau cămașa, ea păstrând întregul echilibru atât prin cromatică și decor cât și prin proporții, reprezentând elementul determinant în alegerea pieselor ce alcătuiesc ansamblul.

Cămașa femeiască din Vâlcea, ca de altfel din întreaga Oltenie fie că este lungă, cu poale, fie că are poale separate, ie, păstrează aceeași modalitate de croi.

Strânse la gât sau adunate în crețuri pe o bentiță, având mânecile largi sau foarte largi, cămășile femeilor din Vâlcea subliniază îndeaproape liniile corpului, sugerând și chiar amplificând formele și constituind axa verticală pe care este construit întregul costum.

Croite din bumbac, cânepă sau pânză de in, părțile componente ale cămășii sunt încheiate *cu cheițe* lucrate cu acul.

Compoziția ornamentală determinată de tipul de croi, se bazează pe interferența dintre albul fundalului și petele de culoare care alcătuiesc într-un mod inedit decorul piesei, care apare subliniat pe umeri, piept și brațe acoperind cei trei câmpuri ornamentali: *răurile*, *încrețul* și nu în ultimul rând *altița*.

Motivele decorative folosite sunt tratate geometric, indiferent că sunt motive abstracte: romb, triunghi, pătrat sau linie, sau că sunt vegetale: flori, frunze etc.

Cromatică decorului acoperă o gamă variată de culori: oliv, negru, roșu, fir împetricit adică amestecul firului între roșu și negru, albastru sau galben.

Alesătura în războiul de țesu, sau *broderia cu acul*, sunt tehnici consacrate de realizare a decorului, decor subliniat și amplificat prin umplerea cu paiete strălucitoare sau mărgelile viu colorate, roșii, galbene, albastre aurii etc.

Originalitatea fiecărei cămăși este rezultată atât din alegerea motivelor cât și a cromaticii. Atunci când ia era lucrată de femeia ce avea să o poarte, aceasta devenea propria ei creatoare în domeniu, piesa rezultată devenind *unicat*, fiind ferită de orice tendință de reproducere. Fiecare femeie își alcătuieste costumele arătându-și propriile idealuri despre frumos și cu dorința ascunsă de a-și construi propria înfățișare.

***Oana Florescu**, muzeograf, Muzeul Județean *Aurelian Sacerdoțeanu* Vâlcea, e-mail:

¹ *Arta populară* 1974.

Activitatea de *perpetuare* a costumului popular vâlcean o regăsim și în zilele noastre.

În prezent, concursul *Hora costumelor* este pentru Vâlcea un proiect care atestă noilor generații existența portului popular, păstrând vie creația populară și ducând mai departe tehnica realizării acestor piese prin creatori popular zonali.

Pe lângă acest concurs dedicat strict costumului popular, se mai organizează în județ diferite proiecte care promovează și ele, la rândul lor meșteri populari locali: *Învârtita Dorului*, *Cocoșul de Hurez*, *Târgul meșterilor populari*, *Brâul de Aur*, *Cântecele Oltului* etc.

BIBLIOGRAFIE

Arta populară 1974 – XXX- *Arta populară din Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, 1974.

1

2

Foto 1-2 – Costume populare femeiești din județul Vâlcea.

Noi date asupra unor topoare din perioada bronzului timpuriu aflate în depozitele Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea

Ion Tuțulescu*
Ovidiu Părășanu**

Keywords: *axes with raised edges, gloving hole transversal axes, metallographic analysis, Dumbrăvioara type, Glina, Early Bronze Age.*

Summary: *This article presents the analytical results obtained using non destructive method (X-Ray Fluorescence Analysis) over three axes that belong to the heritage of County Museum "Aurelian Sacerdoțeanu" Valcea. The project was initiated by German archaeologists Dr. N. Boroffka, Dr. B. Nessel and prof. Dr. E. Pernicka to study the beginning and expanding of the usage of tin bronze in the Early Bronze Age in southeastern Europe. Along with information about the analysis, chronology and typology of the pieces it is also presented the method of investigation.*

Cuvinte-cheie: *topoare cu marginile ridicate, topoare cu gaură de înmănușare transversală, analize metalografice, Dumbrăvioara, Glina, bronz timpuriu.*

Rezumat: *În articolul de față sunt prezentate rezultatele analizelor metalografice obținute la trei topoare din metal aflate în depozitele Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea (două cu marginile ridicate-Randleistenbeile, varianta Glina, și unul de tip Dumbrăvioara). Proiectul inițiat de arheologii germanii: dr. N. Boroffka, dr. B. Nessel și prof. dr. E. Pernicka, la care a participat și instituția noastră, a avut ca scop stabilirea începutului și extinderii utilizării bronzului cu staniu, în epoca timpurie a bronzului din sud-estul Europei. Alături de informațiile legate de analize, cronologie și tipologia pieselor, este prezentată și metoda de investigare.*

În decursul acestui an, în cadrul unui proiect inițiat de cercetătorii germani dr. N. Boroffka, dr. B. Nessel și prof. dr. E. Pernicka, o serie de piese metalice din depozitele Muzeului Județean “Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea au fost supuse unor investigații metalografice¹. În rândurile studiului de față ne-am oprit asupra

---

* dr. **Ion Tuțulescu**, arheolog, Muzeul Județean “Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, e-mail: iontuțulescu@yahoo.com.

** **Ovidiu Părășanu**, fizician-investigator, Muzeul Județean “Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, e-mail: oparausanu@yahoo.com.

¹ Pentru a nu altera în vreun fel acuratețea datelor privind procedura de investigare folosită de echipa de arheologi germani pe bunurile culturale aflate în patrimoniul Muzeului Județean “Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, vom reda în cele ce urmează *mot à mot* textul primit de la domnul profesor dr. E. Pernicka: “Compoziția chimică a obiectelor din listă a fost măsurată de dr. N. Boroffka, dr. B. Nessel și prof. dr. E. Pernicka, în campania din iulie și august 2015, în care este cercetată problematica începutului și extinderii utilizării

topoarelor care, din punct de vedere cronologic, aparțin perioadei timpurii a epocii bronzului.

Din cele trei artefacte două au fost descoperite în urma unor cercetări arheologice, ultimul fiind descoperire izolată.

A. Repertoriul descoperirilor²:

Ca și în cazul articolului publicat de noi în urmă cu un an vom folosi același system, cu următoarele criterii³:

- a. Localizare;
  - b. Toponimicul;
  - c. Forma de relief;
  - d. Caracterul descoperirilor;
  - e. Descrierea descoperirilor și scurt istoric al cercetărilor;
  - f. Bibliografie.
- 1. Boișoara*
- a. Comuna Boișoara;
  - b. –;
  - c. –;
  - d. Descoperire izolată;

---

bronzului cu staniu, în epoca timpurie a bronzului din sud-estul Europei. Măsurătorile s-au făcut prin analiza cu fluorescență de raze X, cu un instrument portabil de tipul (Niton XL3t 300, Fa. Thermo Scientific), care folosește un anod de argint cu tensiunea de 50 kV pentru razele X. Suprafața analizată este de cca. 8 mm în diametru la obiecte mai mari, și aproximativ 3 mm la cele mai mici. Datele au fost prelucrate prin folosirea unui program comercial pentru materiale electronice. În total au fost analizate 22 de elemente (Al, Ti, V, Mn, Cr, Fe, Co, Ni, Cu, Zn, As, Se, Pd, Ag, Sd, Sn, Sb, Te, Au, Hg, Pb, Bi) dar numai cele relevante pentru aliajele de cupru sunt listate în tabel. Aurul ar fi relevant, dar de obicei este prezent într-o cantitate atât de mică, încât nu poate fi dovedită (sub cca. 0,05% marcat în tabel ca “<LOD”). Uneori, elemente ca Al sau Mn au fost identificate în concentrații ridicate, ceea ce se datorează, foarte probabil, concentrării în crusta de coroziune.

Este important de menționat că adâncimea informațiilor acestor măsurători este de 0,01 mm, astfel că compoziția materialului poate fi determinată doar pentru suprafața obiectului. În special la aliaje cu cupru corodate, această compoziție nu poate fi considerată reprezentativă pentru întregul obiect și nu reprezintă compoziția generală. Este binecunoscut faptul că unele elemente, cun ar fi staniu (Sn), cupru (Cu) și argintul (Ag), se concentrează la suprafață prin procese de coroziune. Din această cauză, valorile acestor elemente pot fi cu mult exagerate la astfel de analize, față de compoziția reală. Cu salutări cordiale, Prof. Dr. E. Pernicka, August 2015 ” (informații trimise prin poșta electronică, în scrisoarea de mulțumire atașată).

² Alături de cele trei topoare, în literatura de specialitate mai sunt amintite încă trei topoare: o piesă de tip Dumbrăvioara descoperită la Crețeni (vezi: Vulpe 1970, p. 31, nr. 56; Crăciunescu 2005, p. 64, pl. V/6; Tuțulescu, Binder 2009, p. 88), alta de tip Corbasca descoperită la Olănești (vezi Petre-Govora 1995, 37; Schuster *et alii.* 2005, p. 43; Tuțulescu, Binder 2009, p. 88). Menționăm că primele două unelte/arme nu se regăsesc în depozitul de la Govora Băi. Ultima este o reprezentare a unui topor de tip Dumbrăvioara (manșon), descoperit la Blănoiu, comuna Racovița (piesa a fost descoperită într-o așezare de tip Glina, autorul descoperirii, din păcate, mutilând-o).

³ Tuțulescu, Părășanu 2013-2014.

e. În albia pârâului Boișoara, la cca. 150 m de confluența acestuia cu pârâul Valea Cerbului a fost descoperit un topor plat cu margini ridicate (Randleistenbeile).

f. Budoiaș 1982, p. 27; Fântâneau 2007, p. 25.

2. Căzănești

a. Cartier al Municipiului Râmnicu-Vâlcea;

b. Fabrica de Cărămidă;

c. Deal;

d. Cercetări de salvare;

e. Locuire identificată cu ocazia unor săpături efectuate pentru scoaterea lutului necesar cărămizilor. Au fost descoperite resturi de locuințe cu multă arsură, chirpic cu urme de împletitură, cărbuni, oase de animale, material ceramic, unelte de piatră și cupru. Ceramica se înscrie, atât prin tipologia formelor, cât și prin decor, culturii Glina. Dintre uneltele de cupru menționăm aici partea inferioară a unui topor cu marginile ridicate (Randleistenbeile);

f. Petre-Govora 1995, 27-28; Ridiche 2000, p. 47; Schuster *et alii.* 2005, p. 44; Fântâneau 2007, p. 21; Tuțulescu, Binder 2009, p. 88; Schuster *et alii.* 2010, p. 263.

3. Găujani

a. Comuna Boișoara;

b. –;

c. –;

d. Descoperire izolată;

e. În urma unor ploii torențiale, în ruptura unui mal al pârâului Bratu, cam la 100-150 m de vărsarea sa în pârâul Găujani, a fost descoperit un topor cu gaură de înmănușare transversală de tip Dumrăvioara;

f. Petre-Govora 1995, 36; Schuster *et alii.* 2005, p. 42; Tuțulescu, Binder 2009, p. 88.

B. Prezentarea metodei

Metoda folosită este *fluorescența de raze X*. Cu ajutorul acestei metode se realizează analiza calitativă și cantitativă a compoziției materialelor din care sunt alcătuite bunurile materiale analizate.

1. Generalități

Pentru a nu obosi cititorii cu prea multe amănunte tehnice, nu dorim să facem o analiză foarte riguroasă a fenomenelor fizice la nivel cuantic ce au loc în cadrul acestei metode, având în vedere faptul că publicația are cu totul alt specific dar, totuși, pentru a înțelege în ce constă această metodă, în cele ce urmează vom încerca să prezentăm câteva noțiuni de bază.

Radiația X sau *radiatia Röntgen* a fost descoperită de fizicianul german Wilhelm Conrad Röntgen în anul 1895, având inițial aplicații mai ales în domeniul medical (radiografie, radioscopie), această radiație făcând parte din spectrul de radiații electromagnetice cu putere mare de penetrare. Radiațiile sau razele X se obțin în tuburi speciale numite *tuburi Röntgen* sau *tuburi de raze X* foarte bine

etanșezate, care conțin la un capăt un filament iar la celălalt capăt un anticatod sau anod între care se aplică o tensiune electrică specifică. Filamentul adus la incandescență emite electroni care, aflați în câmp electric, se deplasează cu viteze foarte mari bombardând anticatodul (anodul). În urma ciocnirilor ce au loc între electroni și anticatod, din substanța anticatodului sunt emise radiații electromagnetice cu energie foarte mare, din spectrul razelor X. Practic, electronii accelerați între catod și anticatod smulg din rețeaua cristalină a substanței anticatodului alți electroni de pe nivelele energetice inferioare lăsând astfel goluri în aceste straturi electronice. Golurile astfel formate vor fi ocupate de alți electroni de pe straturi energetice superioare, conform principiului de stabilitate energetică. Electronii de pe nivelele energetice superioare, la tranziția pe nivele energetice inferioare, emit cuante de energie, respectiv radiații X. Lungimea de undă a razelor X este între 0.01 la 100 Å (10 nm) respectiv între razele gamma (γ) și ultraviolete (UV).

Radiațiile monocromatice de fotoni de raze X astfel obținute vor fi folosite pentru iradierea corpurilor de probă. Depinde de domeniul în care sunt folosite pentru a obține informațiile necesare cu privire la compoziția calitativă și cantitativă a acestora. Când o radiație monocromatică de fotoni de raze X cade pe o probă, au loc trei fenomene:

- adsorbția; tehnica adsorbției reprezentând baza analizei radiografice;
- împrăștierea; tehnica împrăștierii stă la baza studiului difracției radiației X;
- fluorescent; reprezintă baza spectrometriei de raze X⁴.

2. Metoda (XRF). Fluorescența de raze X

După cum am specificat anterior, metoda folosită pentru investigații calitative și cantitative este *fluorescența de raze X* (XRF), metoda prin care s-a determinat tipul metalelor ce intră în compoziția bunurilor culturale ce au fost investigate cât și valoarea procentuală a acestora din compoziția aliajului.

Metoda XRF a fost propusă de către Gloker și Schreiber în anul 1925. Proba este iradiată cu o radiație primară de raze X, respectiv cu o radiație monocromatică ce prezintă un spectru continuu. Prin transferuri energetice ale electronilor interni ai atomilor ce intră în compoziția probei, atomii suferă procesul de ionizare internă și emit astfel un spectru de fluorescență de raze X⁵.

Caracteristicile spectrului XRF sunt următoarele:

- este un spectru specific emis de atomii corpurilor de probă;
- apare ca rezultat al tranzițiilor electronilor între nivelele energetice interne după procesul de ionizare al atomilor corpurilor de probă;
- liniile spectrale sunt grupate în serii spectrale de ordinul K, L, M (Fig.1)⁶;

---

⁴ <http://www.rasfoiesc.com/educatie/fizica/Radiatiile-X33.php>.

⁵ https://www.google.ro/?gws_rd=ssl#q=fluorescenta+cu+raze+x&start=20

⁶ <http://www.niton.com/en/portable-xrf-technology/how-xrf-works/x-ray-fluorescence-%28edxrf%29-overview>

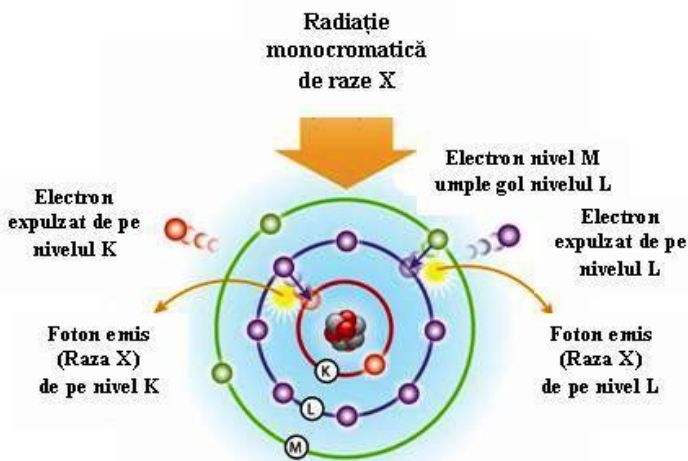

Fig.1

- există o relație liniară între rădăcina pătrată a frecvenței specifică fiecărei linii spectrale și numărul atomic Z al atomului iradiat dată de legea lui Moseley (Fig. 2):

$$\lambda = \frac{K}{(Z - \sigma)^2} ,$$

Fig. 2

K - constantă ce poate lua valori diferite pentru fiecare linie spectrală

σ - constantă cu valoarea mai mică de o unitate numită constantă de ecranare

- nu depinde de natura sursei de raze X cu care este iradiat corpul de probă, ci numai de natura elementelor care alcătuiesc corpul supus investigației.

3. Aparatura folosită și rezultatele obținute

Aparatele folosite în cadrul acestei metode se numesc spectrometre XRF. Există mai multe tipuri de spectrometre specifice acestei metode, clasificate astfel:

- spectrometre cu dispersie după lungimea de undă λ (WDXRF);
- spectrometre cu dispersie după energie (EDXRF);
- spectrometre nedispersive.

Conform informațiilor primite prin bunăvoința domnului Profesor Dr. E. Pernicka din cadrul Universității din Heidelberg, spectrometrul folosit este un instrument portabil de tipul Niton XL3t 300, Fa. Thermo Scientific, care face parte din categoria spectrometrelor cu dispersie după energie (EDXRF).

Spectrometrele portabile NITON au un domeniu foarte larg de utilizare în analiza elementală calitativă și cantitativă prin FRX a compoziției chimice a probelor metalice, precum și în analiza oțelurilor, a aliajelor metalice feroase și neferoase, cu posibilități de utilizare și în alte scopuri, în funcție de opțiunile și calibrările solicitate (metale prețioase, catalizatori auto, metale în plastice,

electronice, plumb în vopseluri și altele). Aplicațiile analizatoarelor XRF NITON sunt: aliaje metalice, reciclarea metalelor, PMI (identificarea pozitivă a materialului), fabricarea aliajelor metalice, minerit, artă și arheologie, probe de mediu etc.

Avantajele acestei metode, în condițiile existenței unor detectori cu rezoluție energetică de ordinul a 100-200eV și a unei surse de particule, sunt următoarele:

- sensibilitatea mare a tehnicii permite punerea în evidență a tuturor elementelor din tabelul periodic. Metoda este în special adecvată elementelor ușoare, domeniu în care celelalte metode de excitare întâmpină greutăți. Determinările cantitative ating 10-12g;

- analiza este nedistructivă, avantaj comun, de altfel, și celorlalte metode de analiză prin fluorescență;

- spectrele fiind foarte simple, datele se pretează la automatizare și folosirea calculatorului⁷.

C. Rezultatele investigațiilor metalografice

1. Boișoara, topor plat cu margini ridicate (Randleistenbeile): Sb = 0,06%; Sn = 0,01%; Ag = 0,12%; Bi = 0,09%; Pb = 0,16%; As = 0,73%; Cu = 98,5%; Ni = 0,05%; Fe = 0,17% (Fig. 3).

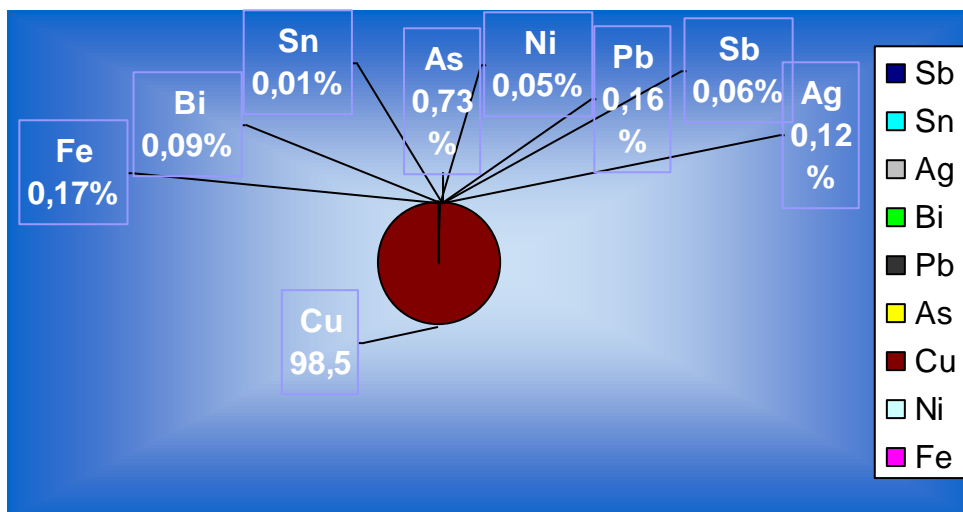

Fig. 3

2. Căzănești, fragment topor plat cu margini ridicate (Randleistenbeile): Sn = 0,01%; Pb = 0,01%; As = 0,01%; Cu = 99,5%; Fe = 0,33% (Fig. 4).

⁷ <http://www.mecrosystem.ro/produs/spectrometru-portabil-prin-fluorescenta-de-raze-x-frx-tip-niton-xl3t-ps113.html>

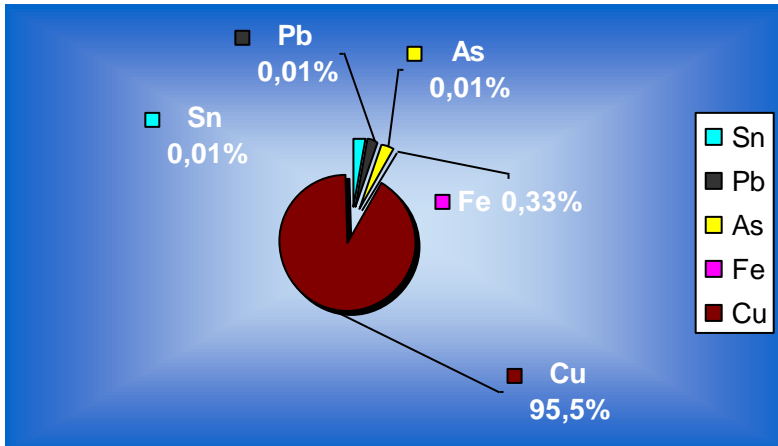

Fig. 4

3. Găujani, topor cu gaură de înmănușare transversală de tip Dumbrăvioara: Sb = 0,01%; Sn = 0,02%; Bi = 0,02%; Pb = 0,07%; As = 0,06%; Cu = 99%; Ni = 0,09%; Fe = 0,68 %.(Fig. 5).

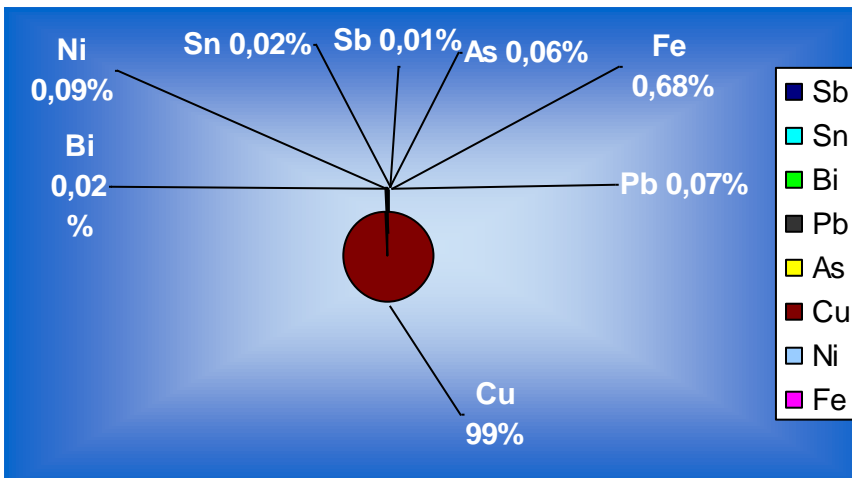

Fig. 5

D. Încadrare culturală

Referitor la topoarele plate din epoca bronzului timpuriu, acestea reprezintă piese cu antecedente tipologice⁸ în perioadele anterioare, în culturi și civilizații ca Sălcuța, Gumelnița sau Cucuteni. Referitor la tipologia acestora, Al. Vulpe⁹ și I. Mareș¹⁰ au stabilit mai multe variante ca: varianta Gumelnița (formă aproximativ

⁸ Băjenaru 2014, p. 237.

⁹ Vulpe 1975, p. 53-54.

¹⁰ Mareș 2002, p. 117-120.

dreptunghiulară sau trapezoidală); varianta Coteana (diferența față de varianta Gumelnița constă în forma tăișului, mai lat și accentuat convex); varianta Sălcuța (formă trapezoidală, corpul lung, tăișul arcuit și uneori lățit); varianta Cucuteni (forma lățită și arcuită a tăișului, laturile arcuite); varianta Sălcea (forma puternic arcuită și lățită a tăișului).

Variantele prezentate mai sus au fost catalogate ca aparținând categoriei topoarelor plate înguste, varianta dezvoltată din aceasta fiind o nouă formă și anume topoarele plate late¹¹. Din aceasta din urmă fac parte variantele Ostrovul Corbului (topoare trapezoidale), Coldău, Chirnogi și Petrești (aproximativ dreptunghiulare)¹².

Toporul plat, în forma sa arhaică, se va răspândi la începutul epocii bronzului pe arii întinse, sutele de depozite de acest gen descoperite indicând funcția premonetară¹³, funcție pe care noi considerăm că nu au deținut-o și în zona de la sud de Carpați¹⁴.

În lucrarea *Sfârșitul bronzului timpuriu în regiunea dintre Carpați și Dunăre*, R. Băjenaru menționează 13 topoare plate¹⁵ cu marginile ridicate, varianta Glina, răspândite exclusiv în Oltenia, Muntenia și sud-estul Transilvaniei¹⁶. Analogii în spațiul de la sud de Dunăre găsim în așezarea de la Dubene-Sarovka, dintr-un context BT II¹⁷.

Referitor la evoluția armelor și uneltelor din perioada epocii bronzului, apariția topoarelor cu gaură de înmănușare transversală pare să constituie cea mai importantă inovație realizată de omul acestei epoci.

Pentru Al. Vulpe, topoarele cu gaură de înmănușare transversală se împart în două serii tipologice principale: cele cu secțiunea lamei pentagonală (Corbasca, Dumbrăvioara, Izvoarele I și Veselinovo I); topoare cu secțiunea lamei hexagonală (Izvoarele II, Veselinovo II, Pătulele), ultimile implică un procedeu de turnare mai elaborat, această împărțire având, de ce nu, și conotații cronologice¹⁸.

Topoarele de tip Dumbrăvioara se diferențiază de cele de tip Corbasca și Fajsz prin profilarea accentuată a tubului de înmănușare, muchia superioară dreaptă, secțiunea lamei pentagonală iar vârful pentagonului fiind orientat în jos¹⁹.

În ceea ce privește datarea topoarelor de tip Dumbrăvioara există un consens între specialiști, fiind pus pe seama sistemului cronologic: faza Runcuri (cultura Glina) – grupul Jigodin – Schneckenberg B – grupul Roșia²⁰.

Prin formă, topoarele Dumbrăvioara se aseamănă cu topoarele de tip Kozarac, răspândite și prezente în contexte Vučedol, acest ultim tip fiind încadrat cronologic culturilor Vučedol B2-C, Somogyvár-Vincovki²¹.

---

¹¹ Mareș 2002, p. 117.

¹² Mareș 2002, p. 120; Băjenaru 2014, p. 236.

¹³ Băjenaru 2014, p. 239.

¹⁴ În sprijinul afirmației menționăm și numărul mic de exemplare descoperite.

¹⁵ Băjenaru 2006, p. 130.

¹⁶ Băjenaru 2014, p. 238.

¹⁷ Nikolova 1999, p. 299; Băjenaru 2014, p. 238.

¹⁸ Vulpe, 1988, p. 207; Băjenaru 2014, p. 241.

¹⁹ Vulpe, Tudor 1970, p. 420.

²⁰ Burtănescu 2002, p. 187.

²¹ Băjenaru 2014, p. 242.

E. Interpretarea analizelor și câteva concluzii.

Pentru topoarele plate cu margini ridicate (Randleistenbeile) cunoaștem două analize provenind de la Verbicioara și Ighiel:

- toporul plat de la Verbicioara, județul Dolj²²: Sn = 0,02%; Pb = 0,04%; As = 0,11%; Sb = 0,09%; Ag = 0,04%; Ni = 0,12%; Cu = 99,42%; Bi = 0,016%.

- toporul plat de la Ighiel, județul Alba²³: As = 0,14%; Sb = 0,45%; Ag = 0,26%; Ni = 0,64%; Cu = 98,51%.

Referitor la topoarele cu gaură de înmănușare din perioada timpurie a epocii bronzului, câteva analize ne parvin din Moldova²⁴. Astfel, toporul de la Găiceana (jud. Bacău), atribuit tipului Kozarac și catalogat ca un import, prezintă următoarea analiză metalografică: Cu = 99,5%; Pb = 0,05%; As = 0,05%; Ag = 0,05%; Z = 0,1%.

Tot din această zonă cunoaștem o analiză realizată pe un topor de tip Corbasca din localitatea cu același nume: Cu = 98%; As = 1,2%; Sb = 0,05%; Ag = 0,10%; Bi = 0,02%; Fe = 0,06%; Se = 0,02%.

La toate observăm, ca și în cazul analizelor provenite din depozitele instituției noastre, procentul ridicat de Cu, procent ce nu scade sub 98%, restul fiind constituit din metale ca As, Pb, Fe, Sn, S.

Cu referire la utilizarea As în compoziția celor trei piese observăm că procentul cel mai ridicat este în cazul toporului de tip Dumbrăvioara descoperit la Găujani (0,6%); la cele de tip Randleistenbeile nu depășește 0,1%. Utilizarea As cu o concentrare cuprinsă între 0,5 – 2% nu sporește duritatea metalului, însă crește rezistența acestuia în procesul de prelucrare la rece a pieselor cu o grosime redusă²⁵. Un conținut ridicat cuprins între 2 -8% a As crește duritatea metalului schimbându-i culoarea în argintiu, imitând piesele din metal prețios²⁶.

Într-un studiu publicat pe baza analizei pumnalului de la Ocnița, Anca Popescu și colaboratorii menționează că piesele din cupru arsenical, aici referindu-se la cele ce dețin un procent de peste 1,5% As în compoziție, sunt cu predilecție pumnalelele și topoarele plate, cu mențiunea că primele sunt mai multe în raport cu cele din urmă²⁷.

Pentru perioada eneolitică menționăm că pentru civilizația de tip Sălcuța piesele de cupru au fost prelucrate din două tipuri de minereu: unul cu urme de argint, uneori argint și fier, și altul cu urme infime de nichel²⁸.

Referitor la utilizarea Fe, observăm o diferență majoră în compoziția celor trei piese: Boișoara = 0,17%; Căzânești = 0,33%; Găujani = 0,68%. Dacă pentru primele două topoare (de tip Randleistenbeile) procentajul este mic, în cazul ultimei observăm creșterea semnificativă a fierului²⁹.

²² Junghans *et alii*. 1968, p. 242-243.

²³ Junghans *et alii*. 1968, p. 250-251

²⁴ <http://www.arheomet.ro/ro/materiale/rapoarte/6/StudiuTopoareBronzMuzeuMoldova.html>

²⁵ Popescu *et alii*. 2013, p. 141.

²⁶ Popescu *et alii*. 2013, p. 141-142.

²⁷ Popescu *et alii*. 2013, p. 142; Informațiile sunt obținute pe baza unor statistici ale pieselor din arealul culturilor Altheim, Pfyn, Cortaillod și Mondsee.

²⁸ Pătroi 2006, p. 95; Tuțulescu, Părăușanu 2013-2014, p. 20.

²⁹ Cel mai probabil piesa respectivă provine dintr-un zăcământ diferit.

Utilizarea, ca și în cazul nostru, a adaosului de Sn, Pb, Sb sau Ni determină modificarea culorii obiectului în argintiu care, cu timpul, primește culoarea aurie³⁰.

Staniul se păstrează la limitele obișnuite perioadei eneolitice³¹, procentul nefiind ridicat ca în cazul pieselor din perioada bronzului mijlociu³².

În epoca bronzului timpuriu observăm păstrarea tehnologiei din eneolitic, diferența constând în procentul ridicat sau nu a As, procedeu semnalat și în perioada de tranziție de la eneolitic.

Utilizarea pe lângă cupru a As, Sn, Pb, Sb sau Ni credem noi că s-ar datora în special obținerii unei culorii ce imita metalul prețios, produsul finit având, de ce nu, un rol important în plan social, fiind catalogat ca bun de prestigiu. Folosirea As cu peste 0,5% era intenționată la meșterii perioadei, pentru prelucrarea cât mai rapidă a piesei, prelucrare care se realiza de cele mai multe ori la rece.

Din cele trei topoare supuse studiului nostru, exemplarul de la Căzănești a fost descoperit în stare fragmentară, piesa fiind ruptă din vechime. Pe suprafața tăișului se observă urme clare de utilizare, ruperea acesuia datorându-se utilizării și nu unei distrugerii intenționate ca în cazul altor piese din perioada epocii bronzului³³.

EXPLICAȚIA PLANSEI

Pl. I/1: Topor plat cu margini ridicate (Randleistenbeile) de la Boișoara.

Pl. I/2: Topor plat cu margini ridicate (Randleistenbeile) de la Căzănești.

Pl. I/3: Topor cu gaură de înmănușare transversală de tip Dumbrăvioara de la Găujani.

---

³⁰ Popescu *et alii*. 2013, p. 142.

³¹ Mareș 2002, p. 365-366, Anexele 3d-3e.

³² Băjenaru 2010, p. 151.

³³ Popescu, Lazăr 2010, p. 160; Autorii studiului aduc în discuție toporul de la Horga, care are urme clare de distrugere intenționată, distrugere pusă pe seama desfășurării unor activități rituale.

BIBLIOGRAFIE

Băjenaru 2006 – R. Băjenaru, *Piese de metal de epoca bronzului de la Odaia Turcului (Jud. Dâmbovița)*, SCIVA, 57, 1-4, p. 129-142.

Băjenaru 2010 – R. Băjenaru, *Un pumnal de la Verbicioara (Jud. Dolj)*, SCIVA, 61, 1-2, p. 149-152.

Băjenaru 2014 – R. Băjenaru, *Sfârșitul bronzului timpuriu în regiunea dintre Carpați și Dunăre*, Cluj-Napoca.

Budoiaș 1992 – C. Budoiaș, *Mărturii arheologice descoperite în comuna Boișoara*, St. Vl., V, p. 25-27.

Burtănescu 2002 – F. Burtănescu, *Topoare cu tub transversal pentru fixarea cozii și tăiș vertical din Moldova (perioada bronzului timpuriu și mijlociu). Încercări de ordonare tipocronologică și culturală (I)*, TD, 23, 171–207.

Crăciunescu 2005 – Gr. Crăciunescu, *Mărturii ale practicării metalurgiei și obiecte de metal în cadrul culturii Verbicioara*, Drobeta, XV, p. 57-101.

Fântâneau 2007 – Cr. Fântâneau, *Perioada timpurie a epocii bronzului în bazinul Oltului Inferior*, Buridava, V, p. 15-31.

Junghans et alii. 1968 – Junghans, S., Sangmeister, E., Schröder, M., *Kupfer und Bronze in der frühen Metallzeit Europas. Katalog der Analysen Nr. 985–10040*, Berlin.

Mareș 2002 – I. Mareș, *Metalurgia aramei în neo-eneoliticul României*, Suceava.

Nikolova 1999 – I. Nikolova, *The Balkans in Later Prehistory, Periodization, Chronology, and Cultural Development in the Final Copper and Early Bronze Age (Fourth and Third Millennia B.C.)*, Bar. International Series, 791.

Petre Govora 1995 – Gh. Petre Govora, *O preistorie a nord-estului Olteniei*, Rm. Vâlcea.

Pătroi 2006 – C. Pătroi, *Metalurgia cuprului în cadrul complexului cultural eneolitic Sălcuța-Bubanț-Krivodol*, în Drobeta, XVI, p. 87-111.

Popescu, Lazăr 2010 – A. D. Popescu, C-C. Lazăr, *Toporul de bronz de la Horga*, (Jud. Vaslui), SCIVA, 61, 1-2, p. 153-160.

Popescu et alii. 2013 – A. D. Popescu, M. Iosifaru, I. Tuțulescu, B. Constantinescu, *Câteva comentarii pe baza analizei compoziționale a pumnalului de la Ocnîța*, SCIVA, 64, 1-2, p. 133-147.

Ridiche 2000 – Fl. Ridiche, *Noi date privind cunoașterea culturii Verbicioara, (partea I)*, Oltenia, XII, p. 41-73.

Schuster et alii. 2005 – Cr. Schuster, Gr. Crăciunescu, Cr. Fântâneau, *Zur bronzzeit in südromänien drei kulturen: Glina, Tei und Verbicioara, Bd. I*, Târgoviște.

Schuster et alii. 2010 – Cr. Schuster, I. Tuțulescu, I. Dumitrescu, *Câteva gânduri cu privire la exploatarea sării în nord-estul Olteniei. Din preistorie și până în epoca modernă*, Angustia, 14, p. 261-270.

Tuțulescu, Binder 2009 – I. Tuțulescu, N. Binder, *Contribuții la descoperirile din bronzul timpuriu, cultura Glina, din județul Vâlcea*, Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu”, XV, 12, 2009, p. 85-94.

Tuțulescu, Părăușanu 2013-2014 – I. Tuțulescu, O. Părăușanu, *Câteva contribuții la topoarele de tip Jászladány din depozitele Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea*, Buridava, p. 17-25.

Vulpe 1970 – A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien I*, PBF, IX/2.

Vulpe 1975 – A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien II*, PBF, IX/5.

Vulpe 1988 – A. Vulpe, *Varia archaeologica II*, Th. D., IX, p. 207-212.

Vulpe, Tudor 1970 – A. Vulpe, E. Tudor, *Cu privire la topoarele de metal cu gaură de înmănușare transversală*, SCIV, 21, 3, p. 417-427.

1

2

3

Pl. I